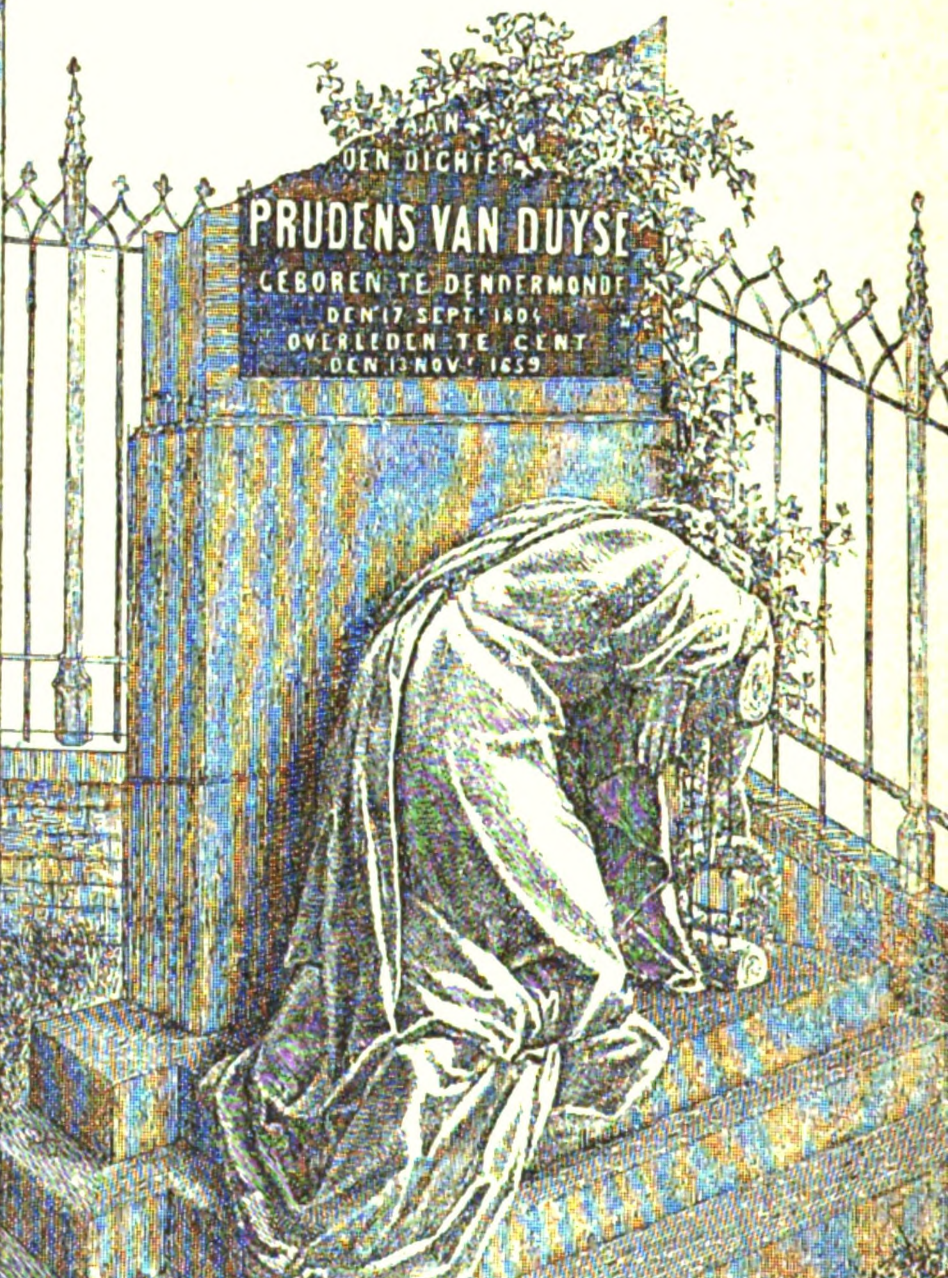
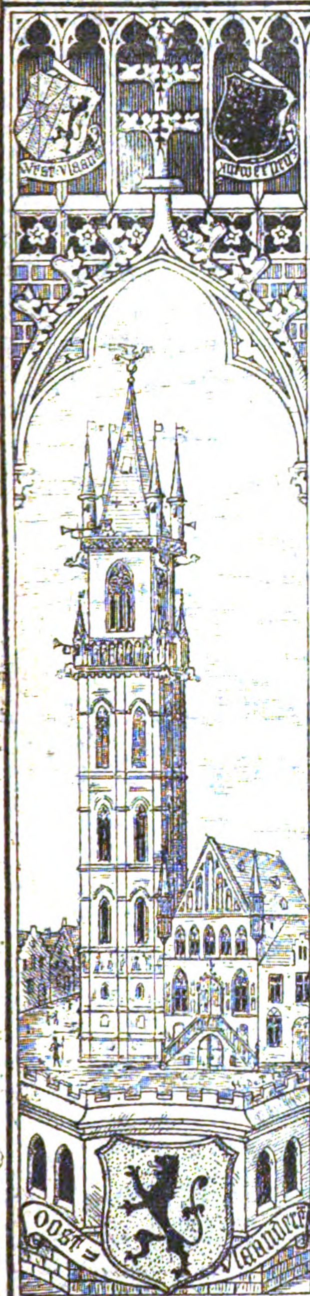

AAN
DEN DICHTER
PRUDENS VAN DUYSE
GEBOREN TE DENDERMONDE
DEN 17 SEPT^R 1804
OVERLEDEN TE GENT
DEN 13 NOV^R 1659

Het Belfort

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent
Drukkerij A. Siffer
Hoogpoort, 52 en 54

Vijfde jaargang. 1890. Juli. Nr

AAN ONZE INSCHRIJVERS.

Ten einde aangenaam te zijn aan onze inschrijvers hebben wij eene overeenkomst gesloten met den schilder Alfred François, Plantenstraat te Brussel nr 86, overeenkomst waardoor gij uw geschilderd portret rijk ingelijst zult kunnen bekomen voor den spotprijs van fr. 7,50.

Het portret waarvan de gelijkenis en de onuitwischbaarheid gewaarborgd zijn, meet 10 centim. op 14, is omlijst met een rooden fluweelen binnenrand, en steekt in een prachtigen gulden kader van 25 centimeters op 29. Het geheel maakt een schoon tafereel uit waardig van de rijkste pronkkamer.

Met de aanduiding van uwe hoedanigheid van inschrijver zendt gij uw portret op aan den schilder. Het is noodig er bij te voegen welke de kleur is van het hair, van de oogen, van de wenkbrauwen, van het gelaat en van de kleederen.

De betaling wordt slechts na de levering van het portret gevraagd en na dat gij u kunnen verzekeren hebt dat alles in regel is. De schilder vraagt eene maand tijd voor ieder portret.

De portretten kunnen ook vergroot worden aan de volgende prijzen, altijd de rijke kader medebegrepen.

Grootte van het panneel		12 c/m × 19,	grootte van den kader		28 c/m × 35,	fr. 25,00.
Id.	id.	16 c/m × 22,	id.	id.	32 c/m × 38,	fr. 40,00.
Id.	id.	22 c/m × 27,	id.	id.	39 c/m × 44,	fr. 55,00.

Specimens zijn altijd zichtbaar in mijn magazijn.

De Uitgever.

PRIJSKAMP VOOR HET BESCHRIJVEN VAN DE KINDERSPELEN.

I. — Wij geven eenen prijskamp voor het beschrijven van de kinderspelen.

II. — Door kinderspelen verstaan wij al de eigene verlustigingen onzer kinderen, zoo jongens als meiskens, met of zonder speeltuig, alleen of in gezelschap.

III. — Ieder spel moet in zijn geheel beschreven worden, met de verschillende toebereidselen, als het aftellen, enz., met de verschillende gevallen en kansen die er kunnen voorkomen, met de verschillende wetten die het beheerschen.

IV. — Men hale zorgvuldig al de woorden en uitdrukkingen aan die de kinderen bezigen, de eigenaardige roepen en kreten die eenig recht doen verkrijgen of afweren, de rijmkens die opgezeid, en de liedjes die gezongen worden.

V. — Bij de liedjes worde, zoo mogelijk, de wijze gevoegd.

VI. — Men vergete niet de plaats op te geven waar het besproken spel uitgevoerd wordt.

VII. — Het is voordeelig, niet alleen, maar met verscheiden samen te werken, en zoo onder malkander de verschillende deelen van de spelen en de verschillende uitdrukkingen te vergelijken.

VIII. — Alle woorden en uitdrukkingen moeten zoo getrouw mogelijk de uitspraak der kinderen weergeven. Bij ieder zelfstandig naamwoord voege men het geslacht, bij ieder werkwoord de hoofdvormen.

IX. — Alle werken moeten *vrachtvrij*, vóór den 1n April van 't jaar 1891, gezonden worden naar A. Joos, professor in de Normaalschool, te Sint-Niklaas.

X. — Er wordt tweehonderd frank boeken voor den prijskamp uitgeloofd.

XI. — Het getal en de grootte der prijzen zal berekend worden volgens de weerde der verdienstelijkste ingezonden werken.

XII. — Ieder prijswinner zal eene lijst ontvangen van de uitgeloofde boeken waar hij vrij zal mogen uit kiezen ten beloope van den hem toegekenden prijs.

XIII. — Ieder mededinger zal de studie der verzamelde kinderspelen, wanneer zij gedrukt wordt, op aanvrage, voor half geld bekomen.

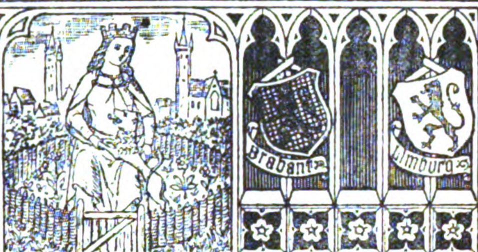
XIV. — Twee maand nadat de uitslag gekend is, zal ieder onbekroonde mededinger die het begeert, zijn werk terugkrijgen.

Sint-Niklaas, 20 *April* 1890. AM. JOOS.

Het Belfort

Tijdschrift toegewijd aan Letteren,
Wetenschap & Kunst.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent
Drukkerij A. Siffer
Hoogpoort, 52 en 54

Vijfde jaargang, 1890. — Tweede half jaar.

EEN HANDBOEK

VOOR VLAAMSCHE DICHTERSCHOLEN.

NAGENOEG in al de Vlaamsche gestichten van middelbaar onderwijs, dient BOILEAU's *Art poétique* tot handboek aan de leerlingen der dichterschole (1).

Dat was zóó van ouds, en dat blijft zóó.

De lieden, die buiten de schole leven, vooral nog indien ze buiten de Vlaamsche beweging staan, vinden daar geen de minste zwarigheid in. En ja, waarom zouden zij het aardig vinden dat hunne nakomelingen opgeleid worden volgens den ouden trant? Integendeel, zij voelen daardoor hunne eigenliefde gevleid; en, daar zij verder in dit vak geene bepaalde plichten hebben, berusten ze zonder wroeging bij hetgene de goede oude tijd gesticht heeft; nu, zij zelf ze rekenen er onder voor een groot deel!

Meesters en leeraars mogen in geweten zóó niet redeneeren. Ze zijn van ambtswege streng verplicht hun onderwijs altijd aan te verbeteren, en daartoe is wel soms eene belangrijke verandering noodig; wat niet wil zeggen, dat men altijd aan moet veranderen om enkel bij geval eens te verbeteren. Spijtig genoeg, 't is

(1) Zelfs daar, waar men « Nyssen » of « Broeckaert » gebruikt voor de overige letterkundige vakken, blijft Boiſeau eene breede plaats beslaan in de dichterscholen.

deze laatste stelregel, die in het schoolwezen meest schijnt te gelden : 't is maar billijk dus dat men niet elke voorgestelde verandering onmiddellijk toejuiche en aanneme. De school toch moet vooral een tempel des eerbieds zijn : zelfs de geringste veranderingen zullen er niet als na ernstig en rijp overleg geschieden.

Het waren bedenkingen van dien aard, die langen tijd den schrijver dezes terughielden; edoch, onophoudelijk bleef hem het vraagstuk kwellen nopens het gebruik van Boileau's *Art poétique* in de dichterscholen van den Vlaamschen lande.

Laat hem dus, te goeder trouwe, eens zijn gedacht uiteenzetten voor de lezers van *Het Belfort* : daar is menig schoolman onder hen, die hem kan uit zijne dolinge brengen, of, indien hij op den rechten weg is, hem helpen kan om anderen mede ter waarheid te leiden : 't is al wat hij zoekt en begeert.

Eene oppervlakkige kennis van de geschiedenis der Fransche letteren is genoegzaam, om duidelijk te laten beseffen dat het werk van Boileau, in zijnen tijd, veel goeds heeft teweeg gebracht, of althans veel kwaads heeft geweerd.

In het midden der XVII^de^ eeuw tierde allerwegen, op 't Fransche dichterveld vooral, Spaansch en Italiaansch onkruid. Dag aan dag woekerde het welig voort, zoo wel en zoo veel, dat de hoogst geplaatste en fijnst beschaafde lieden verslingerd en verzot waren op die valsche vruchten, en tijd en geld besteedden om ze te laten kweeken en verzorgen als den besten oogst ter wereld.

Daar was moed noodig om te durven optreden tegen het algemeen gedacht; moed, krachtdadigheid en wijs beleid, om perk en paal te stellen aan de besmettelijke letterkwaal.

Laat staan dat de werken van Corneille, van Molière, van La Fontaine, van Racine — in de dichtkunst; — van Pascal, Bossuet, Bourdaloue, Mme de Sévigné

en Mme de la Fayette — in het proza, — een gezegenden invloed leenden aan de werking van Boileau, welke zij ten deele voorbereid hadden; toch blijft het Boileau's onsterfelijke verdienste, dat hij zonder genade het heerschende kwaad te keere ging en bestreed.

Zoutelooze en walgzoete gemaaktheid en gezochtheid; gebrek aan orde, aan duidelijkheid, aan smaak, aan mate en evenwicht in de dichterlijke gewrochten; slordigheid in versbouw en stijl : dit alles dreigde het gebied der Letteren te overweldigen.

Boileau, met zijn gezond verstand en zijne spitsgeslepen penne gewapend, hield den vijand tegen, sloeg hem te pletter, of deed hem ten minste beschaamd en ontzenuwd wegdruipen.

Die eere zal geen bevoegd man aan Boileau betwisten; en ze kan volstaan, meenen wij, om den naam van den Franschen Criticus der XVII^de eeuw in de geschiedenis der Letteren, met onsterfelijke lauweren omkranst, eerbiedig te bewaren. Die eere is ook de eenige, waar Boileau naar stond : zoowel in zijnen « *Art poétique* » als in zijne vroegere « *Satires* » en in zijne « *Epîtres* », is 't min de geestdriftige liefde voor het schoone, als de onverzoenbare haat voor het middelmatige en het gebrekkelijke, die hem aanvuurt en naar de penne grijpen doet.

Hoe men in Frankrijk, over een paar eeuwen, op het gedacht kwam Boileau's *Art poétique* als *handboek* in de schole te brengen, dat is te verstaan, ingezien de groote befaamdheid en het gezag van den schrijver. Schreef niet Fénelon van Boileau : « C'est un homme qui connaît bien non seulement le fond de la poésie, mais encore le but solide auquel la philosopbie, supérieure à tous les arts, doit conduire le poète »? (1) Dat men, nog lange jaren daarna, Boileau met zijnen *Art poétique* op het schoolprogramma behield, dat ook

(1) *Dialogues sur l'éloquence*, p. 28.

is begrijpelijk. Maar dat men nu nog, in vollen ernst, den *Art poétique* onder de *leerdichten* rekene, en geschikt achte om aan leerlingen den weg te wijzen, — rechtuit gesproken — dat gaat ons verstand te boven. Hoeveel meer nog moet het ons tegen hoofd en herte stooten, dat men Boileau blijve als leidsman toevertrouwen aan onze Vlaamsche jongelingen der dichterschole! Moest de Fransche Criticus wederkomen, en zijnen *Art poétique* in de handen zien onzer kweekelingen, hij dichtte daar eene « Satire » op, waarbij al zijne overige als zoovele zachtstreelende vleideuntjes zouden schijnen. Hij was immers bij uitstek een man van gezonde rede en verstand, en hij zou de eerste zijn om te bestatigen hoe ongeschikt zijn boek is voor het doeleinde, waartoe men hem gebruikt. Dit willen wij nu, in zijne plaats — doch zonder hekelzucht en in allen eenvoud — met onze lezers onderzoeken.

In de zoogenaamde *dichterschool* — het voorlaatste jaar der *Humaniora* — zal men niet, zooals in voorgaande jaren, enkel bij gelegenheid, maar wel stelselmatig nu werken, om in den jongen studiosus het kunstgevoel, de vatbaarheid voor het schoone te ontwikkelen en te verfijnen. Wat hij vroeger mocht vergâren, en dagelijks nog vergâren mag aan taal- en letterkundige kennissen, dat zal men hem leeren gebruiken, niet enkel meer, zooals vroeger, om ze vaster in geest en geheugen te prenten : neen, nu zullen zij hem dienen om het schoone, dat hem den geest verrukt en het herte geroerd heeft, in kunstvormen uit te drukken en weder te geven.

Dat er lieden gevonden worden, die niet alleen de noodwendigheid, maar zelfs het nut van zulkdanige kunstvorming betwisten en loochenen, dat weten wij; doch wij hebben te hoogen dunk van onze christene, Vlaamsche lezers, om te veronderstellen dat ook zij van dit getal zijn. Neen ; met den ingeboren adel van ons Vlaamsch gemoed, met onze verhevener christene opvat-

ting van het leven, hebben wij niet genoeg aan het *stoffelijke* dagelijksch brood; wij hebben niet genoeg zelfs aan het *practische* Ware en Goede : in onze volle en onverdeelbare weerdigheid van mensch en van christene, eischen wij ons recht op het genot der Kunst; wij willen geest en hert ons veredelen door de reine bewondering van het glanzende Ware, door de geestdriftige ontroering bij het glanzende Goede.

« Ja maar, » zegt men, « de jongeling is, uit eigen aard, al afkeerig genoeg van het werkelijk practische; en zoo zelden ziet gij hem toegerust met die hoogere begaafdheden, welke op een toekomenden kunstenaar laten hopen: gaat gij hem stelselmatig geestdrift inboezemen voor de Kunst, gij zult er eenen droomer uit kweeken, een nutteloos, zoo niet een gevaarlijk lid voor de samenleving. Zorgelijk is het voor jonge lieden den blinkenden, boeienden glans der Kunst te ontsluieren, en veel voorzichtiger en wijzer hun de eischen der schoone Godes in allen ernst en strengheid op te sommen. Zoo deed het Horatius in de beroemde *Epistola* die hij, op vrage van hunnen vader, aan de beide jongere *Pisones* richtte, zoo doet ook de Fransche Boileau. »

Tot hoeverre Boileau, ingezien de omstandigheden, daar gelijk bij had, meenen wij reeds ten klaarste aangeduid te hebben : maar terzelfder tijd is daarbij gebleken dat de *Art poétique* — zoowel als de Epistel van Horatius — aan eene bijzondere, toevallige gesteltenis der geesten en gemoederen beantwoordt van dezen, tot wie hij gericht wierd. De volmaaktheid en eigenaardige weerde van beide die gedichten spruit, tevens met hunne ongeschiktheid voor het gebruik waartoe men ze heden doet dienen, uit dezelfde oorzaak, namelijk, hunne treffende doelmatigheid voor het bijzonder einde, waartoe ze verveerdigd wierden, en waarvan in onze Vlaamsche dichterscholen geen spraak kan zijn.

Wel! hemeltje lief! hoe kan men, of liever hoe durft men, in onze streken en op onze dagen van *overdreven* kunstzin spreken? Op straat en openbare plaats, zoowel

als in huis en school, klinkt op honderd verscheidene tonen den jongeling in de ooren, de kreet der *utilitaristische* strekking :

> « 't Cijferboekske alleene blijv' met
> hefboom, rolle, rad en hamer :
> al het oovrige, ijdle vodden,
> flakkere in de viersteêkamer » (1).

Zoo klinkt het, ja, en al te velen luisteren naar dien kreet :

> « te velen wroeten in het louter stof,
> en wijden woord en werk, en lied en lof,
> aan wat de zinnen — niet de ziel — mag streelen. »

De uitspattingen, die wij hedendaags in de kunst der Letteren, zoowel als in andere kunsten, te betreuren hebben, zijn te wijten aan de *slechte richting*, niet aan de *overdrevenheid* van den kunstzin. Daarbij, al is het dat wij in onze *dichterscholen* eene stelselmatige en geestdriftige kunstopleiding eischen, voor overdrijving kan er nooit gevaar zijn. Meer als iemand achten wij het noodzakelijk onze jongelingen zóó op te leiden, dat zij eerst en vooral geschikt zijn om gildig hunnen kant te keeren in het werkelijk leven. Immers ons Vlaamsch gezond verstand, en 't besef onzer christene plicht overtuigen ons, dat niemand zijn persoonlijk geluk bereiken kan, 't en zij door eene dadelijke en werkzame liefde voor God en voor den evennaaste. Dit is ons eerste en hoogste levensgedacht, onze heiligste bekommernis van elken dag en elke ure; en daarbij wordt onze drift naar het min practische van kunstwerk en kunstgenot gematigd en getemperd. Doch dooven willen wij dien drift niet; noch krenken ook niet : in de dichterschool vooral zal hij niet al te vreesachtig ingehouden en bedwongen, maar wijselijk geleid en gericht worden.

Nu, een goede leidsman, meenen wij, moet den weg weten; moet vriendelijk en behulpzaam zijn; moet

(1) Zie WEBER's *Dreizehnlinden*, bl 6, str. 5,

begeestering kunnen verwekken voor het doeleinde, dat men bereiken wil; moet den last der reize weten in lust te keeren.

Wie zal ooit die hoedanigheden mogen vinden in den *Art poétique?*

Integendeel, eene eerste lezing is voldoende om elkeen te overtuigen dat, in den *Art poétique*, Boileau noch vriendelijk noch behulpzaam voorkomt. Hier, zoowel als in zijne hekeldichten, staat hij met zweep en roede in de hand; zijn voorhoofd is gerimpeld; zijne lippen plooien gedurig tot venijnig lachen en bijten, en laten meermaals donderende vermaledijdingen rollen in de ruimte. Begeestering kent de man niet; hij staat er voor benauwd en verlegen, zou men zeggen; alsof begeestering noodzakelijk verbijstering moest zijn; alsof de warmte van 't gemoed mochte schaden aan de strenge gepastheid van den vorm, waar hij zijn gedacht wil in slaan. Aanmoedigen, neen, afschrikken is zijn doel : alle de moeielijkheden toont hij aan; hij vergroot en vermenigvuldigt ze, hij denkt nieuwe hinderpalen uit om nog meer den steilen weg der Kunst te belemmeren.

Overloop eens den Eersten zang b. v. en alle de trekken dier vluchtige schets zult gij bij eigen zicht en gevoel bestatigen. Wilt ge de zaak van naderbij onderzoeken en toetsen, dan zult ge verder bevinden dat Boileau niet eens goed den weg weet : de groote heirbaan laat hij liggen, om verdoold te loopen langs kleine voetwegels; geringe en onbeduidende toevalligheden neemt hij voor eeuwige onveranderlijke grondbeginsels, en prijst ze als zulkdanig aan.

Bijzonderheden aanhalen en in volle licht zetten zou te verre leiden; doch hier dient een woordje meer gezeid.

Vele van Boileau's algemeene gedachten over Kunst zijn bekrompen, onnauwkeurig en valsch. Met de Letterkunde der overige volken van Europa was hij weinig of niet bekend ; hij vond enkel smaak in de oude Grieksche en Latijnsche, in de classische

kunstvruchten; van de Letteren der Fransche middeleeuwen zelf wist hij niets. Van daar die eenzijdigheid van opvatting, die vooral zijne wetten nopens Epos en Treurspel kenmerkt, en ze met zoovele valsche stelregels ontsiert.

Dat hij vol bewondering sta voor de Grieken, daar en is geen kwaad bij; maar zoodanig was hij door het uitsluitelijk genot der smakelijke en lekkere oudheid bedwelmd, dat hij faalde wanneer hij dat genot ging ontleden. Hij bemerkte niet eens dat de Grieksche Letterkunde — zoowel als de gansche Grieksche kunst — hoofdzakelijk hare volmaaktheid te danken had aan hare *rechtzinnigheid*, aan hare strenge overeenstemming met de eigenaardigheden van Grieksche land en volk. Voor Boileau bleef de Kunst bevoorrecht eigendom van eenige uitverkorenen, zoo weinig mogelijk; — overal werkt en waakt hij om het lustperk der Kunst enger en enger af te sluiten. Niet *uit* en *door* het volk zou de Kunst groeien en bloeien, maar *buiten* en *boven* het volk.

Alle die dwaalbegrippen werpen hunne schaduw op Boileau's werk, verduisteren en verdonkeren sommige regels ten volle, en laten andere in een schemerlicht staan, dat voor een jongen geest noodlottiger is als volslagen duisternis.

Nog viele er een en ander te bemerken over het gebrekkige van den vorm: vooral in den eersten zang springt men nog al eens van den eigenlijken op den overdrachtelijken zin der woorden, en in menig vers staat het beeld scheef en mank; soms ook mist de uitdrukking die duidelijkheid en klaarheid, zonder welke een regel een doode letter blijft, en die bijgevolg eene hoofdvereischte is in eenen handboek voor jongere lieden. Hoe moeilijk ook gaat Boileau van den eenen regel tot den anderen over, en hoe eentonig is het geheele, nu de zinspelingen op werken en schrijvers der zeventiende eeuw haren prikkel niet meer doen gevoelen; voor Boileau's eerste lezers, ja, bracht die

mengeling van licht en bruin een leven te wege, dat op eigenaardige wijze de aandacht lokte; maar heden is dit alles koud en versteend voor den onervaren leerling der dichterschool.

En nu meenen wij den lezer genoegzaam bewezen te hebben waarom het ons tegen het hoofd stoot dat men den *Art poétique* als ***handboek*** dienen laat : aard en strekking van het werk, zoowel als het gebrekkelijke van leering en vorm, maken het daartoe gansch en heel ongeschikt.

Doch wij hebben nog eene gewichtigere reden waarom dit gebruik ons vooral kwetsend tegen 't herte stoot.

In zijnen merkweerdigen « *Mémoire sur les occupations de l'Académie française* » zegt Fénelon : « Chaque langue a son génie, son éloquence, sa poésie, et, si j'ose ainsi parler ses talents particuliers. » — « S'il ne s'agissait que de mettre en français les règles d'éloquence et de poésie que nous ont donnés les Grecs et les Latins, il ne nous resterait plus rien à faire..... Mais il s'agit d'appliquer ces préceptes à notre langue... » (1)

Daar blijven weinige redelijke menschen in Vlaanderen over, meenen wij, die niet overtuigd staan dat ook voor ons die gulden stelregel moet gelden; en dat wij, overal waar het gebeuren kan zonder noodlottige stoornis te veroorzaken, moeten rekening houden van het eigen Vlaamsch karakter onzer jonge lieden, en wel inzonderheid als er spraak is van Kunst. En wij, we blijven voorts onze leerlingen opleiden met het gebrekkig werk van den Franschen Criticus der XVIIe eeuw, en wij spreken hun niet eens van Vondel's « *Aanleidinge ter Nederduitsche dichtkunst* » !

Ja, we deden als het volk waarover eens Jeremias' klachte steeg : wij hebben eene springlevende bron, op eigen

(1) De bladzijden, waar we deze regels aan ontleenen, schreef Fénelon naar aanleiding van eene vraag den 23 Nov. 1713 gesteld : Mag zijn stilzwijgen over Boileau's « *Art poétique* » niet gelden als een bewijs dat ook hij, dit werk als ongeschikt beschouwde om tot handboek te dienen?

bodem spruitende, ontweken en laten verzanden; en we groeven lekke waterputten, die geen vocht kunnen inhouden. Het is hoog tijd dat wij, ook in dit vak, op ernstige en degelijke wijze de spreuk van den Dichter toepassen: « Geen rijker kroon, dan eigen schoon »! Het is hoog tijd dat wij ons herinneren, hoe in 1650, den 25n van Grasmaand (negentien jaar vooraleer Boileau aan zijnen *Art poétique* begon) onze puikdichter Vondel een schrift veropenbaarde, waarin hij de hoofdregels der dichtkunst in eigen Nederlandschen zin uiteenzette.

Enkel de hoofdregels, ja; maar zoo wijs en verstandig opgevat, zoo duidelijk voorgedragen, zoo geleidelijk geschikt, zoo Vlaamsch van vorm, woord en wendinge, dat het waarlijk een lust is om ze te lezen en te leeren. Daar hebt ge, in al hunnen ernst en bekoorlijkheid te gelijk, de vaderlijke raadgevingen van den Meester, die de veilige wegen ter ware kunste aantoont, en met een hertelijk woord den volgeling aanmoedigt om naar de hoogten te streven, die hij zelf bereikt heeft. En — waarom zouden wij het niet bekennen? — wij weten vader Vondel dank om de schijnbare onvolledigheid van het werkje. Dat hij « *de voeten en maat der verzen, en den ommetrek en aard van allerhande rijmen en dichten oversloeg* », daar heeft hij getuigenis bij afgelegd van de breedte zijner gedachten. Immers in die bijkomende zaken is er veel veranderlijkheid en mode; en ze rekenen onder die vele dingen, die — zooals Vondel zelf schrijft — « *liever met de levendige stemme en voorbeelden, dan met de penne beduid worden* ».

Wij wenschen dus dat men in onze dichterscholen den tijd aan Boileau's « *Art poétique* » gewijd, zou beperken tot een paar uren op het einde van 't jaar; en dat men, van in het begin, en het gansche jaar dóór, onze jonge lieden het echt Vlaamsche voedsel late smaken en herkauwen van Vondels « *Aanleidinge ter Nederduitsche dichtkunst* ».

EUG. DE LEPELEER.

Te Sint-Nicolaas, den 1n van Wiedmaand, 1890.

WISKUNDIGE VROUWEN.

(*Vervolg van bl.* 395.)

IN den laatsten brief dien wij bezitten van SOPHIA GERMAIN aan GAUSS, sprak zij voornamelijk van de *overschotten der hoogere machten* (1). Maar men kan niet gelooven dat de briefwisseling daarmede uit was. Misschien zal men later nog andere papieren in de Archieven van Göttingen vinden.

Kort nadien, werd er een groot vraagstuk opgeworpen, waar al de wiskundigen van dien tijd hunnen geest zouden op inspannen. Een duitsche natuurkundige, Chladni (2), was te Parijs gekomen, en daar had hij in tegenwoordigheid van NAPOLEON zijne proeven over de trilling der veerkrachtige metaalplaten aan de geleerden

(1) GAUSS verwittigde haar in zijn antwoord dat zijn werk : *Theoria motus corporum cœlestium* eindelijk zou gedrukt worden. Hij had haar immers meer dan eens de moeite laten weten die de uitgeving van dat werk hem gekost had. Hij had het moeten in het latijn vertalen, voor dat een boekhandelaar er het drukken van dorst wagen. Ch. Boncompagni cinque lettere, etc.

(2) CHLADNI (Ernst-Florent) geboren in 1756 te Wittemberg, schielijk gestorven te Breslau in 1827, studeerde het recht op het bevel van zijnen vader, en werd Doktor der Faculteit van Leipzig. Na den dood van zijnen vader verliet hij die studien en legde zich toe op natuur- en wiskunde : in de gehoorleer ontdekte hij menige verschijnsels en verzamelde er de beschrijving van in een tractaat. Hij vond ook speeltuigen uit en ging zijne proeven in alle de hoofdsteden van Europa hernieuwen. Hij schreef ook over de meteoorsteenen en de verschijnsels die bij hun vallen plaats hebben. Chaldni schreef veel voor de wiskundige tijdschriften van zijnen tijd. Doch werd hij nooit rijk. Hij was immers te eenvoudig, te onafhankelijk en te ongeveinsd om de vorsten te vlijen, met dewelke hij toch dikwijls in gemeenschap was

medegedeeld. NAPOLEON liet kennen dat hij de wetten van zulke trillingen met die der rekening zou willen zien overeenbrengen. Het Instituut bood eenen prijs aan voor wie dien wensch zou tot stand brengen. Maar al de wiskundigen verloren moed wanneer zij LAGRANGE met spijt hoorden bekennen, dat men om zulke moeilijkheid op te lossen, eene nieuwe stelkunde moest afwachten. SOPHIA GERMAIN ontving eens het bezoek van den vermaarden wiskundige : welnu, mijn beminde meester, sprak zij, ik geef toch mijnen moed niet op. En inderdaad, begon zij met ijver eene gepaste vergelijking te zoeken. Zij lukte van den eersten keer niet; maar eindelijk ten jare 1815, was zij in staat om op gestelde vraag te antwoorden. Zij behaalde den prijs en werd in 1816 gekroond. Hare verhandeling gaf zij uit in 1820 onder den titel : *Recherches sur la théorie des surfaces élastiques;* zij helderde hare uitvinding nog op in een ander werk ten jare 1826 (1) aan het Instituut gezonden; en andermaals in 1828 (2) in het *Jaarboek van Natuur- en Scheikunde.*

Om den goeden uitslag van hare pogingen was zij, zal men zeggen, aan LAGRANGE en aan FOURIER (3) wel iets of wat verschuldigd; maar het is op geene kleinigheden en bijhoorigheden van minder belang dat men moet zien. Zijn er vele prijzen gewonnen in het vak der nauwkeurige wetenschappen zonder eenige hulp of toezicht die den zoeker in den waren weg houden?

(1) Cfr. Poggendorff lib. cit. De titel was nu : *Recherches sur la nature, les bornes et l'étendue de la question des surfaces élastiques.*

(2) Cfr. Ibid. Titel : *Examen des principes qui peuvent conduire à la connaissance des lois de l'équilibre et du mouvement des solides élastiques.*

(3) FOURIER, 1768-1830, verwierf weldra eene zekere faam door belangrijke werken en werd in 1795 professor in de *Polytechnische school*, bekleedde onder NAPOLEON verscheidene openbare ambten. Hij werd in 1817 lid gekozen der Akademie der wetenschappen, waar hij bestendige schrijver van werd, in 1827 werd hij lid der Fransche Academie. Zijn merkwaardigst werk is : *Théorie analytique de la chaleur*; hij heeft ook verscheidene verslagen geschreven over den vooruitgang der wiskunde.

SOPHIA GERMAIN heeft alleen en volledig die eer verworven, dat mag men zonder twijfel beweren.

Met FOURIER dien wij onlangs genoemd hebben, hield SOPHIA GERMAIN lange briefwisseling. Deze was immers de vriend van hare familie. Hem vertrouwde zij hare zaken, wanneer het er op aankwam, om iets of wat aan het Instituut mede te deelen, waar FOURIER een groot gezag bezat. De brieven hebben wij nog, waar hij haar bericht gaf van alle de moeiten die hij deed voor de haastige volvoering der menige rechtsvormen welke men in zulke zaken vereischt (1). Dat daar geen gebrek was aan lovende uitdrukkingen, valt licht te begrijpen. Anderen hebben wij gelezen waar hij, zonder van wiskunde te spreken, hetzij haar tot eene buitenpartij uitnoodigt, hetzij nieuws geeft van zijne zwakke gezondheid. SOPHIA GERMAIN wisselde ook brieven met den befaamden LIBRI (2). Deze sprak haar van zijne werkzaamheden, en uit wat hij haar schreef mag men oordeelen, dat hij haar meer dan eenen dienst bewees. Het is in eenen van de brieven van SOPHIA GERMAIN aan LIBRI, dat zij voor de eerste maal over de kwaal spreekt, die haar weldra tot het graf moest leiden. Wij vertalen hier eene plaats van dien brief (3).

« Mijne gezondheid is zeer zwak, eene haastige

(1) Cfr. *Journal de mathématiques pures et appliquées* par LIOUVILLE 1880.

(2) LIBRI CARUCCI (Guillaume-Brutus-Icilius-Timoléon graaf) geboren te Florence in 1803, gestorven in 1869, werd zeer jong nog professor in de Hoogeschool van Pisa en lid van verscheidene Akademien; hij liet dan reeds in de boekdeelen door deze uitgegeven, merkwaardige verhandelingen inlasschen. Politieke zaken deden hem Italie verlaten, hij kwam in Frankrijk waar hij lid werd der Akademie der wetenschappen, en professor van stelkunde in de Hoogeschool, algemeene toeziener van het onderwijs en van de bibliotheken van Frankrijk. Zijne beste werken over wiskunde zijn van dien tijd. Maar hij toonde ook zijnen haat tegen den godsdienst in andere boeken en artikels. Als toeziener der bibliotheken, stal hij voor niet min dan 500.000 frank boeken, dus moest hij Frankrijk verlaten en naar Londen vluchten.

(3) Cfr. *Revue Philos. de Th. Ribot* : Ch. Henry Manuscrits de Sophie Germain.

dood zou voor mij een groot geluk zijn, want ik lijd onzegbare pijnen, die mij geenen stond rust laten genieten : ik wilde ten minsten het derde boekdeel lezen van LACROIX (1), maar dat zelf kan ik niet : ik blijf in mijne kamer opgesloten, en zie noch Mr LEGENDRE noch mijne andere vrienden, tenzij Mr St AMAND die op u altijd veel denkt, en mijne zuster. Men zegt nochtans dat mijn staat niet onverbeterlijk is, maar men voorspelt mij lang lijden. Ik heb van Mr CRELLE (2) den nummer ontvangen, waar een uwer verhandelingen met eene der mijnen is verschenen (3). Hij vroeg mij nieuws van u : ik heb doen weten dat gij naar Geneve vertrokken waart, en, wat mij aangaat, dat het mij, voor langen tijd toch, onmogelijk zal zijn uit zijnen goeden wil wat nut te trekken : waarlijk, op al wat wiskunde aangaat schijnt er nu eene betoovering geworpen : uwe slechte toestand, die van CAUCHY (4), de dood van Mr FOURIER ».....

SOPHIA GERMAIN genas niet. Den 17 Juni 1831, stierf zij van eenen kanker aan de borst; de geleerden

(1) LACROIX (Sylv.-Franç. 1765-1843) werd reeds in 1787 door de Akademie der wetenschappen gekroond, was lid van het *Instituut*, van dezes stichting af, en leerde achtervolgens wiskunde in de beroemste scholen van Parijs. Zijn : *Traité de calcul différentiel et intégral* heeft hem het meest zijne faam doen verwerven. Hij liet ook in 1805 een geprezen werk verschijnen onder den titel : *Essai sur l'enseignement des mathématiques*.

(2) CRELLE (Aug.-Léop.) geboren in Pruisen in 1780, was eerst eenvoudig ambtenaar in het bestuur der Bruggen en Wegen : hij bleef niet lang in de lagere graden, en in 1815 was hij lid van het bestuur der openbare werken. Hij werd later belast met de inrichting der eerste spoorwegen van Duitschland. Doch verliet hij nooit de studie der wiskunde. Hij stichtte twee tijdschriften : het eerste is de *Journal für die reine und angewandte Mathematik*, waar hij zelf vele ervarene werken uitgaf, waaronder het een of ander is herdrukt geweest, het tweede de : *Journal für Baukunst*.

(3) Cfr. *Journal für die Mathematik* van Crelle. 1831.

(4) CAUCHY (Aug.-Louis. 1789-1857) Leerling en daarna professor in de *Algemeene Kunstschool* en in de faculteit der wetenschappen, lid van het Instituut, volgde Karel X in zijne ballingschap en werd leermeester van den ongelukkigen HENDRIK V. Die onvermoeibare wiskundige schreef menige verhandelingen, bij voorbeeld over de golvingen (voor deze werd hij door het *Instituut*

werden door dien dood zeer getroffen; de wetenschap verloor veel met haar : ook scheen men haar niet genoeg te kunnen prijzen en loven. In den *Journal des Débats* verscheen er in 1832 een artikel van GUYOT de FÈRE (1), waar gewag werd gemaakt van al hetgeen hare eer mocht vergrooten. Maar ofschoon wij de glorie van SOPHIA GERMAIN niet willen verminderen, moeten wij, met Mr CH. HENRY (2) de waarheid recht doen : de werken over geschiedkunde, aardrijkskunde en natuurlijke wetenschappen die men haar toeschrijft hebben nooit bestaan. De anderen zijn in voldoend getal om hare faam nog lange jaren te doen voortduren.

In hare handschriften vindt men nog antwoorden aan verscheidene wiskundigen, die haar over moeielijke vraagpunten raadpleegden, verhandelingen over de muziek der Grieken en der Romeinen, en aanmerkingen aan de *Théorie des fonctions* van LAGRANGE : deze, zoo zegt Mr BERTRAND (3) bewijzen ernstige studien over dat deel der wiskunde (4). Men mag nog eene merkwaardige verhandeling melden over de vergelijkingen :

$$\frac{4(x^p - 1)}{x - 1} = y^2 \pm pz^2 \text{ en } \frac{4(x^{2p} - 1)}{x - 1} = y'^2 \pm pz'^2$$

deze verhandeling verscheen in den *Journal für die Mathematik* van Crelle in 1831, te Berlijn. Hetzelfde jaar liet zij in dat zelfde tijdschrift een ander werk inlasschen onder titel : *Mémoire sur la courbure des surfaces.* In dat werk volmaakte zij wat EULER (5) had

---

gekroond) over de polarisatie van het licht en de leer der nummers. Hij heeft ook een schoon tractaat van stelkunde uitgegeven, en lessen over de toepassing der differentieele rekening aan de meetkunde. Hij was niet min godsdienstig dan geleerd.

(1) Cfr. den *Journal des Débats* van 18 Mei 1832.

(2) Cfr. *Revue philosophique de Th. Ribot*, loc. cit.

(3) Nu bestendige schrijver van de Akademie der wetenschappen.

(4) Cfr. *Comptes-rendus de l'Académie des sciences*, zitting van 4 Juli 1869.

(5) EULER (Léonard) geboren te Bâle in 1707 en gestorven in 1783; eerst professor van wiskunde in Petersburg in 1727, kwam

begonnen, doch zijn het niet alleenlijk aanmerkingen aan de stellingen des grooten wiskundige, maar eigenaardige, diepzinnige en ervarene gevolgtrekkingen, die zij aan de geleerden van haren tijd mededeelde. SOPHIA GERMAIN had ook al latijn geleerd, en wat scheikunde aangaat was zij hoegenaamd niet ten achteren.

Het is dus niet zonder reden dat PRONY (1) SOPHIA GERMAIN de HYPATIA genoemd heeft der 19e eeuw (2). Was het nu misschien om aan hare beroemde voorgangster beter te gelijken dat zij zich op wijsbegeerte wilde toeleggen? In het laatste jaar van haar leven, wanneer zij reeds uitgeput was van krachten, schreef zij eenige wijsgeerige overwegingen, die haar neef, twee jaren na haren dood uitgaf onder den titel : *Considérations générales sur l'état des sciences et des lettres aux différentes époques de leur culture.* Maar daar moeten wij met haar vrede bekennen, dat zij er nevens geslagen heeft.

Zij wilde toonen dat het menschelijk verstand, in al zijne werken, het zij deze tot wetenschappen, het zij

---

hij te Berlijn in 1741 en trok weer naar Petersburg in 1775. Daar stierf hij. Hij was dan blind sedert 17 jaren, maar hij had toch nooit het werk gestaakt. Euler was lid van verscheidene Akademien. Hij bevorderde den vooruitgang der differentieele en der integrale rekening : hij paste de stelkunde toe op de bewegings- en evenwichtsleeren en aan de vervaardiging der schepen; en vond het bewijs van zekere stellingen die FERMAT slechts vermoed had. Hij heeft ook wijsgeerige brieven geschreven aan eene prinses van Duitschland. Zijne werken zijn bijna allen in het latijn. Het is spijtig dat hij tegen eenen mededinger, d'ALEMBERT, twisten gevoerd heeft waar hij niet geheel en gansch gelijk schijnt te hebben. Hij had 3 zonen die hem waardig waren. Twee van hen waren goede wiskundigen, de andere was zeer geleerd in geneeskunde.

(1) PRONY (Gaspard RICHE, baron de, 1755-1839) lid van het *Instituut*, professor in de krijgsschool en bestuurder van de school der Bruggen en Wegen, regelde den loop van de Pô en verbeterde de havens van Genua, Ancona en Venetië; hij verdroogde de Pontijnsche meerschen, en vond eene soort van breidels uit die nu nog zijnen naam draagt. In 1828 werd hij met den titel van baron beloond. Zijne voornaamste werken zijn : *Architecture hydraulique; Mécanique Philosophique. Cours de Mécanique, Méthode de nivellement.*

(2) Cfr. *Journal de Math. pures et app. par Liouville*, 1880.

tot letterkunde of fraaie kunsten betrekking hebben, niettegenstaande het verschil tusschen die vakken, altijd eenige gemeene regels volgt. Dat had zij gemakkelijk en met gegronde redens kunnen bewijzen. Maar zij wilde in het onderzoek van geschiedenis en oorsprong, van kenmerk en natuur der wetenschap indringen. Over het eerste punt stemt zij met de *positivisten* in, en breidt op ernstigen toon de dwaasheden uit der eerste schrijvers van die school, welke toen nog pasgeboren was. Wat volgens haar de oorsprong was der wetenschap drukt SOPHIA GERMAIN niet zeer duidelijk uit. Zij zegt alleenlijk dat het verstand, met zijne ingeborene waarheid, de wetten van zijn eigen bestaan gestadig buiten zich overdraagt : 't is te zeggen de eenheid en evenredigheid, en zij herleidt het onderzoek der oorzaken van een feit tot het onderzoek der eenheid van het heelal, waarvan ieder feit een deel zou zijn. Maar als het er op aankomt om de volstrekte werkelijkheid der wetten van het wezen aan te duiden, wordt zij aarzelend en schijnt te twijfelen of de eenheid die wij tusschen de verschillige verschijnsels bemerken, niet eene loutere vrucht is van eenen aanleg van onzen geest. Zoo trekt hare wijsbegeerte wat meer op het idealismus.

Dat die arme vrouw gedwaald heeft daar moeten wij ons niet van verwonderen. Zij leefde in eenen tijd waar allen bijna die in haar vak wat luister verworven hadden, ongeloovigen waren en vrijdenkers. Doch is het niet spijtig zoo doorluchtig eenen geest door het geloof niet verlicht te zien? God weet hoeveel invloed zij zou uitgeoefend hebben op mannen waarvan velen aan de bevalligheid van haren geest en van haar hart hadden wederstaan? (*Wordt vervolgd.*)

Leuven. A. MILCAMPS, S. J.

Nog over den aard, de lengte en den samenhang der scheppingsdagen.

(*Vervolg van bladz.* 405.)

II.

HET tweede gedeelte onzer stelling verdient meer aandacht en inspanning des geestes. Daarin wordt gezegd dat de dagen van het boek der Schepping hoogst waarschijnlijk gewone burgerlijke dagen zijn van 24 uren, en dat elk zijnen *natuurlijken* dag, zijnen avond, zijnen nacht en zijnen morgen had. De meeste schriftverklaarders nu beweren dat er veeleer spraak is van tijdstippen eener onbepaalde lengte.

Hunne voornaamste reden moeten wij verder (III en IV) onderzoeken. Thans is het voldoende onze bewijzen te leveren. Deze houden wij voor de bijzonderste :

Het joodsche volk, voor hetwelk Mozes schreef, kon hier aan het woordeken dag (*jom*) geenen anderen zin geven dan dien van eenen gewonen dag van 24 uren. Immers Mozes zegt dat God den zevenden dag, *waarop Hij rustte*, zegende en heiligde. Nu, de dag door God geheiligd, of bijzonder voor zijnen dienst bestemd, is klaarblijkelijk een gewone dag van 24 uren. Dus zullen de zes voorgaande dagen best voor soortgelijke dagen gehouden worden. En dat men niet zegge : God zegende alleen den zevenden dag der week, niet den dag waarop Hij zijne scheppingen staakte. Volgens Mozes zegent God den zevenden dag (in 't algemeen),

en is het juist op denzelfden dag dat God rustte. Ja, buiten allen gegronden twijfel is de zevende dag der Scheppingsweek van geenen anderen aard dan de zevende dag onzer week. Hoort hoe duidelijk Mozes ze als op elkander gelijkend afschildert : « En Hij zegende den zevenden dag, en heiligde *dien*, omdat op *dien* dag Hij opgehouden had van al zijn werk.... » Het is dus wel dezelfde dag, waarop God rustte, en waarop de mensch moet rusten en God dienen. God rustte eens den zevenden dag; de mensch rust elken zevenden dag, want zijne week komt gedurig terug.

Bovendien eer Mozes de dagen der Schepping begint te tellen, doet hij het volk opmerken dat voortaan de *natuurlijke* dag en de nacht elkander regelmatig zullen afwisselen op de aarde (1). Niets belet dus aan het woord dag in het scheppingsbericht den zin te geven van eenen gewonen *natuurlijken* dag; of, mits eene nadere bepaling (te weten : een *natuurlijke* dag, waarop een avond, en na den nacht een morgen volgt, gelijk hier het geval is), van eenen gewonen burgerlijken dag van 24 uren. En hoe zou het volk op andere tijdsdeelen, vooral op lange tijdstippen gedacht hebben? Alleen wetenschappelijke redenen hebben schriftverklaarders eenen anderen zin doen zoeken, en het joodsche volk kende zulke redenen niet.

Wat meer is, hun groot leeraar schrijft aan iederen dag zijn eigen avond en zijn eigen morgen toe. Ja, zelfs zegt hij, gelijk wij het hierboven aantoonden, dat de avond en de morgen na de klaarte van den dag kwamen (werden), en er op volgden.

In het scheppingsverhaal staat nog : « En God sprak : dat er lichten zijn in het uitspansel des hemels, die den dag en den nacht onderscheiden (verdeelen), en tot teekenen zijn van tijden, *dagen* en jaren ». De

(1) Zie hierboven B. der Schep. 1, 3-6. Het daglicht en de duisternis krijgen hunnen naam, denzelfden, dien zij altoos zullen behouden.

zon komt alsdan den dag verlichten, de maan den nacht verhelderen, het sterrenheir treedt te voorschijn met zijne regelmatige bewegingen. Ook hier heeft het woord dag de gewone beteekenis. Dit lijdt geen twijfel. Hoe zou nu het volk bij het aanhoudend terugkeeren van de woorden dag en nacht in hunnen gewonen zin, ergens op tijdruimten van eene onbepaalde lengte kunnen denken, als niets daarvan komt verwittigen? Dit toch is het geval niet. Verder kunnen wij opmerken dat bij Mozes de dag en de nacht steeds in verband staan met het daglicht of met een bekend hemellichaam. Waarom zonder nood eene uitzondering gemaakt, hier vooral waar spraak is van een eersten, een tweeden dag enz? Zulke uitdrukkingen veronderstellen niets wat onbepaald blijft.

En weten wij niet dat de woorden *bokèr* en *erèb* (morgen en avond) over de honderdmaal in de H. Schrift voorkomen, en telkens in hunnen gewonen, nooit in eenen afgeleiden zin?

Moeten wij daar niet uit besluiten dat het ons niet toegelaten is hier die woorden in eene overdrachtelijke beteekenis te nemen, tenzij de gebruikelijke zin volstrekt onmogelijk worde. Dus moet ook het woordeken *jom* zijnen gewonen zin behouden, al geldt daar dezelfde reden niet voor. En toch welke overdrachtelijke beteekenis zou hier kunnen toegepast worden aan de woorden *bokèr* en *erèb*? Zij die *bokèr* van het begin van Gods werken, *erèb* van het einde dier werken verstaan, zijn verplicht te vertalen : en er was een avond en een morgen (dat is : een geheele dag) geweest, (en deze dag was) de eerste (der scheppingsweek). Zij zijn dus genoodzaakt aan te nemen dat Mozes, hoewel hij God als een werkman afbeeldt, hier de gewone orde telkens verwaarloost, om te spreken volgens de gewoonte der Joden, die hunnen rustdag en hun wettelijken dag met den avond begonnen en niet met den morgen. Maar alsdan zou God alweer niet voorgesteld worden als het voorbeeld, dat na te

volgen was, maar Mozes zou Gods werken beschrijven volgens de joodsche gewoonten. Met meer reden zou men zeggen dat Mozes den sabbat met den avond deed beginnen, omdat God zijne rust met den avond van den zesden dag begonnen had.

Doch indien Mozes de scheppingsdagen rekende van den eenen avond tot den anderen, dan zou *bokèr* het einde, *erèb* het begin van Gods werken moeten aanduiden. Maar inderdaad zou *bokèr* dan het midden van die werken aanduiden niet het einde. De morgen is dan immers het midden van den dag. Aan deze moeilijkheid kan men ontsnappen met te zeggen dat morgen en avond het begin en het einde van den *natuurlijken* dag zijn, en dat Mozes niet spreekt van den nacht. Maar ten eerste er staat avond en morgen, niet morgen en avond; en ten tweede Mozes bedoelt duidelijk een volkomen dag van 24 uren. In alle geval eene uitdrukking als deze : en het was einde en het was begin, de eerste wereldvorming; of het was einde en het was begin, het eerste tijdstip (van onbepaalde lengte) is, rechtuit gesproken, eenvoudig onzin.

Overigens, en naar ons bescheiden oordeel is dit eene allerkrachtigste reden, wij hebben schoon het scheppingsverhaal te lezen en te herlezen, steeds zullen wij geneigd zijn om het woord dag overal in den gewonen zin te verstaan. Zoolang onze tegenstanders in gebreke blijven door een doorslaand bewijs voldingend te bevestigen dat die zin volstrekt onmogelijk is doen wij zeker best hem te behouden. Maar zullen zij ooit klaar kunnen bewijzen hoe Mozes met zijne zes dagen den *duur* der wereldvormingen heeft willen aanduiden? Wij gelooven het niet. Men oordeele na ons derde gedeelte gelezen te hebben.

Als laatste bewijs voor dit gedeelte beroepen wij ons nogmaals op het zoo bekende doel van Mozes in zijne beide boeken. Welke reden kon die leeraar en wetgever toch hebben om Gods voorbeeld aan den werkman met zooveel nadruk, en vooral met dezelfde

woorden, die hij gebruikt (1), voor te houden, indien hij niet zelf de scheppingsdagen voor gewone burgerlijke dagen hield en hier het volk niet van wilde overtuigen?

De twee eerste deelen onzer stelling zijn dan bewezen en, dunkt ons, bewezen op voldoende wijze. Anders was ons het gedacht van het vierde deel misschien nooit ingevallen, en nog veel min hadden wij het durven voorstellen en verdedigen.

III.

Het derde gedeelte onzer stelling is niet het gemakkelijkste om te bewijzen. Wij moeten toonen dat in het scheppingsverhaal *geenszins* aangeduid staat hoelang elke wereldvorming geduurd heeft. De eerste uitdrukking die hier in aanmerking kan komen is deze : « en het geschiedde zoo » of eene dergelijke, die na Gods gebod volgen zou. Met deze woorden nu kon Mozes willen beteekenen dat eene volkomen uitvoering op het goddelijk gebod onmiddelijk volgde; maar ook kon hij daarmede alleen willen zeggen dat van dan af Gods bevel *begon* uitgevoerd te worden, hetzij werkelijk toen de eerste maal, hetzij van dan af *voor goed* en *regelmatig*. Deze laatste opvatting van den tekst komt overeen met den aard der meeste schepselen, waarvan gesproken wordt, en met de gewone wijze, waarop wij God alles zien schikken in de wereld. Geven wij een voorbeeld. Mozes zegt (1. 11) dat niet alleen kleinere gewassen, maar geheele boomen uit de aarde voortsproten en zich tot volwassene boomen ontwikkelden. En er dient opgemerkt dat deze gebeurtenis niet den geheelen derden dag besloeg, wijl ze op denzelfden dag voorafgegaan was van de scheiding tusschen land en zee. In de veronderstelling nu dat God zijn bevel onmiddelijk of ten minste nog den derden dag in zijn geheel uitvoerde, staan wij voor het buitengewoon wonder, dat die

(1) Zie hierboven II B. 20, 9-12.

boomen op zeer weinige uren hunnen volkomen wasdom bereikten. Integendeel nemen wij aan dat God den derden dag of wel voor de eerste maal aan de aarde de kracht gaf allengskens alle soorten van plantgewas voort te brengen, ofwel alsdan *voorgoed begon* de aarde met planten te verrijken, dan hebben wij geen ander wonder aan te stippen dan de onbeerlijke tusschenkomst van God in het doen opschieten der planten. Ook volgens deze opvatting kon God de plant- en diersoorten naar de luchtsgesteldheid, waarin zij moesten leven, laten verschijnen of verdwijnen. Wij zijn dan van gevoelen dat de wetenschappen ons alleen een juist gedacht kunnen geven wegens den duur der verschillende wereldvormingen. De Voorzienigheid heeft de pogingen der geleerden rijkelijk gezegend en reeds kunnen wij gerust den goeden uitslag toejuichen.

De voorgaande bemerking dient voor elken scheppingsdag; het volgende bezwaar is eigen aan den tweeden en aan den zesden dag. Vermits Mozes op één en denzelfden dag plaatst én de opheffing van het vaste land én de ontwikkeling der landplanten; op één en denzelfden dag de schepping der landdieren en die van het eerste menschenpaar, en vermits de klaarte van den dag hoogtens 12 uren duurt, moet men, zoo het schijnt, noodzakelijk aannemen ofwel dat deze vormingen op zeer weinigen tijd zijn voleind geweest, ofwel dat deze twee dagen niet gewone dagen waren maar dagen eener onbepaalde lengte. Er kan toch niet geantwoord worden, dat Mozes uit elk tijdstip der tegenpartij eenen dag zou gekozen hebben om daardoor dat tijdstip, om zoo te zeggen, te verbeelden, en er alzoo aan toe te schrijven wat eigenlijk aan het geheele tijdstip toekomt. Want dusdanige onderstelling is klaarblijkelijk te verre gezocht. Zij laat ook de tegenwerping bestaan dat volgens den tekst de tweede schepping van die dagen pas schijnt te beginnen toen de eerste reeds voleind was. En de beide scheppingen denzelfden dag doen beginnen ware zich bespottelijk maken voor alwie met de stellige uitkomsten der wetenschap bekend is.

Ziehier dan hoe wij gemelde moeilijkheid zouden oplossen. Het loopt in het oog dat Mozes meer scheppingsdagen had kunnen tellen, was dit met zijn doel overeengekomen, namelijk zooveel als hij scheppingswerken opsomt. Nochtans zijne verdeeling moet gesteund hebben op iets, dat aan die werken eigen was. En wat zal dit wel wezen? Ongetwijfeld is het niets anders dan dat er gedurende de geheele schepping achtereenvolgens 6 tijdstippen verliepen, en dat elk tijdstip een of twee scheppingswerken tot heerschend kenmerk had. Het zal toch niemand verwonderen dat er soms een tijdstip kwam, gedurende hetwelk twee verscheidene vormingen *natuurlijker wijze* plaatsgrepen. Aldus kon God zich zeer wel laten afbeelden als een almachtige werkman, die maar zesmaal zijne bevelen had uit te deelen, te weten bij het begin van ieder tijdstip. Niets belette Hem immers nu en dan in plaats van een enkel bevel er een dubbel te geven. Zoo had Mozes kunnen schrijven voor den derden dag : en God sprak : het vaste land kome te voorschijn uit de wateren en brenge dan (zoohaast mogelijk volgens de natuurwetten) allerlei gewas en fruitdragende boomen voort; en voor den zesden dag : en God sprak : de aarde brenge alle soorten van landdieren voort, en laat ons dan ook den mensch maken naar ons beeld en gelijkenis. En in dit geval hadden wij ongetwijfeld kunnen zeggen dat God zijn dubbel bevel begon uit te voeren den dag, dat Hij het uitsprak. Nochtans zou een deel ervan eerst eenigen tijd na het andere volbracht zijn geweest.

Nu, in plaats van één (enkel) bevel teekent Mozes er twee op, en in plaats van ééne (enkele) uitvoering telt hij er twee. En hiervoor kon hij goede redenen hebben, al was het maar om te toonen dat elke uitvoering door eene afzonderlijke tusschenkomst van God geschiedde, of omdat het eene bevel veel plechtiger was dan het andere en omstandiger diende te kennen gegeven. Niettemin Mozes zegt uitdrukkelijk dat de twee bevelen tot denzelfden dag behooren, en hoege-

naamd door niets laat hij vermoeden dat het eene niet onmiddelijk op het andere volgde. En inderdaad indien het bevel de uitvoering moet voorafgaan, de uitvoering volgt niet noodwendig dadelijk op het bevel. De twee bevelen konden dan zeer wel samen gegeven worden. Eene voldoende reden hiervoor was dat zij voor hetzelfde tijdstip bestemd waren, en dat alzoo God overal optrad als zijne bevelen uitdeelende bij het aanvangen van een nieuw tijdstip.

Mozes spreekt wel van de vervulling van het eerste gebod alvorens het tweede te verkondigen. Doch ook hieruit kan niet met zekerheid besloten worden, dat het tweede niet volgde dan nadat het eerste reeds volbracht was. Mozes kon daardoor willen beteekenen hoe groot de macht des Scheppers was, en hoe volkomen alles aan zijnen wil gehoorzaamde. Mogen wij dit antwoord niet geheel bevredigend heeten, men vergete niet dat elk stelsel op ware moeilijkheden stoot, en dat wij nochtans nergens den zin van den inhoud of zelfs van een enkel woord geweld aan doen. Het eenigste wat wij ons geoorloofd achten is te veronderstellen dat in de schepping geene nuttelooze wonderen geschiedden en dat God zijne bevelen niet volvoerde dan op den bekwamen tijd. Voor Mozes was het genoeg te toonen dat alles plaats had volgens den wil des Scheppers; van den oogenblik en den duur der uitvoering had hij niet te spreken.

De uidrukking, dat God hemel en aarde op zes dagen geschapen heeft, zou insgelijks moeten besproken worden, zoowel als eene derde moeilijkheid, getrokken uit den samenhang der scheppingsdagen.

Aldus komen wij tot het vierde deel onzer stelling, waarin die twee punten zorgvuldig dienen te worden onderzocht. Dewijl er hier geene andere tegenwerping overblijft, zullen wij daar aanstonds mede beginnen (1).

(1) Onnoodig hier te doen opmerken dat ook de voorstanders der lange tijdruimten den duur van elke vorming niet kunnen bepalen binnen de grenzen der tijdruimte, waaraan zij tot heerschend kenmerk dient.

IV.

De natuurwetenschap zal er nooit in toestemmen, de vorming van alle hare onderaardsche lagen in het tijdbestek van zesmaal 24 uren samen te dringen. de sterrekunde eischt eeuwen en eeuwen voor het worden van aarde, zon en sterren. en volgens het natuurlijk verloop der dingen moet de schepping der plantenwereld vóór die der water- en luchtdieren, en de schepping van deze vóór die der landdieren geëindigd zijn. De mensch is slechts betrekkelijk laat bezit van zijn rijk komen nemen.

Maar leert Mozes dan niet dat God zijne bevelen dag aan dag uitdeelde, dat de eene vorming niet meer dan éénen gewonen dag van 24 uren na die der voorgaande *begon?* Eigenlijk zijn Gods bevelen zoo oud als God zelve; Mozes schildert nochtans met recht God af als gevende zijne bevelen op het oogenblik, dat zij beginnen uitgevoerd te worden. En nu wat het begin elker vorming betreft. het schijnt, bij den eersten oogslag op het scheppingsverhaal. duidelijk genoeg dat al de scheppingsdagen elkander regelmatig en onafgebroken zijn opgevolgd.

Want zie, volgens Mozes, geeft God een eerste bevel en begint er eene eerste vorming terwijl het daglicht aanbreekt of reeds over de aarde verspreid is. Nog volgens Mozes, volgt op dienzelfden ***natuurlijken*** dag een avond, (een nacht) en een morgen. Aanstonds daarna toont Mozes ons weer God, die een tweede bevel geeft, en eene tweede vorming begint, insgelijks terwijl de klaarte des dags reeds begonnen is, juist als was zij degene, die onmiddelijk na voornoemden morgen moest komen. Zeker hebben Mozes' tijdgenooten aan geene tusschenruimte tusschen de scheppingsdagen gedacht. Ook doet Mozes eene nauwkeurige optelling van zijne dagen, en hieruit zou men alweer kunnen besluiten dat er geene tusschenruimte verzwegen wordt.

Wij bekennen het, de tegenpartij heeft hier eene

ware moeilijkheid tegen ons in te brengen. Doch ziehier een antwoord, dat ook zijne waarde heeft. Ja, Mozes bedoelt eene nauwkeurige optelling der scheppingsdagen: maar wij hebben het bewezen, nergens zegt hij duidelijk of heeft hij voor doel te laten hooren hoeveel tijd deze of gene vorming geduurd heeft. Waarom zou hij dan nauwkeurig het begin van elke vorming moeten aanduiden? Voor Mozes is het genoeg dat het volk wete dat God juist zesmaal een bevel gaf voor de vorming der aarde, en dat Hij de vormingen met den dag begon (na den morgen, voor den avond). Of nu Gods bevelen elkander zoo spoedig opvolgden, dat zij niet meer dan 24 uren vaneen verwijderd zouden gebleven zijn, of niet, daarom bekommert hij zich niet. De groote indruk, dien hij op de gemoederen des volks wenschte te maken, ten einde hun het voorbeeld der aardweek in de scheppingsweek te doen erkennen, zou hem toch de tusschenruimte hebben doen verzwijgen, had hij er zelf kennis van gehad. En waarschijnlijk ontbrak deze hem zoowel als aan het volk.

Hoe het komt dat de scheppingsdagen als op elkander onmiddelijk volgende worden afgebeeld, is gemakkelijk om raden. Mozes wil God tot voorbeeld van den werkman geven, en zoo is het natuurlijk dat de Schepper *steeds* voorkome als werkende gedurende de klaarte van den dag (na den morgen).

Het voegwoordeken *en* of *ook* heeft in het verhaal toch zeker de kracht niet een onmiddelijk opvolgen der dagen aan te duiden. Het is voldoende dit te aanzien voor een eenvoudig overgangswoordeken tusschen het werk van den eenen dag en dat van den volgenden, of als een teeken dat er eene optelling bedoeld wordt.

Wat meer is, aantal geachte schriftverklaarders aarzelen tegenwoordig niet de woorden, *na verloop van vele jaren*, te onderverstaan tusschen deze : « In den beginne schiep God hemel en aarde », en de daarop onmiddelijk volgende : « en de aarde was woest, enz. » Men

kan wel opmerken dat het *begin* van het Boek der Schepping tot de zes dagen, die zoo nauwkeurig geteld worden, niet behoort, en als eene soort van inleiding mag gehouden worden tot het eigenlijk scheppingsverhaal. In alle geval wij vinden daar hetzelfde voegwoordeken weder, wij brengen dezelfde reden, nl. de leer der wetenschappen, en Gods gewone handelwijze aan.

Dat de Joden die tusschenruimte niet zouden ontdekken, levert geene zwarigheid op. God en Mozes hielden daar niet aan; zij wilden alleen het volk goed doen verstaan dat God zesmaal achtereenvolgens aan het vormen der wereld gearbeid had en tot voorbeeld van den werkman strekte in het onderhouden van eenen rustdag na den arbeid der week.

Maar kan in deze onderstelling Mozes wel de vergelijking maken, dat gelijk God op zes dagen hemel en aarde geschapen heeft (1), zoo ook de werkman zes dagen in de week mag arbeiden, en dat gelijk God eens den zevenden dag gerust heeft, zoo ook de werkman den zevenden dag van iedere week moet rusten? En waarom niet? Mozes drukt vooral op het getal zes en op het woord zevenden, ook, doch min, op het woordeken dag. Of de scheppingsdagen elkander onmiddelijk opgevolgd zijn gelijk de weekdagen, dit is uit deze gelijking niet af te leiden. De wetenschappen hebben wij daarover te ondervragen, en wij weten wat zij desaangaande leeren.

Veronderstellen wij eens dat een reiziger acht of tien dagen in sommige steden vertoeft, in andere twee of drie dagen, maar dat hij eigenlijk niet meer dan

(1) Wel te verstaan : door zijn almachtig woord. God had maar te spreken, en 't geschiedde zooals Hij wilde (zie B. der Schep. 1). Niets toch duidt aan dat Mozes hier den duur der schepping te kennen geeft. Waarschijnlijk wilde hij enkel zeggen hoe dikwijls God een merkwaardig bevel voor de vorming der wereld uitsprak. Vgl. (Openb. 4, 11) « Gij, Heer, hebt alle dingen geschapen, en door uwen *wil* bestonden zij en zijn zij *geschapen* ». — (Ps. 148, 5) « Hij sprak en zij werden *gemaakt*, Hij gebood en zij werden geschapen ».

zesmaal en steeds gedurende de klaarte van den dag gereisd heeft, zouden wij niet mogen zeggen in eenen waren zin, dat die reiziger z nen weg op zes dagen afgelegd heeft. En als een schilder zes dagen aan eene schilderij gewerkt had, zoo nochtans dat hij ze niet zou voltrokken hebben dan 24 dagen nadat hij ze begonnen had, zou die niet moeten zeggen, ik ben er maar zes dagen mede bezig geweest

Gelijk wij het deden opmerken, de aard der schepselen van God gemaakt en de gewone wetten zijner Voorzienigheid doen ons aannemen dat God de wereldvormingen niet onmiddelijk de eene na de andere begon, juist gelijk wij niet denken van een schilder, dat hij alle dagen aan zijne schilderij werkt en van een reiziger, die geerne alles ziet, dat hij niets doet op zijne reis, dan van de eene stad recht naar de andere voortsnellen.

Men ziet het, eene voldoende overeenkomst is mogelijk tusschen het scheppingsverhaal, wel verstaan, en tusschen de leer der natuurwetenschap; en de uitlegging der eerste bladzijde van Mozes blijft grootendeels onafhankelijk van de wisselvalligheden der wetenschappelijke stelsels (1).

Thans blijft er ons niets meer te doen dan hier, ten slotte, de voordeelen van bovenstaande uitlegging op te sommen. Zij behoudt het geschiedkundig karakter dezer schriftuurplaats, neemt de woorden in hunnen letterlijken en gebruikelijken zin op, en laat de wetenschappen genoegzame vrijheid.

Antwerpen. J. ADRIAANSEN.

(1) Men kan voor zeker houden dat Mozes' dagen den duur der scheppingen niet aanduiden, en terzelfder tijd kunnen wij in die dagen geene weekdagen zien, maar wel dagen, waarop de Schepper zijne bevelen uitdeelt en de scheppingen begint, ja zelfs voltrekt, indien eene of andere, volgens de natuurwetten, binnen den tijd van eenige uren moet geschieden. Daarom mag onze vertaling van het vijfde vers niet verworpen worden, alleen om deze reden, dat Mozes van gewone dagen spreekt en niet van lange tijdruimten, en dat de wereldvormingen niet werden voltrokken op zesmaal 24 uren.

PETER EN PAUWELS. (1)

(*Weder een treurspel van Vondel veroverd voor het katholiek tooneel.*)

VONDEL aandurven is een stout bestaan, doch *Peter en Pauwels* ten tooneele brengen, heeft iets van Faëtons « reuckelooze stoutheit », door den grooten Meester zoo treffend bezongen.

Om meer dan eene reden achten wij dit treurspel moeielijker ter voordracht dan b. v. *Joseph in Dothan*, moeielijker zelfs dan *Lucifer*.

Beide stukken werden, door de leerlingen van het Bisschoppelijk College te Roermond, op inderdaad voortreffelijke wijze reeds opgevoerd.

Zij aangemerkt, dat bij de studie der vaderlandsche letteren door de leeraren van het College aan « 's Lants outsten en grootsten poeët » eene eereplaats, trouwens de eenige die hem toekomt, wordt ingeruimd.

Dit is ongetwijfeld een zeer groot voordeel.

Ook zijn door de oordeelkundige « bewerking », waaraan prof. Bartels Vondels *Peter en Pauwels* heeft onderworpen, vele hinderpalen, die de opvoering er van schier onmogelijk maakten, uit den weg geruimd.

Verder werden eenige tooneelen, die den vluggen gang van het stuk en meer bijzonder de duidelijke

---

(1) *Peter en Pauwels*, treurspel door VONDEL, ingenaaid 1,30, gebonden 2,00. Gent, Dr. A. Siffer.

ontwikkeling van de hoofdgebeurtenis, om welke het stuk draait, niet of slechts weinig bevorderden, verkort en bij andere ingelascht, zoodat het geheel goed en ferm achter elkander kan worden afgespeeld; toch bleven er, mijns inziens, aan de opvoering van *dit* treurspel moeielijkheden verbonden, welke men inderdaad niet gering mag schatten, moeielijkheden namelijk, die in de rollen zelf, en wel in de hoofdrollen liggen opgesloten.

B. v het berouw van *Petrus*. Met Paulus gekluisterd aan ééne kolom in de Mamertijsche gevangenis, hoort hij den « wakkerste van alle vogelen, » die hem « uit 's misdaads doodslaap kraait », en in een 50-tal versregelen, gelijk Vondel alleen ze kan tooveren, geeft hij lucht aan het edelmoedig, lijdensvaardig berouw zijns harten.

Verder de alleenspraak van *Nero* in zijn wanhoop, waar hij nu eens meent Orestes te wezen, « de wraak uit moeders asschen » te zien verrijzen en uitroept :

Och! troost Orestes in zijn lijden!
Nu weet hij nergens een verblijf
Och! bergt den armen balling 't lijf! —

dan het « aloude Troje » in brand ziet staan, vervolgens, in zijn waanzin zelfs zijn bloeddorst niet verloochenend, bevel geeft :

« *Men maak' er weer een nachttoorts van*
Of steek hen straks in dierenvellen! » —

eindelijk de schimmen ziet oprijzen van allen, die hij vermoordde : zijn moei, zijn stiefvader Claudius, zijn moeder Agrippina, zijn gemalin Octavia, zijn broeder, « de onschuldige Britannicus », zijn meester Seneca, en vol schrik het uitkrijt :

« *Het regent lijken uit de lucht!* » —

moeielijk, vreeselijk moeielijk zijn zij weer te geven, vooral wanneer men geen tooneelisten van beroep te

zijner beschikking heeft, doch slechts eenige studenten van Poësis en Rhetorica, die aan hun veelvuldige dagelijksche werkzaamheden den tijd, benoodigd voor een liefhebberij tooneel, moeten ontwoekeren.

Niettegenstaande dit alles begrijp ik, dat het den eerw. heer leeraar een lievelings droom was, dit treurspel, « een der best geslaagde van de treurspelen des grooten Meesters, » « dat hij als een exvoto van zijn overgang tot de Katholieke Kerk neerlegde op het roemrijke graf der Apostelen », ten tooneele gevoerd te zien door de leerlingen, wier letterkundige vorming aan zijn verlichte zorgen is toevertrouwd.

Ook begrijp ik, dat hij zijn taak, alhoewel *con amore* aanvaard, met taai geduld en wilskracht doorgezet, nu en dan verpletterend heeft gevonden en hem een meer dan gewone moed noodig was, om ze tot een bevredigend einde te brengen.

En het einde, het was meer dan bevredigend : het was goed.

Met rechtmatige fierheid mag hij terugzien op de voorstelling van Maandag avond jl.

Het stuk is geslaagd, ten volle geslaagd; het heeft aan de hoogstgespannen verwachting beantwoord.

Het was een avond van heilige ontroering en zuiver kunstgenot. Oog en oor werden verzadigd, doch geest en hart gingen letterlijk te gast aan den rijk voorzienen letterkundigen feestdisch. In de hem zoo eigene, in zijne oorspronkelijke en onnavolgbare taal verkondde Vondel de zegepraal van den Bethsaïder Visscher over den machtigen Domitius Nero, den afgod van het volk, dat zich zelf niet zonder recht den werelddwinger heette! een zegepraal, welke bij zijn kruisdood niet gestuit, maar door zijn bloed met meer dan aardsche heerlijkheid werd overgoten.

Op treffende wijze zagen wij het roemvol, zegenrijk lijden des Apostelvorsten, tafreel na tafreel, zich voor onze oogen ontrollen; met eene steeds klimmende belangstelling, welke de geringste bijzonderheid niet

geringschatte, volgde men, bij de ademlooze stilte van het talrijk gehoor en het hoorbaar kloppen van 't eigen hart, de vier bedrijven, waarin het treurspel is verdeeld.

Hadden wij in 't eerste tooneel met Petrus en Paulus in hun donkeren Mamertijn getreurd, niet om hun boeien noch om hun beider marteldood, maar om beider hartzeer en over hun onwaardigheid voor Christus te sterven; uit de diepte van hun berouw steeg men allengs met hen in lijdensmoed tot het hoogste toppunt van christendeugd, waar, met een jubellied op de lippen, vreugdevonken in de oogen en geestdrift in de ziel, de christenheld den marteldood begroet : « Ik kus dien schoonen dood! »

Waarlijk, wanneer men zulke taal hoort spreken, zulke deugden in daden ziet belichaamd, verwondert mij het woord van Tertulliaan niet meer : *Sanguis Christianorum semen Martyrum*. Het bloed der Christenen was het zaad, waaruit nieuwe Martelaren ontsproten.

Onmogelijk is het ons, in bijzonderheden te bespreken de vele schoonheden, welke het heerlijk spel der jeugdige studenten ons te genieten gaf; wij deelen slechts den indruk mede, dien het geheel op ons maakte, want alle rollen, zelfs de moeilijkste, werden doorgaans goed, zoo niet uitstekend, en niet zelden onovertreffelijk vervuld.

Meer dan één tooneel, b. v. waar de Apostelen afscheid nemen van Titus, Lucas en Marcel, en, na hun heengaan, het getrouwe drietal op de knieën nederzinkt en bidt; enveneens waar de kleine Moorsche paleisslaaf, die, christen in het geheim, tegenwoordig was bij 't uitspreken van het doodvonnis, dankbaar de weldaden des Christen Geloofs herdenkt en zijne droefheid uit in ongekunstelde woorden, inderdaad deze tooneelen werden zoo gevoelvol, zoo aangrijpend juist en eenvoudig afgespeeld, dat geen tooneelisten van beroep het beter hadden gedaan.

Het laatste bedrijf ontleende aan de heiligheid der plaats, waar het gespeeld werd, namelijk de Catacomben, een bijzondere aantrekkelijkheid.

De oude Linus, na Petrus' kruisdood, Opperherder der vervolgde Kerk, een echt oudvaderlijke figuur! verneemt er uit den mond van Titus en Lucas de stichtende bijzonderheden, den marteldood der beide Apostelvorsten betreffende; hij troost de schreiende Christenen :

« *Der weezen Vader leeft, die zal u niet vergeten,*
Waar, in een ring van licht en Serafijns gezeten,
Hij in kristal vergaârt uw tranen, versch geschreid! »

Hij geeft zijne bevelen om hier beneden den Heiligen te « betalen ons allerleste schuld » en blikt in de toekomst :

« *Der wereld hoofdstad steunt op bei deez hoofdpilaren*
Der Kerk, en ziet, hoe 't al, wat haar die kroon benijdt,
Zijn hart knaagt en vergeefs op diamantsteen bijt. »

Deze voorspelling, bij het nog rookende bloed van Petrus en Paulus, gesproken in de onderaardsche schuilplaats, waar de eerste Christenen de heilige Geheimen van hun Godsdienst vierden op het gebeente en versch-gedolven graven der broederen, die reeds hun leven voor Christus hadden veil gehad, moest meer dan indrukwekkend zijn.

Voeg daarbij de keurige stoffeering van schouwtooneel en spelers, de schilderachtige kleederdracht uit de eerste eeuw onzer jaartelling, en het dichterlijk, het ietwat geheimzinnige waas, dat over de bakermat des Christendoms in die tijden van geloofskracht, christen heldenmoed en koene doodsverachting ligt heengespreid!

Voeg daarbij de bekoorlijkheid van een engelenlied, uit Vondels hartaâr geschept, en door een aantal welgeoefende knapenstemmetjes wedergegeven!

De « apotheose van Leo XIII » was het waardig besluit van dezen schitterenden feestavond, waarbij Z. D. H. Mgr. Boermans, de hoogwaardige Maecenas der edele kunsten, en ijveraar voor den bloei der schoone wetenschappen, had willen tegenwoordig zijn.

Roermond. X.

HET SPOOK VAN AALST.

LEGENDE.

HET was nog nacht... Van lieverlede echter begon het opkomende daglicht met den grauwen mist te kampen; de duisternis verdween, de horizont klaarde op en het eerste morgenrood verscheen aan de kimme, het Oosten met purpere tinten kleurende. Plotseling wierp zich eene goude klaarte op de vergulde weêrhanen der torens en de stad scheen opeens met eene brandende toorts verlicht. Weldra steeg de zon in hare volle majesteit op en herschiep de met sneeuw overdekte straten der stad in een veld, met diamantpeerlen doorzaaid.

Op dit oogenblik kwam er een smid, Zaatwaarts, de stad in. Het was een grove kerel, met stuur gelaat, breede schouders en sterkgespierde handen. Pijnlijke gedachten moesten hem door den geest zweven, want hij neep krampachtig de dikke lippen op een en schudde zenuwachtig het hoofd.

— Ja, morde hij hoorbaar, de hand naar de stad richtende, ja, men zal lachen.... maar wat waag ik het...?... ik heb het niet gezien en toch zal ik zweren van ja!

Hij was aan de Werfkapel; hier stond, in eenen hoek verborgen, eene lange graatmagere gestalte hem af te wachten. Het was als een levend geraamte, in eene oude jas gedraaid tegen de bijtende koude.

— Hebt gij het -gezien? vroeg hij klappertandend.

— Zwijg! antwoordde de smid, 't is schrikkelijk!

De haren van den kleermaker, want dit was hij, rezen ten berge.

Hoe? wat? Schrikkelijk? suisde hij.

— Afschuwelijk!... wreed! was het antwoord, maar kom, het is te koud om te blijven staan. Volg mij, gij zult akelige dingen hooren.

Kleermaker en smid sloegen de Molenstraat in, en verdwenen in eene kleine smidse.

Eene halve uur daarna wist gansch de stad, dat Balten, de Smid, verleden nacht een bezoek aan het vermaarde, maar nooit geziene spook gebracht had en toekomenden nacht naar den burcht zou gaan, om den gevreesden kerel tot een tweegevecht uit te dagen. Niemand sloeg geloof aan dit gezegde en, de kleermaker, oude vriend van Balten, beweerde, dat men Lucifer in persoon moest zijn om de stoutmoedigheid zoo verre te drijven.

De nacht kwam. De stad scheen als met een rouwfloers overspannen; geen enkel starreken pinkte aan den hemel en er woei een hevige Noordewind.

Daar, aan den oever des Denders, staat Balten het geheimzinnige « middernacht » af te wachten. Fier blikt hij in den voor hem liggenden stroom, op welks zachte golfjes eene menigte schepen hunne statige masten ten hemel steken als evenveel lange spoken.

Kwaart voor twaalf!

De Smid roert zich en dan gaat hij, fier en statig, onbevreesd.

De menigte aan de werfkapel, als eene zwarte massa ineengedoken, volgt bevend en angstig zijne beweging en ziet hem de steenen brug overgaan en eindelijk verdwijnen.

Eindelijk bereikt Balten den zoo gevreesden burcht, toen hij verwonderd blijft staan... Wat ziet hij? Eene bonte kat, gekleed als fiesken, hooge hoed op het hoofd, regenscherm onder den arm, die, het hoofd ten gronde, hem voorbij gaat.

— Wat wil dit beduiden? vraagt de smid en zich tot de kat wendende, herneemt hij : Hé, bonte kat, waar gaat gij zoo naartoe?

Maar de kat antwoordde niet en vervolgde diepdenkend haren weg.

— Goed zoo! meent Balten, dat is nu oprecht aardig! En hij zet zijne nachtwandeling voort.

Twaalf ure!...

Geen spook te zien... Geen spook te hooren!

– Doemnis! kreet hij, 'k ben gefopt!

Hij wachtte nog eenige oogenblikken;... niets zag, niets hoorde hij. Alles bleef stil, alleen het zacht geritsel der bladeren, het schuifelen van den wind in de torens des ouden burchts en de laatste rinkeling des beiaards liet zich hooren, en dan bleef alles weêr stil... Doodstil!

— 'k Ben gefopt! herhaalde de smid en, dreigend, stak hij de gebalde vuist naar het gebouw op, eenen vloek tusschen de tanden smoorende.

Razend van spijt, wil hij op zijne voetstappen terugkeeren, als hij zich bliksemsnel omringd ziet van een ganschen zwerm katten, wel twintig in getal en allen in de koddigste kleeding uitgedoscht; in hun midden herkende hij de kat van daar even, die danste en sprong, schreeuwde en riep :

— Zie, daar is hij, die mij vroeg : « Bonte kat, waar gaat gij zoo naartoe? »

En al de katten sprongen en maakten de aardigste grimassen, gedurig zingende : « Bonte kat, waar gaat gij zoo naartoe? Bonte kat, waar gaat gij zoo naartoe? »

De smid liep zoo hard hij kon naar zijne smids.

Des anderendaags bemerkte men, dat zijn haar zoo wit was als sneeuw.

Aalst. PETRUS VAN NUFFEL.

GESCHIEDENIS DER ABDIJ VAN GROENINGE TE KORTRIJK.

(Vervolg van bladz. 341.)

(Vervolg van bladz. 341.)

III.

Geschiedenis der Abdij van Groeninge tot in 1578.

NA den dood van Beatrix werd de abdij van Groeninge nog meermaals begiftigd. Gwijde van Dampierre bezette haar eene gift van 10 pond (1). Jou Fressens, van Rollegem. « ki fui femme à mon signeur Huon de Haluin, chevalier », schonk in 1289 « a labie de Groninghes XVI. S. de parsis de rente a tous jours » (2).

Den 11 Juli 1302 « gheviel de wych van Groeninge », onder de muren van het klooster. De Vlamingen dreven hunne vijanden met schande en verlies terug, redden moedig de eer en de vrijheid van hun vaderland. De Franschen lieten ten minste 4000 dooden op het slagveld, en daaronder waren 60 baanderheeren, 350 ridders en ruim 1000 schildknapen van edelen bloede. De gesneuvelden werden « in groote carnieren geleyt, drye hondert oft vier hondert te gadere in eenen pyt ». Ten jare 1871, bij het delven van eenen vijver op het lustgoed van M. Reyntjes, heeft men eenige menschen. geraamten gevonden, welke men veronderstellen mag overblijfsels te zijn van gevallen strijders. Voor het overige weet men, dat « de coninc van Majorke » Sigus, in de kapittelzaal der abdij werd begraven (3). De ruitvormige steen, die het graf bedekte, hangt nog in het stadhuis.

---

(1) *Kronijk.*

(2) *Cartulaire.*

(3) Anno 1302... contigit juxta monasterium Groeninganum, memorabilis ille conflictus, vulgo dictus Groeninganus, in quo, una

Int jaer ons Heeren M. CCC. ende II, up Sente Benedictusdach in Hoymaent, was de stryt te Curterike. Onder desen es begraven de Coninc Sigis. Bidt Gode voor alle zielen. Amen. M.CCC.II.

Bij de eerweerde paters Jezuïeten, te Kortrijk, zagen wij eene lijst van al de « jaergetyden, van oudts ghefondeert, die jaerlyckx moesten ghedaen worden in de kercke van d'abdye van Groeninghe ». Ziehier een klein uittreksel :

« 11 February, voor Margareta, graevinne van Vlaenderen;
15 Mey, voor de fondateurs van het clooster;
10 July, voor den graeve van Artois;
12 November, voor mevrauw Beatrix, graevinne van Vlaenderen;
5 December, voor mevrauw Joanne, graevinne van Vlaenderen ».

Zoodat de nonnen van Groeninge zelfs den graaf van Artois niet vergaten in hunne gebeden!

Weinige jaren na den Sporenslag, en wel vóor 1313, omringde men de abdij met eenen muur (1). Het klooster bestond nu uit verschillende gebouwen, « metten nederhove, wallen, booghaerden ende dreven ». In de nabijheid bezaten de nonnen eenige « stycken lants ende mersschen (2) ».

Ten jare 1315 werd de abdij onrechtstreeks begiftigd. *Sachent cil ki sont et ki avenir seront, ke Gillis Stuttins a fait un loial cange a dame Kateline Lours, nonnain de Groeninghes, de quarante sols de parisis par an rente hyretaule, les quels il avoit sour la maison et hyretage Ghiselin Quistepenninc, et la maison et hyretage Gillion le Pan... gisans a Courtray, en la rue de Piere, kon dist le Stienstraete, au les deviers latre Saint-Martin... Et bien est a savoir ke le heure ke dame Kateline Lours morra ou kelle ira de vie a mort, les quarante sols de rente par an... demoront perpetuelment à Groeninghes* (3).

Desniettemin mag men onderstellen, dat de gemeenschap omtrent het midden der XIVe eeuw niet rijk was. Den 2 Mei 1362 stond

cum præcipua nobilitate Galliæ, occubuit etiam Sygis rex Majoricensis, cujus cadaver abbatissa hœc honeste sepelivit in capitulo monasterii sui.

(1) Septimo loco abbatiam Groeninganam rexit domina Beatrix de Klokettes : hœc monasterium muro cinxit. Deze abdis stierf, volgens Possoz, in 1313.

(2) *Cartulaire.*

Het goed te Groeninge was in 1458 ongeveer 22 bunder, in 1596 duizend roeden groot.

(3) *Cartulaire.*

Lodewijk van Male den kloosterzusters toe, in heel Vlaanderen aalmoezen in te zamelen tot het herbouwen van hunne kerk (1).

Twintig jaren later (le IIIe jour de mars lan de grace mil. CCC. quatre vins et trois) nam de hertog van Burgondië de rechten, gebruiken en vrijheden der nonnen van Groeninge onder zijne bescherming (2).

Niet lang nadien beklaagde zich de abdis over eene overweldiging van goed, ten nadeele van hare gemeenschap gepleegd door Jan Uutenzwane. Deze had zich het landgoed van Milme, in het ambacht van Assenede, met geweld aangematigd. In de maand October 1396 beval de graaf den ridder aan de kloosterzusters hun goed terug te geven (3).

Ook de schepenen van Gent verboden aan hunne onderhoorigen « dezelve religieusen... te molesteerne, dreeghene of verlastene in eenighe manieren ». Sinds korten tijd herwaarts — schreven zij den 5 Mei 1425 — « hebben eenighe van onzen poorteren ende andere bi hueren ghelieften ende grooten overwille den vors. clooster wat perssen, grief ende overlast ghewillen doen, de rente ende goedinghen vander kerke vors. perturberen, verminderen ende voorbidraghen teghen redenen ende recht, ende daertoe de religieusen ende familien van denzelven clooster ghedrecht... » Daarom is het, « dat wij... dezelve kerke, clooster, religieusen, hare goedinghen, familien ende diennaers ende elc bi zondere in onze speciale protectie, sauvegaerde ende bescermenesse gestelt ende ghenomen hebben, nemen ende stellen (4) ».

Omtrent het midden der XVe eeuw moet de abdij van Groeninge nog al veel geleden hebben. F. Van de Putte wil,

(1) *Registre des chartes*, te Rijsel.

(2) .... Par la supplication de noz amées en Dieu, les religieuses, abbesse et couvent de Groeninghes lez Courtray, de l'ordre de Cisteaux, estans danciennete en la protection et sauvegarde especial de noz predecesseurs contes de Flandres et d'Artois, et a present en la nostre. Semble eulx doubter que par plusieurs leurs haineux et malveillans plusieurs griefs, injures, villenies et oppressions leur sont fais au temps avenir, nous ycelles religieuses ensemble leurs familles et tous leurs biens, terres et possessions quelxconques quelque part qu'il soient en nos contez de Flandres et d'Artois, ou ailleurs desoubz nous, avons prins et mis, prenons et mettons par ces presentes en et soubs nostre main, protection et sauvegarde especial a la conservation de leurs droiz...

(3) .... Que il se cesse et desiste de plus occuper la dite court et heritages, et laisse joir et user paisiblement les dites religieuses, rende et restitue a icelles tous ce que prins et leve en a, en le contraignant a ce par toutes voyes deues et raisonnables....
Cartulaire.

(4) *Cartulaire.*

dat de Gentenaars het gesticht verwoestten. Wellicht gebeurde zulks in 1436, wanneer zij het beleg van Kales opbraken en misnoegd naar Vlaanderen terugtrokken. Zoo bedreven zij baldadigheden tot in de kastelnij van Kortrijk; en toen de ingezetenen dezer stad hun lieten weten, dat zij met zulk een bedrijf niet ingenomen waren, kwam het van woorden tusschen beide partijen tot een klein gevecht (1). Ook in 1452 staken de Gentenaars de wijk Overbeke in brand.

Hoe het zij, ten jare 1441 verleende de abt van Cisteaux aan de gemeenschap kwijtschelding van zekere schuld, om reden dat het gesticht gedeeltelijk verwoest lag (2).

Het volgende jaar verkocht de abdis aan Pieter De Grave een huis, staande in de Vlamingstraat.

In 1462 was de toestand der abdij alles behalve gunstig. De kerk was bouwvallig, het kloostergebouw in slechten staat. De schuld der gemeenschap bedroeg 3197 liv. 8 s. 10 d. parisis. Destijds waren er in het klooster negentien geprofeste nonnen, buiten de abdis, twee novicen en den biechtvader. Zoo groot was de nood der vergadering, dat men op St-Jacobsdag 1461 eenige zilveren drinkbekers had verpand (3).

---

(1) *Geschiedenis van Kortrijk*, door Fr. De Potter.

(2) Frater Johannes, abbas Cistercii, notum facimus universis presentes litteras inspecturis, nos propter desolationem et ruinam monasterii nostri monialium de Groenynghe, penitus quitasse per presentes dictum monasterium nostrum de omnibus et singulis arreragiis a toto tempore preterito, usque in capitulum nostrum generale anni Domini millesimi quadringentesimi quadragesimi exclusive, elapsis et debitis ratione cujusdam annui et perpetui redditus nobis nostroque monasterio annuatim debiti tempore dicti nostri capituli generalis der predictum monasterium de Groeninghe.

(3) C'est le papier de l'église et monastere notre Dame de Groeninghes suivant et touchant l'office de la bourserie, commenchant lan 1463, au mois doctobre le second jour.

Et premierement sen suit lestat de ladicte eglise de Groeninghes, baillie a dame Katherine Dubois, abesse dudict lieu touchant le spirituel et le temporel. Premierement quant à le spirituel, il y avoit audict monastere 19 religieuses professes, sans ladicte abbesse et deux escolieres, dont lune avoit le pain, lautre lavait a avoir, et le confesseur. Item quant au temporel, il y avoit oudict monastere en la garde de la dicte abbesse neuf gobelets, cincq tasses et douze cuilliers et trois salieres dargent de plusieurs facons et de divers poix. Item il y avoit cincq gobellets des meilleurs et ung des petits, trois tasses des moyennes et deux de grandes, lesquelles furent mises a lusure, le jour sainct Jacques et Christofle, l'an 62 (1462), pour la somme de 6 liv. X s. de gros, desquelles 6 l. X s. de gros, les 3 livres ont été a ladicte usure depuis le dict jour saint Jacques jusques a present et les autres 3 livres X s. ont este depuis le commencement de janvier

Bovendien « waren er zekere questien van processen ende ghedinghen hanghende... tusschen den religieusen abedesse ende convente van Groeninghe, heesscheriggen of een zijde », en den schout van Assenede met den abt van Affligem, « verwerrers ter andre zide ». De schout wilde de zusters dwingen, den zeedijk van den Milmepolder te herstellen en te onderhouden; de abt betaalde niet geerne « in dicagen, oude ende nieuwe wateringhen, sluuzen, ende alle andere reparacien »... waar hij in den genoemden polder « ghelandt » was. De Raad van Vlaanderen en geestelijke personen traden beurtelings als scheidsrechters op (1). Den 12 November 1468 werden beide « partien, elc voor dat hem aenging, int onderhout ghecondempneert ».

Ten jare 1487 nam de paus Innocens VIII, evenals Innocens IV en Urbaan IV, de bezittingen, vrijheden en voorrechten der abdij onder zijne bescherming (2).

In de eerste helft der volgende eeuw deed de abdis eenen staat opmaken « van alle den pachten ende landen, toebehoorende

lan 62 jusques a present. Item quant aux ustensiles destain, de cuivre et darain, la dicte eglise estoit pourveue moiennement. Item quant aux grains au grainier, ny avoit rens. La grange estoit assez bien garnie de segle, dorge et davaine; les censiers ne doivent rens et on ne leur devoit riens jusques a present. Item il y avoit 4 jumens pour le labour et un petit chevalet pour envoyer hors, quant il est besoing, 15 vaches a lait, vielles et josnes, trois genisses, l'une de deux, les deux aultres d'ung an et demy chacune, 2 veaulx et 3 torraux. Item quant aux reparations, le corps de l'église estoit bien ruyneux, tant en couverture comme en bois et aultres choses et pareillement toutes les maisons, tant dedans comme dehors estoient bien ruyneuses. Item la dicte eglise devoit a plusieurs crediteurs en divers lieux, comme il appert par les dictes parties, estans en la fin des viels comptes. Item plus devoit a plusieurs serviteurs et chambeliers, estans au service dicelle eglise, la somme 344 liv. 17 s. Item plus devoit ladicte eglise au couvent pour la provende des religieuses, encheutes au premier jour daost dernier, passe le dict jour inclus 146 liv. de laquelle somme ledict couvent et chascune religieuse en tant quil leur touche, ont quittie et quittent la dicte eglise. Item plus devoit la dicte eglise en grain a deux personnes la quautite de 22 rasieres. rdem il estoit deu a la dicte eglise a plusieurs personnes la somme de 249 liv. 4 s. Ainsi tout compté et rabbatu la dicte eglise devolt la somme de 3197 liv. 8 s. 10 d. parisis.

Cartulaire.

(1) *Cartulaire.*

(2) .... Monasteria, loca. membra, bona omnia predicta, presentia et futura, abbates, abbatissas, monachos, moniales, vasallos, subditos et servientes prefatos nunc et pro temporo existentes, auctoritate et scientia prefatos, sub beati Petri et sedis predictæ atque nostra protectione suscipimus....

het clooster van Groeringhe ». Hij werd geschreven « in de maendt van ougst in 't jaer 1532, naer dat vrauwe Beatrisse Bevers abdesse gemaakt was van voorn. cloostere ».

Ook voor de nonnen van Groeninge moesten er in de XVIᵉ eeuw bange dagen aanbreken. Zoo lezen wij in de kronijk der abdij :

« Int jaer 1546 was gheheescht op tgeestelic de helft van huerlieder incomste; danof dat den clooster van Groeninghe cote bedroeg 86 lib. 16 scelen groote, die betaelt hebben gheweest ten vier paymenten.... Item int jaer 1552, zo hadde den clooster grooten cost van de cryghers, zonderlinghe op Sinte Cateline dach in november; zo dat zij gheheel meeester waren van den cloostere en logierde al thuus duere van mevrauwe, binnen den cloostere ende in de paterie, in de binnenpoorte ende ten voorpoorte, op de moote ende in tpachthuys, mochten wel zin onder al twee hondert personen. Deden zeer grooten overdaet van vier, van spijze ende dranc, dien dach ende die nacht gheduerende; ende smeten doot alle de hennen ende capoenen, die zij kosten ghecrijghen, ende aten die, al wast vrindach ende saterdach; ende hadden zeer grooten cost van henlieden eten ende drinken ende gheld te ghevene, wel acht daghen lanc gheduerende, ende voort alt jaer gheduerende tot den Kersdach daer naer.... Item int jaer 1652 was bij den keysere gheheescht noch eens de helft van der incomsten van huerlieder goed te betalene ten twee payementen; bedraghende tsamen voor den clooster van Groeninghe gelick alst zeven jaeren daer te vooren noch betaelt hadde. Compt 86 ponden 60 scelen grooten.... Item int jaer 1555 was gheheest by de keyselicke majesteyt op tlant van Vlaenderen 400,000 croonen van 48 grooten tstick. Item ter cause van desen es tgoet van den clooster van Groeninghe gheextimeert (1). Item den voornoemden tienden penninc was noch ghecontinueert den termin van 2 jaeren, te wetene tjaer 1556 ende 57, hetwelke den clooster bedraeght jaerlickx omtrent 20 ponden grooten, noch tjaer 1559 den tienden penninc ende tjaer 1560 den halven tienden penninc.... Item in tjaer 1552 was de leeninghe ghedaen al Vlaenderen duere; daerof den clooster

(1) Hier worden genoemd : « Alle de huysinghe, binnen den cloosteren, tvoorhof, de kerke, de dormitor, de ryftere, de panden en de fermerie, de lochtinc, de bogaert, twee koeijween, de meersch bachten de fermerie, de Abesulbusch, in Hulste, de busch op den Scyttebergh, de Doenaert, de Mulsbusch, de busch bachten de schure, de hooge busch en het Groenincbusschelkin. »

moeste leenen hondert guldens.... In tjaer 1557 was ghedaen de leeninghe opt gheestelic ende wereldlic, daerof den clooster heeft moeten leenen 200 guldens.... Item int jaer 1566, omtrent Lichtmesse, heeft mevrauwe van den clooster van Groeninghe moeten betalen, ter begheerte van den hove, 400 guldens, omme te betalene de rutters van den oorloghe.... Int jaer 1569 was gheheest bij den duc D'alve, gouverneur van de landen van harrewaers over, den honderdsten penninc van alle goeden, over gheestelic ende werelic; daeraf dat tclooster van Groeninghe heeft moeten betaelen by estimatie over de heerlicke vervallen 16 ponden 5 scel. par.; over 11 bunders 12 hondert busch in Marcke 72 p. 2 scel. 1 den. par.; over den Abesulbusch in Hulste (1), groot 12 bunders. 52 p. 2 scel. 7 d. par. Ende noch over 2 bunders koeiwee, neffens tcloostere, 40 p. 8 sc.... Int jaer 1574, zynder brieven ghezonden van zyne excellentie don Lowys de Requessens.... omme zeker partie van eecken boomen, ende mevrouwe wiert ghesommeert totten nomber van 40.... Int zelve jaer 1574 wiert de tiende penninc gheheest van den goeverneur en bedroech de somme van 24 p. grooten.... Int jaer 1576 is wederom gheheest van de Staten weghe den tienden penninc, ende wiert betaelt int beginsel van den jaere 1577, de somme van 24 p. grooten als boven.... Int jaer ons Heeren 1578, eer de religieusen ghejaegt wierden uut den clooster, zoo wiert van weghen ende by laste van den alderboosten prince van Oragnien, Guillame van Nassau, fortselicke gheweert al het kerckzelvere, clocken ende metael.... welke partye wouch twalf marcq, vyf oncen ende drie inghelschen. Dit geschiede den 12 Maerte 1578. En dit schoon exploit dede dien deghelicken Bevere, neve van wylent vrau Beatrice Bevere, abdesse. Voort scheden uut het clooster wierden de religieusen gheplunderd ende beroofd van de gentsche soldaten ende quaetwillighe borghers van Curtryck. Item van dezelve wierden ghebroken alle de autaertafels, beelden ende schilderyen in de kercke, die in een secreet ghedaen waren, ende al heurlier boomen ende haghen wierden ghegheven te pillage.... Tusschen Baefmisse ende Kersmisse, zoo was het cloostere van Groeninghe geheel ende al afghebroken ende gheruineerd.... (2) »

Ook de overige bezittingen der abdij hadden veel geleden. « Alle de huusinghen ende hoven van de pachtgoeden waren verre al bedorfven ende verdestruweert, ende tot drie verbant by

(1) Gelegen langs den huidigen steenweg naar Brugge, omtrent Ingelmunster, op de hoogte.

(2) Les eschevins et XVIII hommes procurent la démolition du cloistre de Groeninghe.... Puis donnent X livres pour abatre les murailles. *Rijksarchief.*

de quaetwillighe soldaten.... Het pachthof te Groeninghe, dat moste al afghebroken ende gheweert sin.... Het pachtgoed te Rolleghem.... was verbrant van de soldaten; het pachtgoedekin, ghenaempt de Kiekins, in Marcke, was verbrant by de soldaten van Meenen, ende de hofstede, die ghestaen was bij de muelene te Marcke, was verbrant by dezelve soldaten, maar niet de meulene.... Het pachthof, geheeten Bruwynghe, niet verre van de voorseide meulene.... was zeer beschadigt ende in stucken getrocken.... Ende het groot goet te Marcke, ghenaempt Roodenborch, dat was verre al omme gheworpen ende in sticken ghetrocken, dat er maer en bleef een deel van de schuere ende wat vant woonhuys.... »

Middelerwijl hadden er nog eenige andere gebeurtenissen plaats gehad, welke wij hier dienen aan te stippen.

Gedurende de jaren 1556 en 1557, « totten ougst, quam een groote diere tyt ». Omtrent « Sinxsene 1557 ghalt de tarrewe op de marct 18 pond. pars. de rasiere, en de rogge 15 p. pars. » Toen leende het klooster aan de stad 18 p. grooten, « om daer mede vrimt cooren te koopene ». Ook in 1562 en 1565 leende de abdis zekere sommen aan het magistraat, « om provisie te doene van coorne ».

Ten jare 1571 vroeg de paus aan de christene wereld eenen geldelijken onderstand, om don Juan van Oostenrijk te doen oprukken tegen de Turken. Om het verlangen van het opperhoofd der Kerk te kunnen bevredigen, moesten de nonnen van Groeninge het grootste deel van hun zilverwerk verkoopen.

In den loop van dit zelfde jaar maakten de schepenen « met mevrauwe d'abdesse ende ghemeene convent van den cloostere zeker accord en contract », volgens welke « acordanse de Oudenaerdsche strate verlegd wierd ». Ziehier den zakelijken inhoud der oorkonde :

« Uutedien dat de Oudenaertsche strate, streckende van de uuterste veste vander stede van Cortrycke, buuten den wyck van Overbeke, beghinnende an de poorte van der bleeckerye, ghenaempt de Cryckerye, oostwaert ghelegen tusschen den lochtynck ende de voornoemde bleeckerye, toebehoorende aen het clooster van den Syoene, in de voornoemde stede, ende den lochtynck, toebehoorende mevrauwe d'abdesse ende gemeene convent van den cloostere van Groeninghe, zeer quaet es omme met peerden ende waghenen te passeerene, ende qualicken repareerlick zonder grooten cost, zoo eist dat burgmeesters ende scepenen der voornoemde stede van Cortrycke verzocht hebben aen mevrauwe d'abdesse ende tghemeene convent van tvoornoemde clooster van Groeninghe, dat huer ende den voornoemden convente believen zoude te ghedooghene, dat men de voornoemde passaigie ende Oudenaertsche strate legghen ende maecken zoude up den zudwest cant van den cloostere der voornoemde abdesse ende tconvent toebehoorende,

ligghende neffens de Harelbekestrate, ende uytcommende zutoost in de voornoemde Oudenaertsche strate, met conditie dat de voornoemde burgemeester ende scepenen der voornoemde stede daerboven de voornoemde mevrauwe abdesse ende den voornoemden convente toelaten zouden de voornoemde oude passaigie omme dies totten voornoemden hueren lochtynck ende thueren proffyte te mueghen applyckierene als huer ende den voornoemde convente goede.... » De abdis liet inderdaad : « de nieuwe strate passaigie legghene ende ghebruuckene inder eeuwicheyt, de breede van vier en twintich voeten buuten de haghe (1) ».

(1) *Cartulaire.*

Hiermede staken wij in « *Het Belfort* » deze brokstukken, daar het volledig werk dezer dagen in den handel gaat gesteld worden aan fr. 0,50.

Kortrijk. TH. SEVENS.

PATER DAMIAAN.

Dit oratorio wordt getoonzet door KAREL MESTDAGH.

Recitatief.

Wie kent de Kempen niet,
ons stille Kempenland,
Aan deugd en naastenmin,
aan eer en plicht verpand?
Daar groeide een zoontje groot,
zoo goed en koen te zaam...
De menschheid roemt zijn werk,
de wereld eert zijn naam.

De jongeling, ***in overweging.***

Wat voor een weg zal ik bewandelen,
Om naar den wil van God te handelen?
Hier een, die vreugde schaft en lust,
— Of eer en roem, — of heil en rust;
Daar een, die leidt tot bitter lijden,
Tot nood
En dood,
Maar ook tot eindeloos verblijden ..

Engelen.

Zalig, die de zieken helpt;
Zalig, die hun tranen stelpt!

De jongeling.

Nu ken ik de baan,
Waarlangs mijn voet zal gaan!
Waar broeders lijden en weenen,
Waar kranken zuchten en stenen,
Daar wil ik heen,
Daar breng ik troost voor groot en kleen.
Vaarwel, lief Kempenland,
Met al wat ik bemin!
Ik ga op Gods genâ
De wijde wereld in.

Recitatief.

De midden van den oceaan,
Waar de opgeruide baren
Verlaten stranden klotsend slaan,
En nood en jammer waren;
Daar kiest een ziekte in alle standen
Haar offers voor den dood...
Zij prent haar merk op wang en handen,
Maakt wonden, bloedig rood;
En de arme lijders, af van weeën,
Verjaagd van huis en goed,
Zien tusschen hoog gebergte en zeeën
Den doodstrijd te gemoet.

Engelen.

o Menschen, broeders al te zamen,
Hoe zeer verscheiden ook van namen,
Verzacht elkanders lot
Naar 's Heeren groot gebod:
Zalig, die de zieken helpt;
Zalig, die hun tranen stelpt!

Recitatief.

Daar zeilde een schip het Westen in,
door wind en vloed en nacht;
Het voerde een jongen priester mee,
vol hoop en moed en kracht.
Daar zeilde een schip naar Sandwich heen,
zoo ver van huis en land...
Het anker viel, en Damiaan
betrad het vreemde strand.

Pater Damiaan, ***biddend.***

o Heer,
Aanhoor het dankend lied,
Dat uit mijn harte schiet!
o Heer,
Uw hulp ontbrak mij niet;
Verlaat mij nimmermeer!

Weezen, mannen en vrouwen.

Over de golven der zeeën
Komt gij ons zoeken, o Vader!
Liefderijk stralen uw oogen,
Als wij een blik op u werpen!
Zeker bemint gij, o Vader,
Allen, die honger verduren,
Allen, die weenen en zuchten,
Allen, die kermen van pijnen!
Zeg ons en leer ons, o Vader,
Wat gij verlangt van uw kinders.

Pater Damiaan.

De Heer heeft mij gezonden,
Om balsem neer te leggen
Op alle kwets en wonden;
Om u één woord te zeggen:
Gelooft — bemint — en hoopt!

Recitatief.

Lange jaren wrocht de brave
In het vreemde land.
Kinders, zonder huis en have,
Nam hij bij der hand;
Zieken, met misvormde leden,
Bood hij lafenis,
Sprekend van het zalig Eden,
Waar geen jammer is;
Arme lieden riep hij binnen,
Met een milden lach;
Om een ziel voor God te winnen,
Bad hij nacht en dag.
Allen minden hem zoo teeder,
Allen reikten hem de hand;
Maar nu zonk hij lijdend neder,
In het vreemd, verpeste land.

Pater Damiaan.

Mijn krachten nemen af...
Mijn laatste dagen vlieden...
Ik strompel naar het graf...
o God... uw wil... geschiede!...

Engelen.

Geen lijden meer,
o Godgewijde!
In hooger sfeer
Ontwaakt gij blijde...
Zalig, die de zieken helpt;
Zalig, die hun tranen stelpt!

Weezen, mannen en vrouwen.

Over de golven der zeeën
Kwam hij ons vaderlijk zoeken.
Liefderijk straalden zijn oogen,
Als wij een blik op hem wierpen;
Teeder beminde zijn harte
Allen, die honger verduurden,
Allen, die weenden of zuchtten,
Allen, die kermden van pijnen!
Zal nu een ander ons leeren,
Hoe wij den hemel verdienen?

Lofzang der wereld.

Gods Zoon verliet zijn troon, zoo heerlijk opgeslagen.
Om naar den Golgotha een schandig kruis te dragen;
Zoo ging De Veuster heen, om tusschen zee en rotsen,
In een verpeste lucht, en nood en dood te trotsen.
Gegroet, o christen held, zoo goed en koen te zaâm!
De menschheid roemt uw werk, de wereld eert uw naam.

1890. TH. SEVENS.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Mahomet. — Het treurspel *Mahomet* van H. DE BORNIER, sedert zoo lang aangekondigd, mag in Frankrijk, bij besluit van den ministerraad, niet vertoond worden.

Het werd in den *Correspondant* van 10 April laatstleden gedrukt (1).

Gij zult hier alles vinden wat u een treurspel met belang doet lezen en op de toeschouwers een diepen indruk zou maken; maar ge zoudt teleurgesteld zijn moest gij u aan de vurige inspraak, de ingewikkelde en hoogst belangwekkende handeling, de grootsche bezieling der karakters van de *Fille de Roland* verwachten.

Het eerste bedrijf speelt in 't huis vaa Khadidja, de eerste vrouw van Mahomet. — De hoofdman van Mekka, Abou-Becker, wordt met zijn gevolg in 't huis van Khadidja ten feestmale ontvangen. Onder de dischgenooten vindt ge een Jood, een Christen, en heidenen van Arabië; er wordt gesproken van Mahomet die daar ook te voorschijn komt en zijne hemelsche zending openbaart. Terwijl de heidenen met het aanbreken van den dag hunne afgoden aanbidden, wordt Mahomet door zijnen vriend, den christen Georgios, te vergeefs aangewakkerd om Arabië tot het christendom te bekeeren. — Mahomet verwenscht de afgoden en hun tempel wordt door den bliksem vernield. — Khadidja, die ziek was, sterft en Mahomet wordt door zijne stervende vrouw en door Georgios tegen de vrouwen gewaarschuwd.

In het tweede bedrijf vluchten de Joden voor de Mahometanen in de woestijn. Sofia, eene Joodsche prophetes, blijft om de Joden te wreken en zit in de puinen van een christen klooster verborgen. Hafsa, vrouw van Mahomet, verwijt den Propheet zijne liefde

(1) Paris Bureaux du Correspondant, Rue de l'Abbaye 14. Prijs van het nr fr. 2,50.

voor Ayesha, zijne tweede vrouw. Mahomet spreekt met Safwan, den gewezen bruidegom van Ayesha, en verneemt van hem dat hij aan zijne liefde voor Ayesha heeft verzaakt. Alleenspraak van Mahomet, die Christus aan het kruis beschouwt en van hem afgunstig is. — Sofia heeft alles bespeurd : ze komt te voorschijn; de Arabiërs willen haar dooden. Mahomet spaart ze en neemt ze tot huisvrouw.

Het derde bedrijf vertoont ons het huis van Mahomet, die slaapt en droomt van Safwan en Ayesha. Hafsa komt binnengeslopen en wil den Propheet dooden. Sofia heeft wat beters uitgevonden; zij zal het hert van Mahomet treffen en hem de liefde, die tusschen Ayesha en Safwan moet bestaan, bekend maken. — Mahomet, door zijn droom ontsteld, doet Ayesha roepen en wordt wederom gerust gesteld. — Er wordt een krijgsraad gehouden : de Mahometanen zullen ten strijde trekken tegen de christenen, die met een ontzaglijk leger opkomen. Liefdebetrekkingen tusschen Safwan en Ayesha : Sofia heeft alles afgeloerd.

Vierde bedrijf. Mahomet keert zegepralend weder. De afgunstige Hafsa en haar broeder Hassan beschuldigen Ayesha voor Mahomet en gansch het leger. De Propheet hecht geen geloof aan hunne woorden. Vrijwillige dood van Hassan en Hafsa. Alleenspraak van Mahomet door afgunst gekwollen. Sofia komt de beschuldiging van Hafsa bevestigen.

In 't vijfde bedrijf doet Mahomet vergift bereiden, Safwan en Ayesha roepen. Safwan bekent dat hij Ayesha bemint, maar geen overspel heeft bedreven. Mahomet wil Safwan het vergift doen drinken, maar Ayesha komt er tusschen, verwijt Mahomet dat hij geen groote Propheet is, ver beneden Christus staat en de vrouw heeft vernederd. Mahomet staat als aan den grond genageld... Eindelijk komt hij tot een besluit : Abou-Becker wordt tot opvolger van Mahomet aangesteld; Mahomet drinkt zelf den vergiftigden beker, schenkt aan allen vergiffenis en nadert tot zijne grafstede, die sedert lang bereid was... Hier is het einde :

(Il se rapproche du tombeau.)

Hélas! de quelque nom que l'avenir me nomme,
Je rêvais d'être un Dieu... C'est assez d'être un homme!

(Il arrive au tombeau et y pose la tête au milieu des drapeaux qui le couvrent.)

Abou-Becker

Avant que s'ouvre au ciel la porte où tu frappas,
Prophète, nous voulons baiser tes derniers pas!

(Il se jette à genoux, ainsi que la foule, en baisant la trace de Mahomet.)

Adieu! va faire luire, entre les bleus pilastres
Du firmament, tes yeux mortels changés en astres!
Qu'en rayons éternels ton nom y soit écrit!
Gloire à Dieu! Gloire à toi, Mahomet!

(La foule repète le nom de Mahomet en tendant les mains vers lui.)

MAHOMET (relevant la tête avant d'expirer et regardant vaguement vers le ciel.)

Jésus-Christ!

Multatuli. — Men twist nog gedurig in Nederland over eene bijdrage van Dr SWART ABRAHAMSZ, die in 1888 in *de Gids* verscheen. Men weet dat deze schrijver al de begaafdheden, werken en gevaren van MULTATULI door eene zenuwkwaal, met lieflijken naam *neurasthenie* geheeten, poogde te verklaren.

Een voorbeeld.

DOUWES DEKKER heeft gemeend dat het postbestier zijne brieven opende. Voor Dr. SWART was dit een verschijnsel van vervolgingswaan.

Welnu, onlangs verscheen het eerste deel der Brieven van C. BUSKEN HUET. Deze schrijft aan MULTATULI :

«... Het postgeheim wordt ten aanzien van onze korrespondentie zoo blijkbaar geschonden, — althans ik ben zoo weinig zeker dat het niet geschonden wordt, dat... » BUSKEN HUET andere middels van briefwisseling moest gebruiken.

Aldus zullen al de bewijzen van Dr SWART in duigen vallen.

P. Longhaye. – De eerw. pater LONGHAYE heeft eene tweede uitgave van zijn merkweerdig werk over de letterkunde in 't licht gezonden. Hij houdt rekening van de werken, die sedert de eerste uitgaaf zijner *Théorie des belles-Lettres* verschenen zijn en ontwikkelt het onderwerp, door de volgende duidelijke benaming weergegeven : *l'Ame et les choses dans la parole.*

Muurschildering. — E. H. GABRIEL VAN DEN GHEYN, die als oudheidkenner reeds eenen naam verworven heeft en zich bijzonderlijk op het vak der muurschildering toelegt, heeft in de belangrijke *Dietsche Warande*, nrs 1 en 2 van dit jaar, een schoonen dietschen opstel over het schilderen der kerken geschreven. Leest het slot, dat luidt als volgt : « De meeste zorg der middeleeuwsche kunstenaren is : het schijnbeeld te vermijden, en aan de muren hun aanzien van platte en doffe oppervlakten te behouden. Daarbij komt dat zij in al hunne fresco's meer naar eene getrouwe uitdrukking van het gevoel en eene kinderlijke en keurige uitvoering der figuren, dan naar eene volmaakte wedergeving der natuur streven... De kleinste bijzonderheid werd met dezelfde zorg geschilderd als de bijzonderste « personnage » en ontving evenveel licht, zegt Violet-le-duc... Ziedaar waarom wij nooit zullen ophouden de schilders aan te wakkeren, de kostelijke overblijfsels, die door het toeval in België hier en daar ontdekt worden, te verzamelen. Niet dat wij deze schilderingen onder alle opzichten als volmaakt beschouwen; maar enkel omdat zij, volgens ons, het best aan de

ware grondbeginselen der kunst beantwoorden. Zij zijn ook geroepen om een schat van modellen en eene bron van denkbeelden te worden. In een woord : daar is de eenige en onveranderlijke regel der kerkelijke « polychromie » te vinden. »

L. Gautier. — L. GAUTIER heeft, zonder het te weten, veel in Vlaanderen medegeholpen om de gedachten der jeugd in een goeden zin te wijzigen. 't Waren de vlaamschgezinde studenten die liefst zijne werken lazen en de verschijning van eene nieuwe verzameling portretten was eene blijde gebeurtenis in de weetgierige en letterminnende collegewereld. Of de zaken nu nog alzoo staan, weten wij niet : toch kunnen wij onze jeugdige lezers een nieuw werk bekend maken, te weten : *Portraits du 17e siècle.* Het verscheen bij Didier-Perrin te Parijs ten prijze van 3,50. De 17e eeuw : Bossuet, Fenelon, La Fontaine, Boileau enz. beoordeeld door L. GAUTIER, dat is hoogst belangwekkend.

Onze Letterkunde in de Zestiende Eeuw. — In eene geleerde bijdrage ontleedt en beoordeelt P. ALBERDINGK THIJM het merkweerdig werk van Dr KALFF : *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde in de zestiende eeuw.* Wij mogen besluiten dat Dr KALFF met veel onpartijdigheid en bevoegdheid, de hervorming, de herboorte, onze letteren van die tijden heeft besproken (*Dietsche Warande* '90 no 3).

Benoit en Huberti. — Leest wat het Engelsch geleerd weekblad *the Academy* mededeelt nopens onze Vlaamsche kunstenaars te Londen. Wij laten de beoordeeling onvertaald om ze in niets te schenden :

« As a rule, music written in connexion with the stage suffers when torn from its surroundings; and it is highly probable that these movements are not placed in the most favourable light on the concert platform. But as they were given with the composer's sanction, and indeed under his direction, his work may be judged from an abstract point of view. M. BENOIT is a musician whose spirit has been stirred within him by the brilliant orchestration of BERLIOZ and by the powerful musicdramas of WAGNER. Fine sounds, however, do not make fine music; and form, unless quickened by genius, is meaningless. M. BENOIT's intentions are of the best, but his discernment does not keep pace with his diseres. In the « Charlotte Corday' suite, one meets with passages of merit, but the interest is not sustained. Indeed, the composer achieves success in inverse ratio to his efforts; hence the simple « Idyll » and the « Ball » scene are more satisfactory than the Overture and the Finale, which are meant to be dramatic, but are only melodramatic. The programme included songs by M. HUBERTI, another Belgian composer. « Le Minnezanger » has a picturesque orchestral accompaniment; but two other songs

proved, in spite of some good ideas, exaggerated in sentiment. » (nr van 5 April 1890).

Sainte-Beuve. — Wie heeft SAINTE-BEUVE als oordeelkundige niet bewonderd en gesmaakt?

In de aflevering van Maart, van het *Magasin littéraire*, staat er van den man een beeld of conterfeitsel geteekend, dat niet al te vleiend is.

Wat peist SAINTE-BEUVE van de letterkundige keuring? Hij heeft het zelf getuigd : « Zij bestaat hierin, alles te zeggen dat ons te binnen komt : zij bestaat in niets anders. »

De gebroeders DE GONCOURT getuigen van SAINTE-BEUVE, hunnen vriend :

« Als ik SAINTE-BEUVE met zijne korte zinsneden eenen doode hoor aanraken, schijnt het mij de mieren te zien, die op een lijk vallen : een roemrijke naam is in tien minuten kant en klaar gemaakt en er blijft van den vermaarden heer niets over dan een geraamte! »

Cicero. — Bij Brill, te Leiden, en Peeters, te Leuven, heeft FR. SPANOGHE een zeer geprezen werk uitgegeven ter keuring van den tekst van Cicero : *Emendationes Tullianæ.*

Guffens en Swerts. — MAX ROOSES schreef in de *Vlaamsche School* bl. 71 en volgende eene schoone bijdrage over de twee vermaarde Vlaamsche schilders : GODFRIED GUFFENS en JAN SWERTS.

« GUFFENS en SWERTS hebben zich de Duitsche meesters tot model gekozen; uit eigen aard en door de studie dezer voorgangers is hunne schildering doordrongen van spiritualism; het lichaam en de draperijen blijven immer een soort van abstractie, de geest en dezes uitingen door gelaat, gebaarden, houding blijven overheerschend. Op die wijze wordt elke daad geïdealiseerd en draagt den stempel harer moreele beteekenis. Het algemeen schoone, het veredelende en verhevene treedt op den voorgrond, de wanklanken worden tot zwijgen gebracht of worden dissonanten, die de bekoorlijkheid der algemeene harmonie verhoogen. »

Zola. — ZOLA munt uit in de *Pedanterie des Schmùtzes :* hij heeft wederom 400 bladzijden met beschrijvingen van moorden en ontuchtigheid beklad, en hij heet dat : *la Bête humaine.* De akelige gebeurtenissen vallen voor op den spoorweg van Parijs naar Haver. ZOLA stapt over alle regels en wentelt wetens en willens in het slijk. 't Is een groote, maar een slordige dichter, die alles in 't zwart ziet en enkel afschuwelijke en monsterachtige dingen gadeslaat en schildert.

WETENSCHAPPEN.

Tacitus. — De zucht om als onecht te verklaren wat door iedereen wordt aangenomen en geprezen, is nog niet voldaan :

menige verlichte en vooruitstrevende oordeelkundige spot met onze eenvoudigheid omdat wij het bestaan van SHAKESPEARE aanveerden.

TACITUS spreekt in 't 15e boek zijner *Annales* van de kerkvervolging van Nero : dat is een schelmstuk dat hij zal uitboeten bij de groote geleerden der 19e eeuw.

TACITUS heeft deze weergalooze meesterstukken in die gespierde taal niet gebeiteld.

TACITUS heeft nooit een woord geschreven.

't Is POGGIO BRACCIOLINI, die in de 15e eeuw de handschriften van TACITUS heeft gemaakt en naar het voorbeeld van oude handvesten nagebootst.

Twijfelt gij een oogenblik, leest het bewijs bij HOCHART : *de l'authenticité des Annales et des Histoires de Tacite*, Parijs, 1890.

Jammer is 't voor HOCHART's stelsel, dat men gemakkelijk nagemaakte handschriften uit oude en echte kan erkennen, en dat deze van TACITUS van dit laatste slag zijn.

De *Nederlandsche Spectator*, die de zaak in 't lang en 't breed bespreekt, drukt deze schoone getuigenis :

« Doch erger is het... dat HOCHART... tracht te bewijzen hoe weinig de geestelijkheid voor de instandhouding der classieke letterkunde zou hebben gedaan, en zich laat verleiden tot de grofste onbillijkheid ten opzichte van de onschatbare diensten door de middeleeuwsche kloosters aan de wetenschap bewezen. Het wordt werkelijk hoog tijd, dat zulke verkeerde voorstellingen voor goed onmogelijk worden, en men in plaats van zich over inepti monachi vroolijk te maken, liever erkent hoeveel reden tot dankbaarheid men jegens die vlijtige, en volstrekt niet altijd onkundige librarii heeft, die ons zulke schatten hebben bewaard. Om dit te erkennen is waarlijk geene groote kennis van het geestelijk leven dier dagen noodig. Men neme slechts de uitgebreide, en toch nog uit den aard der zaak zoo onvolledige lijst van middeleeuwsche bibliotheekscatalogi ter hand, welke GUSTAV BECKER heeft uitgegeven, om onmiddelijk tot beter inzicht te komen, en te begrijpen, dat onze wetenschap zeer groote verplichtingen heeft aan die centra van beschaving en geleerdheid. » (Nr van 7 Juni 1890.)

Oude Almanakken. — Dr OSKAR SOMMER zal eene nieuwe uitgaaf bezorgen van den ouden almanak : *The kalendar of Shepheardes.*

Deze oude almanak in Engelsch-Schotsch-Gallische taal opgesteld, werd voor de eerste maal in 1503 te Parijs gedrukt.

Deze uitgaaf werd in 1812 voor 4650 fr. verkocht.

De oudste Fransche uitgaaf dagteekent van 1493 en verscheen onder de hoofding : *Compost et Kalendrier des Bergiers.*

Wie geeft er bescheed over de Vlaamsche schapersalmanakken? Weet *Biekorf* daar iets af?

Fransche blaai. — De Fransche tijdschriften en de Fransche bladen gaven over tijd eenen opstel over den eeredienst aan het kruis bewezen vóor de komst van Christus.

Ansault had in alle landen en bij alle heidensche volkeren de vereering van het kruis als een teeken van zaligheid ontdekt.

Mgr de Harlez heeft in korte bladzijden bewezen dat Ansault overal in strijd is met de wetenschap en dat hij vele teekens als kruisen aanzien en beschreven heeft, waar er geen spoor van kruis te vinden is.

Ansault was o. a. bij Revillout gegaan in den Louvre, en daar op den merkweerdigen steen van Rosette zag hij den naam πτολεμαῖος σωτηρ weergegeven door Ptolemeus †.

Ge kunt denken hoe hij in geestdrift losbarst. Wat schitterend bewijs! De naam : zaligmaker, verbeeld door een kruis!...

Eilaas!...

Ansault was door zijnen geestdrift zoodanig bedwelmd dat hij niet onderzocht heeft dat dit kruis in de taal der Egyptische bediedteekens 1° een hamer is en niet een kruis, 2° dat het niet *zaligmaker*, maar ***verbrijzelaar***, ***wreker*** beteekent.

De Grieksche naam σωτηρ was een heilige naam en de Egyptenaars hebben dien gewijden naam door een anderen gewijden naam hunner taal overgezet. (*Miscellanées*, n° 2.)

Jaarboek. — Er bestaat eene beklagensweerdige gewoonte onder de Vlamingen uitsluitelijk, wat wetenschap aangaat, Fransche boeken te koopen.

Koopt Noordnederlandsche zoolang er bij ons geene Dietsche werken verschijnen : die gading hebben kunnen in 't Noorden zeer schoone en welopgestelde boeken verkrijgen over natuurkunde.

Wij hebben 't ondervonden : wij hebben een uitmuntend werk over electriciteit of barnsteenkracht gekocht : een Vlaamsche ambachtsman leest en bezigt het op zijn gemak : tot dan toe was hij belet dat vak te onderzoeken, tot hetwelk hij door zijne liefhebberij getrokken was.

En nog, eer wij Fransche werken koopen, zouden wij ons Engelsche en Duitsche moeten verschaffen om door de kennis der Germaansche vakwoorden de zaak onzer Dietsche wetenschappelijke taal te bevorderen.

Bij Herder, te Freiburg, komt er jaarlijks een nuttig werk uit, te weten : *Jahrbuch der Naturwissenschaften.* Het doet den jaarlijkschen voortgang kennen in al de natuurlijke wetenschappen.

De kaart van Peutinger. — Dr Konrad Miller van Stuttgart heeft bij Maïer te Ravensburg, ten prijze van zes Mark, de kaart van Peutinger uitgegeven. 't Is eene gelijkende, gekleurde afprent, op de twee derde der wezenlijke grootte, vergezeld van een boek, geschied- en oudheidskundigen uitleg der beroemde wereldkaart

der IVᵉ eeuw. Bericht aan de Vlaamsche liefhebbers van geschiedenis. (*Museon*, nʳ 2.)

Een Codex. — Een Grieksche rechter te Cyprus, de heer Papadopulos, ontdekte over eenige jaren, in eene boekenzaal te Damascus, een uncialen Codex van den Bijbel en den Herder van Hermas. Thans is het handschrift verdwenen. Verging het, slachtoffer van de dweepzucht der Turken?

Boekdrukkunst. — 't Is genoeg geweten dat de priesters altijd de hevigste vijanden geweest zijn van vooruitgang en wetenschap!

Zoo hebben zij in den beginne de boekdrukkunst bestreden ..... met zonderlinge wapens!

Zij hebben in alle landen als de eerste boekprenters uitgemunt en de onpartijdige geschiedenis bevestigt met een feestschrift van het jubelvieren der Hoogeschool van Heidelberg : « Het is eene valsche bewering, waarvan de uitvinding aan Erasmus en zijne aanhangers moet worden toegeschreven, dat de ordensgeestelijkheid de gezworen vijand van alle uitbreiding der wetenschap door de drukkunst was. »

Fr. Falk doet in de 1ᵉ en 2ᵉ afl. der geleerde *Dietsche Warande* een groot getal priesters en paters kennen, die vóór 1520 als boekdrukkers werkzaam waren. In eene bijlage van den kundigen Edw. van Even lezen wij : « Reeds vóor 1450 werd er in België gedrukt op platen in hout, metaal of steen. Eene oorkonde, door ons ontdekt, in de archieven der Priorij van Onze Lieve Vrouwe-Troon, welke vroeger in de nabijheid van Grobbendonk bestond, laat hieromtrent geen twijfel over. »

Hoogescholen. — Het werk van L. Leger, *Histoire de l'Autriche-Hongrie* is niet zonder belang voor ons, omdat het den taalstrijd van kleine volksstammen afschildert. Het Tjeeksch, dat in 't begin van deze eeuw bijna uitgestorven was, dat Dobrowsky, de stichter der Slavische philologie, ook dood achtte, heeft nu zijn Hoogeschool. Te Agram bloeit de Croatische Universiteit. De Polakken zelven, de zoo vervolgde Polakken, hebben hunne Poolsche Hoogeschool te Krakau.

De Vlamingen staan gelijk met de Ieren : gelijk dezen met eenen leerstoel van Ierlandsch te Dublin gepaaid worden, zoo ook verkrijgen de Vlamingen eenige arme Vlaamsche leergangen.... met meer moeite nog dan de Ieren.

Brugge. — Bij Gärtner, te Berlijn, ten prijze van 3 M. 60 Pf. verscheen het volgend werk van W. Stein : *Die Genossenschaft der Deutschen Kaufleute zu Brügge in Flandern.* Bericht aan de Vlaamsche oudheidkenners.

Stamgenooten in den Vreemde. — De afdeeling van Ceylon der *Royal Asiatic Society* gaf onlangs haar boekdeel X, n° 35 uit. Het bevat de inneming van Trincomalee door de Nederlanders in 1639, en geeft de beschrijving van Ceylon door een Vlaamschen geneesheer in 1687-89.

Natuurkunde. — Leest in de Rev. des Quest. Scientifiques van 20 April laatsleden eene prachtige bijdrage van Folie over den Duitschen natuurkenner Clausius. Daarin wordt er getoond hoe de wetten der warmte, gesteund op ondervinding en cijfers, bewijzen dat de wereld eens begonnen heeft en dat hij ook noodzakelijk moet eindigen.

Troja. — Wij houden er aan onze lezers in te lichten wegens den twist tusschen Schliemann en Bötticher.

Hoe staan de zaken nu?

Uit eene bijdrage der *Kunst Kronik*, een Duitsch blad, blijkt het dat er in Duitschland eene samenzwering bestond om Bötticher den mond te stoppen.

In geen enkel wetenschappelijk blad kon hij een plaatsken vinden om zijn stelsel uit te leggen en tegen laffe beschuldigingen en vuige lastertaal op te komen.

Schliemann ging zegepralen bij gebrek aan ernstig wetenschappelijk onderzoek.

't Is een geluk dat Bötticher in het *Muséon* van Leuven vrij en vrank zijne stem heeft mogen verheffen.

Zijn er twee vraagstukken in 't spel? Heeft Schliemann de teekeningen zijner vondsten vervalscht? Heeft Schliemann steden of doodenheuvels blootgeleid?

Wat het eerste betreft, de verdedigers van Schliemann beweren dat hij zijne plannen niet vervalscht heeft. Van zijnen kant zal Bötticher in 't kort een vlugschrift uitgeven om bekend te maken wat er te Hissarlik eigenlijk gebeurd is.

Wat het tweede belangt, de verdedigers van Schliemann houden natuurlijk staan dat hij de puinhoopen eener stad ontdekt heeft. Zij bevestigen dat er geen spoor van vuur of asch te vinden is geweest. Maar Schliemann zelf heeft geschreven dat verschillige vaten witte asch inhielden, van verbrande beenderen voortkomend : zoodat Schliemann en zijne partijgangers elkander tegenspreken. (Muséon 90, n° 3.)

SPRAAKWETENSCHAP.

Etrurisch. — Wat heeft men al niet gezweet om het Etrurisch t'huis te wijzen? Verleden jaar beweerde Dr. Daniel Brinton, hoogleeraar te Pensylvania, dat de Etruriërs met de volksstammen van Libya verwant waren. Zijn stelsel werd niet aanveerd. Nu heeft hij eene voordracht laten drukken, waarin hij laat verstaan

dat de Etruriërs wel zouden kunnen in Italië aangeland zijn als de Libyërs in Egypte onder Menephtaph II, 't jaar 1300 vóor Christus, verslagen werden. Hij vergelijkt de eigennamen die in Etrurië en Libyë bewaard zijn. In twee sponden drukt hij de lijst van Libysche mansnamen, die in den *Johannis* van CORIPPUS staan, en daarnevens de Etrurische mansnamen van CORSSEN.

Een voorbeeld van vergelijking : Het woord *clan* van de Etrurische grafschriften wordt door *zoon* vertaald : het komt van *kel-an*. Nu, in Libyë *kel* beteekent *huishoud, deze die onder dezelfde tent wonen*. Daarom moet het Etrurisch woord *clan* vertaald worden als volgt : *van de familie van...*

In de *Academy* van 26 April '90 wordt al het bovenstaande door ROBERT BROWN weerleid.

Waver. — De beteekenis van *Waver, waveren* is *water, wateren* zegt de *Navorscher* n° 4, '90, bl. 210.

De volgende plaatsen zouden hunne benaming aan dat woord ontleenen : *Op der Waver* te Utrecht in 1343, *Waveren* wijk van Amsterdam, *Wavre* in Brabant, *Wavremont* in Namen, enz.

De *Navorscher* geeft geen bewijs van zijn gezegde : wie weet er nader bescheed over dat woord?

Kenden wij het woord *waver*, het ware gemakkelijk de woorden : *gaver, gavers* uit te leggen, aangezien *g* = *w* een gekende en gemakkelijke stafwissel is.

Du Cange. — Het Latijnsch Glossarium van DU CANGE is volledig en bij Welter te Parijs ten prijze van 80 fr. verkrijgbaar.

Het Grieksch Glossarium wordt ook heruitgegeven : de eerste aflevering is bij Köbner te Breslau ten prijze van 9 M. 60 Pf. verschenen.

Zuidnederlandsche Taal- en Letterkundige Wetenschap. — De heer WILLEM DE VREESE schreef in de 2e en 3e afl. van het *Nederlandsch Museum* (1890) eene bijdrage, waarin hij de grondbeginselen doet kennen, waarop de beoefenaar onzer middeleeuwsche letterkunde moet voortgaan. Wij deelen geheel en gansch in zijne meening. 't Is jammer nochtans dat die grondbeginselen in ons land nog moeten onderwezen worden, en dat wij zoo bitter weinig opstellen over bijzondere punten te lezen krijgen.

Dietsche vak- en kunstwoorden. — De Vlaamsche Academie heeft het inzicht, voor ieder vak, dat is voor ieder ambacht, voor ieder beroep, voor iedere wetenschap en elken tak daarvan, eerst eene afzonderlijke lijst van woorden uit te geven.

Later, wanneer al de bronnen zouden verzameld zijn, ware het gemakkelijk het Algemeen Kunst- en Vakwoordenboek op te stellen.

Voor ieder woord zal men het volgende opgeven :

1° de beteekenis, desnoods door goed gekozene voorbeelden toegelicht of opgeluisterd;

2° de afleiding;

3° de plaatsen, waar het in gebruik is;

4° de synoniemen, met opgave van de streken, waar men ze bezigt;

5° indien het een provincialisme geldt, de algemeene geijkte Nederlandsche uitdrukking;

6° de Hoogduitsche, Engelsche, Fransche of Latijnsche gelijkwaardige benamingen.

Afleidkunde. — WHARTON, van de Hoogeschool van Oxford, liet een opstel drukken : *Latin consonant Laws*. 't Is met zijn « *Latin Vocalism* » en « *Loan-Words in Latin* » de voorbereiding van zijn werk *Etyma Latina* dat onder druk is.

In dit opstel is WHARTON enkel bezig met de bijzonderheden, die BRUGMANN in zijnen *Grundriss* niet genoeg heeft toegelicht : waar versche gedachten te pas komen, waar BRUGMANN te haastig in de stelsels van andere taalgeleerden gedeeld heeft, en vooral waar hij te weinig rekening van de gouwspraken heeft gehouden.

Goede hemel! waar gaan wij naar toe? Het classicism zelf is besmet met taalparticularisterij!!... Van al de Latijnsche schrijvers was Cœsar alleen te Rome geboren.

Als voorbeeld zijner navorschingen gelde het volgende : *igitur* beteekent : *het is bijgevoegd*, en staat voor **jigitur* van **jugitur*, eene aoristgedaante van *jungitur*.

Pehlevi. — In het *Babylonian and Oriental Record* verscheen eene bijdrage van Mgr de HARLEZ over den oorsprong en den aard van het Pehlevi.

Bortoensch. — Voor de beoefenaars der Keltische taalkunde melden wij het verschijnen der *Chrestomathie Bretonne* van Prof. LOTH, te Rennes. Zij bevat Bortoensch, Welsch en Cornisch en geeft vooral voorbeelden van oud-, middel- en nieuwbortoensch. Zij sluit met een woordenboek.

Zuiverheid van Taal. — Wij lezen in den *Nederlandschen Spectator* van 14 Juni laatstleden :

« Een goed woord werd op den 16 April jl. in de Vlaamsche Academie voor taal en letterkunde gesproken door den Gentschen rechter Mr Julius Obrie. Hij had het over zuiverheid van taal en hetgeen hij daarover voorlas en later drukken deed, is inderdaad zuiver geschreven... Hij gispt zijn Zuidnederlandsche landgenooten over hun *gedacht* voor gedachten, uitsluitelijk voor *uitsluitend*; over hun letterlijk vertalen uit het Fransch, zoo dat zij gewagen

van : *hij was van de eersten die, hij begaf zich terstond,* voor *hij ging* of *hij reed.* Deze onzuiverheden worden vooral geweten aan den invloed van het verfranschte middelbaar onderwijs. Evenzeer echter, en met nog meer recht, spot M[r] Obrie met den Noordnederlandschen gemeenteraad, welks meerderheid *abattoir* boven *slachtplaats* verkoos... »

Dierennamen. — De *Nederlandsche Dicht- en Kunsthalle* drukt het volgende :

« Onlangs werd in den *Navorscher*, door Roos die, thans te Kales verblijft, bepaalden uitleg gevraagd wegens de eigenzelvigheid van sommige vogelen, die op eene zelfde plaats onderscheiden benamingen dragen, bijzooverre dat de vogelkweekers zelven de eene soort met de andere verwarren. In het *Belfort* van April werd deswegen eenige opheldering gegeven, onder het uiten van den wensch dat de heer SAMYN eens de dierkundige benamingen in Vlaanderen zou gelieven na te sporen. Die wensch zal geen zoogezegd « vrome » blijven; want deze ievervolle geleerde heeft reeds een plan daartoe ontworpen. Mochten wij aldra zijn *Boek der Dierennamen* naast zijn *Kruidwoordenboek* in ons rek bezitten. »

Taalkundige werken. — Verschenen :

Bij Meijer te Leeuwarden, ten prijze van fl. 5 : Altostfriesische Grammatik, van W. L. VAN HELTEN.

Bij Trübner te Strassburg, ten prijze van 6 M. : Grundlagen des neuhochdeutschen Lautsystems, van K. BAHDER.

Bij Schöningh te Paderborn, ten prijze van 2 M. de aflevering : Lateinisch-Romanisches Wörterbuch, door GUSTAV KORTING.

Bij Fock te Leipzig, ten prijze van 1 M. 20 Pf : Imperativische Wortbildungen im Niederdeutschen, door R. WOSSIDLO.

Bij Vandenhoeck te Göttingen, ten prijze van 4 M. : Zur Entwicklungsgeschichte des indogermanischen Verbalbaus, door H. D. MULLER.

Bij Kegan Paul te Londen, ten prijze van 9 Sh. : Introduction to the Science of Language, door A. H. SAYCE.

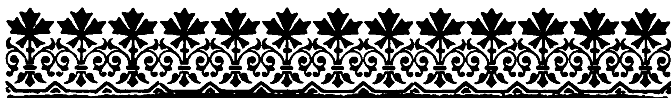
Bij Fock te Leipzig, ten prijze van 1 M. : Die reduplicierten Präterita in den Germanischen Sprachen, door R. E. OTTMANN.

Bij Welter te Parijs, ten prijze van 20 fr. het deel : Grammaire des Langues Romanes, door W. MEYER, vertaald door E. RABIET. Het 1[e] der 3 deelen is verschenen.

Bij Hirzel te Leipzig, ten prijze van 7 M. het 5[e] deel der *Morphologische Untersuchungen* auf dem Gebiete der Indo Germanischen Sprachen, door OSTHOFF en BRUGMANN.

S. P.

Triomfe! Triomfe!

RIOMFE! triomfe! de slag is gewonnen!
Gods vijanden hoopten haast, hoe onbezonnen!
Zijn Name te roeien uit Vlaanderens grond;
Het was reeds gesloten het duivelsch verbond :
Zij zouden het kind zijne reinheid ontrukken,
Den priester des Heeren als slave doen bukken,
Den christenen Vlaming, zijn godsdienst getrouw,
Met schande beladen, met smaad en met rouw!
Wij smeekten de hoofden ten gronde gebogen,
En 't vurig gebed is ten Hemel gevlogen,
Want vast staat des Vlamings betrouwen op God.
Ook weet hij dat strijden op aarde is zijn lot :
Zoo is 't dat hij heeft, onversaagd, onverschrokken,
Het moedige zweerd uit de scheede getrokken!
Daar stond vóór hem 't vijandlijk leger geschaard
In dichte geleedren — doch kalm en bedaard
Liet hij ze maar roepen en tieren en razen,
En vóór het gevecht volle zege reeds blazen;
Hij wist immers wel, dat dit ijdel geschreeuw
Het brieschen niet was van den machtigen leeuw,
Maar 't hatend gebas op de Kerke des Heeren.
Ook zullen zij God noch ons Vlaandren onteeren!
De Gentenaars stormen, het harte vol moed
En de oogen ten Hemel, den vijand, die woedt,
In 't wezen!... En schandlijk uiteen is geslagen
De roeklooze, die in zijn waan het dorst wagen
Den Vlaming en God te overladen met hoon!
Daar ligt hij betaald met rechtveerdigen loon!

o Dappere Gentnaars! gij zijt uwer Vaadren
Nog weerdig! nog stroomt, ja, hun bloed door uw aadren!
Uw broeders bewondren dien edelen moed,
En zenden hun dank u en hertlijken groet;
Zij willen met u ook voor Vlaanderen strijden
Om 't eeuwig van smet en van schand te bevrijden!
Nu, rust op uw lauwren in vrede en genot.
Triomfe! nog eenmaal, en eere zij God!

Leuven. X. S. J.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Het Socialisme. *Voordracht gehouden door* MGR. RUTTEN, *huiselijk prelaat van Z. H., vicaris generaal van Zijne Hoogw. den Bisschop van Luik, op 23 April 1890 te Antwerpen, in de Katholieke Werkmansvereeniging « Vrede ».* Antwerpen, H. en L. Kennes, 1890, 8°.

De thans door den druk verspreide voordracht van Mgr Rutten, die te Antwerpen eenen buitengewonen bijval heeft gehad, is lijnrecht gericht tegen het Socialisme. Deze leer is beschouwd als eene dwaling van onzen tijd, hoegenaamd niet vereenigbaar met den Roomschen godsdienst. Het Socialisme, immers, loochent en bestrijdt het recht van eigendom, hetwelk, volgens Gods gebod, door het Christendom wordt erkend. Van een christelijk socialisme kan er dus geene sprake zijn.

Wat groot gevaar de nieuwe leer voor de samenleving oplevert, wordt door den geleerden Schrijver klaar aangetoond. Het Socialisme richt zich tot de menigte, welke zijne leerstelsels gemakkelijk begrijpt en deze lichtelijk van het hoofd naar het hart laat gaan. Licht valt het, de menigte te misleiden door voorspiegeling van bezit en genoegens, welke, zonder geweld, nooit haar aandeel op de wereld kunnen worden; dit betoont de Schrijver door aanhaling van hetgeen, een viertal jaren geleden, te Luik geschiedde, wanneer het door Socialisten opgeruide volk naar de huizen der rijken vloog, deze verwoestte en plunderde.

Het Liberalisme is de vader van het Socialisme. Reeds eene eeuw zegt het tot het volk : « gij zijt de Macht, het Gezag, het Recht »... Deze taal is niet moeilijk om begrijpen; het Volk, ja, is de meerderheid, dus de meerderheid *kan* de Wet stellen. Wat wonder, dat zij de haar voorgehouden leerstelsels goedkeurt, en deze, op hare manier, tracht in uitwerking te brengen? Bovendien, het Liberalismus gaf zelf, meer dan eens, het voorbeeld van rechtsverkrachting, geweldigen opstand tegen het gevestigde gezag en tegen de wetten, aanslag tegen het wettig eigendom der Kerk.

Ons volk is te allen tijde rechtzinnig verkleefd geweest aan vorst en wet, aan vrijheid en orde. Hoe komt het, dat een

gedeelte er van op den dwaalweg geraakt en aanhanger geworden is van de verfoeilijke leerstelsels, welke niets anders beoogen dan omverwerping des gezags, radicale hervorming der maatschappij? Het Liberalisme, gesproten uit de Fransche revolutie, dus eene uitheemsche vrucht, bracht dit te weeg. Door zijne schriften trok het den behoeftige uit de Kerk, leerde hem den priester verachten en haten, ja, God zelf loochenen... Wat is er niet al te verwachten van eene samenleving, die geene hoogere wet erkent dan die des menschen, die geen geloof hecht aan straf of vergelding na het aardsche leven, die den met rede en verstand begaafden mensch doet afstammen van het beest, die de ziel nietig en dood verklaart evenzeer als het stoffelijk omhulsel? Aldus heeft het Liberalisme het verstand en de ziel ontaard en bedorven, tot zoo verre dat de menigte niet meer achteruit wijkt voor het plegen van gruwelijke misdaden.

Na vervolgens eenen blik te hebben geworpen op de macht der Socialisten, vooral in Duitschland, waar die macht een bestendig gevaar voor den Staat oplevert, onderzoekt de Schrijver welke middelen er kunnen aangewend worden om het Socialisme met vrucht te bekampen.

De redding (zegt Mgr Rutten), ligt niet, zooals enkelen meenen, in de handen van den Staat; ook niet in eene meerdere verspreiding van het onderwijs, minder nog in geweldige onderdrukking : Socialisten kan men neerschieten, maar niet het Socialisme; — neen, alléen de godsdienst is bij machte om weerstand te bieden aan den rijzenden stroom, om het gevaarlijke monster te vellen. Christelijke broederliefde van den kant der rijken, toetreding tot de mindere klassen, demping der klove, welke de Fransche revolutie tusschen beiden heeft gemaakt; wijze, rechtvaardige wetten, gewetensvol toegepast — ziedaar den weg welke te volgen is om de geschokte orde, het verlorene betrouwen, de liefde tusschen grooten en kleinen te herstellen.

Mgr Rutten predikt derhalve den terugkeer aan tot het voorvaderlijk geloof, tot de oude Vlaamsche zeden. Christelijk onderwijs voor de jeugd, bescherming der jonkheid, en ja, van den rijperen leeftijd, het familieleven — door deze middelen zal het doel stellig worden getroffen.

Het werk van Mgr Rutten verschijnt te goeder ure. Het gevaar is groot, geene poging om de gemoederen tot bedaren, de afgedwaalden in het rechte spoor terug te brengen, mag verzuimd worden. — Zou er geene mogelijkheid zijn de schoone voordracht van den edeldenkenden priester op een honderduizendtal exemplaren, in de beide talen, over het geheele land te verspreiden? Zulke eer verdient het schrift ten volle, ja! zulke werking vordert de toestand.

Ten slotte eene bemerking : *elken dag* heeft het volk een

socialistisch blad aan 1 cent, in de hand, in Vlaanderen evenals in het Walenland en — deze bladen worden gretig gelezen, het venijn mist zijne werking niet. Daarentegen — het volk vindt geene schriften, welke de drogredenen van de socialisten weerlegt. Gij, Heeren, die het gezag in handen hebt, en niet enkel zedelijk verantwoordelijk zijt voor hetgeen gij doet, maar ook voor hetgeen gij veronachtzaamt — denkt er aan. Het is nog tijd, eerlang zou het kunnen te laat zijn! D.

Drie Zustertalen, *Vlaamsch, Latijn en Grieksch, of Regels voor vergelijkende taalstudie op het gebied der Nederlandsche, Latijnsche en Grieksche talen,* door J. Pasco, oud-leeraar van klassieke talen. Een boekdeel in-8°. — Prijs: 3 fr. Leuven, Drukkerij Lefever.

« Het is heden niet genoegzaam bewezen, dat de Latijnsche en de Grieksche talen van den eenen kant, en al de Europeaansche levende talen, van den anderen kant, zeer nauw met elkander verwant zijn, en dat die verwantschap op vaste regels is gesteund.

« De schrijver van dit werk heeft getracht, zoo nauwkeurig mogelijk, de bijzonderste regels op te geven voor eene vergelijkende studie tusschen Vlaamsch, Latijn en Grieksch.

« Om zijne regels te staven, geeft hij altoos menigvuldige voorbeelden; zoodanig dat er bijna geen stamwoord is in de zoo rijke vlaamsche taal, of men zal in dit boek zijne latijnsche en grieksche tegenhangers vinden. »

Tot zooverre het zakelijke van het prospectus, ziehier nu eenige aanmerkingen :

Goede lezer, die ook wel soms de vlaamsche pen hanteert, ge krijgt een opstel ter keuring : Het Sanskrietsch, het Umbrisch en het Deensch : drie zustertalen; zoudt ge niet genegen zijn om den opstel ter zijde te schuiven en te zeggen : men vergelijkt geene arische talen, die in hetzelfde lid niet verwant zijn.

Wij waren ook gedreven om het werk van J. Pasco niet te lezen, maar 't kwam ons te binnen dat de schrijver ons heel vriendelijk hadde kunnen vermanen dat zijn arbeid bestemd was niet voor dezen die den voortgang der taalwetenschap betrachten, niet voor dezen, die de taalstudie als wetenschap beoefenen, maar voor dezen die in het middelbaar onderwijs werkzaam zijn, voor dezen die de jeugd, met zooveel iever en nooit volprezen verduldigheid, de drie talen ten leerstoele der latijnsche scholen onderwijzen.

Het vermaan van J. Pasco kan ons wel nog niet geheel en gansch gerust stellen. 't Betaamt in de woordenboeken, tusschen haakjes de woorden van denzelfden wortel, in de verwante talen, aan te duiden. 't Betaamt in de spraakkunst eener taal de geschiedenis der spraakverschijnsels te vermelden, en de valsche regels van den ouden slenter door de nieuw ontdekte taalwetten te vervangen. Betaamt het nog verder te gaan, en eigenlijke handboeken

van taalwetenschap voor het middelbaar onderwijs op te stellen? Wij denken dat de tijd daartoe nog niet gekomen is, en dat de spraakwetenschap veel te moeilijk is, en nog te veel van leering en stelsels verwisselt en verwandelt om in de middelbare scholen onderwezen te worden.

Het is dus onmogelijk, de eischen der wetenschap te voldoen en terzelfder tijde voor de jeugd vatbaar te blijven. 't Is ook zonderling het Vlaamsch met het Grieksch en het Latijn te vergelijken : wilde schrijver eene Germaansche taal onderzoeken, hij moest eene oude Germaansche taal nevens het Grieksch en het Latijn ten berde brengen.

Bl. 9 : « De éénlettergrepige talen zijn die, waarin ieder woord uit niet meer dan ééne lettergreep bestaat : zoodanig is de chineesche taal. »

Het Chineesch is van zijnen aard niet éénlettergrepig, aangezien het oud Chineesch niet éénlettergrepig was. Daarmede valt de vormkundige verdeeling der talen in duigen.

Bl. 12. In de tafel der Arische talen staat het Oud-Nederlandsch aangeteekend. Schrijver zou ons aangenaam zijn, wilde hij ons met het Oud-Nederlandsch nader bekend maken. Onze bescheiden meening is, dat het Nederlandsch uit de tongvallen der Saksen, Franken en Friezen gesproten is en niet uit het Oud-Nederlandsch.

Bl. 13. Wie zou er voor het schrijfdraadwezen nog met het stelsel van Chappe durven voor den dag komen? Leest en oordeelt : « De Gotische taal mag aanzien worden als de stammoeder der andere Nederduitsche talen. » Vond men die zinsnede in een werk der verleden eeuwe, men zou er niet over verwonderd staan.

Hulde brengende aan de werkzaamheid van den schrijver, beklagen wij dat wij nergens, beneden de bladzijden, de werken der hedendaagsche Duitsche, Fransche en Nederlandsche taalmeesters vinden aangestipt.

Brussel. X.

De groene Schuimers *of onze vaderen in den vreemde*, geschiedkundig verhaal uit den tijd der kruistochten, door A. Walgrave. Boekdeel van 164 bladzijden in-8°. Prijs fr. 1,50; voor prijsuitdeelingen en bij getallen, groote prijsvermindering. Gent, A. Siffer.

Het bevat de wondere lotgevallen van drie Vlaamsche helden die van kooplieden-zeeroovers, als zij waren, tot het leger der kruisvaarders overgingen. Men volgt er die onversaagde bekeerlingen met Godfried van Bouillon en anderen door Celicië, Syrië en Palestina; men deelt er in hunne gevarentheden vóór en in Antiochië, te Jeruzalem, in den slag van Ascalon, voor Sidon enz.; men ziet er in hoe zij gevangen werden, los geraakten en zegepraalden, nu door list, dan door geweld. Bijzonder duidelijk wordt

het er in bewezen hoe Vlamingen en Brabanders, daar gelijk altijd en overal, aan het hoofd der dapperen stonden en vooral hoe zij door wijzen overleg en taai geduld, ja, edelmoedigheid en opoffering, boven alle volkeren, en bijzonderlijk boven de Franschen, uitstaken.

In een woord, wij twijfelen er niet aan of de schrijver heeft ten volle het doel bereikt, dat hij zich heeft voorgesteld, te weten : aan onze Vlaamsche lezers een oorspronkelijk werk aan te bieden dat niet alleen eene deugdelijke belooning zal zijn voor de leerlingen der hoogste klassen onzer lagere scholen, voor de bekroonden onzer kostscholen en colleges, maar dat zelfs in onze boekerijen en Vlaamsche burgergezinnen ten hoogste zal welkom wezen en er met vrucht en genoegen zal gelezen worden.

Een professor van Rhetorika wel bekend met de vroegere schriften van Mr Walgrave, zijne *Legenden en verhalen, Zedenschetsen en karaktertrekken* en zijne bijdragen in *Rond den Heerd, Het Belfort* en andere Kunst- en Letterbladen, zegde ons : « Wat van daar komt is ons altijd eene zekere waarborg van zuiveren godsdienstzin, strenge zedelijkheid, warme vaderlandsliefde; die schrijver blijft, daarenboven, altijd in zijne verhalen de onvervalschte geschiedenis zoo getrouw mogelijk, terwijl hij door een boeienden en echt Vlaamschen verhaaltrant zijne werken even aantrekkelijk als nuttig weet te maken. Kortom, besloot hij, ik kan aan mijne leerlingen niet te veel de lezing zulker gewrochtjes aanbevelen. »

Het *Davidsfonds* geeft ook eerstdaags van Mr Walgrave uit : « Gebroeders » een zedenverhaal, met lof door de keuringcommissie aanbevolen.

Madelghijs' Kintsheit, al de gekende fragmenten critisch uitgegeven en vergeleken met het Duitsche handschrift, door Jhr. Mr. N. de Pauw. Uitgave der K. Vl. Academie, schoon boekdeel in gr.-8° van 208 bladz. Prijs fr. 2,50. Gent, A. Siffer.

De roman van Malegijs of Madelghys, in verband met dien der *Vier Heymanskinderen*, is een werk dat grooten opgang genoten heeft in de middeleeuwen. Hij kenschetst ten volle den tijd, waarin hij geboren is : van den eenen kant verval der ridderpoëzie en van den anderen kant opkomst van nieuwe gedachten, welke weldra de burgerij tot het aanzijn zullen roepen. De toon er van is lustig en bijtend, min nochtans dan in *Reinaert de Vos*.

Mr de Pauw heeft bij den Nederlandschen tekst den Duitschen tekst gevoegd van 9 fragmenten die berusten in de bibliotheeken van Heidelberg, Gent, Leiden en van M. Rosenthals te Munchen. Dit verdienstelijk werk, dat later volledigd zal worden met eene inleiding en eene verklarende woordenlijst, is prachtig gedrukt, zooals overigens al de werken der Vlaamsche Academie, en opgeluisterd met 4 fac-simile's van 4 verschillige fragmenten.

De onvermoeibare werker Jhr de Pauw, die dezer dagen het belangrijk werk *Obituaire de l'Eglise St.-Jean à Gand* uitgaf en eene studie over *Hendrik van Gent*, den *doctor solemnis*, bezorgt thans met M. Gailliard de uitgave van *Dit is die Istory van Troyen* van Jacob van Maerlant.

Leven van pater Damiaan, *Apostel der melaatschen van Molokaï,* door R. Butaye, S. J. Brugge, 1890, 8°. Prijs fr. 1,00.

In den laatsten tijd is er veel geschreven over den apostel der Melaatschen, dien België, van oudsher zoo vruchtbaar in helden van liefdadigheid en broederliefde, de eer heeft onder zijne kinderen te tellen. Geen tijdschrift van eenig belang, zoowel door vrijdenkers als door christenen opgesteld, of het verkondigde de weergalooze zelfsopoffering, den kloeken moed, de onmetelijke verdienste van den nederigen priester, die uit liefde voor den lijdenden en hulpeloozen medemensch zich vrijwillig overgaf aan de ellendigste en afschuwelijkste der ziekten, en aan den dood.

't Is het leven van dien voorbeeldigen man, dat door den eerw. pater Butaye beschreven is in een boek van 246 bladzijden, vervuld met belangwekkende bijzonderheden aangaande de streken, waar de leprozen gevestigd zijn, met treffende natuurbeschrijvingen, lezenswaardige schetsen der zeden en gewoonten van het volk der Sandwich-eilanden, met grondige en gepaste opmerkingen, alles geschreven in eene duidelijke, nette taal. Indien wij daarbij voegen dat de uitgevers gezorgd hebben voor goed papier en klare letter, en hier en daar eene plaat de lezing opheldert, dan meenen wij genoeg ter aanbeveling van het boek gezegd te hebben. Het kan dienen voor de Volksbibliotheek en voor het huisgezin, en zal, in handen der jeugd gesteld bij de naderende prijsdeelingen, grooten en kleinen een volkomen denkbeeld kunnen geven van hetgeen de christelijke liefdadigheid, welke niet werkt om ijdelen roem, noch voor geld of goed, maar alleenlijk uit liefde tot God, nog altijd te weeg kan brengen. D.

Bibliographie nationale, 2e deel, 4e aflevering. — Hoewel aan dit werk tamelijk veel zorg wordt besteed, is het niet vrij gebleven van misslagen, en verre van volledig. Vele titels zijn onnauwkeurig afgeschreven, gelijk uit de volgende staaltjes mag blijken :

Heymans. *Sermoenen tot de voorbereiding der H. Sacramenten*, wat zeer gebrekkig is. Het boek draagt tot titel : *Sermoenen van voorbereiding tot het weerdig ontvangen der H. Sacramenten.*

Carron : *De kunst om alles wat ons omringt gelukkig te maken;* het vervolg van den titel bleef in de pen van den afschrijver : *Korte verhandeling om onzen aerd en inborst te leeren regelen.*

Zóo zijn er met dozijnen onvolledig of gebrekkig afgeschreven titels.

Bij DELECOURT wordt niet gewezen naar VAN DEN HOVE, wat te meer noodig was, daar verscheidene schriften van dien geleerde enkel met de Vlaamsche overzetting van zijnen naam verschenen.

HULPIAU, priester, vertaalde nog, onder andere : *De H. Aloysius van Gonzaga* (1856), en bij meer dan éen titel hadde wel mogen de bemerking gesteld worden, dat de er op voorkomende naam niet die is van den schrijver.

DE LATHOUWER, onder andere, verschijnt in de *Bibliographie* als opsteller van *Het Belgische Kruidboek*, hoewel geheel dit werk werd geschreven door ED. DEGERICKX, deels op notas, deels op dictaat van den eerstgenoemde. De vorm van een schrift is toch ook iets van belang, en 't is, dunkt ons, niet volstrekt noodzakelijk taal- en letterkundige kennissen toe te schrijven aan personen, die deze teenemale misten. A.

Kon. Vl. Academie. — Op het dagorde der zitting, welke de leden der Koninklijke Vlaamsche Academie woensdag 18 Juni hebben gehouden, kwam voor : eene mededeeling van jonkheer Napoleon de Pauw over een nieuw fragment van Reinart de Vos.

Er werd beslist dit stuk, alsook een merkwaardig verslag, door den heer Th. Coopman opgemaakt, over het leveren eener Nederlandsche bloemlezing, in de *Verslagen* te doen drukken.

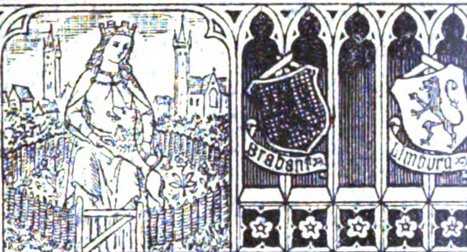
— Dr Guido Gezelle en Florimond van Duyse zijn briefwisselende leden benoemd van de *Maatschappij van Nederlandsche letterkunde te Leiden*.

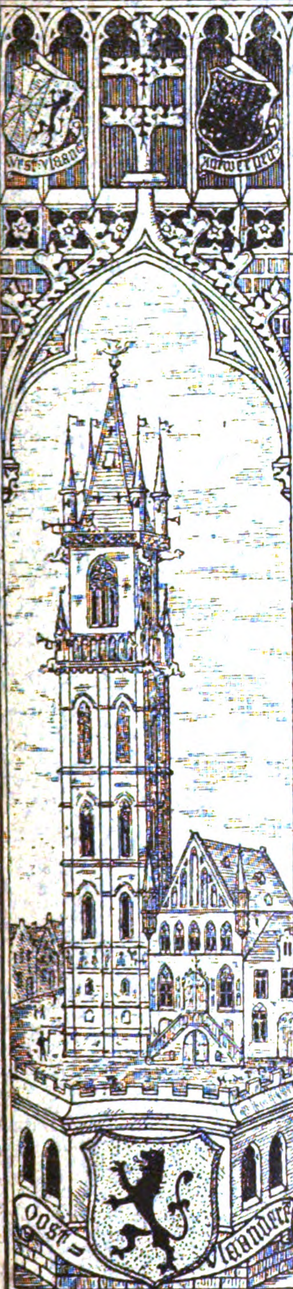
— Het gerucht loopt, dat de heer Minister, in plaats van een leeraar te benoemen voor den Vlaamschen leergang bij de Gentsche Hoogeschool, zich zou bepalen bij eenen *chargé de cours*. Wederom halve maatregel, die het goede, dat te verwezenlijken is, in zijn ei zal dooden; zit er misschien een bedekte vijand achter de schermen, die zich het genoegen bereidt later te kunnen zeggen : zie den uitslag, de vragen der Flaminganten zijn uitzinnig en niet waard dat men er zich om bekreune...?

Richt men een vasten leerstoel op, dan alleen mag men op bekwame mannen voor dit ambt rekenen; bestaat er voor het oogenblik geene toga, dat men zich verbinde er eene aan de Wetgeving te vragen, gelijk het overigens noodig zal zijn voor de andere nieuwe leergangen, gestemd in de laatste wet over het hooger onderwijs.

Volksvertegenwoordigers van Gent, een oog in 't zeil a. u. bl., anders komt afkeuring van het Gouvernement in al de Vlaamsche provinciën des lands.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent
Drukkerij A. Siffer
Hoogpoort, 52 en 54

Vijfde jaargang. 1890. Augusti. Nr 8

Inhoud van Tijdschriften.

Het Katholiek Onderwijs (1 Juli 1890) : Bericht. — De Meester en zijne hoedanigheden. — Huishoudkunde. — Eenige belangrijke ambtsplichten. — Kleine studie op de levende taal. — Iets over Tooneelstukken. — Natuurlijke historie. — Begrafenis van den H. Paulus. — Maken van meetkundige vormen. — Rekenvraag. — Les voor de middelste afdeeling van bewaarscholen. — Teekenlessen. — Boekbeoordeeling. — Schoolnieuws. — Bijvoegsel : Muziek 1. Naar Buiten; 2. de Jonge Rekruut en Figuren van « Meetkundige Vormen ». — *Prijs per jaar* fr. 5,00.

Dietsche Warande (Nr 4) : Kunstenaar en Kunstwerken in de Belgische Benedictijnerkloosters van de 10e tot het midden der 13e eeuw, door Dom Willebrord van Heteren, O. S. B. (Maredsous). II. Abdij des H. Laurentius te Luik. — Naklank. Het portretschilderen voorheen en thans, door Pieter D'Hondt. — Onderzoek over Faust door G. Gietmann. — Doornen in den lauwerkrans. Novelle uit het leven van Antonio van Dyck, door Louise Stratenus. — De Renaissance-tijd in Italië, door Paul Alb. Thijm. — Eenige andere bijzonderheden over M. Gerard van Loon, door Edward Van Even. — *Blij vooruitzicht*, door Mr J. W. Spin. — *Arme moeder*, lied door Jozef P. M. Hildassonen. — Beoordeelingen en aankondigingen. — Inhoud van tijdschriften. — Portret van F. A. Gevaert (In te voegen bij bl. 309). — *Prijs per jaar*, fr. 12,50.

Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal- en letterkunde. *Zitting van 21 Mei.* — Eenige volksuitdrukkingen verdedigd en aanbevolen, door den heer D. Claes, briefwisselend lid der Academie. — Jan-Baptist Cypers, Vlaamsche dichter van het einde der 18e eeuw, door den heer Edw. van Even, werkend lid. — *Zitting van 18 Juni.* — Verslag namens de Bestendige Commissie van Middel-nederlandsche Letterkunde, door den heer Gailliard. — Verslag namens de Bestendige Commissie van nieuwere Taal- en Letterkunde, door den heer Coopman. — Mededeeling over een nieuw fragment van Reinaert de Vos, door Jhr. Nap. de Pauw. — *Prijs per jaar* fr. 4,00.

Le Magasin littéraire et scientifique (15 Juillet) : Vieille, très-vieille histoire, par H. Carton de Wiart. — Etude Ethnographique sur certaines peuplades mystérieuses mentionnées dans la Bible *(suite et fin)*, par F. De Moor. — Filles d'Ève, par Emile Varenbergh. — Les Larmes, par Henry Bordeaux. — Un mort d'hier, Max Waller, par Firmin Vanden Bosch. — Le Rédempteur, par Adolphe Millet. — L'appelée de la onzième heure, par Dom Gérard van Caloen. — Une lettre inédite, par † Paul Féval. — Poésies Eucharistiques : L'abaissement. — Le Salut de semaine, par Jean Casier. — Bibliographie. — *Prix par année* fr. 10,00.

VAN DE TAAL EN DE LETTERKUNDE DER NOORDMANNEN.

IN de aflevering van Mei verscheen er een artikel tegen eene bijdrage, welke onder 't bovenstaande opschrift in de aflevering van Februari te lezen stond.

Voor aleer dit tegenartikel te bespreken wil ik eerst van de bijdrage zelve handelen.

Deze bijdrage was slechts een kort uittreksel uit een werk, handelende van de NOORDMANNEN EN HUNNE LETTERKUNDE, welk ik ter uitgaaf gereed maak.

Daar al de deelen van een letterkundig gewrocht malkander moeten toelichten, zijn er in de uittreksels altijd onduidelijkheden en leemten. Daarom is het noodig het doel en de strekking van het werk in zijn geheel te kennen. Juist dit wil ik hier vooruitzetten.

Daar zijn altijd bronnen bij voorkeur geschikt ter ontwikkeling der eigenaardigheid en der zelfstandigheid in de karakters.

Wanneer ik mij op de studie der Noordsche letteren toelegde, was ik, gelijk allen die zich de moeite getroosten de sagaschrijvers te doorgronden, getroffen door de eenvoudige schoonheden, de bijzondere eigenschappen, de zelfstandige karaktertrekken welke in de oudste der Noordsche lettervruchten, in de IJslandsche saga's uitschijnen.

Deze zijn niet genoeg gekend.

Niets is meer geschikt om het karakter der jeugd

te ontwikkelen dan de omgang met edele en verhevene karakters; dus kunnen de vernuften, die de IJslandsche letterkunde opbouwden, eenen heilzamen invloed op hart en geest van het opkomend geslacht uitoefenen.

Wil de Vlaamsche beweging haar doel niet missen, zoo moet zij aanleggen om de eigenaardigheid, eene der hoofdhoedanigheden eener beschaafde, onafhankelijke natie, aan de jeugd in te planten; zonder die eigenschap is alle zelfstandigheid onmogelijk.

Het is een grootsch en indrukwekkend tooneel de IJslandsche letterkunde te zien opdagen; zij toont ons een klein volk, nauwelijks uit de barbaarscheid van het heidendom opgestaan, dat, onder den invloed van het Christendom, zich opzwenkt tot de hoogte eener groote, beschaafde natie, machtig hare letterkunde tot eenen hoogen graad van volmaaktheid te brengen.

Het kleine IJsland, het minste en het slechtst bedeelde aller Skandinaafsche landen, werkt eenen onweerstaanbaren invloed op de grootere en machtigere rijken van Zweden, Noorwegen en Denemark. De dichtkunde bloeit er op uit den schoot der natie, uit het harte van het volk.

Van al de Germaansche talen zijn er geene, die malkander nader staan, wat den geest betreft, dan het IJslandsch en het Vlaamsch, en geene lettervruchten zijn beter geschikt om op de Vlaamsche letteren eenen heilzamen invloed uit te oefenen dan deze der oude sagaschrijvers uit het hooge Noorden.

Een lid der Fransche academie, Xavier Marmier, verklaart dat de zinbouw van het IJslandsch veel gelijkenis heeft met die der Fransche taal.

Johan Winkler zegt in zijn Dialecticon dat de zinbouw der Westvlamingen in menig opzicht naar het Fransch overhelt, en soms geheel op Franschen leest geschoeid is.

Wanneer dus twee talen, wat geest en zinbouw betreft, aan eene derde gelijken, zoo gelijken zij ook malkander. Die gelijkheid onzer moedertaal met het

oude IJslandsch bewijst dat het Vlaamsch, onder alle Germaansche taaltakken, het minst zijne oorspronkelijke eigenaardigheid heeft verbasterd, het meest echt Germaansch is gebleven.

Om de letterkunde eener natie wel te begrijpen moet men de geschiedenis dier natie kennen, want er moet rekening gehouden worden van de gebeurtenissen, de begrippen, den godsdienst, de zeden en de gebruiken die hunnen invloed op hart en geest uitoefenden.

Daarom wordt, in het werk van de Noordmannen en hunne letterkunde, eene schets medegedeeld over de Vikingers en hunne herkomst, over de volkeren die er deel van maakten, over de landen en streken die zij bewoonden, over hunne zeden, hunne gebruiken, hunnen godsdienst, hunne plechtigheden, hunne bloedoffers enz. Daarna wordt hunne opvatting van het heelal en hunne godenleer voorgesteld. Hunne taal wordt in oogenschouw genomen, en de oude heidensche dichters worden besproken; daarna worden IJsland en de opkomst der IJslandsche dichtkunst gade geslagen. Sturlason en sommigen der voornaamste Skalden worden van nader beschouwd.

De Edda's worden besproken; hoe die tot stand kwamen, van waar die herkomstig zijn.

Daarna komt men tot de Eddaliederen, en het Drumslied wordt aangehaald.

Eene bijzondere ontleding wordt aan het Nevelingenlied toegewijd. Is het Nevelingenlied van Nederduitschen oorsprong? Wat de geleerden daarvan zeggen.

Het lied van Gudrun wordt vertaald. Dit lied is onder opzicht van gevoel, van voorstelling, van krachtige uitdrukking wellicht het schoonste en het volmaaktste dat ons van de heidensche dichtkunst overgebleven is. Dan volgt een overzicht der bijzonderste Noordsche en IJslandsche Skalden.

De verschijning der Saga, als nieuw letterkundig vak, wordt in een bijzonder hoofdstuk behandeld, en daarna wordt de schoonste der IJslandsche saga's, de *Nialsaga*, in hare belangrijkste punten vertaald en behandeld.

Sturlason wordt als geschiedschrijver getoetst. Zijne verdiensten worden opgehelderd en zijne bijzonderste werken opgesomd, en eindelijk wordt de Heimskringla in oogenschouw genomen; eenige deelen worden afzonderlijk behandeld, eenige uittreksels vertaald en trekken van Noordsche welsprekendheid aangehaald.

De bijdrage in Februari verschenen was dus slechts een uittreksel uit een tamelijk groot werk, en als dusdanig behebt met de leemten en gebreken, aan zulke uittreksels eigen.

Intusschen verscheen, in de aflevering van Mei, het tegenartikel, ook voor titel voerende : VAN DE TAAL EN DE LETTERKUNDE DER NOORDMANNEN.

't Ware mij inderdaad aangenaam geweest in dit tegenartikel eenige nuttige wenken te vinden over de stof, in de bijdrage van Februari behandeld; maar welke teleurstelling!

Dit tegenartikel punt voor punt bespreken is onmogelijk, want de beweringen, daarin vooruitgezet, geven te veel stof tot wederlegging. Het spreekwoord zegt, dat een kind in vijf minuten meer vragen kan doen, dan tien geleerden in een geheel jaar kunnen beantwoorden. Ik moet mij dus beperken.

Wat den oorsprong der Vlamingen betreft, mijne meening is eenvoudig deze : dat de Vlamingen, gelijk alle andere Germaansche volksstammen, zoowel als Gothen, Zweden enz., van Azië afkomstig zijn en Germanië zijn doorgetrokken.

Dat ik *Vlamingen en Noren wil doen doorgaan voor broeders van heelen bedde* is eene aantijging, waartoe niets in mijne bijdrage kan aanleiding geven.

Het tegenartikel zegt dat « *in de vroegste tijden de Noordmannen eene en dezelfde taal spraken, het Oud-Noordsch. Door den invloed der Gothen enz. werd deze taal van lieverlede gewijzigd.* »

Maar wie waren dan de oude bewoners van het Noorden, die het Oud-Noordsch spraken?

Ik volg de Zweedsche geleerden of Silén, Agardh,

Wiselgren, Starbäck en Bäckström en anderen meer, die allen eens zijn om de Gothen voor de ware bevolkers van Skandinavië te houden: zij dreven de oude inwoners naar het noorden, en hadden er geen gemeens mede: van de taal dier oude bewoners is er niets overgebleven.

De Gothen rukten in Skandinavië omtrent 450 jaar vóor Chr. geb., en al de geleerden verstaan door Oud-Noordsch, de taal, dóor deze Gothen gesproken.

Daar thans onder den loop der tijden, meer volksstammen uit Denemark in 't Noorden drongen, werd Denemark als overheerschende natie aanzien, en het Oud-Noordsch of de taal der Gothen, *dansk tunga* geheeten.

Deze benaming duurde voort zoolang de Noordmannen hunne strooptochten voortzetten, en zelfs werden al de Noordmannen zonder onderscheid, in 't buitenland, vooral in Engeland, dikwijls *Denen* genoemd, en hunne taal *Deensch* geheeten (1).

Toen in de 9de eeuw een groot getal Noren naar IJsland overvaarden, en dáar eenen vrijstaat inrichtten, bewaarden zij het Oud-Noordsch, de oude *dansk tunga*, onverbasterd.

In de 12de eeuw verwierven de IJslandsche Skalden eene groote vermaardheid, en toen eerst kwam naar hen de naam van IJslandsch in gebruik, alhoewel de Noordsche talen toen slechts zeer weinig gewijzigd waren, want anders ware het onbegrijpelijk hoe iedereen de IJslandsche Skalden zoude verstaan hebben, en dezen alzoo de algemeene gunst konden genieten.

Maar van toen af ook, daar Denemark, Noorwegen, Zweden van elkander onafhankelijk waren, en met het christendom de Noordsche talen begonnen geschreven te worden, kwamen de benamingen in voege van Deensch voor de taal van Denemark, Zweedsch voor de taal

(1) Starbäck en Bäckström.

van Zweden, Noorsch voor de taal van Noorwegen, alhoewel die, hoogst genomen, slechts als dialecten van een en dezelfde taal konden gelden.

Althans de Skandinaafsche taalgeleerden en historikers gebruiken, om de oude taal der Noordmannen aan te duiden, als gelijk beteekenende benamingen : Dansk tunga, gammal Nordisk (Oud-Noordsch), Yslandsch, Gothisch, en daarbij beschouwen zij die Oud-Noordsche taal als den stam der Skandinaafsche talen.

De Duitsche philologen zelven zijn het hiermede eens, gelijk het volgende kan bewijzen :

« ....Maar daar bestaat nog eene andere eigen-
« aardige omstandigheid als onderscheidingsteeken der
« Noordsche taalkunde, namelijk onder de talen, welke
« zich daar ontwikkeld hebben, bestaat er eene, — de
« IJslandsche, die in hare vormen veel eeuwen ouder
« is als beide andere, Zweedsch en Deensch; zoo vinden
« de Denen heden nog in 't IJslandsch de eigenste
« taalvormen terug, welke de Deensche taal voor meer
« dan vijfhonderd jaar bezat. » (1)

Dus wordt wel degelijk het oude IJslandsch voor de oude *dansk tunga* aanzien, waarvan het hedendaagsche Noorsch, Deensch en Zweedsch voortkomen, en daarom wordt zij de stam der talen van het Noorden genoemd (2).

Het tegenartikel zegt verder :

« *Toen de drij noorderrijken onder den Deenschen*
« *scepter kwamen, werd het Deensch de taal der*
« *verbondene staten en Noorweegsch, Zweedsch en*
« *Deensch, onder den algemeenen naam van* « *Dansk-*
« *tunga* » *genoemd.* »

Een perel van geschiedkundige wetenschap!

Nooit heeft Zweden onder de heerschappij van Denemark gestaan. — Neen, nooit zijn de drij noorderrijken tot een verbond vereenigd geworden; de Unie

(1) *Geschichte der germanische philologie van Raumer.*

(2) Starback & Backström, *Svenska historia;* Wiselgren Agardh, enz.

van Kalmar was slechts een ontwerp op het papier, maar was nimmer iets anders dan een ontwerp.

Erik van Pomeren werd wel in elk der drij rijken tot koning gekozen, maar elk rijk bleef onafhankelijk van het ander.

De toestand in Zweden vooral was van zulken aard, dat men daar geen vreemden invloed dulden kon. Ten andere, toen reeds waren de onderscheidene landtalen onder eene tijdruimte van verscheidene eeuwen gewijzigd; elk land bezat zijne gouwwetten, geschreven in de taal van het land, en, wat Zweden betreft, daar waren alreeds vertalingen der H. Schriftuur, rijmkronieken en volksdichten; toen had de H. Brigitta reeds sedert lang hare veropenbaringen in de volkstaal geschreven; de kloosters en Domkerken ook hadden hunne diaria of dagboeken, grootendeels in de volkstaal opgesteld. Noch voor, noch onder de Unie was Denemark bij machte eenen overwegenden invloed op den Zweedschen volksaard uit te oefenen, want toen koning Waldemar Atterdag, vader van koningin Margareta, trachtte het verbrokkelde Deensche rijk weder te vereenigen, was het aan de mildheid van koning Magnus van Zweden, dat hij het bezit van Copenhage en een deel van Seland te danken had. — Het Deensch werd nooit de taal der (*verbondene*) staten. Wat er al gebeurde onder het tijdstip, dat de zoogenaamde Unie duurde, ware te lang om te melden, want daar was niets dan twist met Denemark, en zulks duurde voort tot eindelijk Zweden opstond tegen den Deenschen koning Kristiern, die de Zweedsche kroon verloor. Hiermede was alle gemeenschap met Denemark ten einde.

Verder beweert het tegenartikel dat ik de *Zweven te Zweveghem, de Gothen te Gothem, de Wenden te Wanneghem doe wonen.*

Zie hier wat er in mijne bijdrage van Februari te lezen staat : « De namen van Gothem, Zweveghem, « Wanneghem, duiden onbetwistbaar op Gothen, Zweden « en Wenden. »

Beteekent zulks wat mijn tegenspreker beweert?

In 't geheel niet, die namen duiden op deze volkeren als herinneringen, of ten minste dat die plaatsnamen met deze volksnamen in verband staan, juist hetgeen de schrijver van het tegenartikel beweert als hij zegt dat « *Zwevo in den naam van Zweveghem eensbe-* « *duidend is met den naam der volkeren weleer als* « *Zweven gekend, en dat zulks niet kan betwist* « *worden.* »

Overigens wordt geene enkele mijner verklaringen wederlegd; men stelt eenvoudig tegen de ophelderingen, door mij gegeven, de meening van anderen; 't is dat de schrijver van het tegenartikel wel weet dat er, in zake van plaatsnamen, voor het grootste getal, geene verklaringen, steunende op stellige bewijzen, voorhanden zijn.

De oorsprong en de beteekenis van menigen plaatsnaam gaat verloren in het diepste der tijden, van waar ons geene andere gedenkstukken overgebleven zijn dan de namen zelven. Ik neem aan dat men soms bij middel der ontleding en der afleiding tot de beteekenis sommiger namen komen kan, maar dat is geen stellige, onfaalbare regel. Dit eenzijdig stelsel steunt maar al te veel op veronderstellingen, welker gegrondheid dient bewezen te worden. De opsteller zelf van het tegenartikel geeft er een slaande bewijs van, wanneer hij zegt, dat hij den naam van Aveighem, bij gebrek aan oude schrijfwijzen, met zekerheid niet kan ontleden, maar denkt dat hij voortkomt van *Avelingahem*, dus eene veronderstelling. — Maar wat is *Avel?* -- De schrijver weet het niet, het is eene samentrekking zegt hij, ofwel een verkleinwoord. Maar in zulke onzekerheid kan het vraagstuk niet opgelost worden.

Zulks bewijst dat men ter verklaring der plaatsnamen ook moet rekening houden van het tijdstip, van de gebruiken, van de maatschappelijke inrichtingen, van de godenleer.

Aldus moet er rekening gehouden worden van de

godenleer in de verklaring der namen van Doornik, Thorhout, Dijnsdag, Woensdag, Donderdag, Vrijdag, Zaterdag: en wanneer ik in de namen van Ooteghem, Anseghem, Avelghem enz. gedenkteekens vinde der heidensche leer onzer voorvaderen, zoo doe ik zulks met evenveel recht als voor de namen der weekdagen; want vinde ik in de Asaleer de namen van Door en Frej, om Donderdag en Vrijdag te verklaren, zoo vinde ik in de Edda de namen van Jotunheim, Asaheim, Neflhem, Aflhem, en ben dus ten volle gerechtigd de verklaringen mijner bijdrage staande te houden.

Wat de opsteller van het tegenartikel ook beweren moge, dat *de Vlamingen nooit in aanraking kwamen met de mytische volkjes der Edda*, doet hier hoegenaamd niets ter zake.

De Edda is en blijft de eenigste bron, waar alle Germaansche volksstammen ter opheldering der Germaansche afgoderij, der zeden en inrichtingen onzer stamvaderen putten kunnen; zij is en blijft de algemeene eigendom aller Germaansche stammen, en behoort zoowel, wat de algemeene opvatting betreft, aan Vlaanderen als aan IJsland toe.

Het tegenartikel spreekt van de Edda's alsof die slechts toestanden van 't Noorden zouden behandelen, alsof die daar eerst verzonnen en gemaakt werden.

Toen het Christendom de afgoderij uit Europa's vasteland verdreven had, vond de Asaleer eene laatste schuilplaats in Skandinavië. De Asaleer is daar niet ontstaan, maar is daar slechts, als in eenen laatsten schuilhoek, wat langer dan op het vasteland staande gebleven. 't Is dáar, op IJsland, dat de overgebleven gezangen der heidenen werden bijeenvergaderd en neêrgeschreven. Deze verzameling kreeg den naam van Edda.

De Asa's, zegt het tegenartikel, *waren de Alanen!*

Alweder eene bewering. — De Zweedsche geschiedschrijvers zeggen onder ander, dat de Zweden om hunne overmacht op de Gothen staande te houden, zich uitgaven voor het geslacht der Asa's en dat hun koning zich

deed doorgaan voor Odin (1). Aldus zouden de Asa's de Zweden zijn, en de Zweden waren Germanen.

Het tegenartikel beweert eveneens dat men door Alven de Lappen moet verstaan. Welnu de Lappen woonden in het Noorden, maar de geschiedschrijvers doen de Alven in 't Zuiden wonen, en de saga's stellen **Alfheim** in Ranrike, waar de *Elacka Elfagrimers* woonden (de booze elfengrimers), en dat ook Elvarvolkje, Elvargouw (Elfvarfylke) geheeten werd, welk land zich uitstrekte ten westen der Göta elf, in de oude Vik in 't zuiden van Zweden naar Gothenburg toe, zij waren dus volbloedige Germanen en dan nog Gothen. Daar de Jotnen of Ooten, de oude inwoners verbeelden, en de Zweden, die de Asa's verbeelden, van de Gothen hulpe kregen om de oude inwoners, de Ooten, te verjagen, zoo mag men deze Gothen voor de bereidwilige Alven aanzien.

Maar wat is daaruit eigenlijk te besluiten? Dat de namen der Asaleer in 't Noorden toegepast werden op toestanden, die elders bestaan hadden, dus dat die benamingen van elders gekomen zijn.

Men vindt overigens in de saga's dat Gothen en Zweden zulke benamingen aan mindere plaatsen ook toepasten, zooals aan landgoederen, en die eveneens als persoonsnamen gebruikten. Aldus heeft men de saga van Koning Alf of Avel en diens kampers; zoo heeft men daarvan afgeleid den naam Alfhild of Avelhild in de saga van Starkodder.

Waarom dan zoude zulks ook bij andere Germaansche volksstammen het geval niet geweest zijn? Waarom zou men in de Nederlanden die eigenste herinneringen aan de Asaleer niet kunnen terugvinden?

In 't Limburgsche B. V. wordt een landbouwer *Alfe*, en eene boerin *Alfese* geheeten.

Thans een woord over de (*ongerijmde meervoudsvormen*).

(1) STARBACK & BÄCKSTRÖM.

Asa's. Hier volge ik de algem. regels der spraakkunst, onder andere van Van Beers. 'k Aanzie de woorden : *Asa*, *Edda*, *Saga*, als eigennamen, die in 't Vlaamsch moeten onveranderd behouden worden. Waarom ik overigens *Asa's* en *Saga's* schrijve, bij voorkeur aan *Azen* en *Zagen*, springt genoegzaam in het oog. De Hoogduitschers ook schrijven *Asas*.

Saksers is de meervoudsvorm, door vader David gebruikt, en is ook alzoo door den IJslander Sturlason geschreven, *Saxr*; naar dit voorbeeld schreef ik Zweders naar het IJslandsch *Svenskr*. Volgens de beteekenis van dien naam is deze meervoudsvorm ten volle gewettigd, daar verscheidene oudheidkundigen den naam van Zweden doen voortkomen van svida, dat branden beteekent; maar andere geleerden nemen die beteekenis niet aan. Ik houde de meervoudsvormen : *Saksen*, *Zweden*, *Wenden*, voor even goed, en ik wil geern voor de eenheid der schrijfwijze deze ook aannemen.

Gotten. Deze meervoudsvorm is door mij zoo niet geschreven geworden, maar wel *Gothen*, dus, indien het eene feil is, zoo is het eene drukfeil. Ik zeg *indien het eene feil is*, want men is heden nog op zoek naar de echte schrijfwijze van dien naam, die ook *Gotti* geschreven staat; hij werd overigens op alle manieren geschreven, zie er hier eenige staaltjes van : *Gutans*, *Gotar*, *Gotan*, *Gotna*, *Gota*, *Gutnar*, *Gutas*, *Goti*, *Gotti*, *Gothi*.

Freja en Frigga worden door velen aanzien als twee namen van eene en dezelfde Asinde, Odins echtgenoote, tevens liefdegodin. Freja gelijk Frigga verbeeldt de aarde (1).

Franken = bondgenooten?

Ik sla het woordenboek open en vinde daar : Fraencke en Fraende = Bloedverwant. Bondgenoot, lid van een geslacht of eenen stam.

(1) Starbäck et Bäckström, *Sveriges historia I*. 1e Kap. bl. 36, 1885. J.-F. Willems, *Verhandeling over de Ned. Lettk*. I. bl. 90.

In de Zweedsche geschiedenis vinde ik het volgende : (1)

« Dit woord Fraender geeft ons aanleiding om onze « opmerkzaamheid te vestigen op eene omstandigheid « waarvan onze voorvaderen een groot gedacht hadden; « 't was het *geslacht* en de *stam*. Personen van « hetzelfde geslacht waren ten nauwste met malkan- « der verbonden, en ook alzoo de geslachten die tot « denzelfden stam behoorden. Onrecht of schade toe- « gebracht aan een bijzonder lid van het geslacht, werd « aanzien als geheel het geslacht aangedaan, ja zelfs « alle geslachten van den stam aanzagen er zich door « gekwetst, of, 't geen hetzelfde was, geheel de Heirrad. « Daarom hooren wij even spreken van geslachtsboet, « waarbij, niet alleen de plichtige, maar ook geheel « zijn geslacht moest boet betalen, welke boet niet « alleen den beledigde toeviel, maar geheel diens stam. »

Elders, bl. 221, I deel, zeggen dezelfde historieschrijvers : « De stammen, die het Heirrad uitmaak- « ten, waren met malkander verbonden door de banden « van het bloed of door kameraadschap in den oorlog: « deze verwantschapte geslachten zetten zich neder op « eene erve, en gelijk zij te samen een heir uitmaakten « in den oorlog, zoo ook maakten zij eene heirgouw « binst den vrede.

« Het *Heirrad* werd ook *Hundari* geheeten omdat « de geslachten, die een heir uitmaakten, ten getalle « waren van honderd. Deze Heirgouwen waren dus « met der daad een verbond ter onderlinge verdediging « in vredestijd.

« Verscheide Heirgouwen maakten een landschap « uit, en de vereenigde landschappen maakten onder- « ling een verbond, waaruit het rijk ontstond. »

Dus was de maatschappij bij de Germanen niets dan een verbond tusschen de geslachten. Op gelijke manier kwamen zulke verbonden tot stand tusschen

(1) Starbäck et Bäckström, I. deel. bl. 378.

verscheidene rijken, en 't was ook aldus dat het verbond der Franken tot stand kwam, waarin alle vereenigde volksstammen zich verplichtten malkander tegen den gemeenen vijand te ondersteunen en te verdedigen, gelijk het met de leden van een geslacht of eenen stam het geval was, en juist daarom hebben zij, naar den aard van het verbond, den algemeenen naam van Franken aangenomen.

Het tegenartikel wil het woord Francken terugvinden in een *verondersteld gothisch* FRAGGS, dus alweer eene veronderstelling, iets dat zooveel beteekent als dat het woord FRAGGS niet bestaat.

« *Vlaming = Zwaard?* »

De opsteller van het tegenartikel heeft in de Edda het woord *Flaeming* met de beteekenis van Zweerd niet gevonden; maar anderen wel, en daarom ook is de plaats aangeduid, waar dit woord, met de beteekenis van *Bladius*, *zweerd*, gebruikt is (1).

Wat de verklaring betreft, door het tegenartikel gegeven, die steunt ook al op veronderstellingen, welke hij wil doen doorgaan alsof zij bewezen waarheden zouden zijn.

Wil men het woord *Vlaming* doen ontstaan uit het samengetrokken woord Vlaam (Vladem) als landsnaam met den uitgang *ing*, om de bewoners dier streek aan te duiden, dan aarzel ik niet er mij tegen te verzetten.

Indien *Vlaam* vlakte wil zeggen, dan beteekent *Vlamingen* geenszins de bewoners dier vlakte, niet meer dan Moering een bewoner der moer beteekent; het is hier gelijk met de woorden Watering, Keldering, Delling; de uitgang *ing*, bij eenen plaatsnaam gevoegd, duidt slechts eene plaats aan, aldus beteekent *Delling*, eene plaats waar het dal is, *Keldering* eene plaats waar het kelder is, *Watering* eene plaats waar water

(1) Egelssons Lexicon.

is, *Moering* eene plaats waar het moer is, en *Vlaming* eene plaats waar het *vlaam* (?) is.

Wil men wezens aanduiden, die tot deze plaatsen behooren, dan zal men zeggen : *Dellingers*, *Moeringers*, *Vlamingers;* mijn tegenspreker geeft er zelf een doorslaand bewijs van in 't voorbeeld, dat hij aanhaalt uit IJsland.

« *De bewoners van IJsland*, zegt hij, *noemden zich* IJSLANDINGR, *dat is* IJSLANDINGEN! »

Neen, in 't geheel niet; *IJslanding*R beteekent wel degelijk in 't Vlaamsch, *IJslanding*ERS. De uitgang R in 't IJslandsch, (ER in 't Vlaamsch), beteekent, bij namen van landen en plaatsen, den persoon afkomstig van dat land en die plaats. Daarom zegt men Brabanders, Hollanders, IJslanders, Dellingers, om personen aan te duiden die van Holland, Brabant, IJsland, of van de Dellingen afkomstig zijn, en omdat zij hunnen naam verkregen hebben naar de plaats, welke zij bewonen.

Maar 't is heel iets anders, wanneer een volk zijnen naam aan zijn land geeft; dan zegt men B. V. Gotland, Rusland, Ierland, maar men noemt de bewoners Gothen, Russen, Ieren. — Sturlason schreef Saxland, Vind-land, FLAEMINGIA-LAND en noemde de bewoners dier streken Saxr, Vindr, FLAEMINGIAR.

Sturlason was omtrent 700 jaar nader den oorsprong der volkeren, die in Europa opstegen, en kon dus beter kennis hebben dan wij van de volkeren en hunnen oorsprong, alsmede van de beteekenis hunner namen. Hadde hij ingezien dat de Vlamingen hunnen naam naar dien hunner woonplaats gekregen hadden, dan zoude hij *Flam-land* geschreven, en de bewoners van dat land *Flamr* geheeten hebben; ofwel hij zou aangenomen hebben dat *Flaeming* voortkwam van den landsnaam met uitgang *ing*, en dan zoude hij *Flaemingr* geschreven hebben gelijk het tegenartikel *Islandingr* geeft; want, zoowel was Sturlason bekend met de regels zijner taal, dat hij niet onverschillig de volksnamen hersmeedde, en, zonder reden die namen nu eens met

den uitgang *—ingr*, dan eens *—ingiar* zoude geschreven hebben, om zoo maar naar goeddunken den eenen keer *Islandingr*, en *Flaemingr*, den anderen keer *Islandingiar* en *Flaemingiar* te zetten. Neen, hij steunt op stellige regels, en schrijft onveranderlijk *Islandingr* en *Flaemingiar*.

Het IJslandsch geeft ons nog een ander voorbeeld in de namen *Viking* en *Vikingr*.

Wat is de beteekenis van Viking?

Dit woord is samengesteld van den plaatsnaam *Vik*, en van de uitgang *ing*. — Volgens het stelsel van het tegenartikel zou dus *Viking* een bewoner der *Vik*, een zeeroover zijn. — In 't geheel niet. Dit woord duidt enkel eene plaats aan, en werd in eenen uitgebreiden zin aan de zeerooverijen en strooptochten der Noordmannen toegepast, omdat zij in hunne tochten, zich bij voorkeur ophielden in de golven en zeebochten, *Viken* genoemd, van waar zij, voorbijvarende handelsschepen besprongen, of de omliggende landen gingen uitplunderen, en alwaar zij ook hunnen buit in veiligheid brachten. Daarom noemde men die strooptochten *Vikingen*. Met bijvoeging van den uitgang *r* aan den plaatsnaam Viking, heeft men den persoonsnaam *Vikingr*. Zulks bewijst eens te meer dat het IJslandsch, gelijk het Vlaamsch, persoonsnamen maakt van plaatsnamen door bijvoeging van *r* (in 't Vlaamsch *er*). Dus noemde men de bewoners der *Vik*, *Vikingers* en naar hen al de Noordmanen. — Maar daar is nochtans een soort van persoonsnamen uitgaande op *ing*; 't zijn de geslachtsnamen zooals *Karoling*. *Meroving*, meervoud *Karolingen*, *Merovingen*. Hadde nu Sturlason aangenomen dat de Vlamingen hunnen naam van een geslacht gekregen hadden, dan ook zoude hij dien, volgens gebruik, het meerv. gegeven hebben van de geslachtsnamen uitgaande op *ing* en *ung*, gelijk *Ynglingr*, afstammelingen van *Yngve*; *Gjukungr*, afstammelingen van *Gjuke*, en zoude hij eveneens *Flaemingr* geschreven hebben.

Waarom heeft dan Sturlason den naam der Vlamingen

in 't meerv. *Flaemingiar* geschreven, want, indien de naam der Vlamingen voortkomt van eenen landsnaam of van een geslacht, dan bestond er geene reden om aan dien naam zulken meervoudsvorm toe te passen?

De reden moet hierin te vinden zijn, dat Sturlason aan het woord Flaeming een anderen oorsprong toekent, en er bijgevolg eene andere beteekenis aan hechtte. Vlaanderen was hem genoeg bekend, want de Wikingers hadden er maar al te veel van verteld, de Skalden hadden er gedurig van gezongen, en de rijkdommen, van daar medegebracht, lagen nog in 't geheugen, en toen hij dien naam schreef, deed hij het, zooals hij dien van het groote wapen schrijft, het zweerd, *Flaeming*, en dan stemt die beteekenis overeen met de afleiding en de samenstelling van het woord. — De uitgang *ing* vormt van werkwoorden namen van handelingen. — Daar zijn twee werkwoorden, waarvan het naamwoord *Vlaming* kan afgeleid worden.

1° Vlammen, van dáar duidt Vlam-ing de handeling aan van vlammen. Daar zijn meer zulke benamingen aan het zweerd gegeven, zooals *Vlamberg*, van wáar het Fransche naamwoord *Flamberge*.

2° Het IJslandsch Flaema = op de vlucht drijven, verjagen. 't Is van dáar dat men het zelfst. naamwoord Flaeming in de beteekenis van zweerd afleidt. Sturlason gebruikt in zijne Edda omtrent honderd vijftig verschillige uitdrukkingen om het zweerd te beteekenen, en onder deze zijn er verscheidene van werkwoorden afgeleid, waaronder *Flaeming* gerekend wordt.

Sturlason schreef den volksnaam en de benaming van het zweerd volkomen gelijk, en dat heeft hij gedaan om de eenvoudige reden dat hij beide voor gelijk beteekenend aanzag. Den meervoudsnaam dezer beide naamwoorden schrijft hij altijd en onveranderlijk *Flaemingiar*.

Men zou nog kunnen verder gaan en zeggen, dat de benaming van *Vlamingen* aan de inwoners van Vlaanderen werd toegepast, omdat zij de oude bewoners verjaagden of verdreven en hunne plaats inruimden.

Sturlason nam ook aan dat de Vlamingen hunnen naam aan het land, door hen bewoond, gegeven hebben, en daarom schreef hij *Flaemingia land.*

Maar, zegt het tegenartikel, *men moet den oorsprong van eenen Vlaamschen naam in zijne eigene taal zoeken en niet in eene vreemde.*

Ging ik het Latijn of het Fransch te rade, of eenige andere taal, die met onze moedertaal geen gelijken oorsprong heeft, dan ja, ware die tegenwerping gegrond; maar met evenzooveel recht als men het Gothisch raadpleegt, mag men het IJslandsch te rade gaan; want de Gothen, gelijk de IJslanders, kwamen voort uit de *Insula scandzia*, de *officina gentium*, de *Vagina nationum*, en van dáar ook brachten zij hunne Gothische taal mede.

Het IJslandsch is overigens van alle Germaansche taaltakken deze, die de oorspronkelijke, Germaansche moedertaal het naaste bijkomt, en, wanneer men in het Vlaamsch, de beteekenis en de oorspronkelijke vormen van oude naamwoorden niet vindt, maar die in het IJslandsch tegenkomt, dan is de opheldering uit die bron volkomen gewettigd.

Wat de Vlamingen en overige Nederlanders betreft, niets, in mijne bijdrage, kan laten vermoeden, dat ik de Germaansche stammen van Nederland niet als echtgeaarde Nederduitschers zou aanzien; en wanneer het tegenartikel zegt, dat Vlaamsch al niet meer te beteekenen heeft dan Hollandsch, dan stelt het wederom eene bewering voor. Ik neem aan dat Vlaamsch, Hollandsch, Brabantsch, wanneer men slechts de taalstof beschouwt, tongvallen zijn van den Nederduitschen taaltak.

Maar daar bestaat een merkelijk verschil tusschen het Vlaamsch en het Noord-Nederlansch, in hunnen geest en als uitdrukking van het karakter beschouwd. Dat verschil vloeit voort uit de omstandigheden, waarin de Nederduitsche stammen zich ontwikkeld hebben. Want de toestanden, waarin de opeenvolgende geslachten van een volk zich bevinden, werken eenen onweerstaanbaren invloed uit op het karakter van dat volk, en eveneens op diens taal.

Noord-Nederland, Brabant en Limburg zijn immer met den grooten Germaanschen stam in verband gebleven; maar door het verdrag van Verdun, in de 9de eeuw, werden de Vlamingen van hunne stamgenooten afgescheiden, en aan een ander rijk, van eenen vreemden stam, toegevoegd. Daar leefden zij een eigen leven afgezonderd tusschen natuurlijke grenzen. Dank deze afzondering waren zij geheel aan hunne eigene krachten overgelaten, en ontwikkelden zij zich tot eene zelfstandige natie met eigen taal en eigen karakter; daar bleven zij echtgeaarde Germanen, die wisten gedurende meer dan zeshonderd jaar hunne onafhankelijkheid te bewaren en omtrent 1000 jaar hun eigenaardigheid en hun zelfstandig karakter; en die vrijheidszin, door hunne voorouders uit de wouden van Germanië medegebracht, was niet te temmen door listen noch geweld.

Het karakter der Germanen nochtans, zoo sterk onafhankelijk, heeft ook eene zwakke zijde : het ondergaat gereedelijk den vreedzamen invloed van de vreemde volkeren, waarmede de Germanen verkeeren, of welke zij veroverd hebben; juist om die reden hebben wij, in den loop der tijden, al de Germaansche stammen zich zoodanig zien versmelten met de natiën, waar zij binnen vielen en welke zij veroverden, dat men ze heden, om zoo te zeggen, niet meer terugvindt, zooals er de Gothen in Italië en Spanje een bewijs van zijn.

Maar die neiging verdwijnt, zoodra de Germaansche stammen zich in tegenstelling bevinden met de volkeren, waartusschen zij leven, of wanneer men hen tot onderwerping brengen wil. Juist die tegenstelling, juist die beheerschende neiging van Frankrijk was eene der hoofdoorzaken, die de Vlamingen aanspoorde om hunnen volksaard te ontwikkelen en op eigen krachten te steunen. Dit gevoel hunner eigenwaarde was sterk bevoordeeligd door de ligging van Vlaanderen, want de grenzen van het land, afgeteekend door de Somme, de Schelde en de Noordzee, waren even zoowel natuurlijke grenzen als de Rijn voor Duitschland, de Pyreneeën voor Spanje.

Althans, ondanks hunne afzondering hebben de Vlamingen nooit hunne zelfstandigheid willen verloochenen, en 't was juist aan die afzondering en die tegenstelling, dat zelfs Fransche historieschrijvers dien grooten voorspoed en bewonderensweerdige nationale ontwikkeling toeschrijven, waardoor de Vlamingen, met hunne eerste verschijning in de geschiedenis, tusschen alle Germaansche stammen uitschijnen.

Met Brabant en het overige der Nederlanden was het anders; zij bleven den Germaanschen stam bij, leefden met hem een gemeen leven en volgden dien in zijne ontwikkeling.

Toen de Nederlanden naderhand een geruimen tijd vereenigd geweest waren, werd Noord-Nederland, door de omstandigheden, van 't Zuiden losgescheurd en bleef gansch onafhankelijk, maar onderging aldra den invloed der nieuwe ontwikkeling, die op taalkundig gebied, in Duitschland, de bovenhand nam, en voor gevolg had den geest der Hoogduitsche taal naar dien van het Latijn te wringen; — het Noord-Nederlandsch volgde die Latijnsche strekking, zeker wel de minst Germaansche die er bestaan kan. Van deze strekking bleef het Vlaamsch vrij, en daarom is het Vlaamsch de zuiverste, de meest echt Germaansche aller Germaansche talen gebleven; deze eigenschap heeft zij met het IJslandsch gemeen, welk, uit hoofde der afzondering waarin het zich ontwikkelde, de zuiverste, de meest Germaansche aller Germaansche dichtkunden heeft nagelaten.

In het tegenartikel wordt mij eindelijk het voorstel gedaan aan den opsteller eene brok van de eigenaardige gewestspraak der Dalkerels te bezorgen, ten einde ook daarover het gedacht van den schrijver te kunnen vernemen, maar daar zulks niet kan bijdragen tot het bereiken van mijn doel, wil ik mij liefst die moeite sparen, en bedanke den heer Hellemans voor zijne dienstveerdigheid.

Leuven, Juni. V. VAN DE KERCKHOVE.

WISKUNDIGE VROUWEN.

(*Vervolg van blz. 21*).

Carolina Lucretia Herschell, tijdgenoote van SOPHIA GERMAIN, was niet wat men eene uitstekende wiskundige vrouw mag noemen : zij heeft er toch nooit duidelijke bewijzen van gegeven. Maar zonder luisterrijke werken of schitterende wetenschap is zij meer dan anderen misschien onzer hoogachting waardig, om de innige beweegreden die gansch haar wiskundig leven heeft beheerscht. Die vrouw, of liever, die oude juffrouw, want altijd, misschien ook door hetzelfde gevoelen gedreven, bleef zij ongetrouwd, zal men moeten aanzien als een wonderbaar voorbeeld der teedere en standvastige genegenheid die de liefde aan een vrouwenhart kan inboezemen.

CAROLINA cijferde voor haren broeder WILLIAM (1),

(1) WILLIAM HERSCHELL (1738-1822) geboren te Hannover, gestorven te Bath in Engeland. Eerst muzikant gelijk zijn vader; 22 jaar oud kwam hij in Engeland, waar hij lessen van muziek gaf, en werd orgelist in Halifax, en dan te Bath. De studie van de muziek leidde hem naar die der wiskunde, en van daar tot die der sterrenkunde. Hij gaf zich weldra geheel en gansch aan deze over. Hij was te arm om verrekijkers te koopen, maar dit was zijn geluk : hij moest er zelf vervaardigen en deed het op zoo wonderbare wijze, dat de zijne de beste waren die men tot dan toe gemaakt had. Hij ontdekte de dwaalster Uranus en hare trawanten, en twee bijplaneten van Saturnus; hij bestudeerde ook met nauwkeurigheid vele nevelvlakten. Aan zijne werken was hij de gunst van Georgius III verschuldigd, en zijne aanneming als lid in de *Koninklijke Maatschappij* van Londen en in het Fransch *Instituut*.

en met haren anderen broeder, ALEXANDER HERSCHELL, hielp zij hem in de vervaardiging zijner verrekijkers en ook in zijne onderzoekingen. Zij was maar 22 jaar oud wanneer zij in 1772 van Hanover naar Bath trok, een klein steedje van Engeland. In 1798 gaf zij de naamlijst uit der sterren die door Flamsteed (1) nagekeken en in de Engelsche tafels van sterrenkunde niet waren vermeld. Na den dood van haren broeder, die in 1822 stierf, trok zij naar haar vaderland terug en daar gaf zij in 1828 de lijst uit der nevelvlakten, sterren en gesternten die haar broeder ontdekt had en bestudeerd.

Georgius III, koning van Engeland, gaf haar een klein pensioen, waar zij tot het jaar 1848 van leefde, jaar waarin zij stierf in den ouderdom van 98 jaren, na groote diensten aan de wetenschap bewezen te hebben.

Ofschoon zij meest als geheimschrijfster van haren broeder werkte, is zij niettemin bekwaam genoeg geweest om zelve 8 staartsterren en menige nevelvlakten te ontdekken. Uit deze bijzonderheden mag men zonder twijfel oordeelen dat zij eene ware en gegronde faam in de wetenschappelijke wereld zich verworven heeft (2).

Met CAROLINA HERSCHELL vergeleek onlangs een blad van New-York (3), eene andere vrouw, die gestorven is in Juni van laatstleden jaar 1889 in Lynn, eene kleine stad van America. **Maria Mitchell**, zoo word in dat blad geschreven, verdient, wat de sterrenkunde aangaat, dezelfde faam als CAROLINA HERSCHELL, en het zou zelfs niet te veel zijn, indien wij zegden dat zij haar leven lang de geleerdste vrouw was van Amerika.

(1) FLAMSTEED (John 1646-1719) werd de eerste met de sterrenkundige onderzoekingen in de sterrenwacht van Greenwich belast. Met manke middels kwam hij tot den schoonsten uitslag. Hij schreef eene *Historia cœlestis*, waar wij eene naamlijst lezen van 2866 sterren, en vervaardigde eenen Atlas van de hemellichamen. Hij wijzigde de vervaardiging der kaarten van Mercator en zijn uitvindsel is nu nog onder zijnen naam gekend.

(2) Cfr. Poggendorf, lib. cit.

(3) *The Scientific American*, July 20, 1889.

MARIA MITCHELL was geboren in het eiland van Nantucket (1), den 12 Augustus 1818. Haar vader was daar kassier in de « *Pacific Bank* ». Hij was lid der maatschappij « *de Vrienden* » (2) en studeerde om in *Harvard College* (3) te mogen treden, wanneer de oorlog van 1812 uitbarst. Dit belette zijne hoogere studiën en hij werd eenvoudige onderwijzer. Hij ontwikkelde dan niet te min zijne bekwaamheid voor sterrenkunde, en besteedde geheel den tijd die hem overbleef aan deze wetenschap. Hij had in het eerst maar eenen groven verrekijker, maar later mocht hij zich eene sterrenwacht vervaardigen, volmaakt voor hare bestemming gepast : zijne onderzoekingen zette hij tot aan zijne dood voort. Lange jaren heeft hij bepalingen berekend voor de Amerikaansche « *Coast Survey* » (4) en zijn zoon, HENRY MITCHELL is nu nog lid van die societeit.

MARIA was een van zijne oudste kinderen : zij was door de natuur met dezelfde bekwaamheid tot wetenschappen als haar vader begaafd. In het begin was hij haar eenige meester, en zijne dochter onthield zoo wel zijne lessen, dat zij hem weldra in zijne nasporingen kon helpen.

Later kreeg zij lessen van eenen befaamden wiskundige, en werd zijne plaatsvervangster in de school van Nantucket.

Hare moeder stierf wanneer MARIA nog zeer jong was, en op deze rustte dus een groot deel der zorgen van het huishouden. Niettemin legde zij zich ijverig toe op wetenschappen, en weldra werd zij in hare geboortestad zoo geacht, dat men haar de plaats aanbood van boekbewaarster in het *Athenæum*. Dien post bekleedde zij 20 jaren lang, en men vertelt dat zij dikwijls

(1) In Rhode-Island.
(2) Anders genoemd Quakers of Bevers.
(3) Hoogeschool in Connecticut.
(4) Die societeit is gesticht geweest om de kusten van Amerika op alle hare plaatsen te bestudeeren.

kluchtig stofte, omdat zij van haar achttiende jaar af altijd geld verdiend had. Haren vrijen tijd besteedde zij geheel en gansch aan de sterrenkundé. Zij was niet lang zonder haren vader in dit vak te overtreffen : hetgeen zij in hare nasporing verkoos waren nevelvlakten en staartsterren.

Na eenige kleine nevelvlakten waargenomen te hebben, ontdekte zij den 1 October 1847 eene komeet die nu haren naam draagt. Twijfelend of zij waarlijk eene ontdekking gedaan had, vroeg zij aan haren vader dat hij eene nota naar Cambridge zou zenden. Men antwoordde haar, dat deze comeet waarlijk door haar voor de eerste maal was gezien geweest, en men berichtte haar ook dat hare nasporing was waar gevonden geweest door P. DE VICO (1) te Rome, en door sommige sterrenkundigen van Kent en Hamburg.

Eenige jaren te voren bood Frederik VI, Koning van Denemark, eene gouden medalie aan, als prijs voor de ontdekking eener telescopische staartster. MISS MITCHELL werd de medalie gegeven en gelijkerwijze werd haar eene koperen medalie gezonden door de Republiek van San-Marino in Italië ter harer eere vervaardigd. Zij werkte mede aan den « *American nautical Almanac* » (2) tot dat zij eene plaats bekwam aan de *Hoogeschool te Vassar* (3). In 1858 reisde zij naar Europa : zij wilde immers de sterrenwachten van Engeland en van 't vaste land bezoeken. In Engeland verbleef zij bij SIR JOHN HERSCHELL (4), den neef van onze CAROLINA,

(1) DE VICO (Francesco, 1805-1848) : doorluchtige sterrenkundige der Societeit Jesu, was lang bestuurder der sterrenwacht van het Roomsch College, schreef verscheidene verhandelingen voor de wetenschappelijke maatschappijen, ontdekte eene komeet die nu nog zijnen naam draagt, en bemerkte de eerste in 1835 de komst der komeet van Halley; werd met zijne broeders in 1848 uit Rome door de Italianen weggejaagd, en stierf hetzelfde jaar te Londen.

(2) Wedervoorspellend Almanak.

(3) Hoogeschool van Juffrouwen te New-York.

(4) S. J. HERSCHELL (1792-1871) deelde in de bekwaamheden van zijnen vader, en schreef menige werken over natuur- en wiskunde, voornamelijk over het geluid en het licht. Hij wijzigde ook het

en bij eenen anderen sterrenkundige des Konings. LEVERRIER (1) ontving haar te Parijs en HUMBOLD (2) te Berlijn.

Gedurende hare afwezigheid werd er eene somme gelds door de Amerikaansche vrouwen verzameld en bij hare terugkomst ontving zij eenen verrekijker, grooter nog dan die van haren vader, waarmede zij tot dan toe hare nasporingen had voortgezet. Die verrekijker is natuurlijk een familieschat geworden.

In 1865 werd ze uitgenoodigd den leerstoel van sterrenkunde in « *Vassar College* » te beklimmen; zij nam dan hare woning in ***Poughkeepsie*** en vervulde haren post tot in Januari 1888; toen gaf zij haar ontslag. Het bestuur der Hoogeschool wilde het niet aanveerden en gaf alleenlijk een onbepaald verlof tot later besluit. Middelerwijl betaalde men haar hare jaarwedde. Te dier gelegenheid schreef een van hare vrienden : MARIA MITCHELL verlaat *Vassar* en laat er toch meer dan zij er van mede neemt. Haar vijf-en-twintigjarige

ractaat van *Lacroix* over de differentieele rekening en over sterrenkunde : hij vervaardigde eene naamlijst der veelvoudige sterren en der nevelvlakten, en een wetenschappelijk handboek voor de zeevaarders. Zijne onderzoekingen deed hij niet alleen in Engeland, maar ook bij de Kaap van Goede-Hoop; van daar zond hij de verslagen van zijne studiën over den zuidelijken halven aardbol.

(1) LEVERRIER (1811-1877) bekwam eene der eerste plaatsen in de Algemeene Kunstschool, legde zich daarna eerst op scheikunde toe, maar kwam weldra tot de wiskunde weer. Zoo werd hij herhalingsleeraar in de Polytechnische school. LEVERRIER zond tusschen 1819 en 1846 verscheidene verhandelingen over het evenwicht der planeten en over de staartster van Halley, aan de Academie der Wetenschappen, waar hij in 1846 lid van werd. Hij vervaardigde tafels van Uranus, en zijne rekeningen leidden hem tot de ontdekking van Neptunus in 1849; de Engelschen schrijven die ontdekking toe aan eenen zekeren Adams; de twee sterrenkundigen hebben toch ongetwijfeld hetzelfde recht LEVERRIER werd kort nadien door zijne landgenooten van het departement van het Kanaal tot de Kamers afgeveerdigd, en oefende een groot gezag uit in alle besprekingen over het openbaar onderwijs. Hij werd senator onder NAPOLEON III. Over eenige maanden heeft men hem een standbeeld opgericht juist rechtover de sterrenwacht van Parijs.

(2) DE HUMBOLDT (Alexandre, baron 1769-1859) beroemde natuurkundige en reiziger van Duitschland, lid van al de wetenschappelijke maatschappijen van Europa, schrijver van eene groote natuurkundige beschrijving der wereld.

invloed heeft een onuitwisbaar merk geprent op het college dat zij heeft helpen stichten. Zij was niet zeer bekwaam in het besturen, maar haar gezond verstand, hare groote rechtzinnigheid, haar moed hebben haar altijd doen eerbiedigen.

Over haren invloed te *Vassar*, schreef een harer ambtgenooten : Wanneer zij in den raad der Hoogeschool trad, was het gelijk een zeewind die eene te veel verhitte kamer kwam verkoelen Hare oordeelen, kort maar krachtig, hakten door de drogredenen die de gewoonte of de politiek te licht aannemen. Men kent van haar geene eigenaardige onderneming nopens het bestuur van de Hoogeschool. Zij was onbekwaam tot kleinigheden af te dalen, maar de algemeene besturenswijze van hare ambtgenooten droeg het kenmerk van hare strenge eerlijkheid. En waarlijk, zij heeft zooveel van haar zelve aan de Hoogeschool medegedeeld, van haar schoon karakter, van haren ernst, van hare wetenschap, en van hare stevige leer, dat zij er eene levendige macht van blijft, nu zelfs dat zij niet tegenwoordig meer is. Spijtig is het toch dat MARIA MITCHELL noch God noch openbaring erkende en met de leer der hedendaagsche materialisten ingenomen was. Wanneer zij *Vassar* verliet ging zij te Lynn met hare familie wonen : hare leerlingen uit *Vassar* wilden dan eene betooging tot hare eer aanleggen, maar zij kon niet tegenwoordig wezen : ik denk, antwoordde zij op de uitnoodiging, dat de pogingen om jong te worden in den ouderdom van zeventig jaren geenen goeden uitslag kunnen hebben. Het spijt mij dat ik die onthaling in New-York niet mag bijwonen, maar ik ben moede, en na meer dan eene halve eeuw werk zucht ik naar rust.

Die rust duurde niet lang. Een jaar daarna stierf zij te Lynn van eene hersenontsteking, den 28 Juni 1889.

MARIA MITCHELL vielen vele eerebetuigingen te beurt De graad van *Legum Doctor* bekwam zij in 1853 van het Hanover-college, en in 1887 werd zij ook tot den graad van Doctor in wijsbegeerte verheven door het leera-

ren-korps van Columbia, de Hoogeschool van Nantucket.

Zij was de eerste vrouw die in de Academie van Kunsten en Wetenschappen aangenomen werd, in 1850 werd zij aan de Amerikaansche maatschappij ter bevordering der wetenschap vereenigd, en zij werd er lid van in 1874. Om de rechten der vrouwen te vermeerderen werkte zij vooral veel mede. In de meeting die te Syracuse, in 1875 plaats had, werd zij voorzitster gekozen der maatschappij die naar dat doel streeft, en het jaar daarna werd zij in dat eerambt bevestigd.

In hare laatste jaren hield zij zich vooral bezig met de vlekken der zon en met de trawanten van Jupiter. Zij gaf geene andere werken uit dan over wetenschappen, indien men een bundelken gedichten uitzondert, dat tot titel voert : *Sea weeds from the shores of Nantucket.*

Een woord zal voldoende zijn over Mevrouw **Sophia Kowalewska** en Juffrouw **Bortniker**. De eerste is professor in de Hoogeschool van Stockolm en onlangs heeft zij eenen prijs van het Fransch *Instituut* behaald. De Academie had voor den prijskamp BORDIN in het jaar 1888 de volgende vraag voorgesteld : Het leerstelsel nopens de beweging van een vast lichaam in een belangrijk punt volmaken. Mev. SOPHIA KOWALEWSKA had de kenspreuk gekozen : *Dis ce que fais, fais ce que dois, advienne que pourra.* In haar werk werd er eene nieuwe gelegenheid te baat genomen, om de differentieele vergelijkingen der beweging van een vast lichaam, dat in een punt onbeweeglijk is, te integreeren. Eene merkwaardige hoedanigheid van hare verhandeling is het gebruik der hoogere afhankelijke grootheden, die tot daar het eigendom schenen te zijn der stelkunst en meetkunde, in de oplossing van een mecanisch vraagstuk. De Commissie die tot beoordeeling van de verscheidene werken over het voorgesteld onderwerp gekozen geweest was, gaf eenstemmig den prijs aan de studie met de bovengemelde kenspreuk, en liet de begeerte blijken dat de verhandeling gedrukt zou worden in de werken van de vreemde geleerden. Zoo gevraagd, zoo gestemd. Volgens het

reglement deed de Voorzitter den gesloten brief open die de gekroonde verhandeling vergezelde, en men was niet weinig verwonderd den naam te hooren aankondigen van eene vrouw : Mevrouw SOPHIA KOWALEWSKA (1). Het was toch de eerste maal niet dat deze geleerde vrouw de beoordeeling der wetenschappelijke maatschappijen met geluk had onderstaan.

Eene nota van haar is in 't Fransch geschreven onder den titel : *Sur la propagation de la lumière dans un milieu cristallisé*, en is ook in 1884 in de *Afdeeling der Wetenschappen* van het Fransch *Instituut* gelezen geweest. Het einde van dit werk stelt ons eene merkwaardige bijzonderheid voor, namelijk dat de algemeene formulen die dat verschijnsel mathematisch uitdrukken, eene beweging aanduiden die men door de veronderstellingen van den *Æther* niet moet uitleggen. In 1875 had Mev. KOWALEWSKA eene studie reeds laten inlasschen in den « *Journal für die Mathematik* » van *Crelle*, te Berlijn, onder den titel : *Zur Theorie der partiellen Differentialgleichungen*. Deze verhandeling was door haar eertijds aan de wijsgeerige faculteit van Göttingen gezonden geweest als eerste stelling tot het verkrijgen des graads van Doctor (2).

Juffrouw BORTNIKER is gekend om hare studiën over de *Cycliden*. In 1887 heeft zij eene nota gezonden aan de *Afdeeling der wetenschappen* van het Fransch *Instituut*, onder den titel : *Sur un genre particulier de transformations homographiques* (3). Die verhandeling was eene aanmerking van twee artikels van den Engelschen wiskundige Sylvester over de *homographie* (4) van twee vaste lichamen (5).

(1) Cfr. *Comptes-rendus des séances de l'Académie des sciences*. T. 107.

(2) Cfr. Crelle. « *Journal für etc.* » Band 80, blz 1.

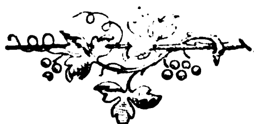
(3) Cfr. *Compt. rend. des séanc. de l'Ac. des sciences*. T. 104.

(4) Afhankelijkheid van twee lijnen van elkander op zoodanige wijze, dat ieder punt der eene met een bepaald punt der andere overeenkomt.

(5) Cfr. *Compt. rend. des séanc. de l'Ac. des sciences*. Bkd. 101.

Nu hebben wij dus van de doorluchtigste vrouwen gesproken die zich met hooge wiskundige beschouwingen bezig gehouden hebben Zoo veel mogelijk hebben wij de loutere wetenschappelijke bijzonderheden van kant gelaten. Indien wij op het einde van dit werk onze aandacht tot het voorgaande keeren, en het leven aanschouwen van die welke nu uit dit leven reeds gescheiden zijn, zullen wij bemerken dat de geleerdsten, uitgenomen nochtans MARIA AGNESI, onder zedelijk opzicht voor de anderen moesten onderdoen. De MARKGRAVIN DU CHASTELET was, verre van daar, geen voorbeeld van deugd, en men moet bekennen dat eene der groote oorzaken van dit ongeluk in het gebrek aan eenvoudigheid lag, dat hare zonderlinge neigingen tot wetenschap medebrachten. Ofschoon HYPATIA, SOPHIA GERMAIN en MARIA MITCHELL onze bewondering verdienen, moeten wij ze misschien meer beklagen dan loven. Waren de ooren van de eerste zoodanig door de vleierij van hare tijdgenooten niet gestreeld geweest, zou zij niet met ootmoedigheid haar hoofd onder het juk van het Evangelie gebukt hebben? Zonder die vleierij zouden de twee anderen misschien ook zoo niet opgeblazen zijn geweest door die ijdele en bekrompene wijsbegeerte die bijna alle rechten aan de wiskunde toeschrijft, en geloof en gewoon menschenverstand veracht en misprijst. Heeft integendeel CAROLINA HERSCHELL eenen minderen luister door de wetenschap verworven, toch mogen wij haar onberispelijk leven zonder voorbehoud roemen.

Leuven. A. MILCAMPS, S. J.

ZEVENDE JAARBOEK

DER

LETTERKUNDIGE VEREENIGING

JAN FRANS WILLEMS (1).

HET spijt ons de Letterkundige Vereeniging : *Jan Frans Willems* niet van naderbij te kennen. Althans uit haar Zevende Jaarboek kunnen wij opmaken dat zij eene alleszins gezonde richting volgt; en mannen als Bouchery, Bellemans en Van Herendael, die zij als leden telt, boezemen onvoorwaardelijk vertrouwen in.

De eerste bladzijden des Jaarboeks zijn ingenomen door een verslag over eenen Novellen-Prijskamp, dat bovengemelde Heeren als juré's onderteekenden en waarvan ik de inleiding laat volgen.

« Den 12 Januari 1888 schreef onze vereeniging eenen prijskamp uit, ten eerste : voor Novellen, en ten tweede : voor eenen Tweezang, (gedicht), bestemd om getoonzet te worden.

« De schrijvers van Noord- en Zuid-Nederland werden uitgenoodigd er deel aan te nemen. De volgende prijzen waren uitgeloofd :

« Aan de best gekeurde Novelle, 100 franks en een verguld eermetaal; voor het Gedicht, eerste prijs : 30 franks en een verguld eermetaal; tweede prijs : 20 franks en een zilveren eermetaal. »

---

(1) Antwerpen, BUERBAUM-VAN DER GOTEN. 1890.

Zeventien novellen en vier tweezangen werden ingezonden. De waarde van den eersten prijs voor de novellen werd verdeeld tusschen de twee stukken : *Blinde Marten* door Alexis Callant van Gent, en *Pieter Avesoete* door Victor De Lille van Maldegem.

Die werkjes zijn inderdaad verdienstelijk en verraden bij de jonge schrijvers buitengewonen aanleg.

« *Blinde Marten*, (zoo lezen wij in het verslag van den jury,) is eene voortreffelijke schets uit het volksleven, die van eenen fijnen opmerkingsgeest getuigt. Hier ademt alles natuur en waarheid, het is eene echte photographie. Ja, zóó is wel het volk in zijnen handel en wandel; zóó is de taal die het volk spreekt, zóó zijn de gevoelens die het in zijn hart draagt, zóó is zijn leed, zóó zijne vreugde, zóó zijne deelneming. Men voelt zich te huis bij al die personen, welke de schrijver in eenige frissche tooneeltjes afschetst, zonder tot het platte, alledaagsche af te dalen.... Eenvoudig van behandeling, zonder gezochtheid of ongepaste ingewikkeldheid, ligt er toch een dichterlijke wasem over het stuk, dat in eene zuivere taal geschreven is en eene edele strekking besluit.

« *Pieter Avesoete* is niet vrij te pleiten van langdradigheid en zondigt wel eenigszins door overvloed van bijzonderheden; doch hoe juist zijn de verschillige toestanden van het werkmanshuisgezin niet geteekend? De strijd van den vader tegen het noodlot, zijn vertrek, het lijden der moeder, de reis naar de nijverheidstad zijn roerende tafereelen, met een vast en geoefend penseel afgemaald; en dan de optocht van de socialisten, het verdwijnen van den misleiden echtgenoot, de angst van moeder en kind zijn wezentlijk prachtig weergegeven. Hier ook vinden wij eene wel gekuischte taal, alhoewel eenige gewestuitdrukkingen het verhaal ontsieren, dat eene uitmuntende strekking bezit : een krachtig pleidooi voor eigen haard. »

Dit laatste stuk verdient, onzes erachtens, bijzonderen lof om het godsdienstig gevoelen dat er overal

in doorstraalt. Hierbij wint het niet alleen in innerlijke waarheid, dewijl de godsdienst onze Vlaamsche bevolking, om zoo te zeggen, in het bloed zit, maar strekt tevens tot allerkrachtigst behoedmiddel tegen de besmettelijke werking van het socialismus, wiens noodlottige uitwerksels het werk meesterlijk voor oogen stelt.

Wij wenschen dus den heer Victor De Lille hartelijk geluk, en verlangen meer werken van dergelijken zin aan zijne pen, die steeds in keurigheid en kortbondigheid winnen zal, te zien ontvloeien. Het ware te wenschen dat zijne heilzame pogingen krachtig ondersteund werden door allen, die de belangen der werkende klasse ter harte nemen.

Twee andere novellen die van reeds geoefender stijl en rijper geest getuigen, versieren denzelfden bundel.

Naar den Oost! van A. De Sadeleer heeft ons geboeid gehouden van de eerste tot de laatste bladzijde.

Nog een pleidooi voor eigen haard en huiselijk genoegen! De stijl is gekuischt en gespierd; geen langdradigheden, elke bijgehaalde omstandigheid brengt ons een stap verder in het verhaal. Gulhartige luim, op een en zelfden stond met diep gevoel vereend, ziedaar wat het talent van den heer A. De Sadeleer kenmerkt; zeldzame gave, geestigen lach met tranen van aandoening weten te vermengen, zooals in het schoon tafereeltje der verloving. Hoe natuurtrouw zijn daarbij de schilderingen der polders, van het dorpje de Have, van het visscherhuisje enz.! Hoe wel naar het leven opgenomen de karakters van den ouden zeebonk Piet, en bijzonder van Rika, de schalksche, manhaftige en getrouwe Rika! Kortom, goed gelukt onder alle opzichten mag dit verhaaltje heeten; en zonder er juist een meesterstuk van te maken, zullen wij het toch eene eereplaats gunnen onder de werken van die soort.

Familiezaken door Jos. F. Buerbaum, geeft onder den bijtitel van « eenvoudige vertelling uit het Antwerpsch schipperskwartier, » de geschiedenis eener stief-

moeder, gelijk er maar weinig gevonden worden. Helena is een toonbeeld van volhardende zelfopoffering, met de snoodste ondankbaarheid beloond; maar eindelijk op het sterfbed, waar het bitter hartewee haar vóór den tijd neergeworpen heeft, den haat eener onverzoenbare schoonmoeder door hare edele gelatenheid ten eenen male overwinnende. Hier geldt althans het gezegde van een bevoegden kunstrechter, waarmeê wij op ander gebied hemelsbreed verschillen : « Zeker de nederigste personen kunnen helden zijn, en die heldhaftigheid kan blijken in zeer gewone omstandigheden » (1). Ik geloof het wel : Helena, de edelmoedige stiefmoeder, en vrouw Moortgat, de verstokte grootmoeder, zijn de klaarblijkendste bewijzen hiervan. Losheid en ongedwongenheid van stijl, gepaard met keurigheid van taal en spreekwijzen, ziedaar wat den uiterlijken vorm betreft; meer handeling dan beschrijving, meer gevoel dan inbeelding, meer tranen dan vreugde, ziedaar wat het innerlijke aangaat. Doch wat het werk prijzenswaardigst maakt, is de hoofdgedachte : de godsvrucht, bron der deugd en der ware heldhaftigheid. En nu, alvorens aan het boek vaarwel te zeggen, eene kleine critische bemerking, die de schrijver ons niet ten euvel duide! De titel : *Familiezaken* is vrij onbeduidend; waarom hem niet veranderd in : *De Stiefmoeder?* Dan hoefden, wel is waar, de drie eerste hoofdstukken tot een enkel verkort, om niet te lang de opmerkzaamheid des lezers van Helena, de hoofdpersoon, afgetrokken te houden; maar ook zou het werk in eenheid, het eerste vereischte der kunststukken, stellig gewonnen hebben.

Vóór honderd jaren, een streng geschiedkundig en tevens echt dramatisch verhaal der Belgische omwenteling van 1789, door J. Van Herendael, stelt ons levendig voor oogen de noodlottige verdeeldheid der Statisten en Vonckisten, die den heldenmoed van Van der Meersch

(1) Max Rooses. *Derde Schetsenboek*. I, bl. 31.

en zijne Patriotten moest verijdelen, en het nauwelijks verloste vaderland onder het juk der vreemden terugbrengen.

Cornelia door P. Van Delen is eene hartroerende schets uit de schrikkelijke ontploffingsramp der *Cartoucherie* te Austruweel.

Verder treffen wij nog in hetzelfde Jaarboek : *Antwerpen*, eenige tafereeltjes uit de XIVe en XVe eeuw, geschetst door J. B. Van den Oever; en *Kops en Brants*, fragment uit een onuitgegeven verhaal, door Jan Boucherij; twee brokken die ons naar meer doen verlangen. Mogen de heeren Boucherij en Van den Oever weldra de laatste hand aan hunne gewrochten leggen, die zeker grooten bijval zullen vinden.

Nu een woordje over de dichters.

De *Zes Schoolliederen* van E. J. Ossenblok verwezenlijken het denkbeeld dat men zich van zulke stukjes vormt; eenvoud zonder matheid, vloeiendheid zonder nalatigheid, gepastheid van uitdrukking zonder gezochtheid. Ernstig of prettig, die poëzie is altijd verkloekend en zederijk (1).

De twee *Fabelen* van K. Stevens, al munten zij ook niet uit door de verhevenheid des onderwerps, zijn ten minste in gemakkelijke en vloeiende verzen geschreven.

Dertien *Gedichten* getuigen van Emiel Schiltz' vruchtbaar talent. Stukken als *de Franchimontiers*, *de Bard*, *de Zoon van Bodwognat*, *Wörth* bewijzen daarenboven dat de heer Schiltz niet slechts in het teedere wel slaagt, maar ook voor het krachtige, het dramatische opgewassen is. Wij verwachten veel van hem; hij is geroepen om onder de beste Zuid-nederlandsche dichters onzer eeuw te tellen. Hij houde zich dus niet tevreden met onderwerpen van minder waarde, noch verbeuzele zijne krachten in het beoefenen eener gemakkelijke kunst;

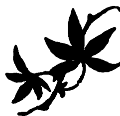
(1) De H. Ossenblok schrijft ergens *w'hooren*; dat zien wij noode. Die afkapping der stomme *e*, vóór de in onze taal steeds geaspireerde *h*, zou als eene fout moeten vermeden worden.

maar reppe stout de adelaarsvleugelen en wage hooger vlucht en verder vaart. Doch hij verlieze ook niet uit het oog, dat taalkennis de grondslag is van alle letterkundige vorderingen. Althans zal hij met ons erkennen dat de taal soms nog meer gekuischt kon wezen; dat de natuurlijke woordschikking wel eens ten offer gebracht wordt aan rijm en versmaat. Blanke verzen, die heden al meer en meer in zwang geraken (helaas!), gebruikt hij al te mild. Hoe zouden *de Zoon van Bodwognat* en *Wörth* erbij gewonnen hebben, in rijm te staan!

En nu, hoera voor al die kloeke en rijkbegaafde kampers der moedertaal! Antwerpen *for ever!* (1) De bakermat van Conscience en Van Rijswijck blijft steeds het middelpunt, het hart onzer Vlaamsche letterkunde, gelijk zij de onbetwistbare metropole van handel en schoone kunsten is.

Drongen. O. L. s. j.

(1) De letterkundige vereeniging : *Jan Frans Willems*, heeft haren zetel te Antwerpen.

DE SEVENSTE BLISCAP VAN MARIA (1).

VOORALEER over de *Sevenste Bliscap* te spreken, moeten wij eenige woorden zeggen aangaande de tooneelschikking, opdat iedereen wel moge begrijpen hoe de vertooningen der mysteriespelen geschiedden, en tevens den gang van een stuk wel moge verstaan.

Toen het kerkelijk drama, na kerk en kerkhof verlaten te hebben, naar markt en plein werd overgebracht, moest men zorgen dat iedereen de vertooning kon zien, en zoodus ontstond er behoefte aan een verheven en min of meer gesloten tooneel.

In den beginne, toen de vertooningen nog meest bestonden uit stomme figuren vergezeld van de uitlegging door den eenen of anderen verkondigd, mocht men zich te vreden stellen met een planken staketsel. Doch later, wanneer het tooneel eene grootere uitbreiding genomen had kon men zich daarmeê niet vergenoegen, en er moest eene regelmatige tooneelschikking gevonden worden.

Willems zegt dat alles schijnt aan te duiden dat er geen eigenlijk tooneel met ophaaldoek en schermen bestond.

Ons dunkens is deze meening moeilijk aan te nemen. Hoe zou men deze aanteekeningen uitleggen : ℣ 325, die wile sal men den hemel opdoen daer God

---

(1) Mysteriespel der XV[de] eeuw. Uitgegeven met glossarium op last der Vlaamsche Academie voor Taal en Letterkunde door K. Stallaert, Gent, A. Siffer. fr. 3,00.

sit — ℣ 1045 de helle toe — indien men ten minste geene gordijn veronderstelt? En zou men zelfs het bestaan van dekoratiën niet mogen aannemen bij het lezen van deze verzen

v. 646. 'Ic worde bekinnende,
Dunct mi, eest waer — soe est abuus?
Den berch van Syon, ende mijn huus,
Daer Maria, Gods moeder volmaect
In woent.

en verder de woorden die Andries spreekt tot de andere apostels als zij *met eender wolken vor Marien duere versamen* waren

v. 784. Ic sta en merke
Deze plaetse. Mijn bruers, alsict versinnen
. . . .
Dat es den berch van Syon, siet,
. . . .
Dits thuus daer oec de moeder ons Heeren
In woent.

en dat Peter daarna bij Maria zoo hevig gaat aankloppen dat de Moeder Gods zelve zegt :

Wie sijn die lie?
Jan, dic scinen herde ruut,
Dat si soe cloppen.

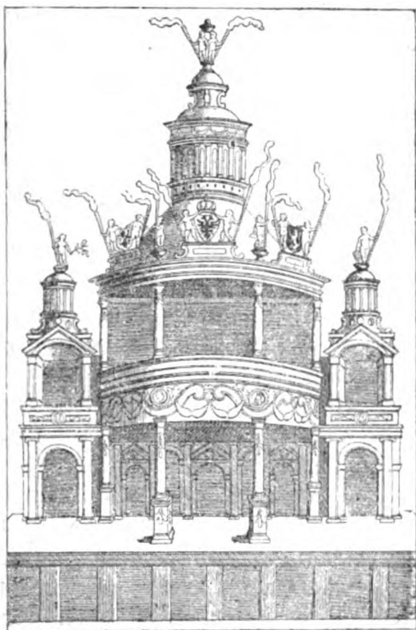
Ons dunkens duiden deze plaatsen genoegzaam aan dat er waarlijk eene min of meer kunstige tooneelschikking bestond en het is moeilijk aan te nemen dat men van onze voorouders eene zoo groote verbeeldingskracht mocht vereischt hebben, dat het genoeg zou geweest zijn op het tooneel een staak te plaatsen met het opschrift : *Hier ist huus Marien* — of — *Dit is den berch Syon.*

Wat de wijze van vertoonen betreft, daarvoor moet men zich noodzakelijk eene stellagie voorstellen met drie verdiepingen of gaanderijen. Dit blijkt uit de woorden van *Innich gebet* (*in de eerste bliscap*)

v. 914. Met minen eggere salic gaen boren
Nernstelic, inden hemel een gat
Ende vliegen tot hare

namelijk tot *Ontfermicheit* die in den Hemel zit ***biden Here***, alsook uit aanduidingen zooals deze : - ***Groet gerommel ende geruusch salmen in de helle maken met alrehande geruchte — groet geruchte inde helle***, enz. Zoo komt het, zegt Willems, dat de spelende personen klommen of daalden in de drie verdiepingen, naarmate het hunne rol meebracht. Het aardigste, maar moeilijkste vertoog was ***de val der engelen***, neertuimelende in de Hel; doch dikwijls brak bij dergelijke evolutie, den een of andere zijn been, en het was misschien om die reden, dat men te Brussel, in 1444, goedvond dien val weg te laten, zooals wij lezen in den *Prologhe* van de ***eerste bliscap*** ℣ 50

Wi laten overlien
Lucifers val met sijnre partien,

Doch later, wanneer het geestelijk spel uit de mode was geraakt om plaats te maken voor een gansch wereldlijk tooneel, de *Spelen van Sinne*, dan had men natuurlijk geene drie verdiepingen meer noodig, en men vergenoegde zich met een schouwtooneel van twee verdiepen, waarvan het onderste diende tot het opvoeren van het eigenlijke spel, en het bovenste tot de vertooning van verscheidene stomme figuren die met de uitgesprokene woorden min of meer in betrekking stonden ; zoodat, gelijk Serrure zegt,

deze voorstellingen mogen vergeleken worden met de printen, die een werk versieren, en die eerder tot de opluistering des boeks dan tot de opheldering van den tekst moeten dienen.

De eerste uitgave der spelen van Sinne van het gentsche Landjuweel, geeft ons de afbeelding van dit schouwtooneel waar wij hiernevens eene nateekening geven.

Komen wij nu tot de *Sevenste bliscap van Maria*. Dit stuk werd gespeeld op bevel van het Brusselsche magistraat omtrent de eerste helft der XVe eeuw. Waarschijnlijk geschiedde deze vertooning op de groote markt, na de processie van O. L. V. van den Zavel.

De handelende personen zijn, buiten de apostelen, God, de Zaligmaker, de aartsengels Gabriël en Michaël, maagden, geburen, joden, Lucifer en zijne dienaars enz. Het stuk speelt in de omstreken van Jerusalem.

De inhoud is deze : De H. Johannes komt Maria, na den dood van haren geliefden Zoon, bezoeken en vertroosten. Maria klaagt dat zij sedert de verspreiding der apostelen zoo eenzaam is en verlaten en herinnert den geliefden apostel dat hij onder het kruis haar tot zijne moeder aangenomen heeft. Johannes kan onmogelijk bij haar blijven, hij moet de goede leering gaan verkonden, doch hij biedt Maria zijn huis aan dat aan den voet van den berg Sion gelegen is, en zijn aanbod wordt gereedelijk aangenomen. Hierop beveelt zich Johannes in hare gebeden en zij verlaten elkander

Hierna komen de Joden klagen over de verontrustende uitbreiding van het christen geloof, waartoe de handelwijze van Maria, die dagelijks de plaatsen waar haar goddelijke zoon geleden heeft gaat bezoeken en vereeren, niet weinig bijdraagt. Zij zouden haar dan ook willen doen gevangen nemen. De *potestaat* verklaart echter geen recht te hebben daar iets tegen in te brengen, doch verzekert, dat hij later wel zijne voorzorgen zal nemen dat men van Maria's lichaam geene relikwiën zal maken en daarom, zegt

hij, zal haar lichaam verbrand worden « *in cleynen pulvere* » en de assche « *tegen den wint* » gezaaid.

Maria leit in haer gebede in haer camere en vraagt aan God dat Hij haar tot Zich zou roepen. Nu gaat « de hemel open » en God zendt den engel Gabriël om aan zijne moeder te kondigen dat zij binnen drie dagen met Hem in den Hemel zal vereenigd zijn. Maria drukt de vrees uit den vijand, op haar stervensuur, te moeten aanschouwen, en tevens den wensch de apostelen nog eens te mogen zien. Deze beide verlangens worden naar wensch beantwoord en dit vervult haar met blijdschap.

Nu wordt het tooneel verplaatst naar Ephese waar Johannes het geloof predikt : twee engelen omvatten hem in een kleed dat eene wolk moet verbeelden en voeren hem weg tot vóór de woning van Maria. Bemerkingen der Epheziërs over zijne prediking en verwondering over zijne verdwijning. Johannes van zijnen kant is niet min verwonderd zich aan den voet van den berg Sion te bevinden en klopt bij Maria aan. Hij verhaalt haar wat hem gebeurd is en vraagt zich af waarom dit is geschied. Maria zegt hem dat zij het verlangen uitgedrukt had de apostels vóór haren dood nog eens rond haar vergaderd te zien en dat God haar verlangen ingewilligd had. Nu verschijnen ook de andere apostels die op dezelfde wijze als Johannes voor Maria's woning bijeengebracht zijn. Zij ook zijn allen verwonderd zich daar te bevinden en zij verheugen zich weer met een te zijn en de ontslaping van Gods moeder te mogen bijwonen.

Zij leggen de kranke te bed en knielen rond haar, in gebeden verslonden. Nu treed Lucifer op en zendt zijne dienaars uit om Maria's ziel te gaan halen; doch de aartsengel Michaël verschijnt, en, na den duivel, door teksten uit den Bijbel bewezen te hebben dat hij op de H. Maagd geen recht heeft, verjaagt hij hem met geweld.

Ondertusschen nadert Maria's dood. Zij hoort het

koor der engelen haren lof zingen en de stem van haren goddelijken Zoon die haar tot hem roept. Zij neemt dan afscheid van de apostelen en geeft den geest. Doch wanneer de apostelen het lichaam naar zijne laatste verblijfplaats dragen, worden zij door de Joden overvallen. Deze willen hun verbieden te zingen en trachten de hand op de kist te leggen. Maar zie! de Joden worden met blindheid en lamheid geslagen en de lijkstoet kon ongedeerd zijnen weg vervorderen.

De apostel Thomas, die in Indië gebleven, doch door eenen engel van alles onderricht was, komt later ook aan en verkondigt aan zijne broeders een nieuw wonder, namelijk de hemelvaart van Maria, die hem door den hemelbode bekend was gemaakt. De apostelen begeven zich naar het graf. Daar vinden zij nog de kleederen en een hemelsch brood *opdat (si) en soude twivelen niet*. Zij danken den Heer, gaan uiteen, en begeven zich weer, elk naar de landstreek van waar hij gekomen is.

Dit mysteriespel is, wat handeling, samenhang en taal aangaat, het schoonste dat wij bezitten. Het staat verre boven de *eerste bliscap*, waarvan het grootste gedeelte een *hors-d'œuvre* is en wel zou kunnen vergeleken worden met de pleitrede uit Racine, waar de rechter ook niet naliet den spreker een sarcastisch « *passez au déluge* » toe te sturen Inderdaad, in de *eerste bliscap*, die de boodschap is des Engels, wordt eerst breedvoerig gehandeld over den val van Adam, hoe deze beraamd werd in de hel en ten uitvoer gebracht in 't aardsch Paradijs; welke straf Adam onderging, hoe hij uit het Eden gejaagd werd en moest werken in het zweet zijns aanschijns en zoo voorts zijn geheel leven tot aan zijnen dood. Daarna is er eene samenspraak tusschen *Bitter Ellende* en *Innich Gebet*, waarop volgt een lange redetwist tusschen *Innich Gebet*, *Ontfermicheit*, *Gerechticheit*, *Waerheit* en *God*, de *Soen Gods* en *de heilege Geest*. Deze twist, die niet min dan 435 verzen beslaat, eindigt

met de opoffering van God den Zoon die toegestaan heeft de menschelijke natuur aan te nemen, en de omhelzing van *Vrede* en *Gerechticheit*, volgens het woord van den Psalmist : *justitia et pax osculatae sunt.* Daarna wordt de geheele geschiedenis van *Joachem* verhaalt; hoe hij veracht werd door de andere priesters omdat zijne vrouw *Anne* onvruchtbaar was; hoe God zich Joachims ontfermde en hem door eenen Engel bekend maakte dat hij zou vader worden van die, welke later de erfzonde zou ontladen. Daarop volgt de geboorte van Maria, hare opdracht in den tempel en eindelijk haar huwelijk met *Joseph.* Dit alles van ỷ 1402 tot ỷ 1967. Eindelijk komen wij tot de ***boodschap des Engels***, en dit, het bijzonderste gedeelte van het stuk, wordt afgehandeld in min dan honderd verzen, 't is te zeggen van ỷ 1968 tot ỷ 2053. Daaruit blijkt dat het stuk als samenhang en opvatting verre beneden de waarde staat van de *sevenste bliscap*, waar eigenlijk niets overtolligs in gevonden wordt. Wat het stuk zelf betreft als kunststuk, staat ook dit laatste werk verre boven het eerste; er is meer handeling en meer eenheid, en zelfs de taal is edeler en niet zelden komt men er *voortreffelijke* bladzijden in tegen. Men leze slechts de verzuchting van Maria, ỷ 305 :

O laes! God Heere! Wat sal ic bestaen?
Sal ic van troeste dus bliven versteken?
Mijn herte mocht my in drucke ontgaen.
Ay laes! God Heere! Wat sal ic bestaen?
Ic ben in sulken rouwe bevaen!
Mi dunct al soude mi therte breken.
O laes! God Heere! Wat sal ic bestaen?
Sal ic van troeste dus bliven versteken?
En can van drucke nauwe gespreken,
Dat Hi my laet, mijn liefste geminde! enz.

Men voelt hier den druk der H. Maagd en men is doordrongen van de vurige verzuchting die zij tot God stuurt; men voelt dat het een kreet is des harten : « O laes! God Heere! wat sal ic bestaen? » en de

lezer is aanstonds met de persoon ingenomen. Dit klein staaltje zal volstaan om den lezer eene gedachte te geven van de taal en de frischheid van dit mysteriespel, en, wij durven hopen, menigeen den lust geven zich het werk aan te schaffen en het te lezen. Wat meer is, de tekst is voorafgegaan door eene zeer belangrijke inleiding waar ons eene beschrijving gegeven wordt van de processie of liever van den *ommeganck*, die het opvoeren van dit mysteriespel voorafging. Ten slotte moeten wij den Heer Stallaert dank zeggen, dat hij onze middeleeuwsche tooneelletterkunde, die zoo schaarsch bedeeld is, met die perel verrijkt heeft. Zijne uitgave is de eerste vrucht der Vlaamsche Academie, en zal deze gunstig doen kennen en waarlijk vereeren.

Brussel. JAMES.

MIJN GOD, VERGEEF MIJ DIE ZWAKHEID!...

KLING.. klang... kling.. klang... luidt het kloosterkloksken, en, heinde en verre, klinken de zoete tonen over de stille, stille heide.

Kling.. klang... luidt het angeluskloksken; binnen den kloostertuin knielt een witte monnik in den zandwegel neer, en, het aangezicht diep ter eerde gebogen, bidt hij : « Wees gegroet ».

Kling.. klang... kling.. klang...

Zacht daalt de zonne in 't Westen, en kleurt in goudglans de purpere heide, die aan den kloosterhof paalt; 't haantje van den kerktoren blinkt en schittert; en uit den bosch, van tusschen de denneboomen, roept de koekoek : « goên avond ».

Uit het heikruid, uit de boomen, uit de blommen walmt een aangename, doordringende geur, die de locht zoetjes balsemt.

Op hunne slanke stengels buigen de leliën zoo liefelijk hun kopken, en schijnen te droomen bij die verrukkelijke avondschemering; de zwartkop, in eenen rozestruik gedoken, rust in zijn nestje en droomt mede; en de monnik, diep in zijne kappe gedoken, wandelt traag over de paden en droomt, droomt... aan vroegere dagen misschien.

Alles zwijgt stille, in zalige rust; alleen de krekel kreunt zijn avondlied; een verdoold bieken gonst nog voorbij; en een dauwdrop lekt zacht klinkend in 't water des vijvers.

O, zoete, vredige zomeravond!

Als bij tooverslag hoort men op eens in de verte

— van achter de masttoppen die ginds donker afteekenen op den rozigen hemel — de mollige tonen eener muziek. Ze klinken zoo zacht, o, zacht als in een droom.

Druppelend perelen de tonen door elkaar : ze weenen en klagen; jubelen en zingen; en zwellend smelten ze in prachtige akkoorden tot eene heerlijke melodij, die op de lochten voortzweeft, die de ziele vervoert, en de heimelijkste snaren van 't herte doet trillen van ontroering.

Maar, hemel, wat gebeurt daar!

Met opgeheven armen, met bleek ontsteld gelaat staat de monnik daar te midden van den kloosterhof! Sterlings staart zijn ooge ten hemel, alsof hij daar vervlogen tijden zag; en, als onder den drang eener vurige begeestering, volgt hij met bevende hand al de bewegingen der muziek.

Wonder beeld!... Is hij een weergekeerde geest?... Dwaalt daar, in die breede witte pij, de schimme van eenen toonmeester uit vroegere eeuwen?...

Traag galmt de beeklok en roept de vrome kloosterlingen ter ruste. — Sidderend wendt de grijsaard het hoofd naar den kloostertoren, en zijn arm verzwakt.

Ginds verre zingt nog altijd de betooverende melodij : ze streelt, ze lokt, ze zingt hoe zoet het leven is .. — Hoe schoon, hoe schoon... murmelt hij; en als waanzinnig geeft hij met den arm weer krachtig de maat.

Kling... klang...

Alsof eene onzichtbare, verpletterende hand hem trof, plotsling verschrikt de monnik bij dien klagenden klokkentoon, — bij dien klokkentoon, die steeds zoo wonder zoet aan 't hert hem sprak, en nu als eene vermanende stemme hem toeklinkt!... Weg is de lastig kwellende droom; de monnik ontwaakt, en ontzenuwd valt zijn arm neder; een traan rolt uit zijn ooge; en uit zijne borst stijgt een droevig snikken.

Ginds, langs den boschkant, sterven de laatste tonen der muziek; alles zwijgt weer stille; en de

monnik sukkelt traag naar de oude kloosterkerke, waar de choorlamp pinkelend beeft en blikkert.

Aan den voet van den hoogen autaar valt hij op de knieën en weenend zucht hij : « mijn God!... mijn God vergeef mij die zwakheid!... Ach ik dwaalde, 'k was uitzinnig; neen, 'k en wist niet wat ik deed... Duizenden tonen klonken daar in mij : ze klonken in mijn hoofd, ze klonken in mijn herte,... als een zwellende bruissende vloed overstroomden zij mijne ziele; ze vervoerden mijn geest in die vroegere dagen... O, Heer, 't was een heerlijke avond als deze, ik stond aan het hoofd eener menigte kunstenaars, en de melodij die daar zooeven als engelenstemmen zong, — ze klonk dan voor de eerste maal in de wereld : – ik had ze geschapen; een deel mijner ziele leefde en juichte er in!... O, ze begeesterde het volk; en 't volk vierde mij : blommen vielen, en hoopten tot bergen voor mijne voeten ; — maar ach, de blommen hadden doornen, scherpe doornen en diepe wondden ze mij 't herte... Gij mijn God, mijn eenig goed, Gij alleen hadt medelijden met den armen verstooteling : Gij zalfdet mijne ziele, Gij leiddet mij in deze stille kloostermuren, waar ik den vrede, den zaligen vrede des herten vond. En ik, ik ging U verlaten, mijn God,.. U verlaten voor eene nietigheid; ik ging mijne ruste storen;.. ik liet me verlokken door hetgeen mij eens met zooveel walg en bitterheid vervulde;.. ik ging vallen onder de bekoring!... »

« O, vergeef mij », snikt de grijsaard, « vergeef mij die zwakheid!.. » en langs de tempelwanden suizelt eenzaam, eenzaam de galm : « vergeef mij die zwakheid... »

Het hoofd diepe gebogen, bad de monnik zachtjes voort; de choorlamp pinkelde helder; niets en stoorde de rust van dit plechtig oogenblik.

Buiten droomde nog de witte lelie; de zwartkop sliep nu reeds in zijn nestje; tegen de hooge kerkraam ritselde het lindeblad; en in 't groene loover orgelde de nachtegaal.

Kling... klang... kling... klang...

Sint-Niklaas. HENDRIK SEGERS.

VAARWELGROET

AAN DEN KUNSTSCHILDER J. JANSSENS.

HET schepsel boven alle de aardsche groot,
De mensch, leeft niet alleen bij graan en brood,
Maar bij elk woord, dat uitging uit den monde
Van Hem, die aarde schiep en hemelronde,
Die schreef in wonderteeknen zonder tal
Zijn' naam op ieder stipje van 't heelal.

Op lelieblad en breedgetakten ceder,
Op musschevlerk en koning adlaars veder,
Op kouden steen, op 't levend aangezicht,
Op alles prijkt Gods naam in glanzend licht.

Eilaas, te velen duiken weg in 't duister
En blijven blind voor 's Heeren schoonheidsluister;
Te velen wroeten voort in louter stof,
En wijden woord en werk en lied en lof
Aan wat de zinnen — niet de ziel — mag streelen,
Aan wat de dood — geen leven — rond zal deelen!

Toch enklen staan, en wondrend weidt hun oog
Op Gods gewerken en zijn prachtvertoog :
Geliefden Gods en uitverkoren zielen,
Die God in 't Schoone zien waarvoor zij knielen,
En leven van Gods hemelgave en gunst,
Door 't edel merk bestempeld van de Kunst.

Wel hem, die langs zijn baan hen mag ontmoeten;
Bij warmer handdruk hen mag vrienden groeten;
Mag wandlen aan hun zij naar 't schoonheidsveld,
Waarvan hun geestdrift zooveel wondren meldt;
Of zitten mag naast hen, en gretig schouwen
Hoe zij uit stof en geest het werk opbouwen,
Waarbij door 't Godgetrouwe nageslacht
Hun meesternaam eerbiedig wordt herdacht.

Wat lekker brood ons dan hun vingren breken!
't Is manna, dat uit hooger hemelstreken
In onbevlekte blankheid nederdauwt
En smelt in geest en herte, daar 't herkauwd
Zal worden uur en uren lang en dagen,
En levenwekkend voedsel rond zal dragen.

o Ja, gij, Christen kunstenaar, ge zijt
In d'eigen kring tot Godsgezant gewijd,
Om over 't volk bij plechtig handenzeegnen
Het wonder manna-meel doen neer te reegnen:
Gij staat — zoo Mozes ter woestijne stond —
En deelt de spijs der blanke Schoonheid rond,
Een spijs der ziel, die God wou zelf bereiden,
Zoo hemelzoet van smaak en zoo verscheiden.

. . . .

God weet, mijn vriend, hoe diep mij 't herte bloedt
Bij 't stamelen van dezen vaarwelgroet
En 't lief herdenken aan vervlogen dagen.
Toch zal mijn tong nu rouw- noch jammerklagen:
Niet mij, maar aan de Kunst behoort uw lot;
En waar de Kunst u roept, daar roept u God.

EUG. DE LEPELEER.

Te Sint-Nicolaas, den 22sten *van Meimaand*, 1890.

AAN DEN WEL EERWEERDEN HEER

JOANNES JOSEPHUS ENGELBERT ALOYSIUS

VANWEDDINGEN

doende zijne eerste mis, den 25 September 1864 in O. L. V. ter Predikheeren, te Leuven (1).

'K ZAL de dichtlier nog eens stemmen,
Spannen mijne liefste snaer,
Nu mijn vriend, voor de eerste reize
Opklom naer het zoenaltaer.
Ware 't slechts den mensch gegeven,
Op naer eisch verheven toon,
Priesterwaerde te bezingen
Dan ja, klonk het zeker schoon.

---

(1) Het afsterven van Mgr. A. Van Weddingen, die den 7 Juli ll. te Laken ontsliep als aalmoesenier van het Hof, herinnerde mij dat ik een gedicht bezit vervaardigd en afgelezen ter gelegenheid zijner Eerste Mis door den eerw. heer hoogleeraar J. DAVID. Ik dacht dat het aan de lezers van het *Belfort* kon aangenaam zijn, hun dit stuk meê te deelen. Enkelen zouden kunnen twijfelen of David wel zelf het vervaardigde, daar hij geen dichter was en ten jare 1864 à 1866 door den zwaren letterkundigen arbeid gansch afgemat moest zijn van geest en lichaam Dit is waar, wij hebben hem gedurende omtrent de 30 jaar en vooral in den laatsten tijd goed gekend en met hem omgegaan, en wij twijfelden ook eenigszins; edoch onze vriend, Mgr Van Weddingen zelf, heeft ons verzekerd dat David het voor hem gemaakt en afgelezen heeft op zijne Eerste Mis. Overigens, hoewel David geen groot liefhebber was van feesten, nochtans in bijzondere gevallen, had men het genoegen er hem aan te treffen en soms een gedicht van hem te hooren; zoo bij voorbeeld, op de Eerste Mis van zijnen stadsgenoot P. Fr. X. De Ram, in Meert 1827, op die van zijnen boezemvriend J. Bosselaer, in 1825, en op de viering der Eerste Mis van den buitengewoon veel belovenden jongen leviet A. Van Weddingen, die in 1869 doctor in godsgeleerdheid werd uitgeroepen, bij zijn afsterven hoogst geleerde werken achter liet, uitmuntend Fransche dichter was, lid der Koninklijke Academie te Brussel, ridder van het Leopoldsorde en van de orden van Frans-Jozef en van de ijzeren kroon van Oostenrijk.

Wilsele. L. W. SCHUERMANS, pr.

Maer het hert alleen kan 't voelen,
Drukt het met geen woorden uit,
Hoe de priester wordt verengeld
Wen de hemel zich ontsluit,
Wen de Gever van het leven
Met zijn heerlijkheid omstraeld,
Na 't krachtig woord des priesters,
Op het outer nederdaelt.

Gij gevoeldet ook die volheid
Die met Jesus nederkwam,
Die, als 't ware, uw ziel aen de aerde
Losrukte en ten hemel nam.
Zegentogen zaegt gij knielend
Op 't aenbiddelijk Sacrament,
En ontbrandet aen die liefde,
Die een aerdsche mensch niet kent

Scepters kan de wereld geven,
Vreugden die het vleesch geniet;
Maer dat innig zielgenoegen —
Neen dat kan de wereld niet!
Slaven zijn het, die haer dienen,
Waenvreugd schenkt zij voor geween;
Maer 't geluk, de ware vrijheid
Vindt men in de deugd alleen.

Ook gij voeldet deze waerheid,
G'hebt haer 't vaerwel vroeg gezegd,
En het zoete juk van Jezus
Op uw schouderen gelegd.
't Voorrecht van zijn woord te spreken,
Dat Hij u op heden gaf,
't Moge u rust en leven kosten,
Ruilt gij voor geen' scepterstaf.

Gij hebt reeds op uwe lippen
De eerste wetenschap vergaerd,

En gij zult haer trouw verspreiden,
Aen de waerheid nauw gepaerd.
Gij zult op uwe wegen strooijen
Zuivere Evangelieleer,
En der menschen herten vullen
Met de orakels van den Heer.

Doch, mijn vriend, het woord des Priesters,
Ook als 't schoone lessen geeft,
Moet op kloekheid zijn gegrondvest
Die voor geen gevaren beeft;
Nu zijn ijver wordt gedwarsboomd,
Nu hem alles tegenstort,
Nu wordt vaek de deugd verwaerloosd
En het voorbeeld schiet te kort.

Ja, wie heden Priester zijn zal,
Dien voegt onverschrokkenheid,
Om het duizendhoofdig ondier
Dat aan leer en godsdienst bijt
Moedig op den nek te trappen,
En den stalen waerheidschild
Op zijn gorgel neer te drukken
Tot het zijnen doodskreet gilt.

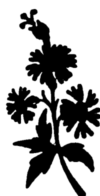
Ja, het wangedrocht des ongeloofs
Beurt nog dagelijks het hoofd,
't Onverbasterd woord des Heilands
Wordt van weinigen geloofd;
Leering, door hem zelf geregeld,
Wordt voor beuzeling geschat;
Ja voor dweeperij gebrandmerkt,
En men zwelgt zich leugenzat.

Maer daer zijn nog echte kristnen,
Kinderen der beloftenis,
Voor wie Jezus' bloed aen 't kruishout
Vruchtloos niet vergoten is.

Die, mijn vriend, die moet gij steunen,
Voeden, troosten dag en nacht;
Dat de geest der valsche wijsheid
Hen in 't zielverderf niet smacht.

Dan, ik zal uw plicht niet toonen,
Gij zijt priester, God gewijd,
En gij zult het ambt niet wraken
Waer gij toe geroepen zijt.
Er zal u geen hulp ontbreken :
Hij, die 't al geschapen heeft,
Zal den leeraer nooit vergeten,
Die voor 't heil der menschen leeft.

J. DAVID.

EENE BETREURLIJKE BENOEMING.

INGEVOLGE de wet van 10 April 1890 op het hooger onderwijs moest er aan de Hoogeschool van Gent een leeraar benoemd worden van strafrecht en strafrechtspleging. Geheel de Vlaamsche partij, zonder onderscheid van denkwijze, vroeg de aanstelling van den heer Julius Obrie, rechter bij de rechtbank van eersten aanleg te Gent, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, en in Noord en Zuid bekend om zijne grondige kennis der Nederlandsche rechtstaal.

Het algemeen bestuur der landdagen had, in plechtig gehoor, de candidatuur van den heer Obrie aanbevolen aan den heer hoofdminister Beernaert; de Vlaamsche Conferentie der Balie te Gent, afdeelingen van het Davidsfonds en andere Vlaamsche maatschappijen hadden voor hetzelfde doel geijverd; de pers had algemeen, sedert maanden reeds, krachtdadig in denzelfden zin geschreven — kortom, gansch de Vlaamsche beweging vroeg den heer Obrie als den eenig mogelijken titularis, daar al zijne mededingers nog zonder sporen waren in het vak en derhalve met grond verdacht van onbevoegdheid.

Gemelde leergang is immers te gewichtig om aan den eerste den gereedste toevertrouwd te worden, want tot hiertoe nog slechts facultatief, zal hij doodgeboren zijn moest hij niet betrekkelijk volmaakt gegeven worden. en al de heilzame vruchten, welke de Vlaamsche beweging er van verwacht, worden bijgevolg in hunne kiem versmacht.

Een ministeriëel besluit van 8 April 1890, dezen leergang inrichtende, liet verhopen dat de wenschen der Vlamingen gingen verwezenlijkt worden; maar weldra liep het gerucht, dat de nieuwe leerstoel door eenen hoogen beambte in het Ministerie *voor eenen zijner neven, of vrienden,* besproken was....; dat de candidaat in het Vlaamsche kamp teenemaal onbekend en bovendien een bepaald tegenstrever was van het Staatsbestuur. Denkelijk om hem den tijd te geven langzamerhand toch iets aan te leeren van het vak, dat hij zou geroepen worden te onderwijzen, en ook om de ernstige candidaten, die opgekomen waren, te ontmoedigen, besloot men den leergang te doen beginnen met de strafrechtspleging en vooreerst maar eenen « chargé de cours » te benoemen...

Een cursus van strafrechtspleging is eigenlijk slechts het derde gedeelte van hetgeen, naar luid der wet op het hooger onderwijs, moet ingericht worden. Art. 49 dier wet bepaalt in zijn eerste paragraaf : « Te beginnen met 1 Januari 1895 zal niemand tot eenig rechterlijk ambt, behalve bij de rechtbanken van koophandel, in de provinciën West- en Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg kunnen benoemd worden, indien hij niet door een examen bewijst bekwaam te zijn de bepalingen der wet van 3 Mei 1889, betreffende het gebruik der Nederlandsche taal in strafzaken, na te leven. »

En § 7 van hetzelfde artikel luidt : « Van de proef, voorzien bij de eerste en tweede paragrafen, worden vrijgesteld de doctors in de rechten, die door hun diploma zullen bewijzen dat zij *over het strafrecht en de strafrechtspleging* een examen in het Nederlandsch hebben afgelegd voor eene hoogeschooljury of voor eene door de regeering ingestelde jury, zittende voor de proef, waarvan de *leergang van strafrecht en van strafrechtspleging* deel maakt. »

De hoofdleergang is wel degelijk de cursus voor strafrecht, de strafrechtspleging is in zekeren zin slechts bijzaak.

Van alle kanten kwamen protestatiën tegen het ongelukkig ontwerp op, en de heer Minister zal wel meer dan één persoonlijk tot hem gericht schrijven hebben ontvangen, waarbij op het gevaar en het onvoldoende daarvan werd gewezen.

Niets zou baten.

Welgezeten heeren uit Brussel zouden hunnen candidaat doen benoemen, al moesten de Vlamingen daardoor verbitterd zijn. Inderdaad, bij ministeriëel besluit van 30 Juni werd de heer Claeys gelast met den leergang van strafrechtspleging aan de Gentsche Hoogeschool.

Nooit verwekte eene benoeming meer opschudding: klaar bewijs dat het Vlaamsch beginsel meer en meer veld wint, dat de Vlamingen, niet meer te paaien met halve maatregelen en moê het geen hun toekomt, deemoedig af te bedelen, voornemens zijn krachtdadiger hunne rechten te eischen. Van alle kanten kwamen vertoogschriften naar de Kamer; in alle strijdende Vlaamsche maatschappijen werd er protest tegen aangeteekend; plakbrieven werden te Gent op de muren uitgeplakt, en in de Vlaamsche pers niet alleen, maar ook in de Fransche, bijzonderlijk te Gent, werd deze ongelukkige aanstelling op hevige wijze gehekeld. Zij was inderdaad voor de Vlamingen eene bittere teleurstelling.

De Vlaamsche gewesten hadden de inrichting gevraagd van eenen leergang van *strafrecht* en *strafrechtspleging* in het Vlaamsch, als gevolg der laatstgestemde wet over het gebruik onzer taal vóor het gerecht, en als de noodzakelijke voorwaarde van den ernstigen voortgang der Vlaamsche rechtsliteratuur.

De *Bien public*, die de benoeming des heeren Claeys had afgekeurd, legde nu de fout op de bureelen van den heer Minister. Wij verstaan de quaestie heel anders! De plicht van den heer Minister, toen hij bemerkte dat er hevige tegenspraak was niet alleen nopens den in te richten leergang, maar ook opzich-

tens den te benoemen leeraar, was klaar aangewezen. Hadde hij *bevoegde*, geen *politieke* mannen geraadpleegd en hun belangloos advies gevolgd, hij zou de fout niet hebben begaan, welke hij heden moet betreuren.

Gemeld blad zou den heer Minister willen vergeven « à raison des circonstances qui peuvent être excessivement difficiles. » In Gods naam, wat beteekent dat? Welke « moeilijke omstandigheden » kunnen in dit geval bestaan hebben? De heer Minister was volkomen ingelicht; hij kende het verlangen van geheel het Vlaamsche kamp; men had hem den besten, ja den eenigst mogelijken candidaat aangeduid — en hij kiest, tegen den aandrang der openbare denkwijze, den minst bekwame van allen...

De *Patriote* alléen, opgesteld door lieden die totaal onbekend zijn met den Vlaamschen taalstrijd en met de behoeften van het Vlaamsch onderwijs, verdedigde de benoeming, zelfs met gansch ongegronde verwijtselen aan het adres van Vlaamsche dagbladschrijvers, die zoo vermetel waren geweest het oordeel van den onbevoegden Brusselaar tegen te spreken.

In zijnen onbesuisden ijver voor den heer Claeys of dezes machtigen peter vergat hij zich zoo ver, onder voorwendsel van *franc-parler* (ja, wat al te frank!) eene reeks onwaarheden te schrijven en personen te belasteren die in de zaak zelfs niet betrokken waren. Zoo sprak hij van den heer Herman de Baets als ter zijde geschoven omdat het niet betaamde hem dit ambt met een ander te laten cumuleeren. De heer de Baets had reeds sedert lang van alle vraag afgezien, en, als er ooit een cumulard is geweest, dan is het wel de beschermeling van het Brusselsch blad, — want zijn onze inlichtingen juist — hij bekleedt niet minder dan zes plaatsen, waarvan verder de lijst! Het is zelfs om aan die posten niet te moeten verzaken, dat hij geweigerd heeft den Vlaamschen leerstoel aan de Hoogeschool van Luik te aanvaarden. *Patriote*, gij, die in deze zaak een nieuw *Waterloo* lijdt, waarom weder gesproken van koorden in het huis van eenen gehangene?

De *Patriote* wil nog te kennen geven dat de faculteit van Gent den heer Claeys gunstig zou geweest zijn; dat volksvertegenwoordigers van Brugge en Gent zijne candidatuur zouden aanbevolen, en dat deze zelfs den steun zou genoten hebben van den officiëelen leider der Vlamingen in de Kamer. Dat zullen bevestigingen zijn met den *franc-parler* hem eigen, *in extremis* uitgevonden, want het is valsch dat de *autorités académiques* den Bruggeling voorstonden, en wij hebben bewijzen dat nagenoeg al onze gekozenen het voor den heer Obrie met ons eens waren. Wat den heer Coremans betreft, aan de beschuldiging, hem naar het hoofd geslingerd, kunnen wij moeielijk geloof hechten, want het is juist de heer Coremans die den heer Obrie de eerste aangezet heeft om den leerstoel van Vlaamsch recht te vragen, dan wanneer deze laatste nog op zulk voorkomend geval niet gedacht had!

Dat de Brugsche en Gentsche volksvertegenwoordigers spreken, alsmede de heer Coremans!

Nu moeten wij, om de waarheid te zeggen, nog melden, dat zekere politieke mannen, aan wie gevraagd werd om welke reden zij den heer Claeys hadden voorgestaan, antwoordden : hij was de *eenige* candidaat — de heer Obrie heeft de plaats niet gevraagd. Edoch daarop is te antwoorden : de heer Obrie heeft de plaats *stellig* gevraagd en zijn request is hier den Zondag 16 Maart in de postbus nedergelegd.

Armzalig uitvluchtsel! Moest het request nog versukkeld zijn geweest in den post, of te Brussel *genieterd*, nog kan dit geene verontschuldiging zijn, want iedereen wist genoeg door de aanbevelingen der bladen, der maatschappijen en anders, dat de heer Obrie op rang stond en bleef.

Dat men zich in onze woorden niet bedriege : wij zijn geenszins vijandig aan den heer Claeys, en wij zouden er niets tegen gehad hebben dat zijn peter uit Brussel hem eenige schoone plaats hadde bezorgd, waar zijne studiën hem voor opgeleid hebben.

Doch wat den onderhavigen leerstoel aangaat, men improviseert zich geenen leeraar, en nooit hebben wij gehoord of gezien dat de heer Claeys zich met Vlaamsch bezig gehouden heeft. Op welke Vlaamsche vergadering is hij ooit verschenen...? welk Vlaamsch artikel is ooit uit zijne pen gevloeid...? op welk boek staat zijn naam als auteur geprent...? waar en in welke omstandigheid heeft hij ooit iets gedaan voor de Vlaamsche zaak? Ja, in Juli 1889 is een prospectus van hem uitgegaan, een werk aankondigende over strafrecht, doch daar er geen boek op gevolgd is, denken zekere sceptici dat het een bloot lokaas was voor den besproken leerstoel.

Den nieuwen leergang inrichtende, moest de heer Minister, om er goede vruchten van te bekomen, in de eerste plaats zorgen voor een bekwamen docent; nu, welk gezag, welke glans kan de heer Claeys geven aan de lessen over Vlaamsch strafrecht? Totaal onbekend op ons letterkundig gebied (men weet tot heden zelfs niet, of hij bekwaam is onze taal te schrijven zonder fouten) is hij bovendien aan vele Vlamingen aangeduid als een volbloed fransquillon, die — naar de getuigenis van eenen liberalen Gentschen schoolman — zijn onderwijs aan de Normaalschool te Gent niet in onze taal wilde geven, hoewel hij daartoe door eene ministerieëele verordening van wijlen P. van Humbeeck verplicht was.

Niet opgeleid tot het vak, dat hij thans te onderwijzen heeft, zal hij ook geenen tijd vinden om er zich in te bekwamen. Inderdaad! de heer Claeys vervult noch min noch meer zes posten! Hij is :

Bibliothecaris der stad Brugge,

Leeraar van grondwettelijk recht en staathuishoudkunde aan de Normaalschool van Gent,

Leeraar van grondwettelijk recht en staathuishoudkunde aan de Normaalschool van Brugge,

Leeraar aan de Middelbare school van Brugge,

Leeraar van estetica aan de Academie van Brugge,

Leeraar van strafrecht en strafrechtspleging der Gentsche Universiteit.

Alea jacta est, en wij wachten nu den nieuwen leeraar aan het werk...

Dat de taak hem licht zij, want het is altijd zwaar en lastig als men zich opgedrongen heeft tegen den zin van het leeraarskorps, tegen den zin der studeerende jeugd, ja tegen den zin van gansch een volk!

Intussschen, de Vlamingen niet ophoudende met protesteeren, besloot de heer Minister hun eene halve voldoening te geven, die eerder eene verzwaring van het kwaad mag genoemd worden, want zóo werd onze candidaat voor goed afgescheept : een nieuw besluit, door den *Moniteur* afgekondigd, gelastte den heer Claeys ook met den leergang van strafrecht, in het Nederlandsch.

Onder de protestatiën, welke dit spijtige geval heeft uitgelokt, vermelden wij hierachter die van het Gentsche *Davidsfonds*. Wij nemen ze over, omdat zij krachtdadig en gewichtig is, en omdat zij den heer Minister eenen weg opent om het gedane onrecht gedeeltelijk te herstellen.

Nu vraagt elkeen : Wat zal de heer Minister doen? Zal hij te Luik eenen onbekende benoemen, ofwel den man die niet alleen ten onzent, maar ook in Noord-Nederland de faam geniet van een voortreffelijk schrijver te zijn, die zijne taal grondig kent, onberispelijk spreekt, en sedert jaren het vak, dat te onderwijzen is, ernstig bestudeert?

Wij wachten!

In den loop der besprekingen, welke de ministeriëele beslissingen hebben uitgelokt, en nog dagelijks uitlokken, werd meermaals de vraag gesteld : Waarom, als er quaestie is van Vlaamsche taalbelangen, raadpleegt de heer De Volder de mannen niet, die hunne sporen hebben verdiend, en derhalve recht hebben, gehoord te worden? Waarom neemt hij geene inlichtingen bij de Vlaamsche Academie, samengesteld uit mannen van verschillige denkwijze, alleszins bevoegd, en zijn volle vertrouwen waardig?

De benoeming van den heer Claeys is niet alleen eene fout onder Vlaamsch opzicht, het is ook eene politieke fout. Nooit, of ten minste zelden, heeft een Minister de voldoening in het aanvullen van plaatsen de beide staatkundige gezindheden te vreden te kunnen stellen; hier nochtans was het zóó, en in plaats van met genoegen die kans waar te nemen, heeft men liever de beide partijen en de Vlaamsche partij bovendien, te krenken en te misnoegen. De liberalen zelven vroegen de aanstelling van den katholieken candidaat, en (verkeerde wereld!) de katholieke Minister benoemt den liberale!

Pas zijn de kiezingen van 10 Juni voorbij, waardoor de katholieke Vlamingen van Gent het ministerie vast en pal aan het bewind hebben bevestigd, en het eerste wat zij vragen, niet uit overdreven en misplaatste partijzucht, maar enkel in het belang van de Vlaamsche zaak en ook een beetje van onze partij, wordt brutaal geweigerd... De rechtvaardigheid, de partijsolidariteit en de bewezen diensten, alles moet wijken voor de nepotismezucht van een hoogen ambtenaar. Ja, die benoeming is eene fout, eene erge en grove fout.

Ziehier het hooger bedoelde stuk :

Aan de heeren Senators en Volksvertegenwoordigers van het arrondissement Gent.

HOOGGEACHTE HEEREN!

In den loop der maand April wendde zich het Bestuur van het *Davidsfonds* (*Gentsche Afdeeling*), door tusschenkomst van den heer Begerem, tot den heer Minister van Openbaar Onderwijs, om in gehoor ontvangen te worden, met het doel hem den wensch uit te drukken eenen Vlaamschen leergang van strafrecht aan de Gentsche Hoogeschool te zien inrichten, en daarmede eenen man te gelasten, even bevoegd in het strafrecht als in de Vlaamsche rechtstaal.

Het Bestuur wenschte ook bij den heer Minister er op aan te dringen den heer Claeys, van Brugge, die sedert maanden aangeduid werd om met dien Vlaamschen leergang gelast te worden, niet te benoemen, overtuigd dat deze persoon de hoedanigheden tot het bekleeden van gezegd ambt niet bezit, en tot nu toe geen bewijs van grondige kennis der Vlaamsche rechtstaal gegeven heeft.

Door den heer Begerem werd ons bekend gemaakt dat de

heer Minister gereed was het Bestuur van het *Davidsfonds* te ontvangen, er bijvoegende dat de benoeming vóór de kiezingen der maand Juni niet gedaan zou worden en dat het meer gepast zou zijn deze zaak na de kiezingen met den heer Minister te bespreken.

Weinige dagen na de kiezingen wendden wij ons weder tot den heer Begerem; edoch, vóór dat deze achtbare Volksvertegenwoordiger den tijd had gehad onzen wensch aan den heer Minister mede te deelen, kondigde het Staatsblad de benoeming af van den heer Claeys als « chargé de cours » van eenen leergang van strafrechtspleging.

De heer Minister heeft dus deze benoeming onderteekend, wanneer hij op tijd door den heer Begerem verwittigd was geweest dat het voornaamste der Vlaamsche Katholieke genootschappen in Vlaanderen den wensch had uitgedrukt, hem mondeling te bewijzen dat de heer Claeys de bevoegde man niet was.

Geheel het Vlaamsche land, dat duidelijk zijne wenschen had laten kennen, is door deze benoeming bitter teleurgesteld, en keurt ze luidop af als eene grievende spotternij.

Wij moeten doen opmerken, MM., dat, om de wet van 10 April 1890 toe te passen, het niet voldoende is de strafrechtspleging in het Vlaamsch te onderwijzen, maar dat ten minste een deel van het Strafwetboek in onze taal ook uitgelegd moet worden. Deze leergang mag geen ondergeschikte, maar moet een hoofdleergang zijn, en te dien einde denken wij dat daarmede een gewoon hoogleeraar te gelasten is. Indien de bepalingen der wet van 1849 dit niet toelaten, zoo achten wij het noodig dat deze wet zoodra mogelijk gewijzigd worde, om het getal hoogleeraars aan onze Hoogeschool te vermeerderen en zoo de wet van 10 April 1890 ernstig te kunnen toepassen. Indien de heer Minister beweerde dat de benoeming van den heer Claeys des te gemakkelijker gedaan kon worden daar ze aan de begrooting van het openbaar onderwijs weinig moest kosten, de heer Claeys zijne verschillige bedieningen in onderscheidene scholen van den Staat behoudende, zoo achten wij zulke redeneering beleedigend voor de Vlamingen. Het is niet om eene som van 7.000 fr. 's jaars te sparen, dat de rechten van een volk gekrenkt moeten worden!

Overigens, eenen Vlaamschen leergang door den heer Claeys aan de Gentsche hoogeschool gegeven, zou men als doodgeboren mogen aanzien.

De Vlamingen hebben den 10 Juni het katholiek bestuur krachtdadig ondersteund, niet alleen omdat het katholiek is, maar ook omdat, volgens de beloften door meer dan éénen Minister, en namelijk door den heer de Volder, in de Kamer afgelegd, zij overtuigd waren dat het katholiek Ministerie de Vlaamsche rechten

zou hebben verdedigd. Nu, het is deze rechten niet weinig krenken, eenen Vlaamschen leeraar te benoemen die geen andere titels heeft dan den steun van eenen hooggeplaatsten ambtenaar, en het feit, dat zijne benoeming aan de schatkist weinig kost!

Gedurende den laatsten kiesstrijd zijt gij allen, HH. Volksvertegenwoordigers, als Vlaamsche candidaten opgetreden. Het is met het grootste vertrouwen dat wij ons tot U wenden, overtuigd dat, indien de heer Minister den heer Claeys naar Luik niet zou kunnen verplaatsen om een bevoegd man, den heer Julius Obrie, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, als gewoon hoogleeraar aan de Gentsche hoogeschool te benoemen, gij hier de oprichting zult vergen van een uitgebreiden leergang van strafrecht met den heer Obrie als leeraar, den man door alle Vlamingen gevraagd als de bevoegdste — als de rechte man voor de rechte plaats.

Wordt er aan uwe billijke vraag geen gehoor gegeven, MM., ongetwijfeld zult gij zonder aarzelen in de Kamers optreden om vrij en vrank den heer Minister te herinneren dat de bepalingen der wet van 10 April 1890 ten volle en ernstig dienen toegepast te worden.

Vorenstaand vertoog was reeds door de vergadering gestemd, wanneer het Staatsblad van 21 Juli ons de mare aanbracht dat de heer Claeys ook gelast wordt met den leergang van strafrecht aan de Gentsche Hoogeschool.

Er blijft ons anders niets over, MM., dan krachtdadig protest aan te teekenen, voorloopig de benoeming te vragen van den heer Obrie als gewoon hoogleeraar van strafrecht en strafrechtspleging aan de Hoogeschool van Luik, en U andermaal te verzoeken de klachten der Vlamingen voor de Wetgeving te brengen,

Het ware den Vlamingen eenen nieuwen kaakslag geven. moest de nog te geven leerstoel van Luik insgelijks worden toevertrouwd, zooals het gerucht loopt, aan iemand, evenals de heer Claeys teenemaal in de Vlaamsche letterkundige wereld onbekend, derhalve onbekwaam en niet opgeleid voor zijn gewichtig ambt.

U deze ernstige punten onder het oog brengende, verzoekt U het Bestuur aan allen, wie het aangaat, te willen herinneren dat de Vlaamsche partij te Gent eene macht is, die groote diensten heeft bewezen, en dus beter verdiende dan, ten gelieve van eenen hoogen ambtenaar, gansch onbevoegd om in de quaestie een oordeel uit te brengen, zoo maar doodeenvoudig en zonder in acht genomen te zijn, afgescheept te worden. Feiten als degene, welke geheel het Vlaamsche land hebben ontroerd en geschokt, blijven lang in het geheugen en laten den slechtsten indruk achter.

Aanvaardt, Hooggeachte heeren, de verzekering onzer bijzondere hoogachting.

DE HOOP.

Hoop, want de kimmen
Schitteren weer,
Engelen klimmen
Zacht op en neer.

Zingen in koren
't Opstandingslied :
Hooger geboren
Wanhopen niet.

Hopen is leven,
Klagende bard,
Diep staat 't geschreven,
Diep in uw hart.

Stel het in Zangen,
Zij die uw lied,
Gunstig ontvangen
Wanhopen niet.

De Hoop is een der mildste gaven,
Die God den mensch op aarde schonk,
Een bron, die 't smachtend hart moet laven
Na 's levens bittren lijdensdronk.

Aan Adam is de hoop gegeven
Toen hem den Lusttuin werd ontzegd,
Zij is ons lief en trouw gebleven
En houdt ons aan Gods woord gehecht :

De Hoop is voor den minbedeelde
Een vriend, een troost in druk en smart,
Een schat, een onuitputbre weelde,
Zij weert vertwijfling uit ons hart.

De Hoop verzacht den knel der boeien
Van hem, die in de kluisters zucht,
Zij doet de Zon van uitkomst gloeien
In 't sombre van de kerkerlucht.

De Hoop is 't wachtwoord van den priester,
Is zij des artsen heulsap niet,
Wanneer de Dood, verwoed en driester
Dan 't roofdier, reeds haar prooi bespiedt?

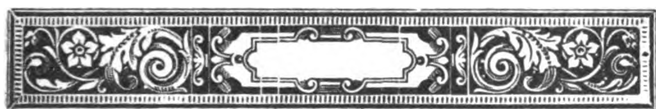
Al zijt ge lijdender en kranker
Dan Job, die op den mesthoop zat,
De Hoop strekke u tot reddingsanker,
Door 's levensstormen afgemat.

De Hoop is uit 't Geloof geboren,
De Liefde blijft haar bondgenoot,
De Hoop is 't deel der uitverkoren,
Der afgedwaalden reddingsboot.

O Hoop, gij wiekt op Englenveder,
Bezoekt paleis en leemen stulp,
Legt onder ieders peluw neder
Vertrouwen in des Heeren hulp.

De doodstrijd kan mij niet doen schrikken,
'k Doorklief den lijdensoceaan
En Zie de Hoop met Englenblikken
Op 't strand van 's Hemels haven staan.

Hasselt. KAREL QUAEDVLIEG.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

De drie Zustertalen, ***Vlaamsch, Latijn en Grieksch, of Regels voor vergelijkende taalstudie op het gebied der Nederlandsche, Latijnsche en Grieksche talen,*** door J. Pasco.

In het Julinummer 1890 van het Belfort heeft de heer X. van Brussel dit werk beoordeeld, en hij zegt er zijne meening over met volle vrijmoedigheid, gelijk het eenen waren oordeelkundige betaamt. Om wille der waarheid meenen wij echter zijne beoordeeling niet zonder antwoord te mogen laten.

Stippen wij vooreerst eene drukfout aan in het aanhalen van het prospectus : « Het is heden *niet* genoegzaam bewezen, dat de latijnsche en de grieksche talen, van den eenen kant, en al de Europeaansche levende talen, van den anderen kant, zeer nauw met elkander verwant zijn... »

Dat woordje *niet* staat geenszins in het prospectus; het is dus eene drukfout die in de recensie ongezien is binnen geslopen. Het prospectus zegt : « Het is heden genoegzaam bewezen, enz. »

1ste *aanmerking*. De heer X. schijnt de benaming van *zustertalen*, aan Vlaamsch, Latijn en Grieksch toegepast, niet te kunnen verkroppen. Ons dunkens moest de uitleg die op bl. 13 nopens die benaming gegeven wordt, hem nochtans volle voldoening schenken. Neen, Vlaamsch, Latijn en Grieksch zijn geene zusters in den engen zin dien men heden aan dit woord geeft, maar wel in den zin dien men eertijds nog al dikwijls aan dit woord toekende, dat is bloedverwanten.

Maar, zegt de heer X., « men vergelijkt geene arische talen die in hetzelfde lid niet verwant zijn. »

Ja wel; hoe zou het anders mogelijk zijn hunne verwantschap — in verschillend lid — te bestatigen? Alleenlijk is de vergelijking wat moeilijker, dan wel als de talen « in hetzelfde lid » verwant zijn. Kluge deed het; Schoebel deed het; Bopp deed het; Eichhoff deed het; waarom zouden wij het niet mogen doen?

2de *aanmerking*. De heer X. denkt « dat de tijd nog niet gekomen is, om eigenlijke handboeken van taalwetenschap voor het middelbaar onderwijs op te stellen ». Deze meening deelen wij met hem; ook

staat er nergens in het prospectus of in het werk zelf dat het boek als « *handboek* voor het middelbaar onderwijs » zou moeten of kunnen dienen. Het werk is toegewijd aan de vlaamsche leeraars van het middelbaar onderwijs, niet om hen de taalwetenschap te doen onderwijzen, maar om ze beter in staat te stellen hunne gevorderde leerlingen ter loops « opmerkzaam te maken op de nauwe verwantschap tusschen Vlaamsch, Latijn en Grieksch, en alzoo hun onderwijs gemakkelijker en aangenamer te maken ».

Over eenige jaren kende ik aan de Hoogeschool van Leuven eenen Duitschen jongeling die pas de banken van het Gymnasium verlaten had; hij kende de bijzonderste regels van klankverwisseling tusschen het Hoogduitsch, het Latijn en het Grieksch, en wist alzoo voor de voornaamste woorden zijner moedertaal hunne verwanten uit het Latijn en het Grieksch aan te halen. Ik vroeg hem eens of hij bijzondere studiën in dit vak gedaan had. — « Neen, antwoordde hij, maar onze heer professor van Grieksch leerde ons dat in het voorbijgaan. » Waarom zouden de Vlaamsche leeraars niet kunnen wat de Duitsche doen?

3de *aanmerking*. Volgens den heer X., « wilde schrijver eene Germaansche taal onderzoeken, hij moest eene oude Germaansche taal nevens het Grieksch en het Latijn ten berde brengen ». Hier schijnt de beoordeeler vergeten te hebben wat hij hooger zegde : « men vergelijkt geene arische talen die in hetzelfde lid niet verwant zijn. » Eene oude Germaansche taal is zoo min als eene nieuwe *in hetzelfde lid* met Latijn en Grieksch verwant. Hij schijnt ook niet te weten of te vergeten dat de vormenleer uit het werk gesloten blijft en dat alleen de wortels of de stammen der woorden in de drie talen vergeleken worden. Ware het werk eene vergelijkende spraakkunst, dan kon men zeker met het Vlaamsch geenen weg, daar de verbuigings- en vervoegingsvormen in deze taal te verre zijn versleten; dit wordt uitdrukkelijk verklaard op bl. 14 en 15. Doch zulks viel niet in het plan: alleen de verschillige gedaanten van den wortel of van den stam der woorden worden vergeleken en hiertoe worden de phonetische regels opgegeven.

4de *aanmerking*. De heer X. zegt dat het oud Chineesch niet éénlettergrepig was, en met éénen stoot slaat hij de vormkundige verdeeling der talen in duigen. Wij zullen niets doen om die verdeeling, nog onlangs algemeen aangenomen en nu in duigen gevallen, op nieuw in voege te brengen. Er is te weinig aangelegen om erover te twisten. Op bladz. 10 wordt uitdrukkelijk bekend dat die verdeeling niets leert over de verwantschap der verschillige talen; zij is dus zonder belang voor het doel des werks en wordt maar aangehaald pro memoria.

5de *aanmerking*. Wat in de taaltafel door Oud-Nederlandsch verstaan wordt, kan de heer X. lezen op blad. 13, 4°. Hij schijnt het bestaan van Oud-Nederlandsch niet te kunnen aannemen, omdat,

« naar zijne bescheiden meening, het Nederlandsch uit de tongvallen der Saksen, Franken en Friezen gesproten is. » Welnu, hij mag die meening behouden — wij deelen ze nagenoeg met hem (zie bl. 38, 2de nota) — en terzelfder tijd heel gerust het bestaan van het Oud-Nederlandsch aannemen; immers het Oud-Nederlandsch bevatte reeds de verschillige bestanddeelen die wij in het Nieuw-Nederlandsch aantreffen.

6de *aanmerking*. De heer X. is fel geërgerd, omdat er op bl. 13 geschreven staat, dat « de Gotische taal mag aanzien worden als de stammoeder der andere Nederduitsche talen. » Volgens hem zou zulke zinsnede maar passen in een werk der verledene eeuw, en hij beeldt zich in dat daaronder een verouderd taalstelsel schuilt, hetwelk moet vergeleken worden met het stelsel van Chappe voor het schrijfdraadwezen. Hij denkt waarschijnlijk dat die woorden moeten verstaan worden, alsof al de Nederduitsche talen rechtstreeks van het Gotisch moesten afgeleid worden Doch dat zulks de ware zin niet is, dat kon hij, met wat meer aandacht, gemakkelijk onderscheppen. Geheel het werk spreekt daar borg voor.

Er staat wel dat de Gotische taal als de stammoeder *mag aanzien worden*, doch niet dat zij *wezenlijk* de stammoeder is der andere Nederduitsche talen. De taaltafel (op bl. 12) toont genoeg aan, hoe die woorden moeten verstaan worden en in welke verhouding het Gotisch tegenover de andere Nederduitsche talen gesteld wordt : de Gotische taal staat nevens de andere Nederduitsche talen als eene spruit van denzelfden stam; doch, daar zij de oudste en de voornaamste is onder hen, moet zij ook het best de oorspronkelijke karakterstrekken van den stam weerspiegelen en mag alzoo als stammoeder der andere gehouden worden, ofschoon zij het niet wezenlijk is.

7de *en laatste aanmerking*. De heer X. « beklaagt dat hij nergens, beneden de bladzijden, de werken der hedendaagsche Duitsche, Fransche en Nederlandsche taalmeesters vindt aangestipt. »

De reden daarvan had hij kunnen vinden in de volgende zinsnede van het Voorwoord : « wij hebben getracht zoo nauwkeurig mogelijk de bijzonderste regels op te geven voor eene vergelijkende studie tusschen Vlaamsch, Latijn en Grieksch, en hebben daartoe alles bijgebracht wat wij door *eigene opmerkzaamheid en overweging* gevonden hebben en meenen als zeker te mogen voorstellen. »

Wie niemand tegenspreekt of niemand naschrijft, moet niemands werken aanstippen.

Het hoofdzakelijke van het werk bestaat in het daarstellen der regels van klank-, staf- en orgaanwissel voor Vlaamsch, Latijn en Grieksch; edoch, voor zooveel wij weten, heeft nog geen enkele Duitsche, Fransche of Nederlandsche schrijver die phonetische regels bepaaldelijk voor deze drie talen opgegeven.

Slot. Wij bedanken den achtbaren beoordeeler voor de moeite die hij heeft willen aanwenden, om een boek te bespreken waartegen hij, bij het zien alleen van den titel, zoo fel vooringenomen was; maar tevens betreuren wij dat hij zijne bespreking bij het prospectus en de dertien eerste bladzijden der Inleiding beperkt heeft, zonder het hoofdzakelijke des werks aan te roeren. Of zijne aanmerkingen nu ook gegrond waren, dat mogen onze lezers beslissen.

Leuven. J. P.

Acta Mar Quardaghii, Assyriae praefecti, syriace nunc primum edidit una cum versione latina, J. B. Abbeloos; S. Th. D. — Bruxelles. Société belge de librairie.

Bovenstaand werk van Mgr. Abbeloos, Rector der Hoogeschool, verdient niet alleen de aandacht der geleerden, welke zich aan de studie der oostersche talen wijden; als bijdrage tot de geschiedenis der aloude beschaving, en der kerkvervolging onder Sapor in Perzië zal het ook in wijdere kringen kennis kweeken en nut stichten.

Wij vinden hier kostbare inlichtingen omtrent de zeden en gebruiken, de staatkundige en huiselijke toestanden, uit lang vervlogen eeuwen. De schrijver voert ons nu eens aan het hof, dan weder onder het volk en in het huisgezin, om tafereelen te schetsen, welke menig duister punt der oostersche beschaving in het volle licht stellen.

Kardagh uit koninklijk bloed ontsproten, en door de natuur rijkelijk begaafd, muntte uit door zijn ijver voor den eeredienst der magiërs of oud-perzische priesters. Het was hem niet moeielijk de genegenheid van den koning te verwerven, die hem met gunsten overlaadde, en tot landvoogd van Assyrië benoemde! In deze betrekking gebruikte hij zijn vermogenden invloed om den heidenschen afgodendienst te bevorderen. Maar de Voorzienigheid riep hem tot eene hoogere bestemming. Zij bezorgde hem een onderhoud met een christen kluizenaar Abdischou genaamd, wiens wijze lessen in den dwalenden geest het licht ontstaken, en hem den veiligen weg tot de waarheid baanden.

Op eigenaardige wijze bewijst de kluizenaar dat de zon en de maan, het vuur en het water, de lucht en de aarde het onveranderlijke, eeuwige, volmaakte wezen der godheid missen, en daarom ten onrechte door den landvoogd als goden vereerd worden. Deze belangrijke bladzijde zal den geschiedschrijver der philosophie uitstekende diensten bewijzen. zij toont hem duidelijk hoe de grieksche Godsleer bij de Syriërs begrepen en verklaard werd.

Quardagh geeft aan de roepstem der genade gehoor, zweert het heidendom af en wordt een beschermer der christenen. Kloekmoedig en onversaagd blijft hij bij zijn voornemen en weêrstaat heldhaftig aan de verlokkingen zijner familie en aan de woede der

priesters. Vrijwillig leverde hij zijn lichaam in de handen van het volk, dat hem op bevel des konings steenigde. Een steen, door zijn vader geworpen, opende aan zijne edele ziel, bloedgetuige tot den dood, de hemelsche gewesten. Een jaarlijksch feest te Melki gevierd houdt de nagedachtenis van den martelaar in eere.

Onnoodig te zeggen dat niet alle bijzonderheden van dit verhaal dezelfde historische waarde hebben. De legende heeft het hare bijgedragen, om de geschiedkundige feiten op te smukken. De bezonnen nuchterheid van den schrijver waarborgt nochtans de waarheid der hoofdzaken. Het handschrift van Diarbekir, dat tot grondslag van deze uitgave diende, behoort tot de 8e of de 9e eeuw.

Het werk is op stevig papier, met eene prachtige letter gedrukt. De geleerde uitgever heeft den tekst met *varianten* (verschillende leeswijzen) voorzien volgens een handschrift van Mossoul, en een handschrift in handen van een Chaldeeuwsch priester, den eerw. heer Bedjan.

Al zijn wij onbevoegd om over de philologische waarde der uitgave te oordeelen, gaarne brengen wij hulde aan de latijnsche vertaling, welke door klaar- en bondigheid, door zuiverheid en gespierde wendingen uitmunt, en het lezen tot een waar genot maakt. Bemoedigend is het tevens in den harden levensstrijd zich aan het voorbeeld der geloofshelden te spiegelen, vooral in onze dagen, waar de christelijke beginselen al te dikwijls aan de zucht naar rijkdom, eer en genot opgeofferd worden.

Wij wenschen Mgr Abbeloos van harte geluk en koesteren de hoop dat zijne veelvuldige bezigheden hem niet zullen beletten nogmaals uit zijn rijken schat eenige syrische gedenkstukken aan het publiek mede te deelen.

De algemeene waardeering met welke zijne uitgaven van Bar Hebreus, Jacobus Sarug en der Acta S. Maris begroet werden, verzekeren hem den dank der vrienden van de Oostersche letterkunde en geschiedenis, te meer omdat de boekverzamelingen in België volstrekt niet aan overvloed van dergelijke handschriften lijden.

Leuven. A. D.

Een handboek voor Vlaamsche dichterscholen. — Onder dien titel vinden wij in het Belfort (aflevering der maand Juli) een goed artikel, heel juist beredeneerd, over het gebruik van Boileau's « *Art poétique* » in onze Vlaamsche dichterscholen. 't Is jammer oprecht dat die Fransche mijnheer zoo lang op onze Vlaamsche banken gezeteld, en den Vlamingen tot leidsman gediend heeft. Lang genoeg heeft hij getroond in onze dichterhalle om met eer te kunnen aan de deur gezet worden. Jammer is het, dat niet alle Vlaamsche leeraren Vondels werkje gekend en gebruikt hebben! Wie weet wat al dichters men gekweekt hadde met Vondels Vlaamsche spijze, wat al dichtergloed gestookt

door Vondels dichtervuur, wat al dolenden gericht en tot het toppunt van den Parnassus geholpen door Vondels hechten leiddraad, door zijne vaderlijke raadgevingen en hertelijke aanmoedigingen! Hadde men zulks van over vijftig, honderd jaren reeds gedaan!... Doch, wie bekent het niet met ons, is het niet wat ruim laat, om Vondel, niettegenstaande al zijne verdiensten, nog de plaats van leidsman in onze klassen toe te vertrouwen? Een grijsaard van 't jaar Onzes Heeren 1650 tusschen jeugdige mannen van achttien jaar! Of deed tusschen dit en 240 jaren onze edele Vlaamsche dichtkunst niet den minsten vooruitgang? Wat al nieuwe schrijvers zagen we sedert dien op het dichterveld optreden! wat al nieuwe dichtvormen werden er bestudeerd en gebezigd! wat al meestergewrochten zagen het licht na de verschijning van Vondels « Aanleidinge ter Nederduitsche dichtkunst »! En over dit alles zwijgt de groote puikdichter. (We vergeven het hem volgeerne : de man was geen profeet!) Doch anderen hebben dit met Vondels wenken weten te vereenigen, en alzoo een uitmuntend handboek voor Vlaamsche dichterscholen vervaardigd : wij bedoelen het in druk zijnde werk van den zoo gunstig gekenden heer Frans Willems. Wie kent niet dien schrijver van zoo menig degelijk schoolboek en dichtstuk? Wie, na zijn « Stijl- en Letterkunde » voor de Proza gebruikt te hebben, twijfelt er nog aan, of zijn tweede deel « Poëzij » zal dezelfde weerde hebben, en dezelfde rijpe en overvloedige vruchten voortbrengen? Dichter, zal hij het dichtervuur in de jeugdige studentenharten doen ontgloeien; dichter vol goeden smaak, zal hij door zijne lessen oprechte dichters en kunstenaars vormen. Geen boek kan beter geschikt zijn « om in den jongen studiosus het kunstgevoel, de vatbaarheid voor het schoone te ontwikkelen en te verfijnen. »

En bij den dichter zullen de jonge studenten een getrouwen leidsman vinden, die hun de wetten en de regels leeren zal, hun de strikken van het hedendaagsch *realisme* en *materialisme* zal aanduiden, en steeds het beeld van den oprechten poëet voor oogen houden. Hij is « een goed leidsman, die den weg weet, die vriendelijk en behulpzaam is, die begeestering kan verwekken voor het doeleinde dat men bereiken wil, en den last der reize in lust weet te keeren. » Tevens zal de student in dit boek uittreksels aantreffen van de beste, ja, van alle bekende schrijvers, met dezer levensschets en voornaamste werken. De eerweerde heer Lepeleer vraagt een handboek voor Vlaamsche dichterscholen : welnu, wij meenen hem er geen beter te kunnen aanduiden.

Zeker zal het boek van den heer Willems als schoolboek onder meer dan één oogpunt den voorkeur verdienen boven Vondels « Aanleidinge ». Immers, wat Vondel geschreven heeft zijn enkele wenken, goed en juist, ongetwijfeld, doch algemeene wenken, die zoowel bij proza als poëzij te pas komen. Waar

vindt men in Vondel de bepaling en de voorbeelden der bijzondere dichtvakken, waar regels en oefeningen? En wien dunkt het niet, dat een boek dat spreekt « over de voeten en de maat der verzen, over den ommetrek en aard van allerhande rijmen en dichten », volmaakter is dan een werk waarin dit alles *werd overgeslagen*? Ja, wat Vondel zegt over de vloeiendheid der verzen, het rijm en zijne ongezochtheid, en andere dingen van dien aard, kon beter « met de levendige stemme en voorbeelden beduid worden », dan dat wat hij oversloeg. Alwie het nieuwe werk van Frans Willems zal gezien hebben, zal niet meer aarzelen Vondels « Aanleidinge » in de bestoven bibliotheek te laten steken, en den studenten Willems' boek in handen te geven.

Tegen October, tegen de heropening der klassen is de « Stijl- en Letterkunde, 2e deel, Poëzij, » van Frans Willems gereed. Moge het boek veel bijval vinden en de beste vruchten opleveren! Dit zal, wij twijfelen er niet aan, en wenschen er den schrijver op voorhand hertelijk geluk over.

Antwerpen. X.

Vondels Meesterstuk, Lucifer, *treurspel in vijf bedrijven.* Taal- en Letterkundig verklaard door A.-M. VERSTRAETEN S. J. — Tweede verbeterde uitgaaf. — Gent, ter drukkerije van A. Siffer, Hoogpoort, 52. A° 1890. Prijs fr. 1,50.

Pater Verstraeten is voor onze lezers eene oud-kennis. Pas eenige maanden geleden, stuurde hij ons zijn met reden gewaardeerd *Leven van den Hoogeerw. Pater Beckx;* en vroeger sprak de critiek met welverdienden lof over zijne *Studiën over Vondel* en zijn *Jozef in Dothan.* Heden stellen wij de tweede uitgaaf voor van *Lucifer.* — Zooals gij ziet, werkt P. Verstraeten voor ons middelbaar onderwijs, en zijn werk is degelijk werk. Zonder aarzelen durf ik schrijven, dat zijne Vondel-uitgaven de beste zijn, die wij in de handen onzer katholieke jeugd kunnen geven. Er zij hem dank voor. — In hoeverre verschilt nu deze tweede uitgaaf van de eerste, in 1884 gedrukt? De schrijver verwittigt ons zelf : hij heeft zich de aanmerkingen ten nutte gemaakt, welke hem door bevoegde mannen uit Noord en Zuid gedaan werden, hij heeft zijnen arbeid zorgvuldig herzien en op menige plaats dien nog verbeterd. Zou het noodig zijn het plan van het boek voor te leggen? Op het *voorbericht* volgt eene *korte levensschets van Vondel;* daarna de *inleiding,* waarin ons de *geschiedenis van 't treurspel* wordt uiteengedaan, *de bronnen* worden aangewezen, een woord gerept over *de wijzigingen* door Vondel uitgedacht, en *historische feiten* zijn aangeduid, die Vondels meesterstuk eenigszins ophelderen. Of de « Lucifer » eene « politieke allegorie » is, wordt nu later in het *Aanhangsel* besproken.

Doch waarom nog verder het boek ontleed? Zeggen wij ter loops dat wij eenige wijzigingen of nieuwe nota's aantroffen, o. a.

I Bed. v. 30, 80, 131, 134, 154, 207, 210; II Bed. v. 446; III Bed. v. 1067; IV Bed. v. 1423, 1570, enz. Kort en klaar zijn de volgende « Vondel-kwestiën » in het I Aanhangsel verhandeld : 1. Is de « Lucifer » eene politieke allegorie? — 2. Is de « Lucifer » een tooneeldicht? — 3. Wat voor personen moest Vondel kiezen? — 4. Welke taal zullen de engelen spreken? — 5. Heeft Vondel Milton nagevolgd of omgekeerd? — Die besprekingen zijn belangrijk; men sla ze niet over. — Het II Aanhangsal bevat tekst- en taalcritiek. Ik zie hier met genoegen dat het v. 100 — duister vers — eene melding krijgt, evenals v. 51, 235, 240 en 1718. .

Eene lijst der schoonste stukken sluit het boek. Juister nog dan bij 't eerste verschijnen [Sept. 1884], zou het *Bien Public* nu mogen schrijven : « Le commentaire forme un beau travail d'un « vrai mérite philologique et littéraire »; en heden nog meer dan toen is het waar hetgeen het Londensch *Atheneum* getuigde : « Pater « Verstraeten heeft een merkweerdig werk uitgegeven vol van letter« kundige en taalkundige waarde, over Vondels *Lucifer*, voorganger van het *Verloren Paradijs* door Milton. » — Dank en eere zij den schrijver, en ook den uitgever om zijn wel verzorgden druk. J. MUYLDERMANS.

St. Maarten, door HECTOR CLAEYS, *onderpastoor te Leffinge*. Tielt, G. Pollet-Dooms, 1890, 8°. Prijs fr. 1,25.

Een der meest populaire heiligen, in België en Frankrijk, is Sint Marten, bisschop van Tours, wien, alleen in ons land, niet min dan vier honderd kerken en kapellen zijn toegewijd. Zijn lange levensloop was gewijd aan het goede, en vervuld met waarlijk buitengewone, ja wonderbare gebeurtenissen, welke reeds gedurende het leven van den heilige te schrift werden gesteld door SULPITIUS SEVERUS, die verklaarde te verhalen wat hij met eigen oor gehoord, met eigen oog gezien, of uit den mond van Martinus zelf vernomen had.

Het is dit wonderbaar leven dat de eerw. heer H. Claeys, in vijftien hoofdstukken, aan de Vlaamsche lezers doet kennen. Wij volgen den vromen man van zijne vroege kinderjaren. Eerst soldaat, op bevel van zijnen vader, worden zijne oogen geopend voor het goddelijk licht en ontvangt hij in het jaar 339 het H. Doopsel. Van den keizer ontslag hebbende bekomen, verlaat hij het leger, wordt kluizenaar en bezoekt verscheidene landen als geloofsverkondiger. In de handen gevallen eener rooversbende, ontsnapt hij, en gaat de Ariaansche ketterij bevechten, maar wordt door de Arianen gegeeseld en verjaagd. Na een verblijf op het eiland Gallinaria bouwt hij een klooster te Ligugé, bij Poitiers, verricht verscheidene wonderen, verwekt den geestdrift des volks, en wordt geroepen tot den bisschoppelijken stoel van Tours. Nederig van gemoed, blijft hij in zijne levenswijze van monnik volherden, sticht een aantal kloosters en nieuwe parochiën, geeft het voorbeeld der verhevenste

liefdadigheid, predikt te Parijs met den grootsten bijval, en sterft, uitgeput van krachten, te Candes, waar hij geroepen was om eene oneenigheid te vereffenen.

Al de feiten, met betrekking tot het leven des heiligen mans, zijn gestaafd ot toegelicht door historische schriften, welke ons een allergunstigst denkbeeld geven van des schrijvers belezenheid Daarop volgt het verhaal der gunsten, in velerlei omstandigheden door Sint Marten's voorspraak verkregen, en der groote vereering, welke, reeds onmiddellijk na zijn overlijden, zijner nagedachtenis werd bewezen. Eindelijk heeft men de legenden en sagen, in verband met den heilige, en de liedjens, te zijner eere door het volk gedicht.

De schets, ziet men, is volledig, en daarbij zeer verdienstelijk bewerkt. De eerw. heer Claeys verhaalt klaar, zonder nutteloozen omslag van woorden; zijne taal is vrij zuiver, zijn stijl boeiend. In het kort, zijn boek verdient ten volle de gunst des publieks.

De druk is net; alleen hadden wij gewenscht dat de aanteekeningen, onder aan de bladzijde, niet zoo dicht tegen den tekst waren gesteld; een weinig meer *wit*, onder en boven, hadde het oog meer voldaan en de lezing vergemakkelijkt.

Het hier aanbevolene boek van den eerw. heer Claeys is het tiende, door hem geleverd. Deze groote werkzaamheid moge tot voorbeeld gesteld worden aan vele priesters, wien het noch aan tijd noch aan begaafdheid mangelt om de letterkunde te verrijken. G.

De Zangschool, *tijdschrift ter bevordering van de cijfer methode*, verschijnende zesmaal 's jaars in afleveringen van 16 bladz. in-4°. Prijs fr. 0,75 per jaar; zich te wenden tot den eerw. heer J. Tysmans, leeraar in de Normaalschool van Mechelen.

Dit schrift dat onder de redactie verschijnt van de heeren Tysmans, Kanunnik Van Damme, Kanunnik Michiels, Pastoor Karsseleer, de Schoolopzieners G. Bols en F. Willems, en onder de hooge bescherming en aanmoediging van Mgr. Cleynhens, Edgar Tinel, Kanunnik Luyssen, den eerw. heer J. De Sitter en de heeren Sak en Tilborghs, kunnen wij bij onze lezers niet beter inleiden dan hier over te drukken wat zijne Redactie aan hare lezers zegde bij het verschijnen der eerste aflevering :

« Wij bedanken onze talrijke inschrijvers voor de bereidwilligheid, met welke zij op de *Zangschool* hebben ingeteekend.

Zij hebben verstaan dat de cijfermethode geroepen is om eene geheele omwenteling, maar eene nuttige en vreedzame, in het zangonderwijs te bewerken. Wat vroeger in hoogere onderwijsgestichten en muziekscholen met moeite kon verkregen worden, het zelfstandig zingen namelijk, gaat voor de lagere school mogelijk, ja gemakkelijk worden.

De lezers van de *Zangschool* zijn de eerste soldaten van het leger dier omwenteling in Vlaamsch-België. Met hunne hulp zal

dit leger, hoewel reeds zeer aanzienlijk, eerlang tot een legioen aangroeien. Zoo ieder nog één man aanwerft, zal de *Zangschool* haast tot in ieder dorp en in elke school doordringen.

Men denke eens na :

Hoe meer lezers, hoe meer verbeteringen aan het tijdschrijft kunnen toegebracht worden;

Hoe meer lezers, hoe meer kinderen die leeren zingen, en bijgevolg, hoe levendiger de school, hoe aangenamer het familieleven, hoe keuriger de zang in de deftige maatschappijen, hoe stichtender de zang in de kerk.

Hoe meer lezers, hoe minder slechte straatliederen, hoe meer volksbeschaving!

Men denke dit rijpelijk na, en ieder zal geerne voor zoo edel een doel eenige moeite willen aanwenden.

Wij verzoeken onze lezers ook, ons in te lichten over de uitbreiding der cijfermethode en ons kennis te geven van de moeielijkheden, die zij bij de toepassing zouden ontmoeten, en van de opwerpingen, welke zij zelven tegen het cijferstelsel ooit gemaakt hebben of van anderen hooren inbrengen.

Sterk door die medewerking zullen wij met hoop en moed en volherding onze ledige stonden wijden aan de verdediging der cijfermethode tot voordeel van onze dierbare Vlaamsche jeugd en onder de leuze : *Voor God en Vaderland!* »

Schets der hedendaagsche Geschiedenis van België (1789-1889), door den Z. eerw. heer Sylv. Balau Uit het Fransch vertaald. Gent, A. Siffer, 1890, 97 bl. Prijs fr. 0,60.

De Lezer heeft hier een kort en bondig overzicht der voornaamste feiten, welke sedert het berucht jaar 1789 tot den dag van gister in ons land zijn voorgevallen. Deze feiten zijn opgehelderd en gezond beoordeeld, zoodat het boekje leerrijk is en met de meeste vrucht door het volk zal geraadpleegd worden.

Bij het onderwijs der jeugd kan het groote diensten bewijzen; het is namelijk het eenige handboekje van dien aard, dat bestaat, zoo volledig, zoo duidelijk, zoo gepast. Wil men de jeugd bewaren voor afdwaling van het rechte spoor, als zij eens de wereld zal ingetreden zijn, dan is het volstrekt noodig haar in te lichten nopens de politieke toestanden van ons land in de laatste tijden : zij zal dan zien wie de voorstanders zijn der vrijheid, orde en wettelijkheid, wie de samenleving beroerd en in gevaar gebracht hebben en zich behelpen met allerlei onnoemlijke middelen om het bewind in handen te krijgen, of, dat bezittende, te behouden.

Wij bevelen dit boekje aan voor scholen van volwassenen en voor gestichten van middelbaar onderwijs. G.

Woordenboek der Nederlandsche taal. *Vijfde deel, eerste afdeeling : Glaasje-gloed.* Bewerkt door Dr. A. Beets en Dr. J.-W.

MULDER. Wij moeten, met betrekking tot dit hoogstmerkwaardige werk, de vroeger nog gedane opmerking herhalen : de bewerkers van het *Woordenboek* schijnen de meeste minachting voor de Zuid-Nederlandsche dichters aan den dag te leggen.

Verzen worden hier aangehaald van een groot getal Hollanders, slechts van vier Belgen. Is het stelsel? opzettelijke verzwijging van onze goede schrijvers? Ons dunkt, dat de opstellers van het *Woordenboek* voorbeelden mogen zoeken bij de Vlamingen evenzeer als bij de Hollanders, en dat zij in het groote werk de namen dienen op te nemen van al degenen, die op den Vlaamschen zangberg eenen naam hebben verworven. Het uitvluchtsel: men kent in Holland de werken der Vlaamsche schrijvers niet, kan er geen zijn : de bewerkers van het Woordenboek zouden wèl doen, die te leeren kennen.

Levensschets van Adriaan Willaert, door Is. VAN EECKHOUTTE. Roeselare, De Brauwer-Roelens, 1890, 8°, 31 bl.

Het doel van den schrijver is, te bewijzen dat de stichter der Venetiaansche Muziekschool te Roeselare geboren werd. Volkomene zekerheid, dit is, eene geschrevene wettelijke oorkonde, bestaat daarvan niet, maar wel eene geloofbare getuigenis van eenen waarheidlievenden geschiedschrijver — JACOB DE MEYERE — en onweerlegbare redeneeringen van ED VAN DER STRAETEN en FR. DE POTTER. De heer van Eeckhoutte heeft alles wat over den beroemden zanger, met betrekking tot zijne geboorteplaats, geschreven werd, bijeengebracht, met het loffelijke inzicht, zijne stadsgenooten te bewegen eindelijk gevolg te geven aan de beslissing des gemeenteraads van 6 Maart 1867, om Willaert's kunst en verdienste met een standbeeld te verheerlijken.

Wij hopen, dat dit boekje niet te vergeefs zal geschreven zijn, en danken den Opsteller voor zijne poging om een waarlijk groot man aan de vergetelheid te ontrukken

Du. — De *Nederlandsche Spectator* van 's-Gravenhage geeft van de hand van Dr Stoett eene uiterst vleiende beoordeeling over het werk van Hipp. Meert *Het voornaamwoord Du,* bekroond in den prijskamp der K. Vl. Academie.

K. Vl. Academie. — Zitting van 16 Juli 1890 : Regeling van huiselijke zaken, nieuwe uitgaven, bibliographie, commissiën enz., en verslag van M. de Potter over het voorstel om de jaarlijksche plechtige zitting in Augustus te beleggen, ten einde de buitenlandsche Eereleden meer gemak te geven ze bij te wonen.

Vlaamsche belangen. — Van de nieuw gekozene vertegenwoordigers der Vlaamsche arrondissementen hebben de volgende heeren den eed in de Kamer afgelegd, in 't Vlaamsch : Helleputte, de Corswarem, Begerem, de Smet de Naeyer, Herry, Vercruysse,

De Malander, Raepsaet, Thienpont, Raemdonck, Van Naemen, Fiévé, Van Cleemputte; in 't Fransch : Schaetzen, Meyers, de Pitteurs, De Sadeleer, Van Wambeke, Kervyn de Lettenhove. De Bruyn, Van den Steen, Eeman, Verbrugghen, Woeste

Deze eedafleggers in het Fransch zijn nochtans allen, buiten de drie laatste, bestuurleden in afdeelingen van het Davidsfonds! Noblesse oblige!

— Bij de uitdeeling der belooningen voor daden van zelfopoffering deed Minister De Volder een groot deel zijner aanspraak in 't Vlaamsch. Bravo, heer Minister, uw voorbeeld toont dat willen kunnen is.

— Bij de aanstelling van den nieuwen rector van het O. L. Vrouwcollege der EE. Paters Jezuiten, te Antwerpen, was bijna gansch de plechtigheid in 't Vlaamsch. Insgelijks bravo! en mocht dit goede voorbeeld overal navolgers vinden.

— De Oud-hoogstudentenbond van West-Vlaanderen richt eenen oproep tot alle behoudsgezinde Vlaamsche maatschappijen en strijdgenooten, ten einde eenen bond te stichten die zijnen invloed over gansch Vlaamsch België zou doen gevoelen. — Te Brussel ijvert men insgelijks voor het in leven roepen van een algemeen nationaal of Vlaamsch verbond. Men ziet het, de Vlamingen werken en streven met immer groeienden ijver, stellig kan de bepaalde zege niet lang meer uitblijven.

— De *Nederduitsche bond* van Antwerpen heeft, ter gelegenheid van het jubelfeest des Konings een manifest uitgegeven, waarin de rechten der Vlamingen krachtdadig vooruitgezet worden.

Congrès Wallon. — Dit congres den 20 Juli door een handvol onbekende illustraties te Brussel gehouden, onder het voorzitterschap van een zekeren heer Termonia, vraagt niet min dan de afschaffing van de Vlaamsche Academie, het intrekken der Vlaamsche taalwetten, de overheersching van het Fransch in gansch België, en eene grootere hoeveelheid Waalsche beambten in de Vlaamsche gewesten. *Riscum teneatis...* er waren er zelfs van gevoelen dat eene Waalsche Academie moest opgericht worden alsmede een Waalsche schouwburg, dat het Vlaamsch van de muntstukken en de bankbriefjes moest verdwijnen, en andere gekheden meer.

Het hoofdbestuur der Vlaamsche landdagen heeft op die uitzinnigheden geantwoord door een klinkend manifest, in 't Fransch aan de Walen, in 't Vlaamsch aan de Vlamingen.

Aan die bewonderaars van Frankrijk die rond het standbeeld van Belliard hunne voorliefde voor de *grrrande nation* gingen uitboezemen, en niet konden nalaten hunne hulde te gaan bewijzen aan den Franschen gezant, te Brussel, zij de omzendbrief aanbevolen van de chocoladefabriek Meunier-Lambert te Parijs die laatst schreef:

Monsieur Pissoort notre agent *pour la province belge* ayant cessé enz. enz.

Province belge!!!

1815 Waterloo herdacht! 1890. — *De inrichtingsraad der Waterloo-betooging,*

Gezien de Vlamingen Waterloo herdacht hebben, omdat, zooals staatsminister J.-B. Nothomb het den 29en December 1832, in de Kamer zoo treffend zegde :

« *Si la battaille de Waterloo avait été gagnée par la France, c'en était fait pour longtemps de notre indépendance, et Bruxelles, au lieu d'être la capitale de la Belgique, redevenait le chef-lieu du département de la Dyle.* »

Gezien, dus, de Vlamingen den verjaardag van Waterloo enkel gevierd hebben omdat de zegepraal, in 1815, door Belgen en Hollanders, Engelschen en Duitschers behaald, het zelfbestaan van België heeft gered;

Gezien, bijgevolg, de betooging van 22e Juni geenszins tegen Frankrijk was gericht;

Gezien, overigens, de geschiedenis onzer betrekkingen met Frankrijk, door de eeuwen heen, niet van aard is om den Belgen vertrouwen in te boezemen in de inzichten onzer Zuiderburen omtrent onze onafhankelijkheid;

Gezien, inderdaad *de Franschen, acht-en-veertig malen in onze vredelievende gewesten zijn ingevallen,* ten einde deze te overmeesteren, te weten : 4-maal in de 11e eeuw, 5-maal in de 12e eeuw, 3-maal in de 13e eeuw, 11-maal in de 14e eeuw, 4-maal in de 15e eeuw, 9-maal in de 16e eeuw, 6-maal in de 17e eeuw, 4-maal in de 18e eeuw, 2-maal in de eerste helft der 19e eeuw;

Gezien de Fransche legers den Belgischen bodem, gedurende *honderd-vijf-en-twintig* jaren in alle richtingen doorkruist hebben;

Gezien in 1697 de Fransche maarschalk de Villeroy onze aloude Branbantsche stad Brussel, gedurende vier dagen en vier nachten beschoten heeft, zoodat meer dan *vier duizend huizen,* waaronder het Broodhuis en zestien kerken, verbrand of door het geschut vernietigd werden;

Gezien *Frankrijk,* in de tweede helft der zeventiende eeuw, *een derde van ons vaderland ingepalmd heeft,* te weten : gansch Artesie met het franschhatend Atrecht; de Vlaamsche steden : Grevelinge, Boerburg, Bergen, Duinkerke, Kassel, Belle; de Waalsche steden : Rijsel, Dowaai, Kamerijk, Lequesnoy, Landrecies, Avesnes;

Gezien onze Fransche naburen, van 1828 tot 1871, 13-*maal* getracht hebben België, geheel of gedeeltelijk, bij middel van diplomatische onderhandelingen in te lijven, te weten : in 1828, in December 1830, in Januari, in Maart, in April en in Augustus 1831,

in 1848, in December 1851, in 1864, in 1866, in 1867, in 1869 en en in 1871;

Gezien Frankrijk, namelijk in December 1830, *den afstand eischte van Luxemburg*; *in Januari* 1831, *van Philipville en Mariënbourg*; *in Maart* 1831, *van Bouillon*;

Gezien, in April 1831, *Frankrijk aan Engeland voorstelde België tusschen deze beide mogendheden te verdeelen*;

Gezien, den 12e Augustus 1831, de heer de Talleyrand, *Frankrijk's afgezant* bij de Londensche Conferentie, aan den heer von Bulow, gevolmachtigde van Pruisen, verklaarde :

Que Léopold était une pauvre créature incapable de régner;

Que les Belges n'étaient qu'un tas de lâches vagabonds, indignes d'être indépendants ;

Qu'aux difficultés, nées du mouvement de septembre, il n'y avait qu'une seule solution, savoir : le partage de la Belgique entre la France, la Prusse et l'Angleterre; — een voorstel dat — evenals andere — met verontwaardiging door Pruisen en Engeland verworpen werd;

Gezien, in Februari 1871, Thiers de Belgische gewesten, tot vergoeding voor Elzas en Lotharingen, aan Bismarck vroeg;

Gezien, volgens eene verklaring dezer dagen in de Duitsche Kamer afgelegd, Frankrijk nog onlangs herhaalde malen bij Duitschland heeft aangedrongen tot aanneming van Thiers' voorstel;

Gezien de Vlamingen evenwel niemand haten, *maar het Belgische Vaderland hartstochtelijk beminnen, Belgen zijn en Belgen willen blijven*;

Gezien wij het ons ten plichte achten, onzen medeburgers gansch de waarheid te zeggen;

teekent ten krachtigste verzet aan

tegen de houding van dagbladen en personen, wier Franschdolheid, wier haat tegen Vlaanderen, in de hoogste mate, verderfelijk is voor de vrijheid en de onafhankelijkheid van ons dierbaar Vaderland.

De d. d. Schrijver, *De eerste Voorzitter,*
POL GISSELEIRE, advokaat. MAURITS JOSSON, advokaat.

† **Eduard-Joris Grégoir**, geleerde toonkundige, talentvolle toondichter en onderscheiden boekkenner en -liefhebber. Geboren te Turnhout, stierf hij te Antwerpen, 68 jaar oud.

Hij schreef : *Galerie biographique des artistes belges, Recherches historiques sur les journaux de musique, Documents historiques relatifs à l'art musical, L'art musical sous les règnes de Léopold I et Léopold II, Du chant choral et des festivals en Belgique, Les artistes belges au XIXe siècle, Mémoires sur Gossée, André-Ernest Grétry, Les gloires de l'opéra et la musique*, enz. enz. Hij vervaardigde ook stukken voor klavier, serenaden, kooren

en romancen. en als de dood hem komen verrassen is, arbeidde hij aan een werk vol onuitgegeven merkwaardigheden over onze twee vermaarde violonisten De Bériot en Henri Vieuxtemps.

† **Mgr. van Weddingen,** Kanunnik van Mechelen, Dr in Godgeleerdheid van Leuven, aalmoezenier van het hof te Brussel, 49 jaar. Dezer dagen werd hij met algemeene stemmen tot lid benoemd der Koninklijke Academie van België, in de klas der letteren.

Hij schreef : *Feuilles de lierre,* gedichten, *Notre Dame de Montaigu, Éléments raisonnés de la religion, Bases de la certitude* en *Somme philosophique.* In 1874 werd hij door de K. Academie van België bekroond voor een werk over de wijsbegeerte van St. Anselmus van Cantorbery.

Hij was een heilige priester en een man vol talent en geleerdheid. Het is hij, die het godsdienstig onderwijs gegeven had aan onze prinsessen Stephanie en Clementine.

† **Dr Georg Penon,** leeraar aan de Hoogere Burgerschool van Groningen. Melden wij van zijne talrijke schriften : *Historische en bibliographische beschouwing van Vondel's Hekeldichten* (1874), *Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* (1881), *Nederlandsche Dicht- en Prozawerken,* bloemlezing uit de Nederlandsche letteren ten gebruike bij Jonckbloet's *Geschiedenis der Ned. Letterkunde* (1886-1889).

Dr Penon was slechts 40 jaar oud.

† **Philippe Burty,** opziener der Schoone Kunsten, uitstekende critiek in *L'art au XIXme siècle, La Gazette des beaux-arts, La Presse, La Liberté* tijdens Emiel de Girardin, *La République française, L'art, The Academy* enz. Hij was zelfs begonnen met zich op de schilderkunst toe te leggen in het atelier van den bloemschilder Chabal.

Hij schreef ook eene levensschets van den landschapschilder Paul Huet, *Chefs-d'œuvre des arts industriels, Les émaux cloisonnés anciens et modernes, Maîtres et petits maîtres.* Inzonderheid getuigt dit laatste werk van diepe kennis, smaak en kunstgevatheid.

† **Karel Delmotte.** — Dezer dagen overleed te Gent, in den ouderdom van 60 jaren, deze letteroefenaar van geene verdiensten ontbloot, en wiens naam in tal van letterkundige tijdschriften te vinden is. Aanvankelijk bloemist, bij zijne ouders, liet hij dat bedrijf varen om handelaar te worden, zijne ledige uren wijdende aan de beoefening der dichtkunst. Hij liet in 1876 eenen bundel verzen drukken onder den titel : *Dichtproeven* (408 bl. 12°) en maakte eenen tweeden tot de uitgave gereed toen de dood hem onvoorziens kwam halen. Prud. van Duyse, en na dezes overlijden Fr. de Potter, moedigden hem op het lettergebied aan. Delmotte vormde eene niet onbelangrijke

verzameling van Nederlandsche dichtwerken, vooral der drie **laatste** eeuwen.

† **Baillot,** 70 jaar oud. Hij was lang de wetenschappelijke opsteller van den *Moniteur universel*. Hij laat hooggeschatte werken achter : *L'Astronomie au XIXe siècle, Les Phénomènes de la combustion, la Théorie des parallèles, Eléments de météorologie, Traité d'astronomie, le Mouvement scientifique*, enz.

† **Gottfried Keller,** te Zürich, 71 jaar oud. Hij was een der grootste Duitsch-schrijvende dichters, de schrijver van *Die Leute von Seldwyle, de Züricher Novellen, Das sinnengedicht, Martin Salander.*

HEIL DEN KONING!

DE hymne van een volk in vreugd
Dat 's Heeren gunst en 's Konings deugd
Eenstemmig looft in jubelgalmen,
Geestdriftig dankt in hoogtijdspsalmen!
De Volksstaat, zestig maal verjaard,
Erkentlijk om den troon geschaard
Die rijst omschaûwd van vredepalmen!

Ons Koning, zeetlend op den troon,
Draagt om zijn diadeem de kroon
Getrensd uit de eedle zilverblâren
Der eerste vijf en twintig jaren
Van 't wijs en vaderlijk beleid
Dat Belgie's onafhanklijkheid
In heil en vrede mocht bewaren.

De vorst benijdt geene eertrofee
Waarbij der moeders ach en wee
't Bazuingeschal der zegekoren
Met jammerenden rouwklank storen.
Zijn eignen wensch heeft hij volbracht :
Voor 't land het heil, den roem, de macht
Uit vrede en vlijt en recht geboren.

En maakt de levensbloei den grond
Ons eng, een breedren horizont
Ontsluit hij, zorgend, vóór onze oogen —
Eén wereld wint zijn vreedzaam pogen...
Uw Koning, Belgie, treedt u voor!
Spoed ter beschaving op zijn spoor
En volg naar glorie en vermogen!

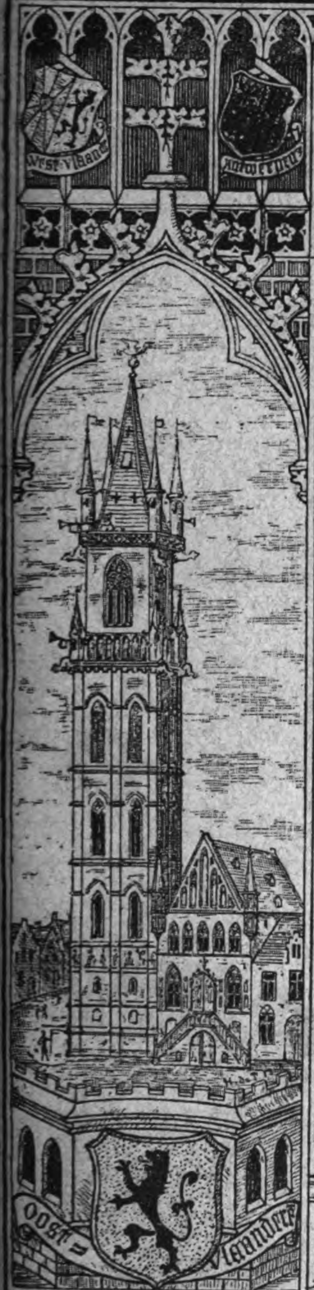
De Koning doet zijn woord gestand,
En eerlijk trouw blijft hem het land.
De Vorst zal op de Natie leunen,
De Natie op haar' Koning steunen;
(Die trouw aan wederzijdschen plicht
Maakt aan den Vorst den schepter licht)
Tot eens een danklied hem zal dreunen

Als elders nooit is opgegaan —
Wanneer, met rijke vracht gelaân,
Uit gindsche verre reuzenstroomen
De handelsbooten binnenstoomen,
En onze stout ontworpen hoop,
Vóór 't oog van 't wonderend Euroop,
Tot zege en zegen is gekomen.

Dr H. Claeys, pr.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent
Drukkerij A. Siffer
Hoogpoort, 52 en 54

Vijfde jaargang. 1890. September en October. Nrs 9 en 10

DE VROUW IN DE MAATSCHAPPIJ.

DE mensch, wie zal het ontkennen, is het pronkstuk der schepping, hij is er tevens de meester van. Hij moest daarom als een vorst in zijn paleis worden binnengeleid in den aardschen lusthof, waar de pasgeschapen natuur in maagdelijke bekoorlijkheid hem tegenlachte. Daar bescheen hem het gulden zonlicht, afspiegeling van den oneindigen glans zijns Scheppers. Hem kwamen de dieren in onderdanige bewondering om strijd hunne eer bewijzen; onmetelijke palmen en aromatische gewassen wuifden over het hoofd diens eerstelings met hunne groenende takken en bloeiend loof.

De bergleeuw kwispelde hem aan met zijnen staart,
En loech den meester toe. De tijger lei zijn aard
Voor 's Konings voeten af. De landstier boog zijn horen,
En d'olifant zijn snuit. De beer vergat zijn tooren;
Griffoen en adelaar kwam luisteren naar dien man,
Ook draak en Behemoth, en zelf Leviatan.
Nog zwijg ik welk een lof den mensch wordt toegezongen
En toegekwinkeleerd van 't lustprieël vol tongen;
Terwijl de wind in 't loof, de beek langs d'oevers speelt,
En ruischt op een muziek, dat nimmer 't hart verveelt. (1)

En toch bij al die bekoorlijkheid, die Adam in onverstoorde onschuld genoot was zijn geluk slechts ten halve volmaakt. Daar ontbrak iets, dat de waarde

(1) Vondel's *Lucifer*, 1e bedrijf.

dier verrukkelijke tafereelen zou verduizendvoudigen, dat een onbestemde leemte in zijn hart moest aanvullen, iets dat hem ook wel onderworpen, doch tevens aan hem gelijk zal zijn, een tweede hij-zelf, eene gezellin.

Milton schildert voortreffelijk dat gevoel van onvoldaanheid in het hart des eersten menschen, wanneer hij hem de verzuchting in den mond legt :

Adore thee Author of this universe
And all this good to man! for whose well-being
So amply, and with hands so liberal,
Thou hast provided all things : but with me
I see not who partakes. In solitude
What happiness? Who can enjoy alone,
Or, all enjoying, what contentment find? (1)

God voorzag in die behoefte door het scheppen van Eva. Dat ééne schepsel vereenigde al het aantrekkelijke der jubelende aarde in zich en sloot daarenboven een ontzichtbaar paradijs van geestelijke schatten in van liefde, toewijding, troost en 't liefelijkst geluk :

Grace was in all her steps, haeven in her eye
In every gesture dignity and love. (2)

Wat de groote Vondel zoo heerlijk omschrijft :

Nu kenne ik eerst het heil van 't goed
Der meégenoodschap, nu gij blijde
U weet te voegen aan mijn zijde.
Wat valt mij uw genoodschap zoet!
Wat 's eenzaamheid bij 't lief genieten
Van uwe tegenwoordigheid!
Mijn hulp! indien ge van mij scheidt,
Zou 't leven mij dan niet verdrieten?
Mijn zuster, dochter, of mijn bruid,
Hoe zal ik u, mijn liefste noemen?
Het paradijs strooit palm en bloemen:
Voor uwe voeten groeit het kruid. (3)

(1) MILTON. *Paradise lost*, book 8th.
(2) MILTON, *l. c.*
(3) *Adam in ballingschap.*

De natuur des menschen heeft zich nooit verloochend; geen tijdsverloop van eeuwentallen, geen wisseling van klimaat, geen invloed van beschaving of verandering van levenswijze hebben die teedere genegenheid kunnen dooven. Zedelijke verlaging en bederf alleen hebben somwijlen voor bepaalden tijd en plaats de natuur verkracht en Gods heerlijke ordening geschonden.

Is het zachte karakter eener vrouw ontaard, heur liefde en toewijding miskend, dan worden er monsters van wreedheid en haat gevormd. Er staan Megera's op, die hare kinderen in stukken snijden, giftmengsters die hare echtgenooten verderven, furiën voor wie niets meer heilig niets eerbiedwaardig is, helgedrochten die, in volle woede naar vuurwapenen grijpen en van de barricaden eener oproerige stad onschuldigen nederschieten.

De wreede tooneelen uit het heidendom, de ruwe barbaarschheid van eenige wilde volksstammen leveren in de geschiedenis het treurig bewijs van hetgeen de ontaarde natuur eener vrouw vermag. De opmerking van Buccanano is volkomen waar, dat overal, waar het Christendom niet heerscht men eene treurige verlaging der vrouw aantreft. Het Christendom verhief haar in de natuurlijke waarde en verhoogde haar edele gaven naar geest en hart door de wijding van heiligen godsdienstzin.

De vrouw aanvaardde een nieuwen werkkring in een soort van huiselijk apostolaat doordat zij hare lievelingen de eerste zaden van deugd in het hart legt en op haar moederschoot het eerste « Onze Vader » leert stamelen. De godsdienst geeft een nieuwen glans aan hare zedigheid, een hoogeren gloed aan hare liefde en bewonderenswaardige kracht aan hare offervaardigheid. Door het Catholicisme werd de vrouw weldra weer beschouwd als de gezellin en niet als slavin van den man, nog minder als een eenvoudig werktuig ter voldoening zijner lusten; het leerde den man de vrouw beminnen en achten tevens met een genegenheid, die opwekking des geestes en veredeling des harten schenkt:

In loving thou dost well, in passion not,
Wherein true love consists not; love refines
The thoughts and heart enlarges. (1)

Ten gevolge dier verheffing is ook thans nog de vrouw de troost, de vreugd, het geluk van den man. Vergeefs gaat gij de heerlijke natuurtafereelen zien, die de wereld te aanschouwen geeft, indien gij haar niet aan uwe zijde hebt. De watervallen der Niagara zullen u treffen in verpletterende majesteit, maar uwe bewondering, die gij niet aan een belangstellende gade kunt mededeelen, verkwikt het hart niet. Vrij moogt ge u in Monaco gaan vestigen, waar een tweede Fénélon zijn Elyseesche velden zou plaatsen, om de streelende temperatuur en het verrukkelijk landschap, gij smaakt geen vrede wanneer aan uwe zijde dat geluk niet wordt gedeeld.

And hills all rich with blossom'd trees
And fields which promise corn and wine
And scatter'd cities crowning these,
Whose far white walls along them shine,
Have strew'd a scene, which *I should see*
With double joy wert thou with me. (2)

Hetzij ge den Simplon bestijgt, het meer van Como opvaart, waar de geheele omgeving geest en zinnen betoovert, of het eiland Capri bezoekt om u te dompelen in het azuur, dat de zee weerspiegelt, ontmoet uw oog geen glimlach van voldoening of uw oor geen ontboezeming van medegevoel bij dien uitgespreiden luister, dan blijft het hart onvoldaan. Er ontbreekt een hoofdtoon in de harmonische mengeling van geluiden en wat W. van Haaren eenmaal zong blijft altijd waar :

« Vlugt dan, reis vry naar afgelegen staten;
Zeil door de middellyn naar 't verre Zuiderland,
Hun denkbeeld zal u nooit verlaten
Het staat, het wagt u reeds op strand. » (3)

(1) Milton, *l. c.*
(2) Lord Byron, *Childe Har. Pilgr.* Canto 3.
(3) *Het menschelijk leven.*

Doch heden wederom bestaat er een gevaar, dat aan de teedere karaktertrekken der vrouw worde afbreuk gedaan door haar te ontwikkelen in verkeerde richting, door bezigheden die de hare niet moeten zijn, door een last van wetenschap, die het hart versteent, door een onzinnige emancipatie.

Hierover juist wenschten we in dit opstel eenigzins uit te weiden om aan te toonen, dat de vrouw van onschatbaar nut is in de maatschappij, maar het niet moet noch kan zijn door hoog opgevoerde beoefening der wetenschap, door staatsposten en andere voor haren aanleg niet berekende betrekkingen.

Wanneer men uit het oogpunt van geaardheid en ontwikkeling der zielsvermogens de beide sexen met elkander vergelijkt, aarzelt men geen oogenblik te besluiten, dat deze zich in twee duidelijk onderscheiden groepen laten verdeelen, vermogens van teedere welwillendheid en liefde van den eenen kant, aanleg van bespiegelend verstand en praktisch vernuft van den anderen.

Volgens alle voorname wijsgeeren zijn de groote werken des verstands, van den wil en zelfs van de verbeelding het eigendom des mans, terwijl de bevalligheid en minzaamheid van geest, de teedere genegenheden des harten en het vruchtbaar medelijden aan de vrouw behooren. Zoo verscheen volgens het scheppingsplan in het paradijs het eerste menschenpaar, dat Milton beschrijft :

... In their looks divine
The image of their glorious Maker shone
. . . . though both
Not equal, as their sex not equal seem'd;
For contemplation he and valour form'd;
For softness she and sweet attractive grace;
He for God only, she for God in him; (1)

Wanneer men de geestesvoortbrengselen der vrouw nagaat van af de hoogste oudheid tot in deze eeuw en op-

(1) *Paradise lost*, book 4th.

lettend gadeslaat, wat de zwakke kunne voortdurend nog verricht, spreekt en schrijft, moet men aanstonds bekennen, dat in alles wat de hoogste geestvermogens betreft op 't gebied van wetenschappen, van bestuur en staatkunde, de vrouw in verre minderheid staat met den man. Op dit gebied zijn in den loop der eeuwen nauwelijks twee vrouwennamen uit den vloed der vergetelheid ontkomen; en wie zou dan nog die enkelen durven vergelijken met een Plato, Aristoteles, Archimedes, Thomas van Aquino, Newton, Lavoisier, Leibnitz? (1) Die mannen hebben de grenspalen van het gebied der menschelijke kennis verder uiteengezet; de macht en glorie des menschen tot eene ongekende hoogte opgevoerd. Hunne blikken drongen door in de kolken der afgronden en tot de sferen der hemelen, zij lazen in de harten der menschen. De bewegingen der sterren hebben zij berekend en teekenen van leven ontdekt in wezens, die van de onbewerktuigde stof niet te onderscheiden waren. Den weg der uitvindingen en ontdekkingen hebben zij geopend, maakten wijze wetten den volkeren ten heil, hielden met bekwame en vaste hand de teugels van het staatsbewind. In de krijgskunde toonde de man menigwerf, wat hij vermag, waar het geldt een volk te verdedigen of een beginsel te handhaven, welk een moed, wat koenheid hij kan ontwikkelen, welke scherpzinnigheid aan den dag leggen in het nemen van besluiten.

Daar zijn redenen aan te geven, waarom in de annalen der vrouwelijke sexe op wetenschappelijk terrein bijna geen beroemde naam voorkomt. De kennis van hemel en aarde evenmin als die van het menschelijk hart zijn geen eenvoudige gaven der natuur; onze geest kan daarmede slechts verrijkt worden door lange studie en een aanhoudenden, noesten arbeid. Hoe zou het

(1) Wie over deze beroemde geleerden nadere gegevens wenscht, vergelijke de studie in nr 6 van *Het Belfort* door A. Milcamps S. J., getiteld : « Wiskundige vrouwen ».

karakter der vrouw zich daaraan kunnen gewennen?

Tot in de laatste helft onzer eeuw waren er geen scholen, waar zij het alphabet dier hoogere kennissen kon aanleeren, geen universiteiten om haar geest er mede te doordringen; haar stonden geen laboratoriën ten dienste ter waarneming der verschijnselen in het rijk der natuur. Thans, ja, heeft de emancipatiegeest ook voor de vrouw hoogere instellingen van onderwijs geopend of toegankelijk gemaakt: maar wat zal dat baten? Na de eerste jaren der jeugd te hebben doorgebracht in de vermaken eener weekelijke opvoeding, bereikt zij weldra den leeftijd, waarop eene bijna plotselinge omwenteling in haar lichaamsgestel een zekere periodieke rust van lichaam en geest voorschrijft, een leeftijd, alswanneer de geleidelijke ontwikkeling des verstands meer en meer wordt belemmerd door de schokken der zoetste maar tevens vreeselijkste der hartstochten.

Daarna legt hare verdere bestemming de noodzakelijkheid op om de neiging van het geheugen te verrijken en de rede tot rijpheid te brengen op te offeren aan een anderen aandrang des gemoeds nl. van te behagen. Vervolgens komt er een tijdperk, waarin de vrouw een toestand ondergaat, die, daar hij dikwijls een ziekte is, wegens de smarten en offers die hij vordert, al haren moed en geesteskracht vraagt, om de plichten van echtgenoote en moeder naar behooren te vervullen. Deze nemen al haren tijd in, vereischen hare voortdurende zorgen en moeten de grondslagen leggen voor haar verder levensgeluk.

Veronderstellen wij echter dat de vrouw deze moeielijkste tijdperken haars levens voorbij is en dus eenige vrije uren zou kunnen vinden om zich met vrucht aan de ontwikkeling des geestes en de beoefening der wetenschappen te wijden.

Maar alsdan is het te laat, de geschikte tijd is heen, de tijd van energieke gedachten, van het vooruitzicht, dat ze vergroot, het enthusiasme, dat ze kleurt komt niet weder. En op welke studiën zal zij zich

gaan werpen? Zal zij zich gaan toeleggen op een tak van wetenschap of kunst waarvan noch hare kindschheid, noch hare jeugd, noch de rijpere leeftijd de beginselen heeft aangeleerd? Zal zij zich vertrouwd kunnen maken met ideeën, die door niets zijn voorbereid, integendeel door alles zijn verstikt; wanneer die denkbeelden daarenboven zelfs in den man alle hulpmiddelen der opvoeding en tijdduur vereischen om te ontkiemen en wortel te schieten?

Men ziet hieruit dat er in het leven der vrouw geen gelegenheid bestaat en nooit bestaan heeft om den arbeid vol te houden die de wetenschap noodig heeft.

Hoe zouden wij dan nog vruchten zoeken op dat gebied?

De toestand der vrouw, haar aanleg, inborst en natuur ontzegt haar den toegang niet alleen tot den tempel der wetenschap maar zelfs tot het portaal ervan.

Uithoofde van die gesteldheid der vrouw, komen de onbetwiste waarheden der natuurkunde, de geleerde twijfels der physiologie en de diepe duistere afgronden der wijsbegeerte niet voldoende onder haar bereik; de uitgestrekte gezichteinder der geschiedenis ontgaat haar zwakken blik en de verpletterende strijd der politiek rangschikt zich kwalijk in de reeks harer bezigheden.

Wanneer men de werkelijke macht des menschen, de kracht en verhevenheid zijns geestes zou willen zoeken in meesterstukken van poësie en andere schoone kunsten, meestal vruchten eener rijke verbeelding, zal het aandeel, dat de zwakke sexe daarin heeft, evenmin overwegend blijken. Homerus, Virgilius, Dante, Tasso, Milton, Phidias, Apelles, Canova en Beethoven zijn geen vrouwennamen. Laten er ook al eenige met lof bekende namen tot ons zijn gekomen, daar is er toch geene, die aan de onsterfelijke werken doet denken van bovengenoemde meesters. Wel is het 2 of 3 maal gebeurd, dat de natuur door een noodlottigen misgreep een sprankje dichtvuur van Virgilius in een vrouwenborst,

en in het hoofd van Corinna een vonkje van den gloed van Goethe en Byron heeft gelegd. Het heeft er gezangen uitgewerkt, die de wereld met bewondering heeft aangehoord, geschriften geteeld, die de pen eens mans zich niet zou schamen voor de hare te erkennen en kronen verworven, die de sterke sexe gewoonlijk voor zich behoudt, omdat ze van de andere kunne niemand vindt, die er aanspraak op maken mag.

Maar tot welken prijs zijn deze overwinningen der vrouwelijke lier dikwijls niet behaald; welke betreurenswaardige afdwalingen heeft de betoovering dier akkoorden al te vaak na zich gesleept; wat al droevige stappen heeft zij meestal moeten uitboeten in tranen en hartzeer!

Onder de vrouwen, die een waarachtig mannelijk talent de geschonken eerbetuigingen heeft waardig gemaakt, wil ik haar laten spreken, die in de zuiverheid des harten gedacht en met oprecht gemoed beleden hebben, dat voor en boven de lauweren des verstands en de bedwelming des roems de plichten gaan van dochter, van echtgenoote en moeder. Dat zij mij zeggen welke bittere misrekeningen en afgrijselijke geesteskwellingen eene nog onvolmaakte vermaardheid heeft gekost; hoe duur die werken haar kwamen, welke evenwel niet zijn bekroond door den god, die Homerus inspireerde, noch door de gecoturneerde muse, noch door de godheid, die de groote lessen der geschiedenis in brons graveert.

Wat mag dan wel de vrouw verhinderen de schoonste palmen te plukken, die voor de werken der verbeelding zijn weggelegd?

In die voortbrengselen toch is de ingave van het genie bijna alles, terwijl de voorbereidende studiën, die ongetwijfeld nuttig zijn ter ontwikkeling echter geenszins een overwegenden invloed hebben, gelijk bij de wetenschappen het geval is. Waarom geen vrouwelijke Homerussen, Dante's, Michel-Angelo's? Waarom niets waarlijk grootsch, uitgestrekts, veel omvattends in de kunstwerken der vrouw? Omdat in de voortbrengselen

der phantasie of liever in den beeldenden geest alles van elkander afhangt, elkander aanvult, alles een harmonisch geheel uitmaakt: omdat dezelfde hand, die aan de vrouw hare constitutie en de plichten van echtgenoote en van moeder heeft gegeven, haar terzelfder tijd eene fijn gevoelige organisatie en een inborst schonk, die in verhouding moesten staan tot hare bestemming, en niet eene voortdurende bron zijn van ijdele verlangens en nuttelooze pogingen tot een onbereikbaar doel. In een woord de groote Uitdeeler aller gaven karig voor de vrouw met de giften van den scheppenden geest, is voor haar weldadig geweest met die van het hart, dat in zijn edelste werkingen geheel het eigendom is der vrouw, de hoeksteen van haar bestaan, harer plichten, harer zending, van haar geluk; van het hart, welks naam de reeks van gaven samenvat, die ik vroeger genoemd heb, vermogens van genegenheid in tegenoverstelling met de vermogens van zuiver verstand.

Maar beminnen bestaat voor de vrouw niet in de behoefte van te behagen, welker overmaat en lange duur bijna altijd uitloopen op noodlottige gevolgen, den ondergang der kuische zedigheid, de veronachtzaming van plicht en trouw. Nog minder bestaat die liefde in uit de dikwijls bedorven omgeving het voorbeeld van die ongeregelde hartstochten te putten, welker schande de gevaarlijke boeken vult, die een ongebonden litteratuur aan hare jeugdige verbeelding aanbiedt. Zelfs de verfrisschingen eener weinig passende conversatie mogen geen beminnen heeten; 't zijn gevaarlijke afleidingen des harten, waarbij de verbeelding eerst de eenige schuldige niet in gebreke blijft de overige vermogens in hare afdwalingen mee te sleepen Beminnen in den goeden zin bestaat voor de vrouw van haar vroegste jeugd, in het vinden in eigen hart en het voorbeeld eener teedere, zorgzame moeder den grondslag aller genegenheden, die den huiselijken haard aantrekkelijk maken, eigenschappen, die in mijn oog de vrouw, die

is wat zij wezen moet en gevoelt wat zij vermag, hoog verheffen.

Beminnen is zien in de teederheid, die een achtenswaardig echtgenoot voor haar heeft, en zij zelve hem nog veel meer toedraagt, den grondslag van huiselijk geluk en den gemakkelijken steun voor de vervulling aller plichten, waarvan dat geluk grootendeels afhangt. De liefde jegens de kinderen van een echtgenoot, zoo eerzaam bemind, is het bezit dier onuitputtelijke schatten van toewijding, van zorg en offervaardigheid, die zij hun reeds begint te schenken voor hunne geboorte en niet zal ophouden te bewijzen dan bij den dood.

Wanneer alle liefdesuitingen van dochter, zuster, echtgenoot en moeder zijn voldaan of liever vervuld, zonder ooit tot verzadiging te brengen, vindt de vrouw nog in heur hart de onuitdroogbare bron van teeder medelijden, dat zich uitstrekt tot al wat haar omringt, dat met een woord, een zucht, een traan, de bitterste smart weet te lenigen. Het vormt een band, een gulden keten, die vrede en eendracht samenhoudt bij de stormen van haat en geweld, het droevig erfdeel der sterkere sexe.

Die kostbare gave is in staat een zwak en teergevoelig wezen, dat een onaangename geur reeds kwetst, een twijfelachtige beweging beleedigt, te verplaatsen te midden der asylen door de christelijke liefde opengesteld voor de walgelijkste ziekten, te wonen achter de zware grendels der gevangenissen en tuchthuizen, die de maatschappij sluit over het gevaarlijkste, niet zelden het schandelijkst bederf.

De man kan niets in vergelijking brengen met dergelijke toewijding, met zulk een medelijden, dusdanige liefdeblijken. Daar is geen zoon, noch broeder, noch echtgenoot, noch vader, noch minnaar, die gelijk een vrouw, dochter, zuster, echtgenoote, moeder en beminde is. Het hart, de vermogens van genegenheid, de gave der beminnelijkheid zijn haar deel, hare roem, haar triomf. Wie zal beweren dat zulke voorrechten niet heerlijk zijn?

Het bespiegelend verstand, waarvan ik de kiem zelf ontzeg aan de vrouw, wanneer het den naam van genie draagt, mag haar echter niet ontbreken voor zoover het betrekking heeft op het practische leven en den maatschappelijken omgang. Zij behoort haren geest te ontwikkelen, niet om eenmaal tot het corps der geleerden te behooren en als *femme savante* een kruis voor hare omgeving te worden, maar om heur taak in de samenleving beter te kunnen vervullen. Volmondig zeggen wij Molière na :

> Je consens qu'une femme ait des clartés de tout,
> Mais je ne lui veux point la passion choquante
> De se rendre savante afin d'être savante. (1)

Eveneens noemen wij het eene onnatuurlijke en dwaze emancipatie aan de vrouw een diploma van stuurman uit te reiken, gelijk zekere Amerikaansche juffrouw Pool te Chelsen in den staat Massachusetts ten deel viel. De nieuwsbladen van Mei ll. voegden er bij, dat deze vrouwelijke zee-specialiteit haar beroep uitoefent op de stoomboot *Isis*.

Het kan minder strijdig zijn met het karakter en den aanleg der vrouw als telegraphiste of telephoonbediende op te treden, nochtans moet men toegeven, dat het hare ware roeping niet is. Zij kan dienst doen als een goedloopend raderwerk in de groote bewegingsmachine van het menschdom, maar tegen dat werktuigelijke is haar natuur op den duur niet bestand. Geen wonder daarom dat voor weinige maanden in het « women's Penny paper » (2) werd geklaagd over de stugheid en onbeleefde behandeling van vrouwelijke beambten bij de Engelsche posterij.

Indien het volkomen nutteloos is in verschillende oude talen de natuurlijke geschiktheid tot spreken te

(1) *Les femmes savantes*. Acte I, scène 3.
(2) N° van 13 Mei 1890.

oefenen, die niemand haar zal ontzeggen, zoo is het der vrouw zeer dienstig, dat zij een tamelijk uitgebreide kennis bezit der taal en litteratuur van haar eigen land. Hebben wij daaraan niet de beminnelijke figuren te danken van een Anna en Maria Tesselschade, der begaafde vrouwen Agatha Deken en Elisabeth Wolf, die in den bloeitijd der Nederlandsche rederijkers het sieraad waren der letterkundige kringen? Nemen daardoor ook thans niet eene Mathilde door hare novellen en een Hilda Ram door hare gedichten een eigenaardige plaats in onder de letterminnaars? De schrijfster en de dichteres geven noodwendig hare natuurlijke denkwijze, zachte inborst, teeder gevoel kortom haar karakter weder in hare pennevruchten. Terwijl de man kracht en gespierdheid bij voorkeur ten grondslag legt van zijn letterkundigen arbeid, stelt de vrouw door zachte vervoering en aantrekkelijke naïveteit een zeker evenwicht en harmonie daar, dat het gebied der kunst tot een schoon geheel aanvult. Aan den geest der vrouw zelve geeft dit eene verheffing in evenredigheid met den edelen aandrang des harten, hetgeen zij nooit zou verkregen hebben door eene diepzinnige studie der philologie of der schoone kunsten. Dank deze matige ontwikkeling zal zij geen reden hebben met Armanda uit het blijspel te klagen :

« C'est faire à notre sexe une trop grande offense,
De n'entendre l'effort de notre intelligence
Qu'à juger d'une jupe, ou de l'air d'un manteau,
Ou des beautés d'un point, ou d'un brocart nouveau. » (1)

In plaats der diepe kennis, die geen ander resultaat oplevert dan de vrouw te vervreemden van hare bescheiden levenstaak en de haren staat passende deugden, dient evenwel eene matige bekendheid met het wereldsysteem haar eigen te zijn, niet de wiskundige berekeningen die het vaststellen, maar de algemeene gegevens, die het

(1) *L. c.*, acte III, scène 2.

verklaren. Zij zal haar geheugen moeten sieren met de voornaamste feiten der algemeene geschiedenis en de bijzonderheden van die haars vaderlands.

't Zou zelfs loffelijk zijn indien zij eenige aandacht schonk aan tijdrekenkunde en aardrijkskunde, de elementaire aard- en natuurkunde, al ware het slechts op oogenblikken, die zij anders besteedt met haar pianomuziek te doorbladeren of haar imaginatie te laten zweven over de besmettelijke hartstochten van een roman. Alzoo haar geest verlichtend en versierend zal de vrouw een solieden grondslag leggen voor hare genegenheden. Na deze behoorlijke ontwikkeling zal zij voor haren echtgenoot, laat hij in geleerdheid ver boven haar staan, in waarde winnen. Deze zal de voldoening, die de wetenschap hem geeft kunnen deelen met zijn gade, die hem verstaat en op hare beurt belangstelt in zijne ontdekkingen en nieuwe vindingen. Zij zal zich de waardige gezellin toonen van den man, die al deze wetenschappen heeft ontwikkeld en ze niet alleen zou willen genieten. Op die wijze vooral stelt de vrouw zich in staat deel te nemen aan het eerste onderricht der kinderen, op hen gezag uit te oefenen door de uitgebreidheid harer kundigheden, gelijk zij zich doet beminnen door de uitmuntendheid des harten en de duizenderlei teedere zorgen, waarmede zij het kind omgeeft.

Ook zonder een ballast van geleerdheid is haar taak verheven, hare roeping grootsch; ja, het te veel in hare kennis schaadt het huisgezin en ten slotte de maatschappij :

Il n'est pas bien honnête, et pour beaucoup de causes
Qu'une femme étudie et sache tant de choses.
Former aux bonnes mœurs l'esprit de ses enfants,
Faire aller son ménage, avoir l'œil sur ses gens,
Et régler la dépense avec économie,
Doit être son étude et sa philosophie. (1)

« Ik ben verre van te gelooven, zegt Lélut, doelend

(1) MOLIÈRE, *l. c.*

op de emancipatie der vrouw als factor in het beschavingsproces, dat de wereld iedere halve eeuw reuzenschreden zet, die haar als met een sprong nader brengen tot die volmaaktheid, waar een onweerstaanbare aandrang haar henentrekt. Vooral kan ik niet aannemen, dat er zekere bevoorrechte tijden zijn, waarin de behoeften van meerdere eeuwen in enkele jaren voldaan worden. De zaken van hier beneden gaan niet zoo schielijk vooruit. Als de vrucht rijp is valt ze van zelf; voor dat tijdstip kunnen alle menschelijke pogingen niet baten; hoogstens zullen zij een ontijdig rottingsproces doen intreden, dat noodzaakt te wachten tot een volgend jaar om rijpe en volwassen vruchten in te oogsten. Zoo gaat somwijlen het menschdom achteruit wanneer het meent eene nieuwe vlucht te nemen tot den eindpaal zijner bestemming » (1).

Volgens Herder is de beschaving als een dronken man, die om zijne woning weder te vinden één schrede vooruit gaat, een andere ter zijde doet, dikwijls meerdere achterwaarts, maar toch ten slotte terecht komt, waar hij wezen moet. Bij de voorwaartsche beweging der beschaving beteekenen individueele pogingen niet veel, die der menigte doen bijna alles, doch deze zijn zelden in de macht der menschen.

In het aandeel dat onze eeuw te beurt valt van den vooruitgang te schragen en te bevorderen nl. de gelijktijdige toename van geluk en zedelijkheid is de opvoeding blijkbaar een der voornaamste middelen. Onder opvoeding versta men niet het resultaat der betreurenswaardige wispelturigheid, die de te vormen jeugd van Athene naar Berlijn, van Rome naar Londen voert, haar na de taal van Demosthenes en Cicero voor die van Goethe en Shakespeare plaatst of omgekeerd, van de eeuwige historie der Atriden overbrengt naar de walgelijke wreedheden van zwaar gebouwde ridders met Her-

(1) *Physiologie de la pensée*, 2me partie.

culische kracht en van de dorre heuveltoppen der wetenschap in de bloeiende dalen der schoone kunsten plaatst.

't Is geen opvoeden nu eens te leeren met Helvetius en Jacotot, dat het menschelijk verstand een veld is van altijd gelijke vruchtbaarheid, waar het er slechts op aankomt te arbeiden op dezelfde wijze om het bij alle menschen dezelfde bloemen en dezelfde vruchten te doen voortbrengen; dan weer met Lavater en Gall de gelaatstrekken en schedelknobbels gade te slaan om er de teekenen van wijsheid of waanzin te ontdekken en volgens het antwoord dier auspiciën van het kind een Newton, een Homerus te maken of het te veroordeelen tot het stof der werkwinkels en den molen der kleine of de stoommachine der groote industrie.

Ik versta door opvoeding de zedelijke vorming der jeugd eerzaam en geleidelijk onderrichtend, maar die aan het hart de voorkeur geeft boven het hoofd, aan het goede en nuttige boven wat de ijdelheid streelt en alleen tot sieraad strekt. Zij moet aan de goede, edele gevoelens ware en zuivere denkbeelden tot helpers geven en in het huisgezin haar bakermat, in goede voorbeelden haar krachtigste middelen vinden.

In de familie moet het kind van de wieg af leeren fijn te gevoelen, wel te denken en onberispelijk te handelen.

Van wien zou het kind dit alles beter leeren dan van haar, die na het gegeven te hebben met haar bloed, haar melk ook de kiem der gevoelens en indrukken waarvoor het ontvankelijk is?

Wie kan beter dan de vrouw door hare aanraking, haar bijzijn en de zorg van ieder oogenblik de eerste handelingen richten van eene opmerkzaamheid die ontluikt, een geheugen dat de opgedane gewaarwoordingen levendig bewaart, van een oordeel dat zich ontwikkelt?

Deze taak, die in den beginne misschien gemakkelijk valt, vereischt later eene kennis en bekwaamheid, die de laffe vleiers der vrouw nog niet vermogen haar mede te deelen. Men vormt geen menschen met een onverduwelijke dosis splinternieuwe wetenschap, die door

de hedendaagsche opvoeders de vrouw wordt ingegeven, zonder te letten op natuur en bestemming, zonder rekening te houden met hare uiteraard onvolkomen talenten. Daar is iets anders en veel meer voor noodig. Hart en hoofd beide vergen hier hun deel; theorie en praktijk moeten hand aan hand gaan wil men degelijk en deugdelijk opvoeden.

Menige huismoeder uit den burgerlijken stand mocht bij het opvoeden harer dochters zich de les herinneren van den blijspeldichter :

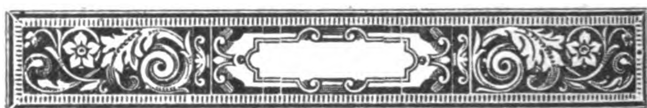
Qu'importe qu'elle manque aux lois de Vaugelas,
Pourvu qu'à la cuisine elle ne manque pas?
J'aime bien mieux pour moi qu'en épluchant ses herbes
Elle accommode mal les noms avec les verbes;
Et redise cent fois un bas et méchant mot
Que de brûler ma viande ou saler trop mon pot.
Je vis de bonne soupe et non de beau langage. (1)

Dat de vrouw derhalve voor haar aandeel op 't gebied van verstandelijke ontwikkeling die kennissen opdoe, die haar niet alleen zullen maken tot liefderijke moeder harer kinderen, maar tot hunne leidsvrouw, hunne onderwijzeres en daardoor tot de opvoedster van het menschdom. Door aldus hare levenstaak op te vatten zal zij niets in beminnelijkheid verliezen, noch haar bevalligheid afbreuk doen; evenmin zal zij de blankheid harer huid en de buigzaamheid der stem schaden, maar in wezenlijke waarde en achting stijgen. In het zoete bewustzijn goed te stichten erlangt zij de goedkeuring van haar echtgenoot, het vertrouwen en den eerbied harer kinderen, den lof van alle weldenkenden. Hare taak is edel, hare roeping verheven en de invloed, dien zij oefent op de samenleving, groot, gewichtiger dan alle emancipatie die armzalige nieuwigheidzoekers kunnen eischen.

Rome. J. V. HELVOIRT.

---

(1) MOLIÈRE, *l. c.* Acte II, scène 7.

AAN EEN JONGEN VLAMING.

OVER eenige weken kreeg ik van een braven en verstandigen jongeling eenen brief waar, onder andere, in te lezen stond : « Zoo geerne zou ik Vlaamsch letterkundige worden! Kunt gij mij niet wat raad en licht geven? »

Ik kende den jongeling te wel en te lang om aan zijn verzoek niet te voldoen; maar, hoe ik de zaak ook keerde of wendde, het was mij gansch onmogelijk in een gewonen brief al dát te schrijven wat ik zocht te zeggen. Zoo wierd, stillekens aan, mijn brief eene soort van verhandeling.

Ik deel ze hier mede juist gelijk ik ze voor mijnen vriend geschreven heb. Misschien zullen sommige jonge lezers er hier of daar wat nut kunnen uit trekken.

Gaat in uw herte en vraagt u welgemeend af : Waarom wil ik schrijver worden? Welk is het einde dat ik mij voorstel?...

Belangrijke vraag!

Groot, onberekenbaar is de macht des schrijvers.

Een schrijver is niet enkel een vriend die aan een anderen vriend van tijd tot tijd eenige nuttige of aangename uren verschaft; niet enkel een spreker die de leden van een genootschap vermaken of overtuigen komt; door zijne werken die wijd en zijd verzonden worden en in de handen van al zijne taalgenooten komen kunnen, is hij een predikant waar gansch een volk naar luistert en op wiens stemme de toehoorders juichen of weenen, haten of beminnen, in geestdrift ontvlammen of kalm en rustig worden.

En die macht en sterft niet met den schrijver; zij duurt voort, al lage hij honderd jaren op het kerkhof, zoolang er één van zijne werken bewaard blijft. Voltaire was dood, wanneer de omwentelaars, door zijne schriften ingegeven, de autaren verbrijzelden en de priesters het hoofd afsloegen; Voltaire was dood, wanneer de Musset hem vervloekte en over de vlek zijner ziele kermde die zelfs de zee niet uitwisschen kost.

Iemand schreef eens op het voetstuk van Napoleons standbeeld te Parijs :

Si le sang que tu fis répandre
En ce lieu pouvait s'amasser,
Tu prendrais un bain sans descendre
Et tu boirais sans te baisser.

Zet *pleurs* in de plaats van *sang*, *fais* in de plaats van *fis*, en schrijft die verzen op het voetstuk van Voltaire : 't en zal niet gelogen zijn!

Doet die macht van den schrijver u niet sidderen?... God! welke verantwoordelijkheid!

Ik beklaag den schrijver die, al ware 't maar eens en onrechtstreeks, de ondeugd aanpreekte. Wat wreede foltering moet hij niet uitstaan, wanneer hij op zijn uiterste ligt! Heeft hij niet moeite om aan te nemen dat de enkele woorden *absolvo te* voldoende zijn om zijne fout uit te vagen?... Hoeverre strekt die fout?... God alleen weet hoeveel herten hij gewond, hoeveel zielen hij gedood heeft; God alleen weet wanneer de leste bladzijden waar hij den godsdienst of de goede zeden in beleedigde, door het verterend vuur machteloos zullen worden.

Over eenige maanden kregen wij in het *Belfort* een artikel over Jan Van Beers. Die beoordeeling, volgens de bijzonderheden en de gevoelens die er in voorkomen, moet geschreven zijn door eenen vriend, misschien wel door eenen leerling van den dichter. De dankbaarheid is vast een edel gevoel en mag sommige fouten verzachten; maar, als 't u belieft, verschoont toch Van Beers niet, wanneer hij, in eene kwade luim,

zijnen *Confiteor* dichtte en zijne afzwering in de handen stak van het Vlaamsche Volk. Ongelukkig hij die zijn Geloof verzaakt; duizendmaal ongelukkig hij die, fier over zijne goddeloosheid, er zijne geloovige taalgenooten mede te bekoren zoekt. Moeste ik Jan Van Beers tot meester gehad hebben, ik zou zeggen : haast u, ik smeek u, haast u om die godlasterende bladzijden te verscheuren en in het vuur te werpen : zij onteeren zijne nagedachtenis en storen zijne rust.

Doet die macht u sidderen, als ge bedenkt wat oneindig kwaad een schrijver plegen kan, zij moet dan ook ten opperste verheugen hem die de macht waar hij over beschikt, alleenlijk ten goede bezigt. Onder de oogen van gansch een volk komen, telkens geesten naar het ware keeren, telkens herten tot het goede trekken, blijven leven al stervende en, na de dood, zijn weldoende apostelschap nog voortzetten, God! wat is dat zoet en zalig!... Denkt eens op de *Navolging Christi*. Wie zal zeggen hoeveel geesten daar licht uit gehaald, hoeveel herten er vrede uit geput hebben! Waar is de priester, de zendeling die, levende en werkende, zooveel deugden sticht als de slapende Thomas a Kempis?... Hier zeker mag er gezeid : *Defunctus adhuc loquitur*, hij is dood en spreekt nog.

Indien gij de macht des schrijvers aandachtig nagegaan hebt, zult gij aanstonds begrijpen hoe uitzinnig hij handelt die, als schrijver, alleenlijk zijn eigen tot doel, tot einde neemt en geleid wordt door de hope, bij voorbeeld, van goud of van toejuichingen.

Hem kan ik loven noch aanmoedigen; hem zeg ik liever : « Achteruit! gij zijt niet weerdig den tempel der kunst binnen te gaan. Gij miskent, onteert de letterkunde : zij is koningin, zij gebiedt en gij, die enkel haar dienaar zijn mocht, gij wilt haar meester worden, gij maakt haar tot slavinne, tot werktuig, tot schabel om hooger te klimmen. »

« Sticht gij het kwade, dan zult gij toch, met van uwen invloed geen rekenschap te houden, het geluk

niet hebben van min verantwoordelijk te heeten : God, de menschen, uw eigen geweten zullen, tegen uwen dank, u beschuldigen zelfs van den minsten indruk dien uwe werken op 's lezers herte maken. »

« Sticht gij het goede, dat goede behoort u niet toe, gij hebt het recht niet het, tot uwen troost, op uwe rekening aan te teekenen : gij vroegt geld, gij vroegt eer, gij hebt ze bekomen, houdt er u mede tevreden. *Receperunt mercedem*, *vani vanam*, gij kreegt uwen loon, ijdel gij, ijdel hij! »

In het doel dat gij u in 't schrijven voorstelt, moet gij zelf dus wijken; alles hier moet edelmoedig, belangloos zijn. Niet voor *mij*, niet voor *mijn* voordeel; alles tot nut van den evenmensch.

Den naaste verlichten, verbeteren en veredelen, hem opvoeren tot het ware, het goede en het schoone, dat is het eenig weerdig doel der letterkunde, dat ook moet het einde zijn van iederen schrijver.

En, vriend, is dat uw inzicht, dan roep ik u toe : Vooruit! treedt binnen, u staan de deuren van den kunsttempel wijdopen.

De schrijver heeft veel te kampen tegen nijd en haat. U kunnen de vergiftigde pijlen van den spot en de kwaadwilligheid wel treffen, maar nooit ontmoedigen noch krachteloos maken : het bedoelde of bewerkte goed houdt u recht in den strijd.

De schrijver heeft dorre uren, vervelende dagen en afmattend werk; u blijft toch bij iederen avond dat gij uw afgebeuld hoofd te rusten legt, de zoete, balsemende troost iets nuttigs en verdienstelijks voortgebracht te hebben.

Gij aanziet uw vak als heilig en zult dus geene moeite sparen om, door trage verbeteringen en door wijzen raad van anderen gekregen, uwe voortbrengsels van de minste vlekken te zuiveren.

En het schrijven dat, in sommige gevallen, gevaarlijk kan zijn voor de ziel, is u een strijd voor het goede, het onderhoudt en sterkt uwe deugd.

Helaas! dat alles en geldt niet voor hem die, tzij uit geldzucht, tzij uit eerzucht, de letterkunde beoefent.

Voor het geld. Hij verlaagt zijn eigen tot dagglooner, en de kunst tot slafelijken stiel. Hem is 't onmogelijk zich naar de regels der kunst te schikken : de gouden bondigheid vermindert het getal bladzijden; verzorgdheid, volmaaktheid vraagt tijd, en tijd is geld, wat spreekt gij hem dan van *sæpe stylum vertas, polissez-le et le repolissez?...* Het volk ook minacht hem en noemt hem ***broodschrijver***. Maar waarom hier zoolang op gesteund?... Gij zijt te edelmoedig van herte om zulk inzicht te koesteren, en daarbij, voor den Vlaamschen schrijver is zulks eene uitzinnigheid, vermits zijne werken, die weinig of nooit buiten de Vlaamsche grenzen gaan, altijd zeer beperkte oplagen hebben en, tot gevolg, zeer kleine winsten opbrengen.

Voor de eer. Waarop komt de eer van de meeste schrijvers uit?.. .. Op wat meer als anderen gekend en veel meer als anderen beknibbeld te worden; op lof nevens verguizing, op toejuiching nevens schok schouderen. Die lof en die toejuiching, zeker, zijn dikwijls rechtzinnig en gemeend. Maar wat zijn zij weerd?... Zij klinken in de lucht en zwijgen. Kan dat ijdel voorbijgaande gerucht wel het wijde hert eens menschen vullen?... Gelukkig hij die, na eene korte ondervinding, er al het nietige van inziet en ontgoocheld wordt. Ongelukkig hij die er zich door verblinden en verdooven laat, want nevens eerzucht staat hooveerdij, en nevens de hooge rots ligt de diepe afgrond. Peinst op het treurig einde van *Lamennais!*

Wil ik dan zeggen dat er voor den schrijver geen zuivere, onvergankelijke roem bestaat? Zijn er dan geene schrijvers wier naam altijd met eerbied uitgesproken en met ontdekten hoofde aanhoord wordt?... Zeker, zulke roem bestaat, zulke bloeme bloeit. Maar... gaat en zoekt ze. Als ge weerkeert, zal ik u vragen : Waar hebt gij ze gevonden? En wellicht zal uw antwoord zijn : *Op een graf.*

(*Wordt voortgezet.*) A. JOOS.

EEN JONGE DOKTER.

Oft in my lonely hours have I thought....
. . . . and said to myself that if ever
There were angels on earth, as there are angels in heaven,
Two have I seen and known.
LONGFELLOW (*The Courtship of Miles Standish.*)

EEN dokter, om « in den haak » te wezen, moet eerder groot van gestalte zijn, liefst graatmager, ernstig en streng van uiterlijk, en deftig maar eenvoudig gekleed in zwart laken. Hij moet een gouden bril op den neus hebben, en voorzien zijn van eenen wandelstok met ivoren kruk, dien hij bij voorkeur onder den arm dragen zal.

Ik ken een doktertje dat aan deze beschrijving heel niet beantwoordt. Het is maar een doktertje van zóó hoog, en gansch jong. Het heeft noch gouden bril, noch ontzagwekkenden wandelstok. Het lacht veel liever dan het weent — dat schilt veel — en ziet er noch stroef noch streng uit. Desniettemin is het een *goe* doktertje, in welken zin men dit woordje « goed » versta.

Harten gelijk het zijne bestaan niet meer. Ik ben niet afgunstig van aard, maar wat benijd ik het vrouwtje dat hij zich gekozen heeft! Over zulk eene ziel meester spelen, dat is al te veel, dat is te gelukkig zijn hier op aarde. Dat is zijnen hemel genieten vooraleer men gestorven is. Zulke dingen zijn niet toegelaten.

Men moet ze nochtans wel gedoogen. Ten anderen, alles wel ingezien, waarom is het noodig dat iedereen ongelukkig zij? Zij verdient, zij ook, wel een beetje haar geluk. Zij passen zóó op malkaar, zij zijn allebei zulke lieve, lieve kinders, dat men een hart van steen zou moeten hebben om ze niet te beminnen. Zij betooveren

iedereen die in aanraking met hen komt. Ik bemin ze beiden, en vurig, en ik weet ook wel dat ik een plaatsje heb onder dezen die zij als hunne vrienden beschouwen.

Die zijn talrijk. Misschien niet allen even echt. Maar dat doet niets ter zaak. Wij mogen er ons niet aan verwachten, dat al onze vrienden, te allen stonde gereed staan om door het vuur voor ons te vliegen, en hun leven of hun fortuin voor ons op te offeren. Ik zou toch wel wedden dat er zijn, die bekwaam zijn dergelijke domheid voor dat duiveltje van dat doktertje te begaan. Gelukkig de mensch onder wiens glimlach de rozen der belangelooze en zelfopofferende liefde ontluiken!

Zijne vrienden zijn verspreid onder alle standen. Van éénen bepaalden stand zijn er echter meest. Gij zult begrijpen : dat doktertje heeft eene heel groote kliënteel — die weinig aarde aan den dijk brengt. Vele armen komen bij hem om kosteloozen raad : hij onderzoekt hunne kwalen, met geduld, met welwillendheid, met liefde. Zijne hand is licht, zijn oog zacht, zijne stem gemoedelijk. Hij *kan* opbeuren en troosten.

Hij kan nog meer. Wanneer hij zijnen zieke ondervraagd heeft, en zijnen raad heeft gegeven aan den kranken werkman of aan de arme weduwe wier kind lijdend is, en dat hij het noodige geneesmiddel heeft voorgeschreven : dan bespeurt hij dikwijls eene vluchtige gemoedsuitdrukking op hun gelaat. Het is als vereenigden zich daar twee gevoelens : de dankbaarheid om de gemoedelijke meewarigheid en gereedelijke behulpzaamheid van den dokter, en het wee omdat de gegevene hulp nutteloos zal wezen en vruchteloos blijven zal. Wáár, als de schapraai ledig is en de kinderen broodhonger lijden te huis, zal men trouwens het geld halen om de dure fleschjes van den apotheker te betalen? Die arme en bloode lieden zeggen dat niet met hunnen mond, maar het doordringend oog van den dokter leest het spoedig op hun wezen.

Och! daar is wederom eene goede en heel eenvoudige remedie tegen. Uit de beurs van den dokter zal het honorarium van den apotheker komen : zoo offert de jonge man niet alleenlijk zijn tijd op, zoo wijdt hij niet alleen zijne wetenschap tot zijn liefdadig einde, maar zijnen geldbeugel ledigt hij nog om het leed van zijnen evenmensch te heelen. Is dat geen oprechte menschenvriend? En zouden er niet velen denken al heel veel gedaan te hebben, bleven zij halverwegen bij hetgeen hij, zoo eenvoudig en zonder aanmatiging, doet?

Het geld is hem nochtans duur. Hun huishouden van jonggehuwden kost hem meer dan hij in de studentsjaren berekend had, en de goede kliënteel — die welke betaalt — gaat nog zijne deur voorbij. Van honger moet hij wel niet sterven, doch het vaderlijke erfdeel verminderen, den bruidschat zijner vrouw verleven, dat zou hij niet gaarne doen. Het ware hem zoo zoet kon hij door zijne winning de kosten zijns huishoudens ontdragen, zijne jonge vrouw, door zijnen arbeid alléén, buiten hunne overige inkomsten, voeden en kleeden, en haar die andere aangenaamheden des overvloeds verschaffen waartoe zij, de beschaafde, aanvallige jonge dame, overvloedig recht, en waaraan zij natuurlijke behoefte heeft! Hoe dubbel zoet zou haar dat brood smaken, door zijne hand gewonnen, door zijne liefde geboden!

Soms roert het mij tot tranen, niet van medelijden : er is geene reden toe -- maar van zachte aandoening, toen ik dat jeugdige ding, dat te huis nooit van zorgen heeft geweten, hoor spreken van sparen, en hoe een huishouden zoo erg veel geld kost, en hoe het haar pijn doet eenen frank te moeten uitgeven die zoo moeilijk te winnen is. Die zorgen zijn nu nog heel klein, en eerder die van een kind dat huismoedertje speelt. God spare het jonge koppel zwaardere lasten op hunne schouders. Hij behoede hen voor de ergere angsten des lateren levens, die met geen geld te verdrijven zijn. Hij houde in zijne barmhartigheid de

tranenbronne droog, die uit zoovele oogen soms zoo bitter vloeit.... Doch, door wat sombere voorspiegelingen laat ik mij nu overvallen, wanneer alles nog jeugd en lente, zon en liefde is?

Vooralsnu is de kommer nog niet groot. De kliënteel zal wel komen, weest gerust. Zij komt reeds een beetje, hoewel traag. Het veroorzaakt eene opschudding — meest bij madame, — als de huisschel klinkt. — Wie zou dat zijn? Een bezoeker? Neen, men verwacht niemand. Een nieuwe zieke? Ja dat zal het wezen. Maar wie : een arme of een rijke? O de armen zijn ook welkom, dat is het niet, haar hart gaat open als zij zich hun leed voorstelt, maar zij zou ook wel eens willen dat het een rijke, rijke heer ware. Een rijke heer, met eene jicht of een rhumatiek dat heel lang duurt, en die er volstrekt niet van weten wil, uit doktershanden te gaan. Een heer met heel veel welgezetene kennissen, en die zoo ingenomen zou raken met zijn klein doktertje dat hij hem overal zou loopen aanbevelen en gereed zou staan, zijnen innigsten boezemvriend den kop te klieven, zoo hij hem op staanden voet, voor huisdokter niet aannam....

Maar het is boos weder buiten, het regent zoo, en de wind is zoo guur, terwijl het hier in de huiskamer zoo goed is, en zij er samen zoo gezellig zitten. Dat de rijke mijnheer hem maar te huis laat....

Doch neen.... Indien het wezen moet ... Zij is heel heldhaftig en kan zich eene opoffering getroosten... Zij weet op den duur niet wat zij liefst zou hebben : den rijken heer, een schamelen man — of te huis blijven. Nu, daar dreunt de stap van haren echtgenoot in den gang : zij zal weten. Het is maar een burgermensch, hij moet er seffens naartoe, die moeten ook geholpen worden. Het is nu zeven uur, op een kwartier is hij terug. Zij loopt om zijne jas, zijnen halsdoek, zijnen hoed. Zal hij zich wel indekken, zich warm houden, niet druilen over straat, en spoedig terug zijn?

Ja, ja, dat zal hij, wees gerust moedertje! Hij is

ter deuren uit. En nu kent de jonge vrouw eerst dat onredelijke gevoel van zenuwachtigen angst, dat ons, tegen wil en dank, bekruipt, wanneer een onzer geliefden buiten is in den pikdonkeren nacht, bij woelig weder, en dat wij alleen zijn met onze inbeelding.

Maar de vreugde des terugkeers! En het onstuimige schommelen van heur hart, als zij hem hoort aan de deur. En het genot van zijn lieve wezen te zien, rood van koû, half gedoken in den rechtstaanden kraag, boven de kleeding die druipt van vocht. En hoe zij nu huivert van de koude die hij geleden heeft. En hoe zij heel dicht bij het vuur dringt, als kon zij hem zoodoende verwarmen, even als zij in hare leden de kilheid gevoelt die hij onderging. Is dat de verwezenlijking van de woorden des Zaligmakers : « Zij zullen twee zijn in « één vleesch »?

Een weinig later wordt er weder aan de huisschel driftig gerukt. De dokter komt uit de spreekkamer teruggestormd; hij is weg als eene hoos, schier zonder den tijd te hebben een woordje te zeggen aan zijne vrouw. Zij staat nu met de tranen in de oogen, ofschoon dat zeer gek en onredelijk is, maar zij kan het niet helpen. Waar is hij naartoe? In zijne overhaast heeft hij haar iets toegeroepen van den Eerwaarden Heer X, maar zij heeft het niet heel goed verstaan. Er moet gevaar zijn, dringend gevaar, om den dokter zoo spoedig te doen loopen. Welhoe, de Eerwaarde, gisteren nog zoo gezond, zou nu in grooten nood verkeeren : wat mag er gebeurd zijn?

De jonge dokter vindt het huis van den priester vol van weenende en biddende vrienden. 's Mans ambtgenooten zijn daar, een paar monniken der Capucienerorde, eene geestelijke ziekenpleegster. De Eerwaarde ligt met eene matras onder zich op den vloer; straks bediende men hem de laatste Gerechten; een zijner broeders in het Heilig Ambt fluistert iets aan zijn oor, men weet niet of hij het nog hooren kan, het is twijfelachtig of hij nog der levenden is. De dokter heeft

zich naast hem op de knieën gezet, en, over zijnen zieke gebogen, ontwaart hij dat alle hoop niet verloren is.

Ik ben een oningewijde in de geneeskunde, en kan slechts gebrekkig beschrijven wat er nu gebeurt. Er wordt eene groote kom warm water gebracht op het angstige bevel van den jongen dokter, die trippelt van ongeduld. 's Mans borst wordt ontbloot, men bezigt ook een ijzeren voorwerp, eenen hamer, geloof ik. En, oprecht wonderbare zaak, na eenige pogingen begint het hart van den zieke wederom te kloppen : het bloed herneemt zijnen loop : de dood treedt terug, de man is gered!

Later in den avond, bij het knetterende haardvuur, door den liefderijken kout zijner gemalin heen, hoort de dokter, stil glimlachend van innig genoegen, nog de kreten van verbazing en de warme gelukwenschen der omstanders bij de verrijzenis van dat lijk, en ziet hij hunne dankbare en bewonderende blikken op hem gericht.

— « Ik deed niets, » zegt hij tot zijne vrouw, « het was heel eenvoudig. Maar zij zagen zoo verbaasd! »

Dat gezicht zweeft hem voor de oogen, tot hij zich ter ruste begeeft. Hij gevoelt innige voldoening, zijn dag is niet verloren. Dagelijks een menschenleven redden, wat droom! wat geluk zou dat wezen! De begeestering der vroegere dagen komt hem terug, toen hij eerst besloot zich aan de geneeskunde toe te wijden, omdat het doktersambt een heilig vak is, waarin hij de behoefte zijns harten : goed te doen, bevredigen kon.

Luttel denkt hij, op dezen oogenblik, dat er nog iets meer is, iets heel ondergeschikts maar toch ook goed in zijnen aard. Zulke eenvoudige kuren met vlugge en zekere hand uitgevoerd, winnen eenen dokter, zij het dan een doktertje van zóó hoog, — naam en faam. Niet behoeft gij te zorgen, bevallig moedertje, noch te snipperen op eenen frank. Franken zullen er genoeg binnenregenen, wacht maar. En den arme zal het goed zijn, beide uit uwe hand en uit die van uwen man.

3 *Augustus* 1890. ADRIAAN.

HET WIJDINGSFEEST. (1)

Wijder, opstaande en de koorbede onderbrekend,
Den staf ter linker hand, de rechte keer voor keer
Tot zeegnen uitgestrekt, smeekt driemaal dat de Heer
Zich moog' gewaardigen het biddend volk te hooren,
En hem die, tot den Stoel der Gentsche Kerk verkoren
Daar neerligt voór zijn voet, zou *zeegnen*, — *heilgen* will' —
En *wijden*. —
'T Laatst « ontferm u onzer, Heer! » valt stil,
Wanneer de Wijdling rijst, en de outertreên bestijgend,
Gaat nederknielen voor den Wijder die, stilzwijgend,
Hem 't wijd geopend boek van 't Evangelie drukt
Op hals en schouderen. Dus onder 't boek gebukt,
(Terwijl de plechtigheid, van heimenis omvangen,
Zich voort en voort beweegt in teeknen en gezangen,)
Voelt hij van ambt en staat 't ontzaggelijk gewicht
Dat met des Heeren Woord hem op de schouders ligt :
« Welzalig zijn zij die voor 't goed vervolging lijden;
« Welzalig zult ge zijn als ze u vermaledijden
« En lastren zullen om den will' van 's menschen Zoon;
« Als ze u om mijnent will' met logentaal en hoon
« Vervolgen, en uw' naam verwerpen als een kwaden,
« Gelijk hun vaadren de profeten Gods versmaadden.
« Hebt uwen vijand lief; doet wel aan wie u haat,
« En zegent, wie met vloek en lastring u belaadt;
« Bidt voor wie u vervolgt.

---

(1) Brokstuk uit het werk dat dezer dagen zal verschijnen onder den titel : *Het Wijdingsfeest*, gedicht opgedragen aan zijne doorluchtige Hoogwaardigheid Monseigneur Stillemans, Bisschop van Gent, voorafgegaan van een paar biographische bladzijden door Dr H. CLAEYS, pr. — Prijs fr. 0,75.

Wat ik u zeg in 't duister,
« Herzegt dat in het licht; wat ik in 't oor u fluister
« Preekt op de daken dat. Vreest hem niet die het lijf
« Ten doode brengt, maar hem die in het vloekverblijt
« Te zamen lijf en ziel voor eeuwig kan verderven.
« Wie 't leven laat voor mij, die zal het leven erven;
« Wie 't won, hij vindt het niet.

Gij zijt het zout der aard;
« Doch als het zout nu van zijn smaak en deugd ontaardt,
« Wie maakt het weder zout? 't Laat zich tot niets besteden
« Dan om te worden weg geworpen en vertreden....
« Gij zijt der wereld licht. Geen stad op 't hoogste van
« Den berg geplaatst die zich verborgen houden kan.
« En binnen huize wordt geen lamplicht aangestoken
« Dat onder 't schepel zal gezet en weggedoken,
« Maar op den kandelaar opdat het schijnen moog'
« Voor al die binnen zijn. Zoo schijne uw licht vóor 't oog
« Der menschen — dat men u werkdadig 't goed zie plegen
« En uwen Vader in den hemel er om zegen'.

« Wie niet zich zelv' verzaakt, wie niet zijn kruis aanvaardt
« En op mijn schreden volgt, die is niet mijner waard.

« 'k Ben niet gekomen om mijn eignen wil te kiezen,
« Maar om mijns Vaders wil te doen. 'k Zal niets verliezen
« Van 't geen mij werd vertrouwd; en 't geen mijn woord verkondt
« Zoo gaf en leerde 't mij de Vader die mij zond.

« 't Is niet mijns Vaders wil dat één van deze kinderen
« Verloren ga. Ziet toe! Veracht niet één dier minderen!...

« Hij schreeuwt niet op de straat in twistend stemgeluid;
« Breekt geen geknakte riet noch dooft een lemmet uit
« Dat hij nog rookend vond.

't Is alles door den Vader
« Gegeven in mijn hand. Komt allen, komt mij nader

« Gij die vermoeid zijt en beladen, en ik zal
« Uw ziel verkwikken. Dat mijn juk u welgevall';
« Mijn last is licht; en leert van mij daar ik zachtaardig
« En needrig ben van hart.
Weest voor elkeen dienstvaardig
« Zoo gij wilt de eerste zijn. Tenzij ge wordt gelijk
« Aan kleine kindren, komt ge niet in 't hemelrijk.

« Des menschen Zoon kwam om te redden wat verloren
« Gegaan was. Dunkt u 't niet? Wien honderd schapen hooren
« En één raakte op den dool, verlaat hij de andre niet
« Om 't enkel schaapje dat hem dolende verliet,
« Te zoeken? En, indien hij 't vond en wederhaalde,
« Zijn vreugde is grooter, ja, om 't éene dat verdwaalde
« Dan om de negentig en negen van den stal
« Die niet verdoolden. Wie mij volgen wil, hij zal
« Niet wandlen buiten 't licht, maar hebben 't licht des levens.

« Zoo u de wereld haat, de wereld haat mij tevens
« En haatte mij vóór u. Wordt gij vervolgd, ontstelt
« U 't harte niet : herdenkt dat ik het heb voorspeld.
« Ik zend als lamm'ren u te midden van de wolven.

« Hij rees, en gaf bevel aan winden en aan golven;
« En stilte kwam op 't meer... Waarom waart gij bevreesd
« En waar is uw geloof?...
'K zende u der Waarheid Geest...
« Gaat al de volkren in mijn leering onderwijzen...
« 'k Verwon de wereld...
'K ben het leven en 't verrijzen...

« Ik ben der schapen deur. 'K zeg u, voorwaar, voorwaar,
« Ik ben de deur; en hij die binnen treedt aldaar
« Hij zal behouden zijn, en in- en uitgaan kunnen
« En weiden vinden die hem 't geestlijk voedsel gunnen.
« De dief, hij komt op roof en op verderf gezind.
« Ik ben gekomen, ik, opdat men 't leven vind'
« En overvloedig vind'... De herder wil ter weiden

« Zijne eigen schapen uit het nachtperk henenleiden,
« Beroept ze bij den naam, gaat uit en stapt vóor hen;
« Zij kennen zijne stem en volgen... Ik, ik ben
« De goede herder, en de goede herder stelt zich
« Ten offer voor zijn kudde, – een huurling niet! die kwelt zich
« Niet om het schaap, maar ziet den wolf die komt, en laat
« De kudde en vlucht, omdat hij niet als herder staat
« Maar huurling is en voor de schapen zonder zorgen.
« Zoo zal de wolf de kooi verstrooien en verworgen
« Wen, voor zich zelv' bezorgd, de huurling vliedt. Ik ben
« De goede herder, en ik ken de mijnen, en
« De mijnen kennen mij — in liefdegeest : mijn leven
« Voor mijne schapen zal ik dra ten beste geven.
« 'k Heb andre schapen nog van deze kooi vervreemd :
« Hen ook, hen roept mijn stem en noodt ze tot den beemd
« Van heil en zaligheid terug, opdat het verder
« Al ééne kudde worde — één schaapskooi en één herder. »
Dus vallen een voor een op geest en harte neer
In heilgen, strengen ernst, de woorden van den Heer,
Waar de Opperherder zelf zijn godlijk beeld in etste,
Bij leering en vermaan de herdersplichten schetste,
En teekende de bron van sterkte, troost en moed.
Verkoorne, die voortaan dees kudde Christi hoedt,
O, dat zijn volk in u den goeden Herder vinde,
Den steun des kreuplen en den leidsman van den blinde,
« Den man van wetenschap geroemd van grooten naam
« In 't rijk der hemelen om leer en voorbeeld saâm,
« Den Vader des gezins die uit zijn volle schatten
« Voor allen ophaalt wat ze nieuws en ouds bevatten! »
Neem aan en draag in kracht het Evangelie-woord,
En strale uit uwe leer tot aller geesten voort
De fakkel van dat Licht wiens goddelijke klaarheid
De wereld heeft gebracht tot vollen dag van waarheid,
Toen Gods gezanten, naar 't gebod der Hemelvaart
En door den Geest bezocht, de wegen over de aard
Verdeelden onder hen en gingen, elk zijn richting —
Herauten van de wet der vrijheid, geestverlichting
En broederliefde alom. Zij zaaiden in getraan

En maaiden met gejuich. Al weenend heengegaan
En zaaiende hun zaad, zijn zij teruggekomen
Hun garven dragende... Heel de aard wordt door de stroomen
Bevochtigd van hun bloed. En als, aan Christus' jok
Weerspannig, 't volk hen vloekt, en huilt : « naar 't leeuwenhok
Met wie van Christus is... » en, schuimende van woede,
Gelijk de zee in storm, hen aanbrult, — zwaard en roede
En foltertuig en kruis hen dreigen, blijft hun oog
Met fonkelenden blik gevestigd naar omhoog,
Alsof ze 't wild gewoel niet hoorden en niet zagen;
Alsof hun in de verte een visioen kwam dagen
Dat aan zijn heerlijkheid hun ziele hield geboeid.
Ja! grootsch een schouwspel rees : een breede lichtstroom vloeit,
Uit hooger heemlen doór het luchtgewelf geschoten,
In schuinsche stralen op den aardkring neergegoten
En op de duisternis in glorie afgelijnd,
Wiens glans met heldren dag miljoenen overschijnt
Van hoofden, wemelend langs al de wereldwegen
En opwaarts dringend naar de stad van vrede en zegen.
Sta op, Jerusalem! Sta op en word verlicht!
Gekomen is uw dag, en 's Heeren glorie richt
Haar morgenstraal op u.... Het aardrijk ligt in 't duister
En donkerheid bedekt de volkren, doch de luister
Des Heeren overglanst uw kruin in heerlijkheid.
De heidnen wandlen in de glansen die gij spreidt
En koningen in 't licht, dat om u opging, naderen
Hef de oogen in het rond, en zie hoe zij vergaderen
En komen aan — zij alle, uw zonen uit de vert',
Uw dochteren ter zij' die opstaan. Ja, uw hert,
Verwonderd en ontroerd, zal zich van vreugd verbreeën,
Wanneer tot u waarts keert de rijkdom van de zeeën,
Tot u der heidnen schat. Een talloos leger van
Kameelen dekt uw grond; uit Epha, Madian
De dromedarissen; uit Saba brengen ze allen
Hun goud en wierook aan, en doen het hooglied schallen
Dat 's Heeren lof verkondt. »

Dr H. CLAEYS, pr.

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

KUNST EN LETTEREN.

Hilda Ram. — De *Gedichten* (1) van de begaafde Antwerpsche dichteres zijn bekroond in den vijfjaarlijkschen prijskamp van Vlaamsche letterkunde, tijdvak 1885-1889. *Het Belfort* mengt zijne gelukwenschen in het concert van hulde, waarmede het Vlaamsche land die tijding bejegend heeft. Ons tijdschrift is er dubbel gelukkig om, immers is Juffrouw Mathilda Ramboux eene onzer verdienstelijkste medewerkers, wier prachtige verzen hem altijd tot sieraad gestrekt hebben.

Tolstoï. — De *Decembermannen* is het laatste werk van den vermaarden Tolstoï.

Hij beschrijft het leven van eenige samenzweerders die in 1825 tegen den keizer opstaan, naar Siberië gebannen worden, in 1856 naar het vaderland wederkeeren en hunne verwondering uitdrukken over de beschaafde samenleving, waarvan zij niets meer verstaan.

Sophocles. — In het college van Bradfield, in Engeland, hebben de leerlingen Antigone van Sophocles gespeeld : de schouwburg was gebouwd en versierd gelijk de oude Grieksche schouwburg en het stuk werd vertolkt op dezelfde wijze als het, in vroeger eeuwen, in Griekenland zelf werd voorgedragen.

Dr Eug. van Oye. — Het *Ned. Museum* (5e afl.) schrijft eene gunstige beoordeeling over « *Vonken en Stralen* » van Dr Van Oye, bij onzen uitgever verschenen : « Er staat veel schoons in Van Oye's bundel; de verzen zijn meesterlijk van bouw en zoetvloeiend als de beste, de keurigste taalmuziek. »

Multatuli. — De weduwe van Douwes Dekker heeft de brieven van haren man bij Versluys te Amsterdam uitgegeven. Zij doen ons het ontstaan van den *Max Havelaar* kennen en wij

(1) Gent, A. Siffer. Prijs fr. 3,50.

kunnen er uit vernemen waar en hoe de dichter leefde tijdens het schrijven van dit werk.

« Zij teekenen hem in al zijne grootheid en in al zijne dwaasheid » zegt de *Spectator*.

Deze brieven, die ons het pijnlijk leven van Multatuli te Brussel in 1859 beschrijven, openbaren ons zijn zelfbewustzijn en zijne edelmoedigheid, maar ook zijne ondankbaarheid, zijne wispelturigheid en zijne onoprechtheid.

Plautus. — Op 6 Juni laatstleden hebben de studenten der University of Michigan, de *Menœchmi* van PLAUTUS in 't latijn gespeeld te Chicago.

Max Waller. — FIRMIN VAN DEN BOSCH bespreekt in het *Mag. litt.* van onzen uitgever (nr van 15 Juli) het streven van wijlen MAX WALLER, stichter der *Jeune Belgique*.

Die bijdrage is nuttig voor ons, omdat wij er uit kunnen besluiten wat verschil er bestaat tusschen de jonge Walen en de jonge Vlamingen. Beiden beminnen taal en letterkunde, maar terwijl de Vlamingen streven voor de herwording der goede zeden en der grootdadigheid van 't voorgeslacht, willen de Walen in hunne letterkundige gewrochten ontslagen zijn van alle wetten van godsdienst en zedeleer.

O. Feuillet. — Er is geen staat te maken op de Fransche schrijvers.

Als *La Morte* van Feuillet verschenen was, wilde iedereen den roman lezen en geen der Fransche katholieke bladen van Belgenland mocht verzuimen den hooggevierden roman te bespreken.

Honneur d'artiste is een nieuw werk van FEUILLET.

Alhoewel zijn schrijftrant nog even bekoorlijk is, volgt de dichter wederom den Franschen slenter der bedorven letterkunde.

't Zijn de lotgevallen eener vrouw, die verteld worden : zij huwt eenen schilder en bedriegt haren man.

De schilder en zijn mededinger schieten om te best : die verliest moet na verloop van drie jaar zijn eigen van 't leven helpen.

De bedrogen echtgenoot verliest en schiet zich voor den kop, op het oogenblik dat zijne vrouw tot betere gevoelens wederkeert.

Wat ellendige uitvindsels!

Letterkundige keuring. — FERDINAND BRUNETIÈRE is geen dilettante, gelijk LEMAÎTRE. In zijn werk : *L'Évolution de la Critique depuis la Renaissance*, schetst hij de geschiedenis der Fransche oordeelkunde op het gebied der letteren.

In den eersten tijd (DU BELLAY, MALHERBE) tracht de oordeelkunde de middelen en de oorzaken op te sporen en te schikken, waardoor de meesterwerken der oudheid haar treffen.

CHAPELAIN en BALZAC gaan verder : nu de middelen en oorzaken aangewezen zijn, poogt men ze in voorschriften weer te geven.

Met BOILEAU gaat de keuring nog eenen stap vooruit : hij tracht aan te toonen dat de regels niet alleen overeenstemmen met de kunst van Homerus en Pindarus, maar dat ze op de natuur en de rede gesteund zijn.

In het volgend tijdvak komt de gekende : Querelle des Anciens et des Modernes. PERRAULT en de zijnen trekken te velde tegen de Ouden en kennen aan elken schrijver het recht toe van zijnen tijd te zijn. VOLTAIRE schaart zich ten slotte aan de zijde der Ouden en wordt door MARMONTEL en LAHARPE gevolgd.

In onze eeuw begint men rekening te houden van den invloed der vreemde letterkunde; met Mme DE STAEL en CHATEAUBRIAND wordt men gewaar dat er buiten de Oudheid nog andere en nieuwe schoonheden te vinden zijn.

Met VILLEMAIN wordt de invloed der vreemde letterkunde geschat, en GUIZOT, COUSIN, VILLEMAIN schaffen op het verband, dat er bestaat tusschen de letterkundige voortbrengselen en den toestand der maatschappij, waarin zij ontstaan zijn.

Voor SAINTE-BEUVE bestaat niet slechts de nauwe betrekking tusschen het werk en zijnen tijd, maar vooral het verband van het werk met den schrijver, zijnen aard en opvoeding.

Bij TAINE is de critiek bijna eene wetenschap geworden : zij ontwikkelt volgens eigen wetten, aan de natuurkunde ontleend.

Rubio y Ors. — Ter gelegenheid der feesten, die te Barcelona gevierd werden om den volksbeminden Catalaanschen dichter RUBIO Y ORS te vereeren, heeft men zijne gedichten, die sedert vijftig jaar verschenen, wederom uitgegeven. Die prachtuitgaaf in drie deelen draagt voor hoofding : Lo Gayter del Llolbregat. Deze gedichten werden in verschillige talen door vele dichters overgezet, 't geen bewijst dat de herboorte der bijzondere Catalaansche letterkunde ook in den vreemde veel belang heeft gewekt.

Jan I. — FLORIMOND VAN DUYSE heeft de liederen van Jan I, hertog van Brabant, op muziek gezet. Eenige opmerkingen gaan voorat. (Ned: Museum, 4, 1890).

J. Casier. — De gedichten van J. CASIER, *Harmonies chrétiennes*, bij onzen uitgever verschenen, worden in den *Polybiblion* van Oogst laatstleden zeer gunstig onthaald : « M. J. CASIER hanteert de dichtkunst met veel zwierigheid en hij stelt ze ten dienste van zeer zuivere, zeer verhevene gevoelens... Hij bezingt de natuur, het vaderland en den godsdienst... »

De Verhaaltrant onzer dagen. — *De Nederlandsche Spectator* van 26 Juli geeft ons een staalken van den hedendaagschen

trant der Fransche romanschrijvers. Deze weten niet meer wat uitvinden om het papier met aardige woorden en onmogelijke spreuken te bekladden. Die schrijftrant wordt ook in Noord-Nederland nagevolgd.

« Zoo worden het geluid en het licht dooreengehaspeld in *dissonances fulgurantes*, — de chemie met een verlichte vensterruit in *la vitre faiblement fluorescente*, — ziektetoestanden met geuren in *odeurs nervines*, — passie met chemische verbindingen in *un désir hydraté*.

Zoo wordt een electriseermachine verward met een mensch in : *elle lui induisait d'électricité.* Eigenschappen worden toegekend aan zaken, waarbij ze niet behooren, zooals : *les broderies de la jupe jaillirent solennelles*; *le pâle des tilleuls*; *les chairs du nuage*; *nuances moroses.*

Voorts wordt de eigenschap van een dier overgebracht op een instinct : *un instinct se tapit au fond de son crâne*, en daarentegen een eigenschap van stoffen op menschendaden : *une densité de serments.*

Dan ook wordt er misbruik gemaakt van groote woorden. *La lueur des océans et des fleuves sommeilla sur ses prunelles, le fluide des mers électriques arma sa gorge et son visage.* — *L'audace traversa comme un cyclone son cervelet.* — *Une fatalité de cataclysme.* — *Des exodes de mulots; les électricités denses tordirent chaque molécule; les concordances du cataclysme; le choc d'une convulsion d'éléments vers une cime de talus; les univers de la feuille; l'âpre hydrothérapie du firmament.* — *Cette ambiance de terreurs occultes, les haleines spirales du vent, la submersion des constellations harmonieuses, les murailles de l'ombre sur l'horizon, l'embuscade des forces mystérieuses, se répercutaient dans sa chair.*

Vreemde uitdrukkingen als : *Calculs tautologiques; le creuset cerébral; un vouloir pertinace; des hypnotismes d'ambiance; coordonner des ratiocinations; osciller dans le crâne; la traînerie de la jupe; ces questions se heurtèrent dans l'imagerie de la scène; une prédominance du cervelet; aux nues des brasiers blancs traînèrent; le cristal firmamentaire; les chuchotis-sanglots de la pluie; la volupté des palingénésies.* »

Van de Letterkunde der Noordmannen. — Terwijl het eerste deel van den *Grundriss der Germanischen Philologie* (Strassburg. Karl Trübner) ons volledige inlichtingen en de laatste uitkomsten der wetenschap verschaft wegens de taal der Noordsche stammen, vinden wij in de laatste afleveringen van het tweede deel, dit jaar verschenen, de wetenschappelijke verhandeling van de Noordsche Letterkunde. Iemand zou ongelijk hebben in Vlaanderen, daarbuiten, over dat onderwerp te twisten.

Letterkundige werken. — Verschenen :.

Bij Thorin te Parijs, ten prijze van 8 fr. : *Histoire de la Litterature grecque*, t. 2, door A. CROISET.

Bij Hachette te Parijs : *Dramaturges et Romanciers*, door E. MONTÉGUT.

Bij Perrin te Parijs : *Les Evolutions de la Critique contemporaine*. door E. TISSOT.

Bij Wolters te Groningen : *Jephta van Vondel*, door T. TERWEY.

Bij de Erven J. Bohn te Haarlem : *Bilderdijk, Lotgenoot van Multatuli*, door Dr JAN TE WINKEL.

Bij Priem te Amersfoort : *Letterkundig jaarboekje voor* 1890.

Bij Garnier te Parijs : *Les Maîtres de la critique au 17e siècle* door A. BOURGOIS.

Bij Leroux te Parijs, ten prijze van 7,50 fr. : *Histoire de la Littérature allemande*, door G.-A. HEINRICH.

Bij Perrin te Parijs, ten prijze van 3,50 fr. : *Quelques écrivains français*, door wijlen EM. HENNEQUIN.

Bij Vanier te Parijs, ten prijze van 3,50 fr. : *Les Romanciers d'aujourd'hui*, door CH. LE GOFFIC.

Bij Calmann-Lévy te Parijs, ten prijze van 3,50 fr. : *Episodes littéraires*, van wijlen A. DE PONTMARTIN.

WETENSCHAPPEN.

Thomas a Kempis. — De Codex Paulanus uit het klooster van Sint Pauwel in Carinthia is gedagteekend van de jaren 1384 of 1385.

Is die dagteekening echt, dan is het uit met het schrijverschap van THOMAS A KEMPIS.

Dr CRUISE heeft het klooster van Sint Pauwel bezocht, de lichtprent van zes bladzijden van het handschrift genomen en de uitkomsten van zijn onderzoek in de *Précis Historiques* van Mei medegedeeld.

De plaats der dagteekening en de gedaante der letters doen blijken dat de teekening maar later bijgevoegd werd. Wat het handschrift betreft, de kenners besluiten dat het tot het einde der vijftiende eeuw behoort.

Diluvium en Spelonken. — Op het gebied der voorgeschiedkundige oudheden melden wij het werk van SALOMON REINACH : *Description raisonnée du Musée de Saint-Germain-en-Laye. Epoque des Alluvions et des Cavernes*. Het verscheen te Parijs bij Firmin Didot en werd in de *R. des Q. Scientifiques* van 20 Juli ontleed en besproken.

De uitkomsten der oudheidkundige opzoekingen van SALOMON REINACH door de toogzaal van Saint-Germain-en-Laye zijn nog al beredeneerd en gematig en verschillen zeer veel van de ongerijm-

heden, die M. DE MORTILLET uitkraamt in zijne schriften en lessen te Parijs.

1° SALOMON REINACH hecht geen geloof aan het bestaan van den mensch in het derde aardkundig tijdvak.

2° Hij beschrijft het dierenrijk van het vierde tijdvak. Vele oudheidkundige fabelen hier, vragen honderden eeuwen tusschenruimte voor het verdwijnen der dieren van het vierde tijdvak en het opkomen der dieren van de geschiedkundige tijdvakken.

Arme sukkelaars van geleerden.

De jongens in de Latijnsche scholen leeren de teksten, waaruit het blijkt dat het meeste deel dezer voorgeschiedkundige dieren ook in de tijden der geschiedenis in onze streken verkeerd hebben.

3° Uit de mededeelingen van SALOMON REINACH is het klaar dat onze voormenschen, te Saint-Acheul en te Chelles ontdekt, niet sprakeloos waren en ook meer gerief ter hand hadden dan DE MORTILLET het beweert.

4° REINACH beschrijft heel nauwkeurig al hetgeen men achterhaald heeft van de menschen, die in de spelonken woonden. Hunne beeltenis, door DE MORTILLET geteekend, is ook heel valsch.

DE MORTILLET schrijft : « Geene begraving, geen eerbied voor de dooden. — Geen godsdienstig gedacht. ». REINACH komt elders uit : « Tegen het onbewezen stelsel dat aan de menschen van den tijd der spelonken alle begrafenisplechtigheden ontkent, zien wij dat wij een zeker getal begraafplaatsen om zeggens met zekerheid in dit tijdvak mogen stellen. »

5° DE MORTILLET doet het tijdstip van den ouden steen 222,000 jaar duren.

REINACH aanveerdt dat al de berekeningen op valsche en onzekere gronden steunen en altijd gedaan worden door dezen die de tijdrekening van den Bijbel verwerpen.

De wetenschap staat in hooge achting : maar al te dikwijls onder dien naam worden er een hoop bevestigingen en veronderstellingen vervent, die nooit bewezen worden en regelmatig twee drie maal 's jaars voor nieuwe beweringen de baan moeten ruimen.

Om de zaak te vervolgen moet men gestadig vernemen wat X. van Berlijn of Stockholm versch geschreven heeft en wat Z. van Parijs of Londen daarop hebben geantwoord, zonder dat de wetenschap een stap verder gekomen is!

Een schrijven van 1889 of 1888 wordt nu reeds als ouder aanzien dan eene kronijke van de middeleeuwen.

Dat men nauwkeuring beschrijft al wat men ontdekt zonder daar stelsels op te bouwen : de nieuwe zullen noodzakelijk het lot ondergaan van deze, die zij vervangen hebben.

De Zondvloed. — E. H. FL. DE MOOR, pastor van Zelzate, heeft in het *Mag. Littéraire et Scientifique* zijne bijbelsche studiën voortgezet en eene volkenkundige navorsching laten drukken

over onbekende reuzenstammen, die in het H. Schrift vermeld worden.

Volgens de getuigenis van den Bijbel zelf zouden er na den zondvloed volkeren bestaan hebben die noch van Sem, noch van Cham, noch van Japhet afstammen, en die bijgevolg door den zondvloed niet uitgeroeid werden. (Nr van 15 Juli, bl. 67).

Oude Kelten, — In het nr van Juli der *Scottisch Review* handelt Rhys over de oude volksstammen der Britsche eilanden. Uit de studie der oude eigennamen van Ierland en Schotland blijkt het, dat niet al de Kelten van Arische afkomst zijn.

Assyriënkunde. — Bij Karl Trübner, te Straatsburg, verscheen het werk : *die kosmologie der Babylonier*, door Jensen.

De Assyriënkunde bevat de uitgaaf der wegvormige opschriften, en de oplossing der vraagstukken wegens geschiedenis, godenleer, spraakkunst en sterrekunde.

Jensen vergaarde, keurde en verklaarde al wat de Assyriërs en Babyloniërs aangaande de wereld, de schepping en den zondvloed geschreven hebben.

Zijn uitleg over de vermaarde tafels van de schepping en den zondvloed is geheel nieuw.

Het zevende deel der *Babylonian Texts*, van pater Strassmaier, is ook verschenen. Ze zijn van het hoogste belang voor M. Gittée van 't *Nederlandsch Museum*, die eens beweerde dat Cyrus nooit bestaan heeft : het uitgegeven deel waar wij van spreken, bevat de opschriften van Cyrus.

Pater Delattre beschrijft in de *Revue des Q. Scientifiques* van dit jaar de laatste navorschingen op het gebied der Assyriënkunde.

Oudheden. — Wij schreven dat men wel zou doen, Nederlandsche wetenschappelijke werken te koopen.

Daarom willen wij aan onze lezers het Woordenboek der Grieksche en Romeinsche Oudheid bekend maken, dat de heeren Schlimmer en De Boer, bij de Erven F. Bohn, te Haarlem, ten prijze van fl. 5 hebben uitgegeven.

Troja. — Waarin is het vraagstuk gelegen ?

Dr Schliemann beweert, ter plaats Hissarlik genoemd, door zijne opdelvingen het oude Troja ontdekt te hebben. Botticher, zijn tegenstrever, houdt staan dat Schliemann niet eene oude stad, maar wel doodenheuvels, oude begraafplaatsen gevonden heeft.

Welk is het laatste nieuws nopens den pennetwist, die nu reeds jaren duurt ?

Botticher heeft te zamen met eenen keurraad de puinhoopen van Hissarlik onderzocht. Dat onderzoek heeft zijn oordeel niet veranderd : indien hij gelijk heeft, zouden de uitkomsten der voorgeschiedkundige wetenschap wel kunnen veranderen.

EM. DE MUYNCK heeft ook in de Brusselsche maatschappij van Oudheden het verslag onderzocht van den keurraad te Hissarlik werkzaam, en hij besluit natuurlijk dat SCHLIEMANN, eerelid der Brusselsche maatschappij, gelijk heeft. *(Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles.* Tome 4, livraison du 2 juin 1890.)

Wiemkes. — Wie heeft er van de wiemkes of kaboutermannekens niet hooren spreken?

Ze dragen verschillige namen : Portuni, Neptuni, Neutons, Nutons, Waitons, Halvermannekens, Heinzelmänner, Nains des bruyères et des montagnes d'Ecosse, Petits travailleurs, Duergars, Monticolœ, Poulpicans, Korrigans.

VAN HELVEN heeft al de sagen en volksvertellingen onderzocht en komt tot het besluit dat die menschen bestaan, door sagen en godsdienstige overleveringen hun oorspronkelijk wezen verloren hebben, dat het volksstammen zijn die vóor de Indo-Europeanen alhier gewoond hebben, dat ze van Iberische afkomst zijn en de eerste bekende bevolking van Europa uitmaakten (*Annales de la Société Archéologique de Namur*. Tome 18, 3e livraison de 1890).

TAALGELEERDHEID.

Etyma Latina. — *Etyma latina*, dat is de titel van een Latijnsch afleidkundig woordenboek, dat E. R. WHARTON in Engeland liet verschijnen.

Het bevat 34 bladzijden ter inleiding, den afleidkundigen uitleg in 120 bladzijden en 30 bladzijden over « comparative etymology. »

Al de woorden, die bij de zestien Latijnsche schrijvers van eersten rang te boek staan, worden taalkundig uitgeleid, te weten bij Plautus, Terentius, Cicero, Cœsar, Catullus, Lucretius, Sallustius, Virgilius, Horatius, Livius, Tibullus, Propertius, Ovidius, Persius, Tacitus en Juvenalis.

Deze schrijvers bezigen meer dan 26000 woorden, en daar er vele de eene van de andere stammen, behoeven er enkel 3055 getoetst te worden.

Van deze 3055 woorden zijn er 380 onuitlegbaar, 1130 oorspronkelijk en in de andere Indo-germaansche spraken verwant, een zeker getal afstammend die nog eenigen uitleg van doen hebben, en boven de 600 aan vreemde talen, meest aan het Grieksch ontleend.

De Latijnsche afleidkunde is zeer moeilijk omdat er zoo weinig oud latijn bestaat en omdat de Italiaansche gauspraken nog zoo weinig gekend zijn. (Bij Percival en Co, King street, Covent Garden, Londen : prijs 7 sh. 6 d.).

Vlanderen. — Wij lezen in *Loquela* nr 10, Sporkele 1890 :

« Een *vlamende* of een *vlaam* land ware dus een land dat onder water,... dat *vliem*, dat *vlaam*, dat *vliemende*, dat *vlamende* vol water staat, pleegt te staan, of gestaan heeft... »

« Het woord *vlaam* zal ook met -de uitgebouwd geworden zijn, zoodanig dat men zal gezeid hebben voor *vlamende* land, *vlaamde* land. Van daar een woord **vlamende*, dat in die gedaante geen stand hield, en veranderde in *vlande*, zonder *n vlade*, *vla*. Zoo is uit *schamen*, niet *schaamde*, maar *schande* geboren; uit *ramen* niet raamde, maar *rande*, *rand;* uit *zamen* (met uitbouw -te), niet *zaamte*, maar *zante*. Een land dat *vlande* was zal allicht eene vlande geheeten geworden zijn, en verschillende *vlande* streken bijeen genomen de *vlanden*, de *vladen*, de *vla'en;* met tweeden meervoudigen uitbouw, de *Vlanderen*. Vglt : *been*, *beenen*, *beenderen ; blad*, *bladen*, *bladeren ; rad*, *raden*, *raderen; kind*, **kinden*, *kinderen* enz. Eertijds schreef men *Vlanderen*, en niet op zijn Fransch uitgelangd *Vlaanderen*, gelijk hedendaags de meeste menigte doen »

Wij zullen doen opmerken dat *kinden geen giswoord is, en dat in het Middelnederlandsch het meervoud *kinde* bestond.

Wij kunnen niet aanvaarden dat *vlande*, *vlade* zou geworden zijn, aangezien wij nergens vinden dat *n* wegvalt voor *d* : *n* wordt overal bewaard. Wij vinden integendeel dat het Germaansch *n* voor de tandletters zou invoegen. Wij blijven dus bij den ouden uitleg : wij erkennen van ouds en eeuws het bestaan van het woord *vlade*, dat door inlassching van *n*, *vlande* geworden is.

't Kan zijn dat *vlaam*, *vlande* gegeven heeft, gelijk *schamen*, *schande*, maar dit rechtveerdigt niet dat *vlande*, *vlade* werd en dat daar *n* tegen alle bekende wetten zoude weggevallen zijn.

Loquela blijft ons dus den uitleg van *vlande* = *vlade* schuldig.

Germaansch. — De laatste aflevering van den *Grundriss der Germanischen Philologie* is voor ons van het hoogste belang.

Zij bevat, ten eerste, de geschiedenis onzer taal, opgesteld door een bevoegden spraakgeleerde, J. TE WINKEL. Zijn arbeid wordt als volgt door A. KLUYVER in den *Nederlandschen Spectator* van 2 Augustus besproken : « In de verhandeling van Dr TE WINKEL zijn drie voorname bestanddeelen te onderscheiden : een overzicht van de geschiedenis der taalstudie hier te lande, in verband met die der letteren; verder een overzicht van de voornaamste punten der grammatica in ruimen zin, en ten slotte eene beschrijving van het leven en sterven der woorden, waarbij ook op den invloed der vreemde talen nauwkeurig acht wordt geslagen. »

Deze geschiedenis is geschreven voor de Germanisten, maar de leeraars der hoogste scholen van het middelbaar onderwijs zouden er ook een geschikt geheel van aangename en vruchtbare lessen kunnen putten.

Het tweede opstel derzelfde aflevering (1 Band, 4 lieferung) is de geschiedenis der Friesche Sprake door TH. SIEBS. De kennis van het Friesch is onmisbaar voor de studie onzer gewestspraken.

Eigennamen. — Bij Douillet te Amiens verscheen : *les Rues et les Enseignes d'Amiens*. Wij stippen dit werk aan, opdat het tot voorbeeld strekke aan onze navorschers, opdat zij hunne werkzaamheid niet zouden verspelen aan menigvuldige kleine en verstrooide onderwerpen, maar hunnen arbeid zouden besteden aan al de eigennamen van eene stad of een dorp, gelijk wijlen K. VERSCHELDE deed voor de huizen en de straten van Brugge, en AUG. VAN SPEYBROUCK voor de gemeente Sint-Andries.

Egyptisch. — Hoogl. ABEL heeft ter Freie Deutsche Hochstift te Frankfort eene lezing gedaan over de afleidkundige betrekkingen tusschen het Egyptisch en de Indo-germaansche spraken. Zij werd in Augustus gedrukt.

Oudsaksensch. — Hoogleeraar GALLÉE van Utrecht heeft in zijne opsporingen over de oudsaksensche spraakkunst al de gekende handschriften opnieuw onderzocht en eenige onbekende oorkonden ontdekt. Bij Brill, te Leiden, zal hij eene nieuwe uitgaaf van al de bestaande oudsaksensche handschriften bezorgen. De beste uitgaaf van den Heliand, tot nu toe, was deze van SIEVERS, der andere gedenkstukken, deze van HEYNE.

Volkswoorden. — Wij lezen in de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie*, bl. 129 : « Daar zijn eene menigte woorden, welke door oudere schrijvers gebezigd, en onder 't volk voortlevende, in de woordenboeken of niet gemeld of als verouderd worden veroordeeld; andere, in vroegere tijden niet bestaande, maar ter gelegenheid van moderne toestanden of uitvindingen door de spraakmakende gemeent in het leven geroepen, worden evenmin officieël erkend, maar zien hunne plaatsen ingenomen door de bastaardwoorden of lamme omschrijvingen.

Het wordt dus tijd dat de Academie haar voornemen ten uitvoer brenge en tot de wettige inburgering of herinburgering besluite van die groote menigte verstootelingen. »

Onze Volkstaal. — De *Grundriss der Germanischen Philologie* vermeldt het bestaan van *Onze Volkstaal* en rept geen woord van onze bloeiende *Loquela*.

Met een pijnlijk gevoelen van droefheid, maar ook met gelatenheid, melden wij aan de talrijke vrienden der gauspraken dat de Noord-Nederlandsche *Onze Volkstaal*, de geliefde van TACO H. DE BEER, na eene langdurige ziekte overleden is.

Waver. — Uitleg wegens Waver staat er in *Navorscher* n° 7, bl. 381. « Waver, wauwer, wouwer, weijver, vijver, weijer, Weiher beteekenen *vivier, vivarium*. »

De taalkunde in ons land. — F. A. STOETT schrijft in den *Nederlandschen Spectator* van 21 Juni dat VERCOULLIE ter Hoogeschool van Gent, eene schaar jonge mannen opleidt, die welhaast op het gebied der Nederlandsche taalgeleerdheid zullen optreden.

Een dier leerlingen is H. MEERT, voor zijn opstel over het voornaamwoord *du*, door de Vlaamsche Academie bekroond.

Wij deelen dit nieuws mede om het vrij onderwijs op te wekken in dit vak, ten onzent zoo verwaarloosd, niet ten achter te blijven.

Gewestspraken. — De Engelsche *Dialect Society* geeft dit jaar de volgende werken uit : *A Glossary of Words in use in the County of Gloucester* en *Englisch Dialects : Their Homes and Sounds.*

Romaansch. — Het « Romanisch-Lateinisches Wörterbuch » van KÖRTING was de N genaderd. KÖRTING is den 2 Augustus te Münster overleden.

Taalkundig Nieuws. — De tweede helft van BRUGMANNS tweede deel van den vermaarden *Grundriss der Vergleichenden Grammatik der Indogermanisehen Sprachen* is nog niet verschenen. De eerste aflevering zal met het einde van October verzonden worden.

H. BUTTNER bereidt een werk, dat onze Academie aangaat, te weten zijne *Studien zu dem Roman de Renart und dem Reinhard Fuchs.*

Het tweede deel van den *Grundriss der Romanischen Philologie* zal weldra verschijnen.

G. MEYER zal bij Trübner, te Strassburg, zijn *Etymologisches Wörterbuch der Albanesischen Sprache* uitgeven. Die taal wordt nu als een tak der Indogermaansche spraken behandeld.

A. NOREEN zal in 't Duitsch zijn belangrijk werk uitgeven over de Oudgermaansche klankleer.

O. WIEDEMANN werkt aan de uitgaaf van *Das Littauische Präteritum* en FERD. WREDE bereidt voor de groote verzameling van Trübners *Quellen und Forschungen*, een nieuw n^r^ : *Die Sprache der Ostgoten.*

M. KLUGE, hoogleeraar te Iena, vroeg ons over eenige weken bericht over *Loquela* en de werken van DE BO, JOOS, TUERLINCKX, SCHUERMANS en GAILLIARD.

Taalkundige werken. — Verschenen :

Bij Bouillon te Parijs, ten prijze van 12 fr. : *Manuel pour étudier le sanscrit védique*, door A. BERGAIGNE en V. HENRY.

Bij Blankenberg te Leiden, ten prijze van 2 M. : *Die Lexicalische Urverwandtschaft d. Baltoslavischen und Germanischen*, door C. C. UHLENBECK.

Bij Macmillan te Londen : *Syntax of the Moods and Tenses of the Greek Verb*, door W. WATSON GOODWIN.

Bij J. Clay and Sons te Londen, ten prijze van 4 Sh. : *Language and Linguistic Method in the School*, door S. S. LAURIE.

Bij De Seyn-Verhougstraete, te Roeselare : *Het Bargoensch van Roeselare*, door H. DE SEYN-VERHOUGSTRAETE.

Bij Hachette, te Parijs, ten prijze van 10 fr. : *Le Latin de Grégoire de Tours*, door MAX BONNET

Bij Aschehoug, te Christiana, ten prijze van 3 M. : *Etruskisch und Armenisch* door S. BUGGE.

Bij Jock, te Leipzig, ten prijze van 4 M. : *Zur Gutturalfrage im Gotischen*, door H. L. WEBSTER.

Bij Delagrave, te Parijs, ten prijze van 1 fr. de aflevering (er zullen er rond de dertig zijn, : *Dictionnaire général de la Langue française*, door A. HATZFELD, A. THOMAS en wijlen A. DARMESTETER.

S. P.

MULTATULI. (1)

SPOTTERNIJ van het lot......! Hij, die tegen het vorstendom geijverd had, en hetgeen hij als de uitzuiging en de knevelarij van Java door het moederland brandmerkte, hij, die in eene vlaag van verwaandheid, hem eigen, van zich zelven had getuigd : « eens zal de tijd aanbreken waarin men vragen zal hoe heette ook weer de koning, die regeerde toen Multatuli leefde », hij stierf bijna verlaten en vergeten juist op den dag dat gansch Nederland feest vierde om de 70ste verjaring van Willem's III geboortedag. Hij stierf te Nieder-Ingelheim bij Mainz, den 19 Februari 1887, in den vreemde, als wilde hij tot het zijne maken : « ingrata patria ne quidem ossa mea habebis. »

Edouard Douwes Dekker, te Amsterdam den 2 Maart 1820 geboren, werd eerst tot de studie, en dan voor den handel opgeleid. Op 21jarigen leeftijd naar de Hollandsche bezittingen vertrokken, verbleef hij daar 17 jaar in landsbetrekking, en het laatst als Assistent-Resident te Lebak, in het Bantamsche.

Hartstochtelijk, ontvankelijk en edelmoedig van gemoed, en getergd over de stiefmoederlijke wijze, waarop

(1) Voordracht gehouden in 1887, bij het afsterven van Multatuli, in den *Snellaertskring* en *La Société littéraire du Cercle catholique* te Gent. Wij geven het stuk uit de oude doos nagenoeg zooals het dan voorgedragen is geweest, doch wellicht volledigen wij later de studie, indien de brieven van den schrijver welke zijne vrouw uitgeeft, nieuwe documenten aanbrengen op de markt zijns levens, en nieuw licht doen spelen rond dat zeldzaam menschenexemplaar.

Insulinde « dat prachtig rijk, dat zich daar slingert om den evenaar als een gordel van smaragd », behandeld of liever mishandeld werd, kon hij zijne verontwaardiging niet verkroppen. Hij nam enkel raad bij zijn edel karakter, hij offerde grootmoedig en ridderlijk het brood op voor hem en zijn gezin, en op 4 April 1856, op zijn verzoek eervol uit 's lands dienst ontslagen, keerde hij zonder pensioen en zelfs zonder middelen van bestaan naar het vaderland terug.

Hij gaf de verontwaardiging lucht, die brandde en kookte in zijn blakend hart en zijn ziedenden geest, en schreef zijnen *Max Havelaar*. Dit werk, eigenlijk de eersteling (1) van den begaafden schrijver, en waarin hij de misbruiken van het koloniaal stelsel bloedig geeselde, en de verborgen wonden blootlegde die aan het Indisch bestuur kankerden, deed, om de geijkte uitdrukking te gebruiken, « eene rilling » in de natie ontstaan, eene opschudding, hier van woede en wraaklust, dáár van medelijden en afschuw.

De eenen begroetten in hem den moedigen en onbewimpelden democraat; de anderen, in hunne winstberekening gekrenkt of in hunnen bestuurlijken slenter gestoord, wreven het hem aan als een moordaanslag op den handel, als een schelmstuk van bestuurschennis.

Dit meesterlijk en veel besproken gewrocht, door de eenen met geestdriftig gejuich onthaald en door de anderen met razernij aangevallen, was als de knal van een kanonschot, de weerlicht van een bliksemflits. Het was eene apocalypsis, eene ware veropenbaring, en om het onderwerp zelf, en om de strekking, en om de krachtige taal en stijl, en om zijne in het oog vallende en merkelijk hooge letterkundige waarde, stelde het zijnen schepper, van het begin af, in de rij der beste schrijvers van het moderne Nederland.

(1) Van zijne prilste jeugd af had hij zich met letterkunde onledig gehouden, en in Indië schreef hij menige proeven, welke slechts nadien uitgegeven zijn geworden. *Jongelingsdroomen* en *Losse bladen uit het dagboek van een oud man*, naast ettelijke verzen later in zijne verdere werken versmolten, dagteekenen van dien tijd.

Dekker, die zich zelf met zekere laatdunkendheid met den naam van Multatuli (veel heb ik geleden) bedoopt had, bleef bij die eerste proeve niet. Hij schreef proza en verzen, en toonde zich te huis zoowel in gebonden als ongebonden stijl. Denker, wel is waar meer subjectief dan objectief, polemist, redenaar en tooneelschrijver, kampte hij op alle terreinen, en oogsste overal, naarmate den kijkpaal der aanhoorders en toeschouwers, luidruchtige beroemdheid of beruchtheid, samengesteld deels uit mêe- en deels uit tegenspraak.

Over vrijen arbeid, *De maatschappij tot nut van den Javaan*, *Wijs mij de plaats waar ik gezaaid heb*, *Japansche gesprekken*, *Bruid daar boven*, *Minnebrieven*, *Indrukken van den dag medegedeeld*, *Pruisen en Nederland*, *Over specialiteiten*, *Millioenen studiën*, *Ideën en Vorstenschool*, zijn nog zoo vele werken, aan zijne scherpe en vruchtbare pen ontvloeid.

Max Havelaar, *Vorstenschool* en *Ideën* zijn zijne standaardwerken; hij beweegt er zich in, volgens het treffend gezegde van eenen zijner beoordeelaars, in de onderwereld, op de aarde en in den hemel.

In het eerste treedt hij op, indien ik mij zoo mag uitdrukken, als antiesclavagist, als advocaat tegen den nieuwerwetschen menschenhandel in de koloniën in zwang.

Edel gevoeld, rein en zuiver gedacht, meesterlijk in elkaar gezet, in buitengewonen stijl geschreven en in eene taal die waarlijk de Nederlandsche spraak verrijkte of beter ze in al haren rijkdom veropenbaarde, was en blijft dit werk een echt « koninklijk » boek.

In het laatste spreekt de wijsgeer : zijn machtige geest omvat, doch te veel in persoonlijke, eenzijdige en dweepende opvatting, millioenen denkbeelden van den

wijduiteenloopendsten aard; zijn wild en ongeordend genie breidt zijne adelaarswieken uit en overziet, in zijne hooge vlucht, bijna alles wat met de scherpste oogen van de ziel overzienbaar is. Hij is diep doch diepzinnig, vernuftig maar subtiel of spitsvondig, daarbij schoolvossachtig, pedant en sententieus. Naïef en parodoxaal, gebeurt het hem, waarheden te verkondigen à la Palisse, zichtbaar als kemels, doch door den band blijkt bij nadere beschouwing, die schijnbare onzin soms eene breede voorstelling te zijn.

Alleenlijk den letterkundige en het karakter van den man besprekende, kan het in onze bedoeling niet liggen hier eene studie te wijden aan den wijsgeer, die overigens, onzes dunkens, ver beneden den lettervirtuoos staat. Ik zeg virtuoos, want alles was bij hem spontaneïteit – hoedanigheid voor den artist, doch gebrek voor den denker.

Zeggen wij in globo dat hij in de snedigste, treffendste en schilderachtigste taal soms beginselen vooruitzet, ongelukkig strijdend met alle geloof en ontaardend in dierlijke immoraliteit. In zijne levensuiting hieromtrent bijna een zedelijk monster, moet hij daarenboven, wat de uitboezeming zijner begrippen betreft, niet geheel en al op de letter genomen worden, want in zijne bevestigingen en bewijsvoeringen, die eerder orakels schijnen te zijn, is veel pose en cultus van het woord. Aangaande zijnen mangel aan soliditeit, ligt dit in zijnen overprikkelden aard zelf, in zijne voorafgaande studiën, die hem tot de philosophie niet beslagen noch bekwaamd hebben. Zijn geest is niet genoeg gescherpt door kalm, gezet en geduldig onderzoek; hij wil ontdekkingsreiziger zijn op dit gebied, doch, daar hij het beneden zich rekent eenigen Bædeker van het vak te raadplegen, verdoolt hij meer dan eens op zijne ongebaande wegen. Alles scheen hem helder buiten zijne eigene onbevoegdheid, en leest en studeert hij nog, hij doet het niet altijd met oordeel en zonder vooroordeel; hij leeft « van en op zijn intellect », van en op zijne fijne besnaarde ziel; in zijne naïeve verwaandheid meent hij dat het

hem moet gaan als met de heldin van het sprookje, dat ieder woord, dat zijne lippen of zijne pen ontvalt noodzakelijk een diamant moet zijn. Man van het gevoel, der verbeelding en der virtuositeit, neemt hij al zijne gevoelsindrukken en zijne stemmingen voor ideën.

Fancy was de bron van meest al zijne gedachten; ook, naast leeringen vol pit, kern en kruim, doet hij uitspraken welke vonnissen zijn, en die enkel boutades en charges worden in krachtigen overdrachtelijken zin uitgedrukt, en waarin het raadselachtige om den prijs dingt met het paradoxale. Hij omhangt zich met eenen profetenmantel en dwalingen en onnauwkeurigheden worden tot machtspreuken uitgedijd. Hij spreekt in rebus en charade, en betrekkelijk menig punt zijn er in zijne would be-philosophie teksten te vinden voor allerlei tegenstrijdige meeningen. Beginselvastheid, riep Van Vloten, in 's Hemels naam beginselvastheid!

Aan zijn zoogezegd aphorisme : « Geloof is slaap » mocht geantwoord worden en voor titel aan zijne bundels gegeven : « Grootspraak is waanzin ».

Nochtans uit den chaos van al die tegenstrijdige gebreken en gaven moet toch opgemaakt worden dat zijne Ideën « een klomp erts » zijn, waarin goudaderen verborgen liggen, en in geen geval kan men hem ontzeggen een machtig denkvermogen en eene geniale intuitie.

In *Vorstenschool* trekt hij te velde tegen de misbruiken en de onbeduidendheid van het koningdom, verpersoonlijkt door den alledaagschen monark George, en hij toont er ons tevens, door tegenstelling, in koningin Louise, eene vorstin naar zijn ideaal.

Het is eene vorstin, die onvoldaan met eigen hofhouding en zwanger van duizend hervormingsplannen, zich van de plechtmatige hofstaatsie ontdoet, melk gaat drinken in boerenstulpen en guinguetten, half gestolen weg statistische bijzonderheden inwint bij eenen letterzetter, zich inlaat met alle vreemdsoortige en waaghal-

zige bemoeiingen en haar niet ontziet op het kamerken van eene naaister, in eene zotte liefdesintrigue zich bijna te laten verwikkelen. Kortom het is eene ***burgerlijke*** prinses, die, zooals Multatuli zelf, een tegenstrijdig mengsel van edelheid en grootmoedigheid, treffenden waarnemingsgeest en hersenschimmigen onpractischen zin, — door eigen ondervinding de behoeften van haar volk wil kennen, in hare wijsgeerige opgezweeptheid de misbruiken gemakkelijk overdrijft en daarbij zich soms van hare hoogheid laat afglijden tot ergerlijke realistische uitdrukkingen en bewoordingen van twijfelachtig allooi.

Die vrouw heeft iets van een gelaarsden en gespoorden gendarme; zij draagt in het vorstelijk huishouden, zooals men zegt, de broek, en haar koninklijke gemaal staat waar de bezem pronkt, gansch onder den pantoffel van die ideale koningsgade. Zij is eene koninklijke virago of eene halfmannelijke cantinière, eene volksvirago plotseling tot het purper verheven, en die ondanks het purper, waarin zij steekt, marketenster en volksvrouw uit eene kazerne of achterbuurt gebleven is.

Men heeft haar met recht vergeleken aan een vrouwelijken Jozef II, aan eenen gerokten prins Adolf.

Zij photographieert overigens zich zelve in deze woorden, die ik broksgewijze aanhaal :

Een eerzuil wil ik, ja... maar niet van steen;
Ik wil een eerzuil in het hart des volks.

Z'n Majesteit denkt juist als ik, mama!
En mocht er soms... hij heeft 'n edel hart!
En als misschien... doch neen, dit is zoo niet!
Maar als... welnu, waartoe zou liefde dienen?
Ik wilde... ik zal... ik moet hem... o mijn George
Denkt over alles juist als ik, mama!

Wie kan zeggen, wat begin is? Welke stip
Van d' evenaar kan roemen : ik heb 't eerst
De zon gezien... bij mij begon de dag!
. . . .
Bestaan is anders worden. Elke terz
Van een seconde draagt zijn navelmerk
Als wij. Wie 't loochent, zegge, ik had geen moeder!

Goed, goed ik neem 't verschil van standen aan
En wil 't nog fijner onderscheiden dan
Gij zelf, en maatschappelijk en burgerlijk;
Geboorte, titels, rijkdom, rang, vooroordeel.
Zie, moeder, alles wil ik laten gelden.
Maar vraag : of één stand honger voorschrijft, moeder?
Of één stand kan gedoemd zijn tot gebrek?
Tot slaaf zijn onder d' eisschen van de maag?
Ik vraag, of een dier standen lager staat
Dan 't schaap of rund dat onbekommerd graast,
En dat gewis een mensch verachten zou,
Als 't weten kon hoe slecht die mensch zich voedt!
Is 't kind van d'arme minder dan een kalf,
De moeder minder dan een koe...?

Onder æsthetisch opzicht is zijn *Havelaar* door vriend en vijand, daargelaten eenige opmerkingen van ondergeschikt belang, als werk di primo cartello buiten bespreking gesteld. De heftige tegenstand welken het in zekere kringen ontmoette, sproot enkel voort uit de baatzuchtige handelsbekommering van de « *Droogstoppels* », « *Slijmerings* » en andere makelaars in specerijen, en uit de bestuurlijke lichtgevoeligheid van de kruidje-roer-mij-niet's der onschendbare administratie.

Het letterkundig gehalte van *Ideën*, welke in het algemeen eene bonte mozaïek, eene reeks van sententiën zijn, van spreuken en bespiegelingen zonder onderling verband, blijft insgelijks meestal buiten kijf, en dit gedeelte van zijnen geestesarbeid onderstaat het vuur der critiek, in den zin mijner hoogere voorbehouding, onder betrek van leering en van propagande.

Ik zeg dat Ideën in het algemeen eene mozaïek uitmaken van verschillige ingelegde bontgekleurde tichelitjes. In den beginne was het anders; die bundels behelsden bijna al zijne gewrochten, doch later, zooals hij deed met *Vorstenschool*, heeft hij de grootste

steenen uit dezen babeltoren gekapt, de bijzonderste deelen uit dien verwarden bajert geraapt en opgevischt, om ze als afzonderlijke werken op eigen stelten te zetten. Aanvankelijk dus waren *Ideën* zijn journal, zijn kladboek, waar hij dag voor dag, uur per uur, ordeloos en zonder plan, alles opteekende wat hem door brein en hersenen vloog. Vreesde ik niet triviaal te zijn, ik zegde dat zij de vergaarbak waren van zijne gedachten, de provisiekelder van zijne letterkundige en wijsgeerige vruchten.

Zóó dient er in gewezen te worden als op een echt bellettrisch pereltje, op de geschiedenis van Wouters Pieterse, welke hij zelf « de lotgevallen van een menschexemplaar » genoemd heeft, en waarin hij het sprekendste bewijs geeft van den fijnsten waarnemingsgeest. Hij schetst er meesterlijk naar de natuur het leven en streven van het schilderachtig Jodenkwartier, dat, midden Amsterdam, de nauwe en morsige stegen nakronkelt en nabootst van zijn afwezig en onvergeetbaar Jeruzalem.

Hij ziet wat iedereen ziet, doch hij merkt op, en waar iedereen ziet zonder te bemerken of zijne stompe zintuigen te voelen treffen, trilt de overspannen snaar van zijn gevoel bij de minste gewaarwording, en doet hem zien, hooren en gevoelen als bij ingeborenheid. Zielkundig gesproken is hij een echte sensitive met een overprikkelbaar zenuwgestel, en indien het waar is dat gevoelen leven is, en leven lijden in den psycologischen zin van 't woord, heeft hij dubbel geleefd, doch ook dubbel geleden.

Met *Vorstenschool* is het anders gelegen. Hier biedt zijn letterkuras meer ongedekte plaatsen aan in zijne min zorgvuldig gesloten voegen. Iedereen is het eens over den rijkdom der gedachten en de virtuositeit der vertolking en uitdrukking, doch als drama komt het tooneelstuk niet ongedeerd uit den vuurdoop. Vosmaer, wel is waar, verheft het wolkenhoog; Taco de

Beer ontkent het de hoedanigheid van ooit populair te worden, Everts en andere deskundigen vinden er hem eenen trap lager dan in zijn lijfstuk *Max Havelaar;* Busken Huet en Jonckbloet, twee bevoegde mannen in het vak, achten het onmogelijk ter opvoering, (degelijke uitvoering wel te verstaan), en aanzien het als geenszins voldoende aan de eischen der dramatische kunst.

Van andere standpunten uit komt Multatuli in parralèle met verschillige onderscheiden schrijvers. Hij mag nevens Molière gesteld worden om zijnen onvergankelijken type van Batavus Droogstoppel, welk inderdaad flink geteekend en onderhouden van karakter, de prototype zal blijven van den utilitairen koopman, wiens baatzucht, het lijk van den afgebeulden slaaf nog zou verbranden tot koffie of verdrogen tot rozijnen. In eene en dezelfde galerij mag hij plaats nemen nevens Juvenalis, Persius, Swift, Boileau, Barbier enz., op dat verschil na dat zijne satyre den goedigen en spottenden Horatiaanschen humor niet bezit van den schrijver van *Travels of Gulliver*, maar eerder ernstig en somber is als die van den bitteren Persius. Om de staatkundige bedoelingen en de politizeerende drijverij, waarmede even als *Les misérables*, *Le Juif errant* en *Les mystères de Paris*, zijne tendenzschriften doorspekt zijn, heeft hij, naast Coppée, vergelijkingspunten met Eugène Sue en Victor Hugo. Ja, hij is de pleitbezorger van het proletariaat; hij is een opstandeling en een agitor met de pen; hij heeft de beitelende stift en de schetsende pen van den meesterlijken schepper van Tartuffe, en de hekel der satyre welke men in zijne lettervruchten en zijn gesproken woord voelt prikken en knarsetandend bijten, zalft hem tot hoogepriester der ironie of beter tot koning van het sarcasme.

Er heerscht overeenkomst tusschen zijnen *Havelaar* en Hildebrand's *Camera Obscura*. Beide werken rekenen

met zekere samenleving af, doch Beets is de schalke, die doodt en Multatuli de wreker, die halsrecht. *Keesje*, het diaconiehuismannetje van den eerste en *Saïdjah en Adinda* van den tweede, zijn bloemen van sentimentaliteit; men voelt er den zoelen wind in waaien die ruischt tusschen de wilgentakken der minnekoozende herdersdichten. *Paul et Virginie*, *Atala et René*, zijn zusters en broeders van *Keesje* en *Saïdjah*, doch naast de teederheid der idyllen van Beets, Chateaubriand en Bernardin de St.-Pierre, is de geschiedenis der geslachte buffels van den beminde van Adinda eerder eene pastorale van lijden en van smart.

Camera obscura is een huiselijk boek der stille en prozaïsche Hollandsche polders en beemden, *Max Havelaar* een woeste oorlogskreet onder den azuren hemeltrans van den Indischen archipel. In die vlijmende philippica voorspelt hij het einde van de Hollandsche macht in Azië, en vereenzelvigt hij zich, bij voorbaat, met het ontzettend wraaklied : *De laatste dag der Hollanders op Java*, dat als een nagalm der grijze oudheid, Camilla's imprecatie uit het verleden doet opdoemen.

(1) Zult gy nog langer ons vertrappen,
Uw hart vereelten door het geld,
En, doof voor de eisch van recht en rede,
De zachtheid tergen tot geweld?

Dan zy de buffel ons ten voorbeeld,
Die sarrens moê, de hoornen wet,
Den wreeden dryver in de lucht werpt
En met zyn lompen poot verplet.

Dan schroeie de oorlogsvlam uw velden,
Dan roll' de wraak langs berg en dal,
Dan styg' de rook uit uw paleizen,
Dan trill' de lucht van 't moordgeschal.

(1) Gedicht door Roorda van Eysinga in den mond gelegd van een Mahomedaansch inlandsch opperhoofd Sentot geheeten.

Dan zullen wy onze ooren streelen
  Aan uwer vrouwen klaaggeschrei,
En staan, als juichende getuigen,
  Om 't doodsbed van uw dwinglandy.

Dan zullen wy uw kindren slachten
  En de onzen drenken met hun bloed
Opdat der eeuwen schuld met rente,
  Met woekerwinste word' vergoed.

En als de zon in 't Westen neerdaalt,
  Beneveld door den damp van bloed,
Ontvangt zy in het doodsgerochel
  De laatste Hollandsche afscheidsgroet.

En als de nachtelyke sluier
  De rookende aard heeft overdekt,
De jakhals de nog lauwe lyken
  Dooreenwoelt, afknaagt, knabbelt, lekt....

Dan voeren wy uw dochters henen,
  En elke maagd wordt ons een boel,
Dan rusten we aan haar blanke boezems
  Van moordgetier en krygsgewoel.

En als haar schand zal zyn voltrokken,
  Als wy ons hebben moê gekust,
Als elk tot walgens toe verzadigd,
  Het hart van wraak, het lyf van lust....

Dan tijgen wij aan 't banketteeren
  En de eerste toast is : « 't Batig slot! »
De tweede toast : « aan Jezus-Christus! »
  De laatste dronk : « aan Neêrlands God! »

En als de zon in 't Oosten opdaagt
  Knielt elk Javaan van Mahomed
Wijl hij het zachtste volk der aarde
  Van Christenhonden heeft gered.

(*Wordt vervolgd.*)

CONGRESSEN.

Maatschappelijke kwestie. — Vlaamsche Beweging.

De vacantiemaanden zijn de tijd der congressen; voor alle mogelijke onderwerpen komen de vakmannen of de ijveraars vóór een zelfde idee bijeen, wisselen hunne gedachten en meenen met hunne redevoeringen de wereld en de wetenschap gered te hebben. Ongelukkig zijn die vereenigingen maar al te veel prijskampen van uiterlijke welsprekendheid, waarin men voor zich zelven spreekt en door het venster voor de galerij. Doorgaans is het gezegde hier toepasselijk : *Zij dronken een glas, zij p. . . . . een plas en lieten de zaak gelijk zij was.*

Edoch geen regel zonder uitzonderingen en onder die eervolle uitzonderingen hebben wij het geneeskundig congres gehad te Berlijn, dat volgens deskundigen aan het vak grooten vooruitgang zal doen maken. Zulks zijn ook de Conferentie van Brussel en de anti-esclavagische vergadering te Parijs bijeengeroepen door Mgr Lavigerie. Hopen wij dat door het samenwerken van staten en bijzonderen de zaak der menschheid ginder in het zwarte werelddeel ras en doelmatig bevorderd worde. Dat men daarom toch niet vergete dat er hier ook een beschavingswerk bestaat, waaraan *le nerf de la guerre* ontbreekt; trouwens hebben wij personen gekend die in de bladen met honderden franks inschreven voor den Congo en hier geen cent overhadden voor het werk der scholen en der openbare biblioteeken.

Antwerpen zag het H. Sacramentscongres in zijne muren vergaderen en den boekwezendag. Het H. Sacramentscongres met zijn plechtigen en grootschen ommegang was eerst en vooral eene indrukwekkende geloofsbelijdenis, eene doodsteek aan het menschelijk opzicht. Het ligt in onze bevoegdheid niet die prachtige geestelijke redevoeringen te bespreken; zeggen wij alleen dat onder Vlaamsch

oogpunt, wij daar ook eene bevestiging van nationaliteit gedaan hebben. Het is de eerste maal dat in eene internationale vergadering onze Vlaamsche redenaars hunne moedertaal gebruikten nevens die der andere landen, zonder aan vertaling onderhevig te zijn. Dr H. Claeys met zijne bespiegelingen over onzen goddelijken Ruusbroeck, den grootsten der mystieke schrijvers en in den vreemde ongelukkig meer bekend dan hier te lande, dichter Lodewijk De Koninck, de eerw. heer Cremers, de heer De Beucker, enz., en inzonderheid Mgr Stillemans hebben er met eer en gezag onzen landaard vertegenwoordigd.

Wat den Boekwezendag betreft, het zijn beroepskwestiën van juist geen brandend belang, welke er onder beroepsmannen alleen behandeld zijn geworden. De tentoonstelling van boeken ook ingericht ter gelegenheid van de 300ste verjaring van Plantijn's afsterven, was evenmin een groot succes. In plaats van duizend deelnemers, welke er moesten geweest zijn waren er nauwelijks 150, waaronder dienen vermeld te worden de Paters Trappisten van Westmalle met hunne kunstrijke missels, het huis Desclée met zijne liturgische uitgaven en het syndicaat der Parijzische uitgevers. De tentoonstelling was reeds open, als zij verrijkt geworden is met de kostelijke verzameling incunabelen van Minister van den Peereboom. Zooals men weet is de Kortrijkzaansche minister een verlicht boekenliefhebber, ook was ontegensprekelijk zijne inzending, onder opzicht van boeken en onder opzicht van banden, de parel der expositie.

Ongetwijfeld ware die boekplechtigheid beter gelukt, ware zij beter ingericht geworden of beter gediend door die welke aan het hoofd stonden. Mr Rooses die de ziel der onderneming geweest is, heeft zich zelf veel moeite getroost, doch mag hetzelfde bevestigd worden van al zijne medewerkers? Men zegt namelijk van eenen zijner secretarissen dat hij maar gladweg de vragen naar inlichtingen onbeantwoord liet. Uitgevers, die voornemens waren mede te doen, hebben om die reden hun inzicht moeten opgeven.

Het congres der Maatschappelijke Werken te Luik gehouden onder voorzitterschap van onze Bisschoppen, en met medewerking van al wat wij in alle landen onderscheiden mannen tellen op het economisch gebied, is eene gebeurtenis van belang geweest. De Katholieken leggen zich op de zaak toe en willen de maatschappelijke kwestie regelen in christelijkheid, rechtvaardigheid en billijkheid. Welsprekende redevoeringen zijn daar uitgesproken, alle zijden van het ingewikkeld vraagstuk zijn beschouwd geworden, alle stelsels

zijn vooruitgezet en behandeld geworden, doch van de theorie in de praktijk dalen, daar begint de moeilijkheid.

De vorige congressen schijnen niet veel anders achtergelaten te hebben dan de verslagboeken, waarin al die welsprekendheid geprent is geworden. Hopen wij dat het thans anders zal gaan, en met geluk zien wij M. Arthur Verhaegen van Gent de hand aan het werk slaan om een volksblad te stichten, niet van gebroken arms en beenen en *reportage à outrance*, maar van princiep, propaganda en leering.

De mensch, die aan geen toekomstig leven gelooft, moet door het feit zelf socialist worden; heeft hij hierna geenen hemel te verwachten, hij zoekt hem noodzakelijk hier op aarde. Geeft men dus het geloof aan de verdoolden niet terug, er valt te vreezen dat alle andere middelen slechts plaasters zullen zijn op een houten been, want nooit zal men de volgelingen der sociale kunnen bevredigen, hun doel is immers de geheele verwoesting der maatschappij.

De school en hare natuurlijke bekroning, de volksboekerij, zijn de pilaren van godsdienst en maatschappij. Eer men naar panaceën uitziet, wijdt men wel steeds zijne aandacht aan die grondsteenen, en onderzoekt men wel indien zij niet dienen geschraagd of gerugsteund te worden? Met onze koortsige gejaagdheid, die altoos op iets nieuws uit is, hebben vele volksmannen misschien dit over het hoofd gezien. Daarbij, heeft iedereen wel als echte Christen in den vollen zin des woords zijnen plicht gekweten jegens zijnen broeder van den lageren stand? Wij hebben er gekend die na de roerendste redevoering over de plichten der grooten uitgesproken te hebben, onverstoord hunnen ouden slenter volgden in volle en baatzuchtige onverschilligheid. *Cura temet ipsum.*

Al onze scholen verkeeren onder betref van personeel, stoffeering, inrichting, enz. in geenen bloeienden toestand; al onze volksbiblioteeken, waarvan het bestaan bij vele rijken zelfs niet gekend is, verkwijnen bij gebrek aan hulpmiddelen. Machtigen der aarde, ziedaar eene sociale bemoeiing van het eerste en grootste belang. Begint daar uwen ijver bot te vieren en gij zult eene goede daad verricht hebben voor God en voor het Vaderland.

Wat meer is, gij rijken, die het volk wilt aantrekken, hebt gij er reeds aan gedacht dat gij zijne taal niet spreekt? In onze Vlaamsche gewesten ligt juist in die onbekendheid met de spraak van het volk de afgrond tusschen rijk en arm, welken gij door dat verzuim dagelijks dieper en dieper laat uitdelven.

In het hart van meestal de werklieden smeult een vuur van eene zekere ontevredenheid en onvoldaanheid; bij meest allen gist iets in het binnenste. De kiezingen voor den werk- en nijverheidsraad te Gent hebben er nog onlangs het klaar bewijs van gegeven. Bewaren wij het geloof bij die welke nog die gave Gods bezitten, trachten wij het geloof weer te doen ontwaken bij die in wier

harten het slaapt, doch zorgen wij inzonderheid voor het kind dat eens het toekomend geslacht zal uitmaken. Onze krachtigste hefboomen liggen in school en biblioteek.

Toonen wij ons in waarheid en metterdaad katholiek met den min begunstigde der fortuin, veranderen wij wat aanstoot geeft in de tegenwoordige betrekkingen tusschen rijk en arm, tusschen werk en kapitaal. De werk man moet in de mogelijkheid zijn, eerlijk en zonder aalmoes, zijn gezin op te brengen, en op tijd en stond zijn aandeel te genieten in de genoegens van het leven. De kleine burger moet de eerste sport der ladder blijven, waardoor de werkman zich door vlijt en beleid naar omhoog kan blijven werken. De samenwerkende maatschappijen zijn onder dit opzicht een gevaar voor de toekomst, zelfs voor den werkman zijn zij een hinderpaal tot verheffing.

Eindelijk als men in geweten en rechtvaardigheid zijnen plicht gedaan heeft jegens den mindere in stand, waarom zou de Maatschappij het recht niet hebben door de macht zich te verdedigen tegen de belagers van haar bestaan, tegen die, welke onder den bedrieglijken dekmantel van liefde tot het volk, geen ander doel najagen dan het volk te gebruiken om ten slotte de maatschappij omver te werpen en ten gronde te vernietigen? De Maatschappij verkeert in wettelijke verdediging, en het is onzin onder voorwendsel van politieke vrijheid, onverrichter zake met de armen gekruist te blijven en stoïsch de eindelijke vergruizing af te wachten. Prins von Bismarck wilde het socialisme krachtdadiger met geweld bedwingen, het is misschien de grootste fout van den edelmoedigen en welmeenenden jongen Duitschen keizer, om die reden de diensten afgedankt te hebben van den ijzeren en verrezienden kanselier.

De menigvuldige gouwdagen door onze studeerende jeugd te allen kante gehouden, te Gent, Meenen, Brussel, Heyst-op-den-berg, Mechelen, Hasselt, Groeningeveld en elders misschien, mogen ongetwijfeld ook onder de rij der congressen plaats nemen.

Die jeugd overtreft zich en legt eenen waarlijk weergaloozen ijver aan den dag. In hare vergaderingen, in hare uitmuntende tijdschriften *De Student* enz., in de verslagen harer werkzaamheden zooals dat der Rodenbachsvrienden alhier (1), in haren schoolalmanak *De Keikop*, zinnebeeld harer trouwe hardnekkigheid, geeft zij de duidelijkste bewijzen niet alleen van hare diepe en innige overtuiging, maar ook van haar geoefend talent, dat eene troostelijke belofte is voor de toekomst. De jeugd is immers de toekomst zelve, *l'espoir de la cité*.

(1) Gent, A. Siffer.

Te Oudenaarde werd insgelijks eene belangrijke bijeenkomst gehouden, waarop de grondslagen gelegd werden van een bondgenootschap tusschen al de katholieke Vlaamsche maatschappijen des lands. Die bond zal voor doel hebben de banden onder ons nauwer toe te halen, de afzonderheid te sterken door samenwerking, de lauwen te bezielen, de slapenden wakker te schudden, kortom onze beweging gegalvaniseerd op alle terreinen strijdender te doen optreden.

Dat alle Vlaamsche maatschappijen onzer gezindheid bijspringen, want ons programma reikt verder dan dit der onzijdige landdagen en onzijdige nationale verbonden, trouwens willen wij de politieke en de godsdienstige heropbeuring te zamen van gansch onze Vlaamsche eigendommelijkheid.

In der waarheid nooit meer dan nu heerschte er, onder zeker opzicht, meer bedrijvigheid en leven in de Vlaamsche beweging. Overal luidruchtige en levenuitspattende bijeenkomsten, maatschappijen rijzen op als met de vleet, de openbare besturen houden meer en meer rekening van onze eischen, de Fransche pers zelf begint reeds eenige onzer grieven gegrond te vinden, en al de candidaten op verkiezingen zien zich genoodzaakt eene lans te breken ten voordeele der moedertaal.

Ja, bovenop beschouwd, had men nooit schooner schouwspel te genieten dan deze jeugdige en levende ontwikkeling van de Vlaamsche zaak. Overal schijnt zij te groeien en te bloeien, te geuren en te fleuren, en bekroond te zijn met eene rijke uitbotting van toekomstige bloemen en vruchten.

Mijns dunkens nochtans is dat schitterend vertoon, dat aan velen het onderpand schijnt van den nakenden zegepraal, slechts kunstmatig en oppervlakkig. Mij schijnt het eene lachende oogenschemering, een van die fata morgana der morgenlanden, die den afgetobden reiziger eene wijl de verrukkendste peisterplaatsen voorspiegelen.

Trouwens hoe diep heeft het Vlaamsch beginsel wortel geschoten? Het eigenlijk volk zelf blijft onverschillig, het is gelukkig als het een woord gebroken soldaten-Fransch in het midden mag brengen, en uit plichtbeset, uit vaderlandsliefde en uit godsdienstzin moeten wij het, ondanks zijn zelven, aan zijne zedelijke slavernij ontrukken. Het politiek paait ons met heusche woorden om de wille van de kiezing, en eens de pistool af zijne borst, hebben wij ons tevreden te stellen met Vlaamsche opschriften, Vlaamsche halve frankskens en andere beuzelarijen. Krijgen wij soms eene caricatuur van wet door amendementen en restrictieve uitleggingen besnoeid en misvormd, de hand wordt nooit aan hare rechtzinnige uitvoering gehouden.

Onze beweging is eenigszins verloopen en van litterarisch is zij politiek geworden. Zeker moeten wij op politiek terrein onze

rechten doen gelden, doch het zijn de letteren en de wetenschap die een volk veredelen, het onderrichten en het bekwamen. De geest van studie is verzwakt, de belangstelling in de kunst is gedaald en ontegensprekelijk staat onze beweging twintig sporten lager dan vroeger onder betrek van geestescultuur. Onze schrijvers en dichters schrijven en dichten in de woestijn, en gaat het zóó voort, het is gedaan met onze letterkunde en uit met hetgeen ons zelfbestaan meest luister bijzet en er zelfs een noodzakelijk bestanddeel van is. De kunst moet eene natie bebalsemen en begeuren, doch er worden thans sprekers op onze meetings en landdagen gevonden zóó onbezorgd, zóó verre zich te bekreunen om bellettrie, dat zij zelfs niet in staat zijn eenen regel fouteloos te schrijven.

Het zij hier ter loops gezegd met betrek tot de letterkunde in het algemeen, dat indien wij ons spreken beter beoefenden en ons meer toelegden op zuivere uitspraak, onze taal ook gemakkelijker toegang zou vinden in zekere kringen. Bekennen wij het ronduit het mangelt ons aan sierlijkheid en zangerigheid, die kenmerken van alle springlevende talen, en onze uitspraak is maar al te dikwijls lomp en grof. Doch wat gebeurt er? Wil iemand gekuischt en op de letter spreken, men spot, en men lacht hem uit voor een pedant! In sommige gestichten teekenen de vlaamschgezinde jonge lui protest aan tegen het *signum*, doch als zij slechts hunne straattaal gebruiken zonder naar beschaafdheid te streven, slaan zij, mijns inziens, den bal deerlijk mis. Een soort van *signum* tot straf van brabbeltaal ware misschien niet misplaatst.

Vele onzer vertegenwoordigers, die op den *tremplin électoral* alles beloofd hadden, verraden ons; zelfs meer dan een van die welke onze hoofdmannen moesten zijn, die Vlaamsch zijn *coram populo* in hunne redevoeringen en in hunne schriften, zijn Fransch in hunne huizen en in hunnen handel en wandel. Deze voedt zijne kinderen in het Fransch op om aan Mevrouw te believen die Walin is of verfranscht; gene te huis gekomen vaagt het Vlaamsche stof van zijne schoenen om in zijne familie en handelsbetrekkingen enkel de taal van het Zuiden te gebruiken. Men wijst er zelfs aan, waarvan de kinderen hoegenaamd geen Vlaamsch kennen.

Er zijn er die na gedonderd te hebben tegen de franschdolheid en lucht gegeven aan hunne brandende vlaamschgezindheid, hun geliefde Vlaamsch eenvoudig weg in den zak steken als zij voor eenigen beambte staan, eenen treinwachter of zelfs eenen *garçon de café*.

Nog eenige van die welke uit hunne heilige zending zelf, Vlaamschgezind zouden moeten zijn, blijven achter, en nochtans is de moedertaal een dijk tegen de vreemde losbandigheid die ons onder alle vormen uit het Zuiden overwaait. Zij is de balsem die onze

zuivere zeden moet bewaren tegen besmetting, zij is het zout voor onzen godsdienst. Evenmin als ik eenen ijveraar op christen sociaal terrein begrijp, die hier in Vlaanderen onze taal niet kent, evenmin versta ik, volgens het woord van Mgr. Lambrecht, eenen Vlaamschen priester zonder vlaamschgezindheid.

In de zaak der benoeming van den Vlaamschen hoogleeraar te Gent, eene benoeming van het hoogste gewicht daar het succes van dien facultatieven leergang alleen zal afhangen van den docent, hebben wij ons het gezicht moeten bedekken van schaamte en spijt als wij den officieëlen leider der Vlaamsche beweging zijnen invloed zien gebruiken hebben om eenen liberalen fransquillon te doen benoemen. Gansch de Vlaamsche partij vroeg de aanstelling van den heer Obrie, M. Coremans alleen ondersteunde den heer Claeys!

M. Coremans heeft wel te zeggen in zijn mondeling antwoord aan den *Snellaertskring* van Gent, die het ongehoorde feit niet kunnende gelooven, hem uitleggingen gevraagd had, dat hij van de vraag van rechter Obrie niets wist. Hij zelf had eertijds den heer Obrie aangezet in het voorkomend geval den leerstoel te vragen, en was nu het rekwest waarlijk in de bureelen van Brussel zoek geraakt, hij moest genoegzaam weten uit alle vlaamschgezinde bladen dat dezes aanvraag bestond, en dat hij alleen, om zijne bevoegdheid in Noord en Zuid gewaardeerd, de rechte man was op de rechte plaats. M. Coremans zegt zelfs niet geweten te hebben dat het bestuur der Vlaamsche landdagen de candidatuur van den heer Obrie aanbevolen had aan den heer Beernaert.... Zonderlinge hoofdman, die zelfs niet weet wat er in zijne partij gebeurt! Wat is de heer Minister teleurgesteld geweest! Hij meende bij de Vlamingen den hoogsten gaai afgeschoten te hebben, en zie, hij, dien hij aanzag als hunnen vertegenwoordiger, was zelfs hun tolk noch hun zegsman niet geweest.

De leeraar van Vlaamsch strafrecht te Leuven heeft na een paar maanden bedankt, om reden zegt men, dat de leerlingen der *Alma Mater*, die even als geheel Vlaanderen hemel en aarde bewogen hadden, om den Vlaamschen leerstoel te bekomen, zich de moeite niet gaven zijne lessen bijtewonen. Zijn leergang nochtans puik en degelijk gegeven, verlokte, volgens men beweert, slechts drie leerlingen in het auditorium.

Theorie en praktijk, wat verschillen zij van elkaar! Is het waar dat het volgen van dien cursus eene nieuwe geldstorting eischte, het is eene verzachtende omstandigheid, die verzwarend wordt voor de Hoogeschool, doch geene verontschuldiging, want men moet de lasten kunnen dragen zijner overtuiging.

Hopen wij dat het beter zal gaan aan den opvolger van den heer Ouwercx, en dat de heer Schickx dien wij te Leuven gekend hebben als een man die zijne taal ten volle bezat, ook terugge-

komen zal zijn tot zijne eerste Vlaamsche liefde. In Antwerpen, aan de balie en in het genootschap van den H. Vincentius hadden wij met deernis eenige verslapping bestadigd.

Wenschen wij te dezer gelegenheid ook volledig welslagen aan den heer Obrie, die bepaaldelijk het aanbod van hooger hand hem gedaan, aanvaard heeft, voorloopig het strafrecht te doceeren aan de Hoogeschool van Luik.

Succes ook aan den Gentschen hoogleeraar. Hij schijnt, — men moet het ons waarlijk niet zweren, — er geen grooten moed op te hebben, want hij verscheen nog bij geen enkele van zijne collegas noch in persoon noch per kaartje.

Ja uiterlijk is er veel gewonnen doch in den geest is er achteruitgang. Natuurlijk is, in onze eeuw van internationale betrekkingen en cosmopolitisme, het Fransch en niet min het Duitsch en het Engelsch, eene noodzakelijkheid, doch de liefde tot de moedertaal, dit bolwerk van nationaliteit en godsdienst verzwakt in de harten. Niet alleen onder bloot utilitarisch opzicht behoeven wij de vreemde talen aanteleeren, zij zijn ons even onontbeerlijk voor onze ontwikkeling, want jammer genoeg, biedt ons eigen land ons geen voldoende geestesvoedsel. (1)

Uit zekeren drang der tijdsomstandigheden leert men wel meer Vlaamsch aan, doch het heilig vuur is uitgebluscht, en meer dan een in ons kamp bepaalt zijne lauwe vlaamschgezindheid tot bloote liefhebberij en baatzuchtige mastklimming. Het geloof zonder de werken is een dood geloof.

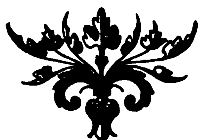
Men duide mij mijne vrijmoedigheid niet euvel noch ten kwade, de waarheid hoeft gezegd te worden en ik spreek zonder haat noch bitterheid tegen de personen. Wat baat het overigens zich de oogen vrijwillig te verblinden?

Willen wij onze heilige kruisvaart voor de moedertaal doen gelukken en de onverschilligen medeslepen, wezen wij zelven Vlaamsch in ons doen en laten, in geheel onze levensuiting; eischen wij hetzelfde levendig en werkdadig geloof van iedereen, die naar de eer steekt in ons leger ingelijfd te worden; ijveren wij tot dat wij eene wet verkrijgen waardoor geen enkel ambtenaar in onze streken het *dignus intrare* bekome zonder voorafgaand bewijs dat hij onze taal machtig is. Op die wijze zullen

(1) Aan de utilitairen zij ook gezegd dat onze taal op den aardkloot zoo weinig verspreid niet is als zij wel meenen. Na het Engelsch, het Spaansch, het Fransch en het Duitsch komt zij, wat de verbreidheid aangaat, op den vijfden rang. Overigens bezit zij, inzonderheid in het verleden, eene rijke letterkunde, welke voor die van andere natiën niet moet onderdoen.

die, welke het Vlaamsch niet willen aanleeren uit noodzakelijkheid des gebods het aanleeren uit noodzakelijkheid des middels. Met vastberadenheid doch met omzichtigheid om geene even hooge belangen in gevaar te brengen, moeten wij optreden op kiesterrein en ernstig voldoening vergen voor ons grondbeginsel. De plaatsen en gelegenheden, waar geene primordiale belangen op het spel staan, zijn talrijk, en de tijd moet uit zijn dat wij ons als kinderen laten paaien met het klatergoud en het speelgoed van platonische liefdesverklaringen voor de *schoone moedertaal*. Ons met een beeldeken uit de kapel niet meer te laten zenden : de ondervinding heeft geleerd dat er op dit gebied met smeeken en bidden niets te bekomen is. De bedelaar wordt aan de deur gehouden, de schuldeischer komt binnen. Gesteund op ons recht en op de heiligheid onzer zaak moeten wij eischen.

X.

HET VINKENPAAR.

DE dagvorstin, in vollen glans,
Steeg in den blauwen hemeltrans,
En goot op weide en veld en woud
Een stroom van diamant en goud.

Terwijl zat op een perelaar
Een allerprachtigst vinkenpaar.
De man begon zijn minnelied :
Franciscowiet, Franciscowiet.

Straks kroop in 't nestje 't wijfje teer,
En legde daar een eitje neer.
Hoe klonk nu wijd en zijd het lied :
Franciscowiet, Franciscowiet!

Haast zocht de man een dikke maâ, (1)
En bracht ze bij zijn lieve gaâ (2)
En groetende met kop en poot,
Dankt' deze haren echtgenoot.

Als 't eitje pas lag in het nest,
Zoo sprak de man : 't is opperbest!
En nogmaals klonk het liefdelied :
Franciscowiet, Franciscowiet.

(1) Maâ voor made = worm of rups.
(2) Gaâ voor gade = wijfje of vrouwtje.

Zoo kwam er daags een eitje bij,
Wat was het vinkenpaar toch blij!
En meermaals galmde 't lustig lied :
Franciscowiet, Franciscowiet.

Wat later kreeg het paar een kroost,
Het was hun heil, het was hun troost.
Dan zei de man, fier als een kat,
Zoo fel als prat,
Van vreugde zat
Tot zijne vrouw : ... Proficiat!

De steller van dit aardig stuk
Dankt 't vinkenpaar voor 't stil geluk.
Dat hij genoot bij 't zangrig lied :
Franciscowiet, Franciscowiet!...

O God, O Oppermajesteit!
Wiens lof de vogel meê verbreidt,
Wij prijzen uwe heerlijkheid,
Wij minnen u met vurigheid,
Die leeft en heerscht in eeuwigheid!

Lebbeke. J.-F. Van Droogenbroeck.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Baekeland of de Rooversbende van 't Vrijbusch, ***West-vlaamsche legenden.*** Vierde vermeerderde uitgave. Dik boekdeel van 544 bladz. gr. in-8°. Gent, A. Siffer. Prijs fr. 3,00, vrachtvrij per post fr. 3,50.

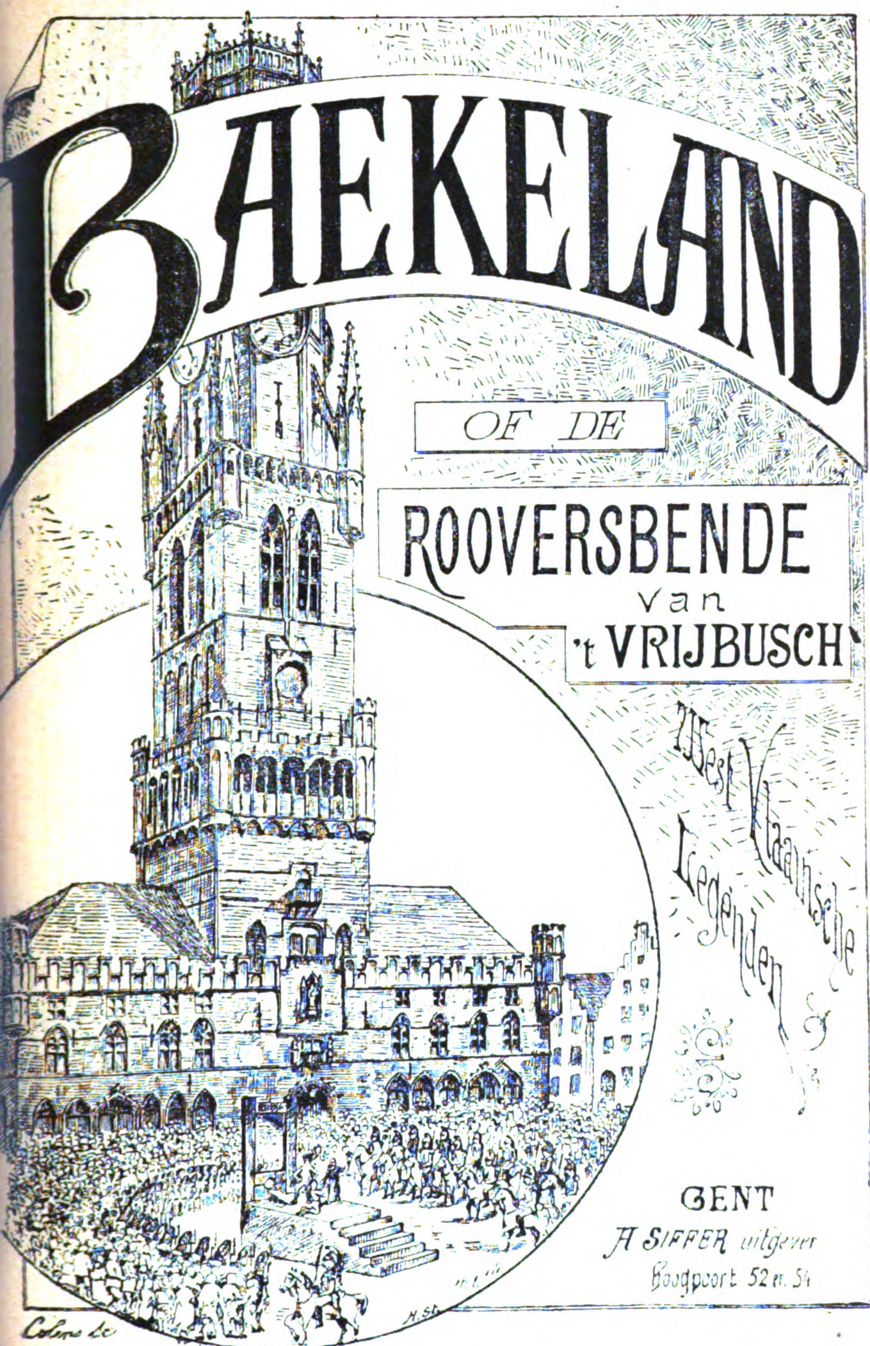
Crescit eundo : het is gegaan met de geschiedenis van Baekeland gelijk met den rollenden sneeuwbal. Eerst waren het slechts een klein getal verhalen als feuilleton verschenen, doch met zoeken, talen en vragen, door het aanbrengen van nieuwe ontdekte stof door de belangstellende lezers, is het klein boeksken van den eersten druk van lieverlede gezwollen om eindelijk uitgedijd te worden in deze vierde uitgave tot een lijvig boekdeel van 544 blz., 1150 grammen zwaar.

Verhalen van rooversbenden zijn altijd in den smaak van het volk geweest en zullen er altijd een gunstig onthaal blijven bij ontvangen zoolang de mensch zich door dramatische toestanden zal aangetrokken gevoelen. Daarbij als men verhaalt gelijk de eerweerde heer Victor Huys, zóó natuurlijk, zóó boeiend, zóó volgens den aard van het volk, zóó geleidelijk als bogen de gebeurtenissen zich van zelven aan, dan worden zulke werken niet slechts gelezen, zij worden verslonden.

Weinige Vlaamsche boeken mogen op zulke verspreidheid roemen als dit, men vindt het overal en nochtans koopt men het nog gestadig.

De eerw. heer pastoor van Zillebeke, de schrijver van de *Legenden van den H. Franciscus,* heeft het buitenleven medegeleefd, hij is bij de oudjes te rade gegaan en weet met zulke gemoedelijke en oprechte waarheid, zóó medeslepend en in natuurlijke lokale kleuren zijne vertellingen op te disschen, dat men insgelijks de gebeurtenis schijnt mede te leven als zag men ze onder zijne eigen oogen voorvallen.

In welken gemoedelijken, natuurlijken en litterarischen zin de schrijver zijn verhaal uitgewerkt heeft, leze men beter uit het volgende brokstuk der voorrede welke deze nieuwe prenting voorafgaat Overigens is het een staalken van zijne zwierige en losse taal en van zijnen boeienden stijl.

BAEKELAND
OF DE
ROOVERSBENDE
van
't VRIJBUSCH
West Vlaamsche Legenden
GENT
A. SIFFER uitgever
Hoogpoort 52 en 54

« Hebt gij nog den werkwinkel bezocht van iemand die beelden maakt van klijtaarde en die dan die beelden bakt en hard doet worden in eenen heeten oven, om ze later hunne geschikte gedaante en hunne gepaste verwe te geven, en er iets van te scheppen dat schoon is, glinsterend rijk en prachtig?

« De kunstenaar wroet eerst in het slijk, met de vuisten en vingers; hij dwingt en draait en hij kneedt het slijk, zoodanig dat het zacht wordt, fijn en zuiver : dan brengt en voegt hij brokske bij brokske het halfgesteven slijk stillekens tegen een, volgt eenen regelmatigen gang, altijd traagskens voorts en ten langen laatsten ziet men voor de oogen eene ruwe menschengedaante verschijnen, of iets anders dat de kunstenaar verbeelden en uitvoeren wilt.

« Hoe vindt gij dat beeld op dien oogenblik? Modderachtig, vuil van omtrek, aardverwig; met arms en beenen te wege, wel is waar, toch alles nog onbeduidend. Hoe vindt gij het?

« Aardig, is 't niet waar, om niet te zeggen leelijk; en de kunstenaar en haalt er geen eere van, zeggen dezen die voorbijgaande zijn gewrocht aanschouwen.

« Leelijk en aardig is 't inderdaad, voor degenen — en 't is verre het meeste getal, — die min de fijnheid der trekken als den glans der kleuren en der kleeding bezien en bewonderen.

« Maar nevens dat ruw beeld, op eenen prachtigen beeldstoel, schitterende van goud en rijke kleuren, staat er een ander beeld, gelijke grootte, gelijke gedaante van de zelfste hand gemaakt en 't zelfste verbeeldende. Die beeldstoel waarop het staat, is toch zoo schoone, de plooikens der kleederen zijn zoo kunstig gelegd, het voetjen is zoo zuiver en 't staat zoo wel rustend op den netten grond!

« Och! wat verschil tusschen dit beeld en het eerste daarnevens!.. Hier nu is alles glinsterend, het goud waarop de zonnestralen schijnen, en dat het kleed en het beeld versiert, blinkt zoodanig dat uwe oogen er van aangedaan zijn als gij lange kijkt. De wezenstrekken zijn zoo natuurlijk en zoo regelmatig, de houding zoo deftig en zoo statig, het haar zoo fijn en zoo wel geschikt. De kleederen die nochtans van de zelfde potaarde gemaakt zijn, hoe lijvig zijn zij toch en hoe schoon hangen ze om het beeld! men zou bevestigen dat zij uit kleermakers handen komen.

« Ja, als gij dat beeld, dat zoo schoon versierd en zoo rijke geschilderd is aanschouwd hebt, gij en kunt niet laten van te zeggen, al ware 't uw eigen afbeeldsel, 't is schoone : 't is stijf schoone! En nochtans, 't is het zelfste beeld, door de zelfste hand gemaakt, in den zelfsten oven gebakken, en met de eigenste houding en wezenstrekken.

« Wat is er dan dat u treft en aanlokt?

« Och! Een schilder, een ervaren schilder, heeft zijnen kunstenaarsborstel over dat tweede beeld laten heengaan, hij heeft er kleuren, allerfijnste kleuren op gelaten.

« 't Is daar al 't verschil!

« Wie is van de twee kunstenaars de behendigste, in de oogen van schier al de aanschouwers en voorbijgangers? Wiens werk behaagt er meest aan verre de grootste menigte?

« 't Werk van den schilder, niet waar?

« Zoo is het ook met eenen leesboek, en bijzonderlijk met legenden uit de oude tijden, met daadzaken, 't zij van welken aard b. v. moorden, dieften, inbreken of andere schelmerijen : ze vertellen, juist gelijk zij gebeurd zijn en verhaald, als men het maar juist en weet bijzonderlijk na verloop van jaren, dat is droog en weinig aantrekkelijk om te lezen.

« Het is als een beeld van klijtaarde, zonder glans noch kleuren. Maar legt nu het tooneel voor oogen, wijd en breed gelijk eene glinsterende schilderij of een blinkend beeld ; beschrijft de bereiding, den aanleg, de vergadering der plegers van de misdaad. Verzint ook de plans gelijk ze de moordenaars waarschijnlijk gesmeed hebben of smeden moesten om te geluken; zoekt medeplegers, en vindt er uit, navolgens de tijdsomstandigheden, de plaatsen en de noodzakelijkheden van uw verhaal, en vergeet bijzonderlijk den aard en de levenswijze der daders noch de beschrijving der plaatsen niet. Met een woord, geeft kleuren aan uw verhaal, dat altijd in den grond waarheid blijven moet.... en het zal zoo veel te liever gelezen worden.

« Zulk een werk is de legende van Baekeland. »

Eene dubbele aantrekkelijkheid te meer van het boek : alhoewel legenden betiteld zijn de episoden historisch en leveren zij overvloedige stof voor den geschiedschrijver of folklorist. Nergens elders ontmoetteden wij merkwaardiger bijzonderheden over het leven en gebruiken ten platte lande.

Zeggen wij nog ten slotte dat de eerweerde heeren Guido en J. Gezelle het werk te peter gestaan hebben bij dezen nieuwen doop. Het is onder hun toezicht en correctie dat het weer verscheen.

Onze boeren, ***tooneelen uit den boerenoorlog van*** 1789 door Dr August Snieders. Uitgave van het *Davidsfonds*.

Dit heerlijk epos onzer Kempische en Brabantsche boeren lang met ongeduld door de leden van het Davidsfonds verwacht is ook met gretigheid gelezen geweest. De lust door het wachten gescherpt heeft er des te meer genoegen in gevonden, want inderdaad is het werk boeiend, roerend en medeslepend.

Het behoorde aan onzen romandichter bij uitmuntendheid het dramatisch historisch tafereel op te hangen van dien jammervollen doch roemrijken opstand onzer plattelandsche bevolking van Noord-Oostelijk België. De boeren bij zoovelen met minachting bejegend hebben in die ongeluksvolle dagen een edel voorbeeld gegeven van vaderlandsliefde, godsdienstzin en zielenadel aan den adel van geboorte en aan de bluffers onzer steden.

Conscience heeft dien strijd, wel is waar in meesterlijke dichterlijkheid en verbloemdheid, van zijne geschiedkundige waarheid iets doen afwijken, hier hebben wij de geschiedkundige waarheid in hare wezenlijkheid en ook in dichterlijke opvatting meesterlijk voorgesteld.

Wel zouden wij meer actie en gang in de eerste helft gewild hebben en min overhaasting op het einde waarin de gebeurtenissen te snel afloopen, doch in zijn geheel is het een puik werk dat eer doet aan onze letteren en als een gedenkteeken zal blijven opgericht aan de martelaars van dien Vendeeschen Vlaamschen Chouannenkrijg.

Dit gezegd, meenen wij niet beter te kunnen doen dan uit eene briefwisseling uit Diest, destijds in *Het Handelsblad* verschenen, het volgende uit te knippen, dat allerbest de ontleding geeft en de verdiensten doet uitschijnen van het merkwaardig gewrocht van den heer Snieders.

« In ruim twee honderd bladzijden — komt het boek van Dr Snieders die helden een nieuwen glans bijzetten, hunne aanleiders verheerlijken, hunne beulen schandvlekken. Dat doet de gevierde schrijver in eene heerlijke, afgewisselde reeks van tafereelen, doel- en kunstmatig uitgekozen en, met eene kleurige, dichterlijke pen, geschiedkundig opgehangen.

« Van Gansen onderhandelend met woestaard Jardon, den Franschen oppergeneraal; Van Gansen zittende op het lijdensbed van 't gasthuis en belet te spreken door eene wonde, zijn reddingsplan schrijvend op eene deur; het lijk van Ivo den smokkelaar in het bosch, beschermd tegen de woedende Sansculotten, door Row, den trouwen doghond; Cilia, in de ijselijkheden van den nacht, door eenen sneeuwstorm, den stervenden Selm vervoerend op eenen kruiwagen over de onmeethare heide; moeder Broninckx op 't slagveld den beul Jardon vervloekende en ongenadig neergeschoten : ziedaar, onder talrijke andere, diep ingrijpende, dikwijls sublieme tooneelen.

« De typen ook zijn meesterlijk geteekend. Van Gansen, Jardon, toonbeelden van vaderlandsliefde en van vaderlandshaat; de altijd deftige en stout ondernemende Corbeels; de ernsthaftige en doorzichtige Eelen; Ivo, de onversaagde smokkelaar; Nys-Mariën, de spion; smid Norris, de bloodaard; moeder Broninckx, Selm, haar zoon, en Cilia, het martelaarsdrietal, waarin al de akeligheden des oorlogs zich als verwezenlijken.

« De beschrijvingen der gevechten, waar eentoonigheid zoo te duchten is, laten niets te wenschen over als kleur en afwisseling. Kortom, een voortreffelijk boek! Dr Snieders schreef het met ware begeestering en blijkbare voorliefde. Wie beter dan hij, zoon onzer Kempen, kon de bloedige en grootsche gebeurtenissen beschrijven, waarin zijn geliefde Kempenland, de ooggetuige en 't slachtoffer van was.

« Een grooter loftitel, als 't ware, is de geschiedkundige weerde van 't boek. Mocht Snieders, na Conscience, nog kunstperels zoeken in de tooneelen, beschenen door de bloedroode avondzon der achttiende eeuw, tevens mocht hij, na de opzoekingen van Orts, Thys, Mathot en anderen, de meer opgehelderde geschiedkundige waarheid, eerbiedig in den gepasten kader plaatsen, door zijne oorspronkelijke, schrandere en dichterlijke pen geteekend.

« Geschiedkundig waar mag het boek heeten, van als bij den heerd het vuur des strijds smeult in het hart van den Kempischen boer, tot wanneer dat vuur zijne vlammen uitwerpt, immer aangroeiende vlammen, en een onmeetbare gloed wordt, te Hasselt gebluscht in stroomen Patriottenbloed.

« Geschiedkundig waar, inzonderheid, voor Diest! Hier moet het er, ja, zijn naartoe gegaan gelijk Dr. Snieders het beschreef; zoo moet er 's nachts in 't *Korenhuis*, beraadslaagd zijn geworden, onder de dreigende kanonnen van Klooster- en Allerheiligenberg; zoo moet, onder 't toezicht van Albert Meulemans, den verveerdiger van de grondkaart der stad, de brug gelegd zijn over de Koeibeek, tegen den Webbecomschen dijk, langs waar alléén de Patriotten nog konden vluchten.

« Zij het boek gulhartig welkom bij de duizenden *Davidsfondsers*, voor wie het geschreven werd. Een heerlijk boek, en bovendien een goed boek onder alle opzichten! Vooral nu wij jubelzangen hooren aanheffen hebben voor de « onsterfelijke princiepen van 89 », in afwachting van 't jubelfeest der « onsterfelijke euveldaden » van '93 — thans vooral is het boek ten gepaste tijde geschreven, voor alwie aan *Le parti de la France* niet toebehoort.

« Van herte treden wij ook deze slotwoorden bij! « Het *Klein Lindeken* bij Hasselt, dat den doodsreutel van 't Patriottendom hoorde, worde een pelgrimstocht voor de Vlamingen — langs het naburige en patriotieke Diest! »

Waarom ook geen standbeeld te Westerloo aan Van Gansen?

Dit is die Istory van Troyen van Jacob van Maerlant, door Jhr. Mr N. DE PAUW en EDW. GAILLIARD, werkende leden der K. Vl. Academie. Gent, A. Siffer.

Dit belangrijk gewrocht door de K. Vl. Academie in het licht gegeven, is de uitgave met al de middelnederlandsche fragmenten diplomatisch uitgegeven van het vijftiendeeuwsch handschrift, welk om zijne gewichtigheid, op last van het Gouvernement, Mr Gailliard gaan afschrijven is bij zijnen bezitter in Duitschland, Graaf Wessel van der Loe.

De tekst van het handschrift zal drie boekdeelen beslaan, de fragmenten, waarvan die betrekkelijk het eerste en het tweede boekdeel reeds verschenen zijn, zullen het 4de boekdeel uitmaken, terwijl het 5de en 6de deel zullen bestaan uit de Aanmerkingen en Tafels van persoons- en plaatsnamen, alsmede uit de Woordenlijst.

Eene tafel duidt de ontdekkers, uitgevers en de beschrijving aan van al de fragmenten, en al wie op het spoor van andere zou kunnen komen wordt vriendelijk verzocht er aan de uitgevers kennis van te geven.

Onnoodig op het hoogst wetenschappelijk nut van dit gewrocht te wijzen voor die, welke zich met oude letterkunde bezig houden.

Het werk is versierd met prachtige en kunstrijke fac-simile's van fragmenten, en de bijzondere meesterlijke stoffelijke uitvoering op zwaar velinpapier maakt van deze uitgaven waarlijke prachtwerken.

Het eerste en tweede deel zijn thans verschenen, alsook de 1ste en 2de aflevering van het deel der fragmenten, respectievelijk aan fr. 7,00, fr. 7,00, fr. 1,00 en fr. 2,50.

Pieter Van den Bossche, *vluchteling na den slag van Roosbeke,* 1382, door K.-L. Van Voordenhove. Temsche, Drukkerij Schuerman.

Deze historische alleenspraak is eene deftige uitgalming vol edele en grootsche gevoelens; de warmste vaderlandsliefde spreekt er uit in de treffendste bewoordingen. Treurnis over de nederlaag, fierheid in het antwoord aan den Franschen koning, heropbeurende bezieling en moed, alles is met gepasten toon en gepasten klem wedergegeven en afgeschetst. Ongetwijfeld zal deze declamatie met bijval in onze Vlaamsche kringen voorgedragen worden en er het vaderlandsch gevoel nog doen groeien.

De taal is keurig en zuiver, en het stuk gelijk het draait en waait doet eer aan den eerwaarden schrijver, die zich stellig achter geenen deknaam te verschuilen had.

Constance Chlore ou l'aurore du triomphe, *tragédie en trois actes et en vers,* par l'abbé H. Léveillé, professeur au collège colonial de Pondichéry. Gand, A. Siffer. Fr. 1,00.

Dit treurspel dat ons in 306 te Gesoriacum (Boulogne) terugbrengt is het dramatisch verhaal van de terdoodveroordeeling en de bevrijding van Christenen, alsmede van de rechtvaardige straf hunner onrechtvaardige rechters. Het is de geschiedenis van Esther en Aman.

In edele en prachtige trekken schildert de schrijver die helden van het Christendom, die moedig en blij de dood te gemoet traden. Zij leven voor uwe oogen en gansch de gang van het stuk is natuurlijk en treffend. Daarbij zijn de verzen vloeiend en wel gebouwd in eene prachtige taal.

Het hoofdgedacht van dit heerlijk christen gewrocht is de nakende zegepraal van het catholicisme, dat eenige jaren nadien, met Constantinus, zijn labarum ging hijschen op het fiere capitolium van Manlius.

Ongetwijfeld is dit verdienstelijk treurspel geroepen op alle collegestooneelen met welgelukken uitgevoerd te worden.

Vertelsels van het Vlaamsche volk, naverhaald door AMAAT JOOS, professor in de Bisschoppelijke Normaalschool van Sint Niklaas, 2de reeks. Fr. 0,75.

De eerw. heer A. Joos moet een onvermoeibare werker zijn: hij geeft schoolboeken uit; hij vergadert spreuken, raadsels, sprookjes en eigenaardige gezegden in aantrekkelijke bundels; hij arbeidt met Benedictijnergeduld aan een Waasch Idioticon; hij vereert verschillige tijdschriften met zijne kostelijke bijdragen: hij gaat uit prachtige voordrachten houden, en dit alles buiten en boven zijne drukke ambtsbezigheden. Dat hij een taaie werker is dat ziet men ook aan zijn strengen persoon en zijn niet min streng studeervertrek: hier niets dan het allernoodzakelijkste, niets dat de oogen streelt of boeit, slechts eenige geestelijke voorwerpen en buiten dat langs de witgekalkte naakte muren niets dan boeken, en in eenen hoek der kamer eene soort van lange plank op schragen waarop hij zijne duizenden en duizenden aanteekeningsbrietjes rangschikt. Een ware monnikscel.

Dezen zomer gaf hij den rijken oogst uit van zijn zanten en dat zijner normalisten op het gebied der oude volksverhalen. Vele dier sprookjes en legenden zijn uiterst aantrekkelijk en zullen ongetwijfeld door het volk, dat altijd een groot kind blijft, met genoegen gelezen worden. Het geletterd publiek zal er voor zijn deel een kantje in opgelicht zien betrekkelijk de gebruiken en de zeden onzer voorouders. Met het oude op te delven bewijst de schrijver een waren dienst aan de folklore die de zedengeschiedenis zoekt van ons voorgeslacht.

K. Vl. Academie. — Zitting van 20 Augustus. — Er werd van wege het Ministerie kennis gegeven dat de vijfjaarlijksche prijs van Vlaamsche letterkunde met algemeene stemmen toegekend was geweest aan de *Gedichten* van Hilda Ram (Mathilda Ramboux). (fr. 5000,00 en een zilveren eermetaal.)

Men besliste dat er geen prijs zou gegeven worden aan de gedichten ingezonden voor 's Konings jubelfeest. Er waren 8 mededingers.

Van de 7 prijsvragen in den prijskamp van 1890 zijn er slechts 2 beantwoord geworden.

Op de tweede vraag, luidende als volgt: *Geef de klank- en vormleer van het middelnederlandsch dialect der St-Servatius Legende van Henrijk van Veldeken, uitgegeven door Bormans.* (Maastricht 1858), is maar een stuk ter beantwoording ingekomen.

De keurraad, geroepen om dit werk te beoordeelen, bestaat uit de heeren Roersch, Willems en Gezelle.

Op de vierde vraag: *Lever eene Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche woordenlijst van rechtstermen en uitdrukkingen*, kwamen twee stukken binnen.

De jury bestaat uit de heeren Coopman, Obrie en Van Droogenbroeck.

Zitting van 17 Sept. — Lezingen : *De koning*, gedicht door A. Janssens, *De schilder Erasmus Quellin, Vlaamsch dichter*, biographische studie door Ed. van Even, *Iets over de oude naamvalsbuigingen der Nederlandsche eigennamen*, voordracht van G. Génard. Die merkwaardige bijdragen welke de werkzaamheid en de grondige studie der Academieleden bewijzen zullen in de eerstkomende verslagen opgenomen worden.

Het prachtig gedicht van den heer Janssens paraphraseert het woord van Leopold : « Eens konings rijkdom is de welvaart zijner volken ». Hij bezingt het koningdom niet in zijnen beperkten constitutioneelen kring : *de baren der gezindheén weg en weer zien spoelen*, maar in zijne verhevene zending : eigen weerde, beschaven, ijveren tot stoffelijk en zedelijk welzijn van het land. De dichter roemt het initiatief onzes konings die door zijn beleid en zijne opofferingen den Congo geopend heeft voor de christelijke beschaving en voor de welvaart van België : *Hij werkte voor zijn volk... en daarom was hij koning!*

Varia. — Bij L. Janssens te Antwerpen verschijnt *Tijbaert de Kater*, waarin de humor van wijlen De Vleeschhouwer's Reinaert de Vos schijnt te herleven. — *Ons Gedacht*, tolk van den Vlaamschen Bond van Heist-op-den-berg, tijdschriftje aan 60 centiemen 's jaars en dat er knap en moedig uitziet, bieden wij onzen welkom aan en onzen broederlijken groet. — De eerw. heer Polyd. Daniëls kondigt eenen letterkundigen almanak aan voor 1891 gewijd aan Godsdienst, Moedertaal en Vaderland. Prijs fr. 0,50. — Tot het vieren der *tweeeeuwsche* verjaring van zijn afsterven heeft op 14 Sept., Antwerpen op de plaats van zijnen naam, aan Willem Ogier een bronzen borstbeeld opgericht en een zijner tooneelstukken in open lucht laten opvoeren. — Het borstbeeld van den tooneelschrijver Felix Van de Sande gaat in den Vlaamschen schouwburg van Brussel geplaatst worden. — Maëstro Benoit arbeidt aan het in muziek brengen van een lyrisch drama gebouwd op eene Iersche legende : *Guntlauge*. — Eene welverdiende les voor onze officierkens die de taal van hun land en hunner manschappen niet willen aanleeren : de Koning, Prins Boudewijn en zelfs de vreemde hooger officieren die de krijgsoefeningen in West-Vlaanderen volgden, spraken Vlaamsch tot de bevolking. Eere aan het magistraat van Passchendale dat zijne Majesteit in de moedertaal verwelkomde, en mocht dit voorbeeld overal volgers vinden nu men weet dat Sire volkomen het Vlaamsch machtig is. — Dat de Walen van goeden wil gemakkelijk Vlaamsch kunnen leeren blijkt onder andere feiten uit het voorbeeld van den ouden Jottrand, lid van het Congres in 1830; niet alleenlijk sprak hij Nederlandsch, zelfs heeft hij zijne *Nederlandsche gewrochten van den Nederduitschen Waal* uitgegeven. Edmond Picard, geboren Waal, stak eens in zijn hoofd dat

hij onze taal wilde kennen en eene maand nadien sprak hij ze in het openbaar. Dit jaar is het Rod. Gernaey, een leerling uit het atheneum van Verviers, die den eersten prijs wegdraagt in den prijskamp tusschen de collegen en athenea, en onlangs verwelkomde in 't Vlaamsch de heer de Burlet, burgemeester van Nijvel, eene Vlaamsche maatschappij die zijne stad bezocht. Willen is kunnen. — Er is verandering en verbetering te Brugge; zijne Hoogwaardigheid de Bisschop heeft al zijne principaals van colleges aangezet de Grieksche en Latijnsche schrijvers zoowel in het Vlaamsch als in het Fransch uit te doen leggen. Men ziet, beweert men ginder, dat von Bismarck in zijn Friedrichsruhe van Thielt verblijft. — Het Davidsfonds van Asper heeft weer een schoon feest aan zijne leden aangeboden; dat van Antwerpen vierde op 24 Oogst de plechtige prijsuitreiking aan de primussen in Vlaamsche letterkunde bij de Katholieke onderwijsgestichten der stad; Gent op zijne beurt bereidt de plechtigheid, waarop de laureaten in zijne Vlaamsche prijskampen bekroond zullen worden; Mgr Rutten zal er het woord op voeren

De heer J. Van Lantschoot, deed gedurende het afgeloopen verlof eenen oproep tot de studenten van het Meetjesland, om eene Zantersgilde te stichten in den zin van die van Zuid-Vlaanderen welke voor orgaan heeft *Volk en taal*, en die uit de Kempen welke voor tolk bezit *Ons volksleven*. Wij weten niet indien de poging gelukt is, doch wij hopen het en wenschen in alle geval den heer V. L. geluk met zijn heerlijk initiatief. Veel is er op te delven, doch de aandacht ook gewijd aan het tegenwoordige en aan het toekomende, want verrijken wij onze taal met oude woorden wij scheppen er ongelukkig geene voor de hedendaagsche noodzakelijkheden. Hierin blijven wij stilstaan en stilstaan is verarmen. Te wijten aan dit verzuim bezitten wij voor de nieuwe uitvindingen en de nieuwe begrippen niets dan bastaard- of schuimwoorden.

De jonge Antwerpsche kring *Voor taal en recht*, zendt het verslag uit van zijn eerste strijdjaar. Die jonge lui hebben op alle terreinen gekampt ter bestrijding onzer grieven; bravo en vooruit op dien weg. De Rodenbachsvrienden, genootschap onder de katholieke Vlaamsche studenten onzer hoogeschool gesticht, hebben wel gedaan het merkwaardig verslag van hunnen schrijver den heer Dierickx te laten drukken. Uit de lijst der werkzaamheden blijkt dat die knappe maatschappij niet enkel gestreden heeft op staatkundig Vlaamsch gebied, zij heeft zich ook tot oefenschool ingericht en zich gedrild in de edele kunst van de pen en van het woord. De studie behoort inzonderheid aan de studenten, en met genoegen hebben wij de ontleding gelezen van hunne lange reeks voordrachten en voorlezingen nopens wetenschap, letterkunde en andere min strenge onderwerpen. Onze beste gelukwenschen en *macte*...

Het Staatsblad heeft de lijst afgekondigd der boeken, welke gedurende het jaar 1889 voor de *Bibliothèque royale*, dat is voor

de groote Staatsbibliotheek, te Brussel, zijn aangekocht. Wij tellen op die lijst 101 Nederlandsche boeken tegen — hoe zou dat anders kunnen? — 364 Fransche schriften! Daarbij valt op te merken, dat de meeste der Fransche boeken *nieuw*, de meeste Nederlandsche *oud* zijn.

Ziet waar gij wilt — de Walen worden in België overal en altijd te kort gedaan!!

Den 31 Augustus is te Oudenaarde, de grondslag gelegd van eenen Bond der Vlaamschgezinde Genootschappen des lands, met het doel om door vereenigde krachten meer invloed en macht te bekomen tot herstelling der grieven, waar ons volk nog over klaagt. De vijf Vlaamsch sprekende gewesten waren er door een dertigtal afgevaardigden vertegenwoordigd.

Eerstdaags komt de in gemelde vergadering benoemde commissie samen om de voorloopige standregelen te onderzoeken, welke korts daarna aan eene algemeene vergadering zullen medegedeeld worden.

De namiddagzitting werd bijgewoond door den heer notaris en volksvertegenwoordiger Raepsaet, dienzelfden dag benoemd tot burgemeester van Oudenaarde. Om deze benoeming geluk gewenscht door den heer De Potter, bedankte de heer Raepsaet en legde hij de belofte af een Vlaamsche burgemeester te zullen zijn. Weeral dát gewonnen!

Wat nu den Bond betreft, het is onnuttig na te gaan op welke wijze de tijding dezer nieuwe inrichting door de pers werd onthaald. Politieke bladen, in 't Fransch geschreven maar nu en dan getuigenis afleggende van... « Sympathie pour la cause flamande, » repten er geen woord van, als waren zij bang, dat het Vlaamsche leger te sterk zou worden. Dit doodzwijgen zal zeker niet lang duren : met den Bond zal erlang te onderhandelen zijn.

† **Mevrouw Courtmans**, geboren Berchmans is den 22 September ll. te Maldegem overleden in den ouderdom van 79 jaar. Haar einde is zeer christelijk geweest.

In afwachting dat wij in een uitgebreid artikel hare lettervoortbrengselen bespreken, zullen wij aanstippen dat zij met eer plaats genomen had in de rij onzer verdienstelijkste romandichters. Zij kende het volk en zij beminde het : ook worden hare werken door het volk veel gegeerd en met smaak gelezen. Ik zeg niet dat zij eene zon was aan het litterarisch firmament, edoch zij schitterde er aan als eene ster van meer dan gewonen luister.

Haar verhaal ***Het geschenk van den jager*** werd destijds bekroond met den vijfjaarlijkschen prijs van Vlaamsche letterkunde. Hare volledige werken thans herdrukt zijn slechts over een paar maanden volledig uitgekomen : zij beslaan 20 boekdeelen romans en één bundel verzen.

In *Hut van Tante Clara* bestreed zij de kantwerkscholen met zekere politieke drijverij, doch haar liberalisme van dien tijd is slechts te wijten aan eene plaatselijke omstandigheid van gekrenkte eigenliefde. Steeds is zij streng zedelijk in hare geschriften; in den grond is zij altijd katholiek gebleven, en altijd heeft zij ongeschonden den schat van haar geloof bewaard.

Groot was de toeloop op hare teraardebestelling, en uit alle brandpunten der Vlaamsche Beweging waren talrijke afvaardigingen naar Maldegem het Getrouwe gekomen. Gent, Brussel en Brugge waren waardig op de plechtigheid vertegenwoordigd, alleen Antwerpen ontbrak. Te Maldegem zelf waren meestal de huizen met floers bevlagd.

De heer Obrie, Dr De Vos, Victor de Lille, Cabuy en Karel Bogaerd spraken lijkredenen uit; Emmannuel Hiel las een roervol rouwgedicht.

Dichter Bogaerd was ongelukkig ontfatsoenlijk in zijne rede. Hij mengde er op tacktontbrekende wijze het politiek in, ook werd dit hem door alleman, en eerst en vooral door zijne partijgenooten, met spijtig misprijzen onbewimpeld afgekeurd. M. Hiel zegde hem dat zij te Maldegem gekomen waren enkel om bloemen te strooien.

Wat ook onaangenaam aandeed was ginder te bestatigen dat de kleinzoon van de betreurde overledene, de zoon van M. Courtmans-Laurent, de taal zelfs niet sprak waarin zijne begaafde grootmoeder zoo degelijk schreef. Het kan aan M. Courtmans-Laurent als geene verschooning gerekend worden, — gelijk andere Vlaamschgezinden nog in het zelfde geval het wel willen inbrengen, – dat de moeder van het kind Walin geboren is. Is men ernstig Vlaamsch in het hart, men verzuimt niet, gelijk in welke omstandigheid men verkeert, zijne overtuiging te doen overgaan in de ziel zijner kinderen.

† **Kardinaal Newman** is overleden in den ouderdom van 87 jaar Het is eene grootsche figuur die verdwijnt niet alleenlijk voor Engeland maar voor gansch de katholieke wereld. Bijna 40 jaar geleden zwoer hij het protestantisme af en stichtte de Engelsche congregatie van het oratorium. Me Craven schreef destijds aan M. Gladstone dat die bekeering de grootste gebeurtenis was in Engeland voorgevallen sedert het schisma van Hendrik VIII; immers dreunde dat omhelzen van het catholicisme ginder boven het kanaal als de knal van een kanonschot.

Geheel zijn leven was een onafgebroken strijd met de pen en het woord · ziehier naast ontelbare propagandaschriftjes de titels zijner bijzonderste werken : *Geschiedenis der ontwikkeling der katholieke leering* in 't Fransch vertaald door J. Gondon (1848); *Rede op de theorie van het godsdienstig geloof* vertaald door Deferrière pr.; *Conferenciën aan de protestanten en de katholieken* vertaald door Gondon; *Conferenciën van het Oratorium te Londen* vertaald door denzelfden; *Geschiedenis mijner godsdienstige gedach-*

ten, vertaald door G. Du Pré de Saint Maur, *Callista* in alle talen overgezet, *Verlies en winst*, *Sermoenen*, *Conferenciën*, *Mengelingen en critiek*, enz., enz., enz.

† **Chatrian**, lid der welkekende schrijversfirma *Erkman-Chatrian*, welke gedurende de 30 jaar dat hun vennootschap duurde, de boekenmarkt met romans overstroomde. Hunne meest gelezene zijn : *L'illustre docteur*, *Mathéus*, *Les volontaires de* 92, *L'ami Fritz*, *Histoire d'un conscrit en* 1813, *L'Invasion*, *Waterloo*, *Madame Thérèse*, *Le Blocus*, *Histoire d'un paysan*.

Meer dan éen dezer verhalen is omgewerkt geweest voor het tooneel, en *De Vriend Frits* wordt zelfs in het Nederlandsch herhaaldelijk op de planken gebracht.

Het zijn schrijvers van groot talent doch al hunne werken zijn juist niet geschikt voor katholieke boekerijen.

† **Albert De Keyser**, de Antwerpsche gunstig gekende schilder van stadszichten en landschappen.

† **Willem Linnig**, insgelijks schilder van naam en professor te Antwerpen, 48 jaar.

† **Henri de l'Epinois**, Fransche koningsgezinde katholieke schrijver van geen ongewaardeerden naam. Hij heeft ook geschreven over de zaak van Galilée.

† **Victor Guérin**, gekend om zijne archeologische reizen en zijne groote uitgaven over het H. Land en Tunisië. Hij was een goede Christen en een geleerd man.

† **Alphonse Karr** de schrijver van *les Guêpes* in den ouderdom van 82 jaar. Reeds geruimen tijd was hij tot de godsdienstige gevoelens van zijne jeugd teruggekeerd en besteed hij de vrijdenkerij en het radicalisme.

In 1839 na *Le Figaro* verlaten te hebben, stichtte hij zijn beroemd satirisch blad. Verders verschenen nog van hem een groot getal novellen en romans. Zijne dochter Thérèse is insgelijks schrijfster van een aantal zedelijke romans.

Vijfde jaargang. 1890. November Nr 11.

KUNSTPRAATJES.

ZOOVEEL wordt er hedendaags geschreven, en meer nog gesproken over kunst en kunstcritiek, dat wij, op onze beurt, met den besten wil ter wereld bezield, het toch over ons niet krijgen kunnen te weêrstaan aan het verlangen, in eene reeks « kunstpraatjes » eens ronduit ons gevoelen mede te deelen over de kunstcritiek en de verschillende tendenzen, die men in de schilderkunst voornamelijk, aantreft.

Kortom wij willen ook ons woordje lossen over eene zaak waarvan ons hert vol is; 't is misschien wel eene menschelijke zwakheid, maar wat wilt ge, waar is de mensch zonder gebreken te vinden?

Wanneer men, gedurende meer dan vijftien jaren zijne pen ten dienste stelde van de kunst en dezer edele beoefenaars, wanneer men in dagbladen, weekbladen en kunsttijdschriften geregeld alle tentoonstellingen van kunstwerken, zoo groote als kleine, merkwaardige, als nietsbeduidende besprak, mag men toch wel, gelooven wij, schuchter weg den kop van onder het duikend hoofddeksel te voorschijn doen komen en, in 't aanschijn van vrienden en vijanden (een kunstcriticus heeft er altijd, maar van de laatste echter het meest), van bevoegden en onbevoegden, van hartstochtelijke kunstaanbidders en droogstoppelige oningewijden, verklaren wat men op het gevoelig kunstenaarsgemoed voelt drukken.

Ja, verdraaid, een kunstcriticus die reeds drie strepen van vijf op de mouw heeft, mag, ons dunkens, ook wel eens een woordje in 't midden brengen, wanneer

zijn geliefkoosd stokpaardje, de schilderkunst ter sprake komt, en dat lieden, zooals onze gebuur Flip, — een perfekte rentenier, die destijds een fijne en ervaren kenner was van stroop, chineeschen thee, havanna cigaren en gruyere kaas, — al artikels waarmede de goede man veel duiten vergaarde, — met aplomb hun oordeel vellen over werken van artisten, die zich door hunne kunstproducten eene goede faam wisten te verwerven, zonder dat iemand het wagen zal hun op te werpen : « Maar asah! wat kent gij toch van schilderen? Waar hebt gij, sinds gij uwe toonbank verliet, toch al die kennissen van daan gehaald? »

Wat meer is, na eene stage van vijftien jaar, na zuur en zoet gesmaakt te hebben en in 't bezit te zijn van gansche karrevrachten bedankingsbrieven en kaartjes van gelukwensching, ons toegezonden door kunstenaars wier werken wij bespraken, gelooven wij, dat nu of nooit de tijd gekomen is om aan het kunstminnend publiek eens ronduit te zeggen, hoe wij denken in zake van critiek en schilderkunst, en het, zooals wij hooger zegden, een klein tafereel op te hangen van de verschillende richtingen, of beter, scholen, welke zich, voornamelijk gedurende de laatste jaren, in de schilderkunst hebben veropenbaard, en die, men moet het bekennen, als paddestoelen uit den grond zijn opgerezen.

Daar zooeven spraken wij van zuur en zoet, en echter gewaagden wij enkel van karrevrachten bedankingsbrieven en kaartjes van gelukwensching. Men denke echter niet dat wij opzettelijk over het zoete uitweidden om des te beter over het zure te kunnen zwijgen, hoegenaamd niet, wij hebben, even als alle kunstcritici ondervonden, dat er geene rozen zonder doornen, geene kunstenaars zonder grillen op dit zalig wereldrond te vinden zijn.

Benevens de voor ons zoo vleiende en, — sta toe,

— recht aangename felicitaties, waarvan hooger spraak is, moeten wij ook, om den wille der waarheid, — al valt dit dan ook min plezierig, — openlijk belijden, een even groot pak brieven van verwensching, onvriendelijke visietkaartjes en honende missieven te hebben ontvangen, vanwege al te kittelachtige volgelingen van Rubens, die geërgerd waren, toen wij hunne werken in geene zeer gunstige bewoordingen bespraken, of die niet lijden konden, dat wij, bij het zien hunner schilderwerken, de spreuk van het Evangelie herhaalden : « Velen zijn geroepen maar weinigen uitverkoren! »

KUNSTCRITICI.

Ja, elk spreekt over kunst en velen schrijven er over.

Elk meent kennis genoeg te bezitten om het werk van eenen kunstenaar, die zich half dood beulde, om toch iets te vervaardigen dat hem roem, en bovenal centen zou aanbrengen, te beknibbelen en af te breken.

De eerste recensent de gereedste, hij kenne dan ook zooveel van vorm en kleur als eene koe van vioolspelen en een blinde van licht en bruin, zal toch, verscholen achter de waardigheid (!) welke zijn ambt medebrengt, op doctoralen toon zijn oordeel vellen, en, volgens hij goed of slecht geluimd is, een kunstwerk tot in de wolken verheffen of het afbreken dat het geen haar schelen zal.

Kennis, in zake van kunst, is eene vereischte die overbodig wordt geacht door het grootste getal der gewone gazetkunstcritici. Deze brave lieden bezitten een woordenboek, niet al te uitgebreid, waarin eenige woorden voorkomen die gansch hunne bagage van picturale kennissen uitmaken. Men treft er onder andere in aan : ***Stout geborsteld***, ***fijn gepenseeld***, ***fiks getoetst***, ***warm van toon***, ***onberispelijk van vorm***, ***bevallig als samenstelling***, en eenige andere geijkte uitdrukkingen,

brevetées S. G. D. G. die ons voor den oogenblik niet te binnen schieten en waarvan de opsomming, om de waarheid te zeggen, maar droog en vervelend zou wezen.

Wij bepalen ons dus met te bestatigen, dat zeer veel dagbladcritici te lichtzinnig hunne taak opnemen en niet eens nadenken dat zij door een overbluffend artikel oorzaak kunnen zijn, dat een kunstenaar, die het soms niet al te vast heeft in den bol, en zeer hoog oploopt met zijn eigen ik, zóó verwaand wordt, dat er geen huis meer te houden is met den kerel.

Andere kunstcritici lijden aan eene kwaal van gansch verschillenden aard : de vitterziekte. Al wat zij op hunne baan ontmoeten, wordt stelselmatig afgebroken; zelden, bijna nooit, weten zij iets goeds aan te stippen, en menige jonge kunstenaar, aan wien een woordje bemoediging oneindig veel goed zou doen, wordt het mikpunt hunner bloedige schichten en zijgt eindelijk, tot in 't diepste des harten gefolterd, ontzenuwd en volkomen lusteloos voor zijnen schilderezel ten gronde onder den uitroep : Wat moet ik beginnen? mijne toekomst is verbrijzeld.

Dát is de tweede soort kunstrechters, die met eerst genoemde het koppel uitmaken, waaronder men de meest oppervlakkige en bijgevolg de onbevoegdste mannen aantreft.

Er zijn nog drie andere soorten kunstrechters, waaronder men doorgaans heel beproefde mannen vindt. De eersten dezer drie soorten laten zich medeslepen door hunne voorliefde voor deze of gene manier van werken, voor deze of gene tendenz of richting en, alhoewel volkomen op de hoogte, om, met gezag, een onpartijdig oordeel te vellen, hemelen zij onvoorwaardelijk op al

wat tot de school behoort waaraan zij de voorkeur geven en spreken den banvloek uit, tegen die kunstenaars die het durven bestaan eene andere richting te volgen dan die welke hun 't nauwst aan het hart ligt en die zij, om zoo te zeggen, vergoddelijken. De kunstenaar wiens werken zij ontleden, weze dan ook een knap artist, die aan het hoofd staat eener school, ofwel, een knoeier, die schilderijen levert bij de maat of bij het gewicht, dat laat dezen kunstcriticus onverschillig koud. Hij breekt af zonder vaar of vrees. En waarom niet? Denk eens : een kunstenaar durft eene richting volgen, eene school aankleven waarvoor mijnheer de kunstcriticus geene de minste sympathie heeft! Wat grof bestaan, 't is ongepermitteerd, en daarom... : raf!

De ganzenpen wordt gesneden, een met gal geschreven oordeel verschijnt en wordt de wijde wereld ingezonden.

De tweede soort bevoegde mannen is al zoo kinderachtig, zoo onverdragelijk, ja schadelijk zelfs, als de onwetende, pedante, moedwillige afbreker — waarvan wij daar zooeven spraken, — die niets dan zijne onkunde tot gids heeft, en die maar altijd, op goed valle het uit, afbreekt om zich eenen schijn van bevoegdheid te geven.

Deze criticus, waaraan wij thans eenige lijnen wijden, is diegene die volkomen bevoegd mag heeten, maar die zich, door bekrompene, kleingeestige drijfveeren van politieken of persoonlijken aard, laat verblinden.

Wanneer zóó een criticus zich voor een kunstwerk bevindt, dan zal hij eerst en vooraf, niet het werk bekijken, maar den naam opzoeken van den maker, en dan onmiddellijk zijn geheugen raadplegen en zich afvragen : is de auteur wel een der onzen?

Behoort de man tot dezelfde gezindheid welke de heer criticus is toegedaan, dan mag hij van geluk spreken, want dan zal bepaald de beste stalen pen nog veel te

slecht zijn voor het schrijven eener recensie die op de vier hoeken der wereld zal gaan verkondigen dat een tot nog toe onbekend genie zich heeft veropenbaard; dat artist X. het, door aanhoudende studie reeds zóó ver heeft gebracht, dat, binnen weinige jaren, zijn naam aan de spits der moderne schilderschool zal prijken!

Volgt de kunstenaar integendeel eene gansch verschillende staatkundige richting, of zelfs, kleeft hij eenen anderen godsdienst aan, dan moet de goede jongen het maar weten : zijn werk, hoe verdienstelijk ook, wordt opeens afzichtelijk; de slechtste plaats tusschen de hanebalken, is nog veel te goed voor zulk broddelwerk; hoe is het Gods mogelijk, dat de heeren leden der aanvaardingsjury de glazen van hunnen bril niet zuiverder hielden en dergelijke kladschildering van de hand niet wezen? Immers, de sul is nauwelijks in staat eene lijn recht te trekken en hij heeft de pretentie te schilderen! Hij worde timmerman of koperslager en steke het schilderen in het dak, dan zal hij toch ten minste al die schoone doeken niet kapot verwen!....

En zóó gaat de partijzieke kunstcriticus maar altijd voort met volzinnen neêr te krabben, die den kunstenaar hoogst schadelijk zijn voor zijne faam en tevens zeer nadeelig voor zijnen *porte-monnaie*.

De partijzieke kunstcritici zijn in onze dagen schadelijke lieden; gelukkig echter dat hun doodende invloed meest altijd wordt tegengewerkt, en veelal gedood, door andere kunstcritici, die juist niet denken gelijk zij, en die, op hunne beurt, uit partijbelang, den miskenden, den verongelijkten, laat staan, den beleedigden kunstenaar, vergoeden voor al het hartzeer en het zieleleed welke hem ten onrechte worden aangedaan.

Nu blijft er ons nog een woordje te zeggen over de derde soort bevoegde kunstcritici.

Deze bestaat uit kunstkenners die onpartijdig, zon-

der politieke bekommernissen of persoonlijke vooringenomenheid, ronduit hun gedacht vooruitzetten en onbewimpeld, de minste overdrijving vermijdende, hunne meening zeggen over onverschillig welk werk dat aan hun oordeel wordt onderworpen.

Deze soort van kunstcritici laat dan ook nooit in zijne oordeelvellingen den minsten schijn van voorkeur voor deze of gene school of tendenz doorstralen.

Uitgaande van het princiep dat alle vakken, alle scholen, alle richtingen der schilderkunst, meesters van groot talent hebben opgeleverd, onthouden zij zich van alle stelselmatige afkeuring dezer of gener school, en plaatsen zij zich, onverschillig welk werk zij bespreken, op hetzelfde standpunt waarop de kunstenaar zich bevond, toen hij zijn werk schiep.

De echte criticus zegt en schrijft daarenboven onbewimpeld de waarheid; hij prijst en looft waar kunde en talent uitblinken; hij laakt, beknibbelt en keurt af, wat slecht, verkeerd of gebrekkig is, en moedigt aan wanneer hij bemerkt dat er iets goeds in het werk steekt, doch, hij is ook onmeêdoogend streng jegens verstokte broddelaars, die reeds honderdmaal gehoord hebben dat zij nooit iets zullen afwerken dat wat gelijkt, en die, alhoewel soms zelf hunner onkunde bewust, toch nog altijd koppig volharden in het smeren van kostelijke kleuren op niet min kostelijke doeken.

Kortom, de echte, d. i. de rechtzinnige, degelijke kunstcriticus is onverbiddelijk rechtvaardig voor eenieder en in alle omstandigheden.

Ziedaar de beeltenis van den kunstkenner of kunstbeoordeelaar, zooals men er, ongelukkiglijk, maar zelden aantreft, maar die, hoe klein hun getal ook zijn moge, toch altijd vast en zeker oneindig meer voordeel doen aan de kunstenaars dan de vijf voorgaande soorten kunstcritici, wier beeltenis wij, daar zooëven, hebben gepoogd weer te geven.

Thans kent gij, waarde lezers, de mannen die veelal het lot der kunstenaars in handen hebben; van

wie het soms afhangt, dat een kunstenaar groot worde of verstikke bij de eerste opborreling van zijn ontluikend talent.

Nu blijft er nog te spreken over de schilders en de schilderkunst zelve, maar wel voornamelijk over de verschillende scholen, richtingen of tendenzen welke men er in aantreft.

Beurtelings zullen wij spreken over Idealisten, Classieken, Romantieken, Naturalisten, Realisten, Impressionisten en Intentionnisten, en u al meedeelen wat wij over deze verschillige strekkingen in de schilderkunst, weten te vertellen.

Om de zaken klaarder en duidelijker te maken, zullen wij, bij de beschrijving en bespreking van elke school eene plaat voegen, vervaardigd naar eene schilderij die tot de school behoort welke in het kapittel beproken wordt.

In ons eerstvolgend praatje, gaan wij voort met de schilders en de schilderkunst, om later over de verschillige scholen uit te weiden.

Gent. KAREL LYBAERT, j^ste^.

MULTATULI.

(*Vervolg van blz.* 208.)

MULTATULI boeit niet enkel door de oorspronkelijkheid, ik zeg bijna de excentriciteit en de zonderlingheid in denkbeelden en in opvatting, maar ook door zijnen eigenaardigen, levendigen en krachtigen vorm. *Le style c'est l'homme*; ook vinden wij in dien scherpen, puntigen, opgewekten, hortenden, bijtenden en gedrongen trant, den geprikkelden, gesaarden, dweependen en onvriendelijken man, die met gejaagdheid steekt en kerft op alles wat zijne principen in den weg komt treden. Zijne pen schijnt een priem te zijn, want in zijne ironie is iedere volzin puntig als een dolk. Nochtans is zijn stijl duidelijk en vloeiend en meer genietbaar, voor ons Vlamingen, dan die langgerekte, stijve, plechtige en ingewikkelde Germaansche perioden van sommige Nederlanders, waarvan het langwijlig proza met ceremonieachtige lubben of manchetten om de polsen schijnt geschreven te zijn, en die, naar mijn bescheiden oordeel, eerder de taal ontsieren dan luister bijzetten.

Nochtans het harte vol en in onderbroken gisting, het brein in werking en gestadige opborreling, raakt hij duizend denkbeelden te zamen aan, en beheerd en beheerscht door een opslorpend, bovendrijvend en overweldigend gedacht, *une idée maîtresse*, *une idée fixe*, komt hij tevens altijd op zijn levensthema terug Zoö steeds geneigd een stokpaardje te berijden, vervalt hij ook aleens in langdradig en fleemend gespin, dat zijn verhaal ontzenuwt, en met zijne talrijke vreemde uitweidingen en zijne

raadselachtige spitsvondigheid vermoeit en verveelt hij weleens menige lezers.

Hij speelt met de taal, hij is bedeeld met een ongewone zeggingskracht; zijn spreken is gekruid met pikante gezegden, met zijn gevleugeld woord schetst hij in éénen trek gansch eenen toestand. Hij heeft spraakvaardigheid en keurigheid van uitdrukking; een woordje voor of na en hij nuanceert u de fijnste schakeeringen in beteekenis. De onbeduidendheid van een constitutioneelen koning valt verachtend van zijne lippen in *beministerden koning*.

Stijl en taal zijn zwierig, krachtig en keurig, doch gebrek der hoedanigheid, slaan zij soms te veel over tot overspanning en ook wel tot platheid, onkieschheid en trivialiteit. Doorgaans zijn zij meesterlijk, doch daarom niet onvoorwaardelijk tot navolging aan te bevelen. Licht afgaande schietgeweren of scherp geslepen krissen passen in geene onervaren handen.

Redenaar is hij in den volsten zin des woords : grootsch, statig en gebiedend in gebaren; woordenrijk, figuurlijk en dichterlijk in taal en denkbeeld; juist in karakteristiek, in toon en in intonatie. Hij is cordaat, driftig, gedrongen en voortvarend in zijne politieke redevoeringen die, in brio voorgedragen, met eenen reuk van buskruit zekere wilde woestheid uitwasemen. Hij is gevoelvol, smeltend en sleept mede aan zijden banden, in zijne aanspraken van letterkundigen of min voorvechtenden aard. Zijn rede aan Radhen Adhipatti en de hoofden van Lebak is een juweeltje in dat vak; hij stort er gansch zijne ziel in uit, en met lokale kleuren, met ongedwongen natuurlijkheid, die toch den stempel zijner zonderlinge eigendommelijkheid draagt, schildert hij met schrandere omzichtigheid den benarden en hachelijken toestand, en wijst hij met donzen en expressief penseel op de wederzijdsche plichten der inlandsche en uitlandsche ambtenaars.

Poeët is hij steeds in proza en in verzen, doch inzonderheid in zijne gedichten, waarin hij gansch den

schat van zijn frisch en kleurenrijk palet ten toon mag spreiden. Hij is van die gebenedijden, die de taal verstaan der schepping en kunnen lezen op de bladeren der bloemen, de wolken van het zwerk en de naakte rotsen van het steil gebergte. Het keurslijf van rythme, van maat en van rijm misvormen zijne phrase niet, en zijne taal en volzinnen blijven er los, slank en buigzaam gelijk in ongebonden stijl. Midden van den poëziezwangerigen luchtkring van het Oosten, midden van eene suggestieve, majestatische en grootheidsademende atmosfeer, op den top, op de kruin van het Salahgebergte in het Preangerregentschap, beitelde hij het gedacht van het aanzijn der Godheid in de hiervolgende biblieke ontboezeming. Deze heerlijke bijbelsche uitstorting dagteekent van zijne eerste jeugd, eer hij door zelfvergoding de ware Godheid verloochend had. Heilloos voor hem en voor de letteren mag het genoemd worden dat hij dien verheven aanleg grootendeels geknakt heeft door buitensporigen en kolossalen hoogmoed.

't Is zoeter hier zijn Maker luid te loven...
't Gebed klinkt schoon langs berg- en heuvelrij...
Veel meer dan ginds rijst hier het hart naar boven :
Men is zijn God op bergen meer nabij!
Hier schiep Hij zelf altaar en tempelkoren,
Nog door geen tred van 's menschen voet ontwijd,
Hier doet hij zich in 't raat'lend onweer hooren...
En rollend roept zijn donder : Majesteit!

In levensbeschouwing is Multatuli hetgeen men noemt *humaan*, in godsdienstleer positivist, en zijn *Gebed van den onwetende* is ongelukkiglijk een bange, vertwijfelende en goddelooze vloek.

Op staatkundig en maatschappelijk gebied, gevoed door Mevrouw Becher Stowe's *Negerhut* en Tourguenéf's intuitieve nihilistische *Jachtverhalen van een Russisch Edelman*, mag hij een revolutionnaire droomer, een kateder- of kamersocialist genoemd worden, de onvrijwillige voorganger misschien van Domela Nieuwen-

huys. Hij staat tegenover het hedendaagsche Nederlandsch socialisme zooals Louis Blanc met zijne afgetrokken en speculatieve stelsels tot het Parijzisch communisme. Het is het socialisme in de kindsheid, de pop van den huidigen vlinder; hij is wellicht, en ondanks zich, de theorist der leerling.

De moderne radicale richting hemelt hem op zonder eenig voorbehoud, en begroet in hem met vooringenomenheid de ideale volmaaktheid. *Nihil perfectum... qui trop prouve...* en dit overdreven lyrisme is eerder een wissel getrokken op den vrijdenker, op den rationalist.

Geene vergoding... zijne letterstar blinkt schitterend genoeg dan dat het noodig zij ze aan de zon te vergelijken; zij schiet stralen genoeg om te vreezen dat de critiek er wolken voor zou schuiven, ze benevelen of ze doen tanen. Zij is pinkelend en tintelend genoeg om er door overdreven loftuiging geen meerderen luister te moeten op polijsten, en zal nog voldoende het waas der schaduwzijde doordringen, om te kunnen fonkelen als een diamant van het helderste water.

Zonder zijnen roem in iets te kort te willen doen, meen ik ook dat het gezegde waar is : « zelfs hadden de Muzen hem met geen buitengewoon talent gezegend, toch had zijn boek (*Havelaar*) weerklank gevonden ». Ja, de stof van zijn onderwerp en verder zijn zonderling, dweepend en soms paradoxaal karakter zijn als groote factoren voor zijne vermaardheid dienstig geweest. Stellig hebben zij veel bijgedragen om hem naam en faam te doen verwerven.

Ongelijk aan zich zelven, onstandvastig en zonder maat, volgeling van Heine in scepticisme, opgeschroefde fantast, het hart vol bitterheid, verraadt hij eenen verstoorden en ontstemden aard, waarvan zijn aangenomen naam de typieke weerspiegeling is. Hij verachtte zijn publiek en, in zijn tergenden trots, noodigde hij het uit om eindelijk mensch te worden!!

Het volgend citaat uit de *Ideeën* mag als een echt en gelijkend portret aanzien worden ;

« Ik hoop niet lang te leven, schrijft hij, schoon ik nog veel te doen heb, maar hoef waarachtig van « 't banquet de la vie » niet op te staan uit schaamte dat ik te veel genoot en te weinig bijdroeg » (*Ideeën* IV)

Inzonderheid in de eerste tijden zijner letterloopbaan, bereden door het gedacht dat hij de apostel was van een denkbeeld, dat hij, zooals Mozes in de wieg gelegd was om den Israëliet uit de slavernij te helpen, dat hij het daglicht ontvangen had om de redder te zijn van den Javaan, dweepte hij met hetgeen hij zijne zending waande. Roemde men hem de verdienste van zijnen roman, zonder eerst en vooral, en voornamelijk, op de strekking van zijn werk te drukken, zijne beweeglijke en bleeke gelaatstrekken verfden zich met het rood der gramschap, dat ook de verf der schuchterheid en schuldeloosheid is, en de verontwaardiging op het gezicht, verweerde hij zich wrevelig en in wandrochtelijken vorm, van bij noch van verre, tot het korps der nuttelooze beoefenaars van bellettrie te behooren, welke het schoone om het schoone beoefenen en uit louter liefhebberij. Hij wilde de ijveraar zijn van een idee en anders niet.

Wars van schrijven en vijand van mooischrijverij, zoo gaf hij zich toch uit, schreef hij slechts voor brood. Nooit vijlde, lijmde, hamerde of polijstte hij, en eens de pistool des noods van zijne borst, zoohaast hij iets in zijne melk te brokken had, legde hij om zoo te zeggen de pennen neder. Ergens zegde hij geen onderscheid te willen maken tusschen goede of slechte verzen. Zijne gewrochten mochten geen kunstwerk zijn, maar natuurvoortbrengsels.

Onbegrepen profeet, miskende Messias van Insulinde, geïllumineerde ziener en Don Quichotte, zooals hij zich zelf in eene vlaag van bitteren doch klaarzienden spot eens bestempelde, gebeurde het hem, om prijs met den potsierlijken held van Cervantes, met

gevelde lans tegen schimmen, opene deuren en molenzeilen op te schermen. Door verkeerd begrip van toestanden, door het aannemen als geldige munt van zijne hersenschimmen, en schuld aan zijne persoonlijke eenzijdige fantastische wereldbeschouwing, stormde hij zich soms deerlijk het spoor bijster, en liep zich kneuzingen en verwondingen langs het hobbelig en bramerig pad van zijn levensodyssee. Zóó vergalde de alsem nog in zijn binnenste, en zóó trok hij den muur zijner zedelijke en stoffelijke afzondering hooger en hooger, en door « selfcontemplation » verviel hij dikwerf in hetgeen zijn atheistische geestverwant Van Vloten zeker niet geheel zonder rede omtrent hem geschreven heeft : « grootheidswaanzin en behaagzieke geniale zelfvertroeteling. »

Wat mij het meest in hem aanstoot geeft, is juist die ijdele zelfzoekerigheid, die eigen loftuiterij, dat fakirachtig navelbekijken, en hetgeen ik zal heeten zijne *pose*. Hij poseert te veel en zooals hij in Havelaar, die zijne autobiographie moet zijn, zijne Tine doet optreden als hem volmaakt verstaande, en in eene soort van afgodisterij voor zijn verstand en zijne begaafdheid, schijnt hij, op straf van verguizing, van alleman diezelfde bewondering, als een schatplichtige en verschuldigde tol te willen vergen en afpersen. *Omnia pro adulatione...!*

Hij is te veel subjectief, zijne persoonlijkheid treedt te veel op het voorplan, hij schept voldoening in eigen bewierooking. Hij beklimt en herbeklimt met zichtbaar behagen zijnen calvarieberg en peistert met zekere nuchtere, kinderachtige en kinderlijke zelfvoldoening op de verschillige statiën van zijnen waren of ingebeelden lijdensweg. Hij getuigt het zelf van Havelaar, hij was naïef bij veel scherpte. In één woord, hij geeft zich als een martelaar uit, hij voedt zijne ziekelijke stemming en hij koketteert met zijn gevoel.

In zijne pose mag hij ook de evenknie genoemd worden van Hugo, en is hij minder brutaal en cyniek

in zijne eigene apotheose dan de schrijver van *Les quatre vents de l'Esprit*, hij onderhoudt het langer, en stelt zich, gedurende geheel zijne loopbaan, ter verheerlijking aan het voetlicht van zijnen levensschouwburg. Met denzelfden hoogmoed bedeeld als de onsterfelijke zanger der *Orientales*, en even onverdraagzaam en kittelachtig als hij, zou hij zoowel als deze de stem zijner bedillers vergeleken hebben aan het gebalk van eenen ezel.

Misschien zijn er onder u die hem op het Nederlandsch congres te Gent, in 1867, zien verschijnen hebben. Uitgedoscht en fashionable als eene prent van den *Journal des maîtres-tailleurs*, was hij ver van den gehavenden Sjaalman. In bleek nankin nam men hem eerder voor eenen meester ès-arts in de edele kunst van Terpsischore; hij hunkerde naar lof en uit zijn bleek gelaat sprak het heimwee van de praalzucht. Sommige artisten leggen hunne pose in lange en golvende haarlokken, anderen in eenen opmerkelijk grooten, waaienden halsdoek; hij, hij zocht de aandacht op zich te trekken door de gezochtheid van zijn in het oog vallend costuum. Zekerlijk beneemt die pedante en kleingeestige verkeerdheid niets aan het genie en het artistisch gevoel, doch het zijn beuzelingen die misstaan en den sleutel geven van aard en van karakter.

Zijn *Havelaar*, welken hij wil doen doorgaan uitsluitelijk als een proces op leven en dood tegen de uitbuitingszucht van Holland, zonder eenige nevenbedoeling of nevenbetrachting op schoonheidszin, levert in zijne voortreffelijke kunstigheid nog het bewijs van die aanstootende pose. Doelde hij op geene litterarische waarde, op geene « penseelgemanierdheid » om zijne eigene bewoording te gebruiken, schaafde noch poetste hij ooit op, zijn gewrocht ware enkel een bloot pleidooi geweest, een verontwaardigd en wrekend requisitoire. Doch met zijne artistieke inkleeding, zijne goed getypeerde karakters, zijn boeienden verhalenden trant, zijne roe-

rende tusschenepisoden, zijne treffende geest- en bloemrijke uitweidingen, zijne gemoedelijke keuvelarijen met den controleur Verbrugge en den luitenant Duclari, zijne eenvoudige huiselijke tafereelen met vrouw en kind, de leidzame Tine en den levenslustigen Max, die, als ware hij dezes baboe, op zijne knieën en schouders dartelt, en eindelijk zijne duizend onovertroffen natuurlijke schoonheden en ongekunstelde kunstgrepen, is zijn gewrocht alles behalve eene droge pleitrede met cijfers, zaken en feiten; het is meer dan dat, meer dan eene welsprekende en wraakeischende beschuldigingsakte. het is tevens een flink letterkundig meesterwerk van het beste en verdienstelijkste allooi.

Mijns dunkens heeft Multatuli zich overleefd. Ik bedoel niet alleenlijk zijne laatste jaren in betrekkelijke werkeloosheid doorgebracht, — want hij heeft geene nieuwe schepping in het leven meer geroepen, — maar insgelijks zijne schriften na den *Havelaar* verschenen, en in dewelke hij stellig ietwat van zijn machtig talent verloochend heeft. Hij overleefde zich van dan af, en zijn eersteling was zijn zwanenzang. Dat werk had hij geleefd en er gansch zijne ziel in uitgestort.

Bevoorrecht troetelkind en gunsteling van moeder Natuur, heeft hij, wel is waar, zijne milde en kostelijke gaven in ongebruik niet laten verroesten, verstijven noch opdrogen, maar jammer genoeg, hij heeft zijn machtig, krachtig en prachtig talent te veel verbeuzeld en versnipperd aan zelfopvijzeling, en ongelukkiglijk ook verpand en roekeloos verkracht aan vooroordeel, goddeloosheid en vrijdenkerij. Hij blijft aansprakelijk voor hetgeen hij ons niet leverde, te wijten aan het verwoesten van zijn bijna ongeevenaarden aanleg, en het onderdrukken van zijnen ingeboren zielenadel. Zonderlingheid der bestemming; zijn meesterwerk, dat de dageraad moest zijn van een helder en lichtend leven, was voor hem de struikelsteen

van zijnen val en de oorzaak van zijn ziels- en lichaamslijden!

Heeft hij geene school gevormd, heeft hij geene discipelen die zijne sporen drukken, dat hangt min af van zijn genre dan van de zonderlingheid, waarin zijn vernuft zich omhulde en openbaarde. Volgers hebben streed met zijn princiep; juist die eigenaardigheid die buiten de gewone gangen haren weg baande, maakt er eenen man van *sui generis*, eene op haar eigen staande figuur, eene persoonlijkheid welke de vergetelheid zoo vroeg onder haar maaiend zeisen niet zal sloopen. Hij was een zeldzaam menschen-exemplaar, een natuurverschijnsel en dus ongeschikt tot navolging. Oorspronkelijkheid in vorm en in gedacht blijft zijn hoofdkenmerk.

Als mensch verdient hij, in de Havelaarszaak, de dankbaarheid der beschaving en der menschheid; hij heeft geijverd, gestreden en zich zelven geofferd voor eene heilige zaak. Hij heeft barmhartigheid en recht gevraagd voor den uitgezogen Javanees, en heeft zijne poging zich den kop ingebeukt en verpletterd op den granieten muur der ikzucht en de loome roerloosheid van den bestuurlijken slenter, hij heeft niettemin eene goede daad verricht. Ook als later de Maleier en de Javaan, als het Oost-Indische volk, ik zou bijna *vee* moeten zeggen, — omdat het evenals zijne buffels in het juk gespannen is met het gareel op de schoften, — als Insulinde, zeg ik, door mishandeling tot opstand gedwongen en « het sarren eindelijk moe », op het geluid zijner gongs en gamlangs, onder het geleide zijner Datoes, Djashas en andere inlandsche hoofden, uit zijne negries en kampongs, zijne dorpen en rijstvelden zal opgetrommeld en opgebazuind worden, en dat het met zijne scherpe en gewette sewahs en zijne kromme vlijmende krambiets de Nederlandsche vlag in flarden van de Hollandsche kratons zal neergestormd en neergebonsd hebben en den laatsten mantrie of Europeeschen gezagvoerder weggemoord, — dan zal het stijfhartige moederland van zijne kroon beroofd en uit zijn eigen goudmijn verjaagd, in rouw betreuren,

de stem niet aanhoord te hebben van den begeesterden en profetischen apostel van den Aziatischen Archipel.

Karakter, edelmoedigheid en rechtschapenheid kunnen hem evenmin ontzegd worden. Eens in een theater diende hij eenen kaakslag toe aan iemand, die eene moeder beleedigde in aanzijn van haar kind. Had hij onwetens iemand onverdiend aangevallen of gekwetst, hij was groot en loyaal genoeg om schuld te bekennen. Belangloos en onbekend met winstberekening en jacht op officiëele eer, heeft hij steeds geweigerd met zijne beginselen te onderhandelen, dan zelfs wanneer hij honger leed.

Heeft hij veel geleden, hij heeft ook veel bemind, en daarom ook zal het nageslacht hem de slapen spannen en de kruine kronen met palmen en lauweren van wederliefde.

Geven wij nu ten slotte de genèse en de synthèse van den man : hij was een geniale begaafdheid door edele verontwaardiging tot goed schrijver gezalfd; bloedend langs den weg neergevallen in zijnen strijd tusschen egoïsme en generositeit, etterde en verzuurde zijne gekwetste ziel; opgeschroefd door letterkundigen bijval, zwol zijn natieve hoogmoed; door de werking dezer twee gevoelens, tegenvoeters de eene aan de andere, nederlaag en victorie, schipbreuk in zijne kruisvaart en fortuin in de letteren, sloeg hij over in verwaandheid en in menschenschuwende misantropie. Zijne zedelijke afzondering deed hem meermalen ontriggelen van de leisporen der gezonde rede, zoo ver, dat hij zich zelven een soort van eeredienst bewees, zich in zijnen overmoed wierookwalmen brandde en een altaar aan zijn eigen « ik » in zijn binnenste optimmerde.

Om hem te schetsen in twee woorden, zeggen wij dat hij een vernuft was, doch een vernuft buiten zijn lood door gebrek aan evenwicht; een groot en opmerkelijk verstand, doch niet altijd gekruid en getoomd door gezond verstand.

Men heeft van hem gezegd dat hij een kompas was waarvan de naald, alhoewel los en verdraaid, toch, door hare natuurlijke deugdelijkheid, onweerstaanbaar den Pool opzocht.

Hij was waanzinnig zooals Newton, die ondanks zijn groot geestesvermogen niet begrijpen kon, dat daar, waar groote katten door eene opening konden, kleine er insgelijks door konden kruipen; hij was waanzinnig zooals Pascal, die steeds eenen stoel nevens zich moest hebben om hem te beletten in eenen denkbeeldigen afgrond te storten. Zooals meer andere groote geesten was hij geniaal en waanzinnig.

Het menschelijk verstand is geen opklimmende en afdalende ladder, het is een gesloten cirkel zonder einde noch begin. De waanzin grenst er aan het genie, en Multatuli, in zijne zwerende tegenstrijdigheden, zet de proef op de som van het gezegde van ik weet niet meer welken Franschen wijsgeer : *les plus grands élans du génie partirent parfois des bornes de la folie.*

Nu, wat er ook van zij, en wat wij tegen hem ook in te brengen hebben betrekkelijk zijne strekking en zijne in het oog vallende gebreken, kunnen wij hem toch als letterbeoefenaar en ook in zekeren zin, als mensch onze bewondering en onze genegenheid niet onthouden, want zooals wij gezien hebben, was hij eene individualiteit, een karakter, in den grond eene milde en brave ziel, een verdienstelijke schrijver en een geniale geest. (1)

A. SIFFER.

(1) Volgens de studie van Dr Swart Abrahamsz « Eene ziektegeschiedenis » zou hij aan neuropathie geleden hebben. Dat hij door zijne zenuwoverspanning cen *irresponsable* of een ontoerekenbare zou geweest zijn wordt algemeen verworpen als bakerspraatjes, alsmede de aantijging tegen zijne eerlijkheid, als zou hij in de archief zijner voorgangers de stof geput hebben voor zijne edele daden ginder aan de tropen. Hetzelfde geldt aangaande de beschuldiging als hadde hij zich gesloopt naar ziel en lichaam onder den verdierlijkenden invloed van wijntje en trijntje.

AAN EEN JONGEN VLAMING.

(*Vervolg van blz.* 174.)

NIET iedereen is geschikt of bekwaam om schrijver te zijn.

Wat is een schrijver?... Hoort hoe P. Longhaye spreekt : « Une intelligence qui rayonne sur une intelligence, une imagination qui se reflète dans une autre, une volonté sensible qui fait vibrer un cœur à l'unisson? C'est tout cela ensemble, c'est l'homme tout entier pour agir sur l'homme tout entier. » (1) In andere woorden, het is te zamen een verstand, een hert, eene verbeelding die op eens anders verstand, hert en verbeelding werken.

En hoe daar op gewerkt? Op het verstand, door ware gedachten, om het te overtuigen; op het hert, door edele gevoelens, om het te bewegen; op de verbeelding, door schitterende beelden, om ze te treffen.

Voelt gij in u den vereischten schat van ware gedachten, van edele gevoelens en schitterende beelden? Hebt gij het helder verstand, het gevoelig hert en de levendige verbeelding die daartoe noodig zijn?...

Misschien zult gij vragen : Moet ik die begaafdheid

(1) *Théorie des belles-lettres*, bl. 9.

natuurlijk hebben?... Kan ik die ook niet door studie en oefening aanwerven?

L. Veuillot zegt ievers : *L'art d'écrire est un don du ciel* ou *une conquête;* ik zette liever *et* in de plaats van *ou* : de kunst van schrijven is eene hemelsche gave en eene verovering. De ondervinding, ook in onze Vlaamsche letterkunde, heeft geleerd dat er, in het perk der kunstenaars, geene schoone plaatsen te winnen zijn noch door hen die, rijk begaafd, deugdelijke studie verwaarloosden, noch door hen die zich neerstig oefenden maar weinig bedeeld waren. De gave moet er zijn, de studie en de oefening ook. Gave en eigen moeite staan tot malkander gelijk stof en bewerking : diamant onbewerkt blijft dof, en een kei, al wierde hij nog zoolang gewreven en geslepen, zal nooit schitteren.

Ik ken u en neem geerne aan dat God u alles gaf wat er noodig is om schrijver te worden. U behoort de taak die begaafdheden te oefenen, uit te breiden en te volmaken.

Hoe dat?

I. — Ik wenschte wel te weten of gij een liefhebber der wiskunde zijt. Oefent er u in, zoo gij er eenigen lust toe gevoelt. Veel jongelingen zijn hier deerlijk mis : al wat op cijferen betrekking heeft, zoo meenen zij, is schadelijk bijzonder voor de verbeelding, het maakt ze dor en droog; de wiskunde beoefenen en goed schrijven schijnen hun zoo strijdig te zijn als dag en nacht. Ziet naar *Pascal* : hij was een wiskundige en schreef gelijk weinigen het kunnen. Ik neem aan dat de studie der wiskunde eenzijdig is en dat een gedurige cijferaar nooit schrijver worden zal. Maar dient het vak veroordeeld omdat het, bij overdaad, slechte gevolgen heeft?.. Veroordeelt dan ook ons bier, omdat het, in te groote hoeveelheid genomen, u dronken maakt. Neen, neen! De wiskunde, op bepaalde tijden beoefend, laat aan hert en verbeelding vuur en leven, en scherpt ondertusschen de rede, leert het juiste woord bezigen, de dracht van ieder woord wegen, en geeft aan den geest vastheid en helder doorzicht.

Hetzelfde dient met nog meer reden gezeid van de wijsbegeerte. Studeert bij voorkeur de wijsgeerige verhandelingen nopens letterkundige vragen, gelijk, onder andere, over het ware, het goede en het schoone. De letterkunde is niet, gelijk sommige *traités de littérature* het doen gelooven, een verwarde hoop willekeurige regels; o! zij is een wonder samenhangend geheel dat gansch, tot in zijne minste deelen, zijnen *waarom* heeft en *volmaakt* overeenstemt met de natuur van den mensch, tot wien zij gericht is.

Uitnemend nuttig ook is de geschiedenis, waar wij straks nog over spreken zullen. Het en geldt hier juist niet, veel dagteekeningen in het geheugen te prenten en met afzonderlijke gebeurtenissen kennis te maken; gij moet trachten zelfs van malkander verwijderde feiten te verbinden, en opzoeken hoe ieder ontstond en wat ieder voortbracht.

Verspilt uwen kostelijken tijd niet aan losse en lichte schriften. Wat gij er in zoeket, 't zij gedachten, 't zij taal, het en is er niet te vinden. Hecht u vast aan onze beste redenaars en eerste dichters : daar hebt gij versterkenden kost. Onderzoekt, doorgrondt hunne gedachten, spoort het verband op dat er tusschen bestaat, en laat nooit na ieder hunner bladzijden, ten minste in den geest, te ontleden, zelfs dan als zij u tot weenens toe bewegen of u in verrukking wegvoeren.

II. — *La Bruyère* zegt : « *Celui-là est bon, qui fait du bien aux autres; s'il souffre pour le bien qu'il fait, il est très bon; s'il souffre de ceux à qui il a fait ce bien, il a une si grande bonté qu'elle ne peut être augmentée que dans le cas où ses souffrances viendraient à croître; et s'il en meurt, sa vertu ne saurait aller plus loin : elle est heroïque, elle est parfaite.* » En *De Bonald* : *Le plus extrême malheur qu'il soit donné à l'homme de souffrir, joint à une innocence, à une bienfaisance et à une grandeur infinies, serait le beau moral dans un degré infini, et qui passerait de bien loin tout ce que notre esprit*

peut concevoir de beauté morale : et s'il existait une doctrine qui personnifiât ce beau moral, je veux dire, qui le montrât présent et réel dans une personne, cette doctrine offrirait aux hommes le type même du beau moral ou du bon. Wij, Christenen, wij hebben dien persoon, den Zaligmaker. 't Verwondere u dan niet als ik u zeg : om het herte op te leiden, is de overweging van Jezus' leven het krachtigste en volmaakste middel. Beschouwt, als ware Christene, het werk, bijzonderlijk het lijden van den goddelijken Verlosser; daar leert gij God kennen, enkel liefde; daar leert gij den mensch achten, voorwerp van Gods oneindige liefde; daar leert gij God beminnen, Hem die Zich zelven voor u ten beste gaf; daar leert gij den mensch beminnen, hem voor wien de Zaligmaker stierf.

Dan, het herte van den mensch te leeren kennen zij uwe gestadige bezigheid. Zeker, daartoe is het voordeelig met opmerkzame oog den handel en wandel van den naaste gade te slaan, zijne driften met hun woelen en werken te volgen; maar zaliger en leerzamer nog is het, zijn eigen hert te doorgronden. « 't Hert des menschen is een afgrond, » eene zee. Gij zijt nog jong en toch, als gij aandachtig waart, hebt gij die zee reeds hooren en voelen ruischen en zwellen en stormen. Legt er u op toe om ze in hare minste beweging en rimpeling gade te slaan en spitst gedurig uwe ooren om elke noot van haar lied op te vangen, haar lied, « het roerendste lied van al », volgens *Dr. Claeys*,

..... een bede en klacht van lijden,
Een harp van liefde, een ruischend vreugdgeschal,
Een storm van drift, een kreet van hooge strijden...

En hoe dieper gij uw eigen herte zult onderzocht hebben, hoe gemakkelijker gij de ziel van de anderen peilen zult. Dat sommige schrijvers zoo innig bewegen, dat hebben zij te danken, meen ik, aan de oplettende beschouwing, aan de grondige kennis van hun eigen hert. Één mensch hier vertegenwoordigt er duizenden.

Als bijkomende middels tellen ook de geschiedenis en het lezen van schrijvers. De geschiedenis toont u wat de driften in het verleden bewerkten op vorst en volk; terwijl de schrijvers, vooral de tooneeldichters, u, bij het onderzoeken hunner helden, de gelegenheid verschaffen van u de kennis, die zij van 's menschen herte hadden, eenigszins eigen te maken.

III. — Om de verbeelding op te wekken, kunt gij boeken lezen die in versierden stijl geschreven zijn; doch liefst zie ik u rijk in beelden die gij, niet aan anderen ontleendet, maar door eigen opmerkzaamheid vondt. Schept uw dagelijksch genoegen in de wijde natuur te beschouwen en te onderzoeken, — niet als nieuwsgierige, niet als natuurkundige, maar als bewonderende vriend. De natuur weze u een boek waar God, op ieder bladzijde, zijnen naam of een deel van de geschiedenis der onstoffelijke wereld geschreven heeft; hecht belang aan het kleinste kruideken en het minste dierken, beschouwt die met liefde en raadt het verband dat er tusschen hen en het onzichtbare bestaat, spelt het woord dat de Schepper op of door hen schreef. Laat anderen zeggen dat gij droomt; gij *denkt*, *mediteert*.

Non omnia possumus omnes. Ieder kan geen schrijver worden; ieder ook, die er toe bekwaam is, kan niet altijd met welgelukken alle vak der letterkunde beoefenen. Wijd strekt het gebied der letterkunde : zij bevat al wat in, aan, rond, boven en onder den mensch is. Heel dat uitgestrekte veld in al zijne deelen weerdig bewerken, is haast onmogelijk. De meeste der schrijvers bepaalden hunnen arbeid, zij kozen eenen akker uit dien zij zouden bebouwen, — zij deden wel.

Ik raad u aan hen na te volgen.

Wat deel der letterkunde gaat gij beoefenen?.... Onderzoekt uw eigen om te weten waar gij u meest toe genegen voelt : bijzondere lust tot een vak is dik-

wijls eene soort van roep en veraangenaamt, vergemakkelijkt het werk. Geeft uwe eerste proeven aan een waren, bekwamen vriend te lezen en, vindt hij in u de vereischte geschiktheid, dan kunt gij, zonder aarzelen, op den ingeslagen weg voortgaan.

Ik kan enkel u wat op de baan zetten.

Wilt gij redenaar worden?... De macht des redenaars is de grootste onder alle : hij beschikt over de natuurlijke taal die, wel gebruikt, zoo licht den toehoorder medesleept en verrukt. Verwonderd heb ik dikwijls, in voordrachten die ik bijwoonde, de geestdrift, de siddering opgemerkt die de spreker bij zijne aanhoorders ontstaan deed. En ik dacht : Hoe spijtig dat niet meer vurige jonge herten zich op de welsprekendheid toeleggen! Hoe spijtig dat sommige afdeelingen van het *Davidsfonds* zoo weinig zulke vergaderingen beleggen waar het volk, geleerd en ongeleerd, over zijne plichten en rechten spreken hoort, en waar iedereen uitkomt met een edel gevoel te meer in het hert, met een klaar begrip te meer in den geest!

Tooneelschrijver?... Ja, de schouwburg, om zijne zedeloosheid, is voor u gelijk gesloten. Maar hoeveel tooneelmaatschappijen hebben wij niet in stad en dorp, en hoe driftig stroomt ons volk naar hunne feesten niet!... Almachtig middel om den naaste te veredelen : de taal der spelers, de gebaren, de kleeding, het licht en de versiering, alles helpt om te begoochelen en te betooveren. O! kome de tijd dat bekwame schrijvers spelen dichten waar zij onze vaderen vooruitbrengen, die ons volk bewondert; onze Heiligen, waar ons volk voor knielt; – de Christen deugd, die ons volk beoefent!... Dan ook is 't uit met de flauwe vertalingen uit het Fransch, die voor ons niet gemaakt wierden en ons, zelfs in onze taal, nog vreemd toeklinken.

Geschiedschrijver?... Wat ons, Vlamingen, ten grooten deele ontbreekt, is nationale geest, nationale fierheid. Het vreemde bewonderen wij, voor het onze blijven wij koel. Waarom?... Omdat wij ons zelven niet genoeg

kennen, niet genoeg weten wie wij zijn, wie onze vaderen waren. Toont aan het volk onze kloeke voorouders met hunne zeden en gebruiken, met hunnen roem in de kunst; toont hem die duizenden helden wier naam in de oude kronijken en stadsboeken bestoven ligt, en 't zal niet langer meer naar de verre stalkeers kijken, maar verwonderd opzien naar de schitterende zonne die in onzen Vlaamschen hemel staat

Dichter?... Dichter te zijn is iets bijzonder aanlokkends voor de jonkheid. Daarom zeg ik u : Let op!... Om daarin te lukken, moet gij eene uiterst levendige verbeelding en, bijzonderlijk, een zeer gevoelig herte hebben; indien gij die edele gaven niet hebt, zult gij verstandig handelen met aan dat vak niet te raken : rijmen maken ook de wevers op hun getouw. Daarbij, vermits de dichters volop grijpen in de oneindige rijkdommen onzer taal en zeer velen van de lezende menigte, zelfs zij die twee of drij jaar mochten *uitwonen*, een zeer onvolledig onderricht in de moedertaal ontvangen, worden de verzen maar door een zeer beperkt publiek onderzocht en — genoten. De verzenboeken door het *Davidsfonds* uitgegeven, worden bijna overal koel onthaald en bij de meesten niet opengesneden. Eéne soort alleen bevalt eenigzins aan het volk, 't zijn de dichterlijke verhalen, gelijk *Hilda Ram* er ons eenige smaken liet. Ik wensch, tot hare meerder eer en tot voordeel van ons volk, dat de Antwerpsche dichteres het verhaal tot haar vak uitkieze!

Romanschrijver?... Met romans te dichten, zult gij niet, gelijk dat dikwijls heet, *eene leemte aanvullen* : het regent romans, ze liggen langs de straat te rapen. Zoudt ge niet denken dat eenen roman maken iets is gelijk gapen en zwelgen, wat iedereen kan?... En toch, om een goeden roman te schrijven is even veel menschenkennis vereischt als voor een drama. De meesten, misschien zonder het te weten, apen onbehendig meester *Conscience* na, die, in zijne honderd en nog boekdeelen, bijkans alle mogelijke toestanden aangeraakt heeft. Som-

migen toch meenen dat er wat nieuws dient gezocht, en geven ofwel gansch onwaarschijnlijke helden en werken, ofwel eene reeks bloedtooneelen en euveldaden die de haren doen te berge rijzen en u doen vragen : Zijn er zulke monsters onder de menschen?... Ik zwijg over de ellenlange beschrijvingen en gerekte samenspraken die, zeggen sommige booze lezers, het getal bladzijden vermeerderen en den boek verdikken. Zeer dikwijls, zonder opzettelijk slecht te zijn, missen die werken alle zedelijke strekking. Lest werd, door een braven schrijver, in een veel verspreid katholiek dagblad, een verhaal gegeven waarin de held eenen vermoorde de sleutels uit den zak nam en dezes schatten in 't geheim rooven ging; zoo werd hij rijk en gelukkig, en stierf... als treffelijk man. De spil waar gansch die verhalen rond bewegen, is altijd dezelfde liefde. Janneken is zulk manneken, Mieken is zulk meisken, Janneken komt bij Mieken, Mieken komt bij Janneken, en Janneken en Mieken trouwen. *Einde*, luidt het dan. « Einde! zei mij eens dichter Janssens, einde! en 't is maar begin. » Ja 't is 't begin van de plichten, en de zorgen, maar over plichten en zorgen spreken ware te ernstig, te wijsgeerig; liefst enkel den lustigen (?) kant van het leven getoond, met zijne vriendelijke lonken, zijne losse vermaken en eindelooze minnedroomerijen. Die lichte letterkunde verduike, zooveel zij wilt, de keerzijde van het leven; zij zal er nooit in lukken de woorden : *'s menschen leven is een strijd* onwaarheid te maken. Wat zij helaas! kan en dagelijks doet, dat is, hare lezers, na korten tijd, een valsch gedacht van de wereld geven en zóo menig jong leven in teleurstelling verkwisten, menig huwelijk, na ontgoocheling, ongelukkig maken.

Niet dat ik de liefde uit de letterkunde bannen wil. Verre van mij dat dwaas gedacht; het ware de dood van alle poëzie, van alle edelmoedigheid, van alle verheven gevoelen, want de liefde, in 't algemeen genomen, is de ingeefster van al wat groots en schoons

is. Maar is er dan geene andere liefde als die der vrijers? Telt dan de naastenliefde, de huwelijksliefde, de ouderliefde, de kinderliefde, de liefde tot het vaderland en God niet meer?...

Ik en ben ook geenszins tegen het verhaal ingenomen : het ware ondankbaarheid van mijnentwege, het ware de aangename en weldoende stonden vergeten die ik genoot bij het lezen van sommige schrijvers, gelijk *Von Schmid* en *Lautenslagher*, en die mij deden verzuchten : Ware ik, waren alle menschen gelijk de hier handelende personen!... Ik weet ook dat ons volk op de verhalen verslingerd is. Dat is de reden die men dikwijls aanbrengt om de weelderige romanlitteratuur te verschoonen en te wettigen. Die reden kost wel gelden in vroegere jaren, als men *het volk* moest *leeren lezen*. Maar nu?... Het is de plicht der letterkundigen het volk, niet te houden gelijk het is, maar op te leiden en te veredelen. Een groote stap daartoe ware gedaan, indien men, rekenschap houdende van 's volks gezindheid, het verhaal aanwendde, niet enkel om, gelijk in de meeste romans, een lichten en soms onbepaalden indruk te verwekken, maar om het als bewijs of als afwisseling nevens de uitgedrukte lessen te doen dienen. Daarbij, ik en geloof aan de groote verandering niet die er, volgens sommigen, op onze dagen in 's volks karakter zou plaats hebben : wat het volk nu is, was het daaromtrent altijd. Luistert wat pater Poirters schrijft in de voorrede van *het heilig Hof van keizer Theodosius :* « Dan zie, aan den ingang van mijn werk, word ik met eene benepen vreeze bevangen; en dit ter oorzake dat onze tegenwoordige eeuw in het lezen van boeken al wat te verzeeuwd, ten minste wat te verzeeverd is. 't Schijnt dat men er een sausken moet over gieten, zou men de lekkere tongen naar den mond koken. Ruwe leering, vierkantige waarheden, harde onderwijzingen, al zijn deze gezond, daar en bijten zij niet in : men moet daar zoo wat zoets over strooien en de kanten der schotels met wat suiker

overraspen; men moet fabelen en versieringen gebruiken, om langs daar tot de waarheid te geraken Zoo wij Demosthenes hierop bevroegen, die zoude ons zeggen dat het in zijnen tijd al even eens ging. Want, gelijk hij op zekeren dag binnen Athenen, in volle vergadering, zaken van staat en van groot gewicht voorhield, niemand en lette op zijne wijze en gezonde redenen: de eene klapte, de andere lachte, de derde sluimerde. Hij, dat merkende, om hen aan te wakkeren, staat op en zegt: o Mannen van Athenen, daar is vandaag tusschen twee burgers een groot krakeel gerezen om een verhuurden ezel. Want op den middag, gelijk de zon heel heet brandde en dat er geene lommeringe en was te vinden, zoo is de eigenaar van den ezel onder het dier gaan liggen om zich tegen de onverdraaglijke hitte te bevrijden. De ander trok hem daar vanonder, zeggende dat hem voor dien tijd de ezel toekwam mits hij hem gehuurd had. De eigenaar hield vast en zei platuit dat hij den ezel wel, maar niet de schaduw had verhuurd. Dit verzon Demosthenes en ziende dat zij luisterden als vinken en toehoorden met open mond, nam hij zijnen slag waar en sprak: Burgers van Athenen, als men u spreekt van 's lands welvaren, dan heeft men geene ooren; en, als men raadseltjes en fabeltjes en versierde kluchtjes voorwendt, dan zou men iemand de woorden uit den mond zien, en dag en nacht toeluisteren. Ziet gij wel waardat ik henen wil, gunstige lezer? Al te ernstige rede en leering trekken velen zich niet aan; daar moet hedendaags ook eene doorspekking wezen. Daarom wenschte ik wel (doch wenschen en is niet altijd verkrijgen) dat ik, gelijk de reukmengers uit verscheiden parfumen aangename geesten weten te trekken, mede hier wat dienstigs, daar wat aardigs, ginder wat stichtends wiste te rapen en bijeen te voegen. Alles ware gevonden, naar mijn oordeel, indien ik dat ploegsken waar de gezant Laanedia van gewaagt, door mijn werksken liet loopen. Zijne Heiligheid Urbanus VIII toonde hem een kostelijken

steen, waarin twee bietjes gesneden waren, die de ploeg trokken, en achter op den ploegsteert zat het derde bietje (wapen van Zijne Heiligheid) met de zweep in zijn pootje om de andere te mennen. Laanedia stelde er dit versje onder :

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Ik boots het na :

Die bij 't profijt voegt zoet vermaak,
Naar mijn verstand, die treft de zaak. »

Ik wensch uit den grond mijns herten dat, nevens de hedendaagsche *vrijende school*, er eene *leerende school* tot stand kome, in den aard van pater Poirters. De eerste geeft aan het volk een klaterken om het langs de baan wat te paaien; de tweede zal hem eenen stok geven om recht en moedig zijnen weg af te leggen. De eerste jaagt de jonge dochter buiten aan de deur, en den jongen zoon naar de herberg of de groene dreven; de tweede zal de kinderen, gelijk eene kroon, rond de ouders scharen, om, bij het warm vuurken van den heerd, de leskens af te luisteren die vader hun voorleest.

AM. JOOS.

(*Het gaat voort.*)

VAARWEL AAN DE VLAAMSCHE ZENDELINGEN

DIE IN DEN LOOP DER MAAND NOVEMBER

NAAR OOST-INDIË VERTREKKEN.

'T SCHEIDINGSUUR is dan geslagen!
Broeders, gij vertrekt! Vaarwel!
Dat Gods engelen u dragen,
U bescherme Raphaël! –
Goede reis! vaarwel! die woorden
Snijden pijnlijk door ons hart!
U toch schijnen 't zoete akkoorden!
Voelt gij dan geen scheidingssmart?
Zegt, wanneer gij aan die vreugde,
Aan 't geluk denkt van weleer,
Aan hetgeen u hier verheugde,
Broeders, doet uw hart niet zeer? —
Ach, ja! Maar gij roept, beminden:
Sursum corda! 't hart omhoog!
Ouders, broeders, magen, vrinden,
Al wat steeds uw ziel bewoog,
Kunt gij blijgemoed verlaten,
Want gij hebt den kreet gehoord
Opgegaan uit wilde staten,
Opgegaan aan Gange's boord! –
Moedloos in zijn bitter lijden
Zucht ginds de Indiaan en steent!
Vliegt! uw komst zal hem verblijden!
Troost die troostloos lijdt en weent!

Leert hoe uit de hemelzalen,
Van zijn hoogverheven troon,
Op deze aard' wou nederdalen,
Des Almacht'gen eeuw'ge Zoon,
Om hun tranen af te drogen,
Hen te troosten in de pijn,
Te bevrijden van de logen :
Om hun vriend, hun broer te zijn!
Zegt hun, hoe zelfs bittre smarte
Blijdschap wordt, wanneer men weet
Al wat Jezus in zijn harte
Voor het schuldig menschdom leed! --
De oogst staat schoon, en rijp is 't koren!
Aan het werk! 't is 't gunstig uur!
Maaiers door God zelf verkoren
Bergt den oogst in de eeuw'ge schuur! —
't Strijdperk zijt gij ingetreden
't Oog gericht op 't eeuwig loon,
Telt geen smart! Ziet, 't zalig Eden
Reikt u reeds de gloriekroon!
Vliegt! en wordt gij martelaren,
Sterft gij door een beulenhand,
Dan, dan richt men hier altaren :
Eens vereert u 't vaderland!

EV. BAUWENS, S. J.

Aalst, Sint-Jozefscollege.

TAAL- EN STIJLZUIVERING.

HET is oprecht bedroevend te moeten vaststellen hoezeer, niettegenstaande de vele wenken en raadgevingen onzer gezaghebbendste taalkundigen, het Nederlandsch, vooral in Vlaamsch-België, voortdurend verknoeid, geknot en geradbraakt wordt. Niet alleen houdt het onmatig gebruik aan van uitheemsche woorden en zegswijzen, zoo gemakkelijk nochtans, in de meeste gevallen, door echt Nederlandsche te vervangen, maar in tal van dagelijks verschijnende lettergewrochten ontmoet men nog immer dezelfde oneigene uitdrukkingen, dezelfde ongerijmde samenstellingen, verkeerde vormen en wendingen van vroeger, tegen welke, door alwie zijne taal lief heeft, met kracht dient te worden opgekomen.

Bekend is het, hoe door kannunik DAVID daartegen, o. a. in zijne *Tael- en letterkundige Aenmerkingen*, geijverd werd, en hoe andere hoogverdienstelijke taalgeleerden, als BORMANS, DAUTZENBERG, HEREMANS, TERNEST en, in deze laatste tijden, JULIUS OBRIE, meer dan éene pen versneden ter bevordering der hun zoo nauw aan 't herte liggende taal- en stijlzuivering.

Wij nemen aan dat tot vóor een vijftigtal jaren, toen de taalstudie ten onzent nog als het ware in de wieg lag, de meeste Vlaamsche schrijvers niet genoeg gelaarsd en gespoord waren om zoo goed als de Noord-Nederlanders met de taal om te gaan en eene zekere toegevendheid te hunnen opzichte gebillijkt scheen;

doch naarmate het onderwijs der moedertaal ontwikkeld werd, onze herlevende letterkunde in belang toenam en werken voortbracht, welke, wat hun gehalte betreft, de bewondering der naburige volkeren gaande maakten, viel er aan te denken eene critiek in het leven te roepen, wier zending hoofdzakelijk zijn zou de taal, eenen ruwen diamantsteen gelijk, van de er op klevende smetten te zuiveren en in de volheid van haren glans te doen uitschijnen.

Om zulke taak naar behooren te vervullen moest er een man zijn van buitengewone verdienste, ten volle bekend met de wetten der taal, en daarbij tevens verheven boven alle verdenking, wien het niet enkel te doen was te loven of te laken, maar met de onpartijdigheid van eenen rechter de gebreken aan te toonen, waar ze zich voordeden en die terecht te wijzen.

De hoogergenoemde Leuvensche hoogleeraar was voor deze taak alleszins berekend. Doordrongen van de reinste liefde voor de taal des Vlaamschen volks, griefde het hem niet weinig te zien hoe erbarmelijk sommige schrijvers met haar omsprongen. « Wat zij schrijven — klaagde hij — is geen zuiver Nederduitsch; hunne tael heeft vreemde plooijen; hunne uitdrukkingen zijn niet nauwkeurig, hunne samenstellingen dikwerf ongerijmd; hunne volzinnen zijn beroofd van harmonie; hunne rede vloeit niet, maar stremt en hapert, en mist nagenoeg al de hoedanigheden, die bij ieder letterkundig voortbrengsel, vooral in den huidigen staet van beschaving, vereischt worden, zal het tot den opbouw eener echt nationale literatuer dienstig wezen, en niet kort na zijne verschijning in vergetelheid vallen. »

Wat hij verder in de voorrede zijner *Tael- en letterkundige Aenmerkingen* neerschreef is nog heden eene waarheid, welke velen onzer schrijvers niet genoeg op het hert kan worden gedrukt : « Vooreerst — luidt het aldaar — denken onze schrijvers niet in hunne tael, maer in 't Fransch, hetwelk daerom in hunne voordragt overal doorstraelt, en daer

noodwendig barbarismen in brengt, tot groote schade der volkstael, ja tot verbastering van het nationael gevoel, van den belgischen geest. Ten tweede, zij verwaerloozen de eigenschap der nederduitsche woorden, deze al te dikwerf willekeuriglijk gebruikende, zonder hunne ware beteekenis uit de wortels zelf of de bestanddeelen op te maken, gelijk het behoort voor eene oorspronkelijke tael, als de onze, waer alles op etymologische gronden rust, en bijna ieder woord dat beduidt wat het uit zijnen aert moet beduiden. Vandaer verkeerde of kwalijk aengewende uitdrukkingen, ongepaste epitheten, valsche wordsmederij, koppeling van denkbeelden die strijdig zijn of elkander uitsluiten, alles hetwelk geschapen is om, op den duer, ons zinrijk en kernvol Nederduitsch tot eene ellendige brabbeltael te misvormen ».

En om de proef op de som te zetten, ondernam DAVID de ontleding van een zeker getal brokstukken onzer voornaamste toenmalige schrijvers, iedere volzin aan den toets eener strenge, gezonde critiek onderwerpende, en bij deze beoordeeling het bewijs opleverende van het maar al te gegronde zijner hooger aangehaalde beschouwingen. CONSCIENCE evenmin als meer andere verdienstelijke letterkundigen werden daarbij gespaard, en ziehier op welke kiesche wijze de geleerde kanunnik zich omtrent den gevierden schrijver van *de Leeuw van Vlaanderen* uitdrukt : « Wij hebben, in het vorige stuk, verdienden lof gegeven aan Prof. Bormans. Hoe geerne gaven wij dien honderdvoud, hier en in 't vervolg, aan den heer Conscience, den onvermoeiden ijveraer voor vaderlandsche tael en zeden, den volksvriend bij uitstek, die alleen zoo veel lezers heeft in België als al de andere schrijvers te samen! Doch regt doende aan zijne algemeen erkende talenten, mogen wij toch de gebreken niet voorbijzien, die zijne schriften ontsieren; wij meenen in tegendeel hem dienst te bewijzen met ze aen te toonen, overtuigd zijnde dat billijke en bescheiden kritiek niet slechts ten nutte strekt van allen,

maer inzonderheid van hem die er het voorwerp van is. »

Zal men het gelooven? De zoo bezadigde als gegronde opmerkingen van den geachten geleerde werden op hunne beurt aangerand, ja, men beweert zelfs dat DAVID'S werk in het openbaar te Antwerpen verbrand werd! « Men kon het den man niet vergeven — schreef ergens FR. DE POTTER — dat hij de onkunde van enkelen, in het schrijven, wat duidelijk aangetoond had, en men stelde hem gelijk aan eenen waanwijzen schoolmeester.. »

Intusschen valt het niet te ontkennen dat de door DAVID beknibbelde schrijvers in het vervolg wat beter uit hunne oogen zagen en dat met den toenemenden bloei onzer letterkunde de taalstudie eenen merkelijken voortgang deed. Doch terwijl wij van den eenen kant werken zagen verschijnen, waar, onder opzicht van taalzuiverheid, weinig op te zeggen viel, bleef het in meer andere van allerlei misselijkheden krielen, zonder dat de schrijvers zich schenen te bekommeren om wat hun van bevoegde zijde zoo dikwijls was voorgehouden. Het was alsof zij naar geene goede raadgevingen wilden luisteren en liever op het dwaalspoor hadden voort te slenteren dan zich de moeite te geven hunne geestesvoortbrengselen te verbeteren en te louteren, tot zij van de minste gebreken gezuiverd waren.

Dit onzinnig verknoeien onzer taal, tot op onze dagen ongelukkiglijk waar te nemen, is eene der hoofdoorzaken waarom er zoo weinig wezenlijke meesterstukken worden voortgebracht. Hoevele schriften, inderdaad, komen er niet nu en dan voor den dag, welke bij eene verzorgdere inkleeding de eer zouden genieten goedgunstig te worden onthaald, terwijl zij nu, juist om het gemis van datgene wat van een letterkundig opstel gevorderd wordt, veelal onopgemerkt blijven? Hoevelen ontmoet men er niet die bij eene anders sierlijke voordracht de eenvoudigste taalregels over het hoofd zien en geen onderscheid weten te maken tusschen den eersten en den vierden naamval, *hun* stellen waar het *hen* moet zijn, *belangens* voor *belangen* schrijven, *doch* met *toch*,

gevoelen met *gevoel* verwarren, en meer andere onvergeeflijke taalfouten begaan, waarvoor leerlingen van de hoogste klas eener lagere school zouden rood worden.

Zoo is het nog onlangs gebeurd dat eene geschiedkundige verhandeling, welke nochtans van grondige opzoekingen en van veel belezenheid getuigde, door de Koninklijke Vlaamsche Academie niet is kunnen bekroond worden, enkel en alleen omdat zij door te veel taalfouten, misselijke en duistere uitdrukkingen ontsierd was.

Zouden de werken van Vrouwe COURTMANS, b. v. — om van geene nog levende schrijvers te gewagen, er niet oneindig bij winnen, indien zij het verwijt konden ontgaan niet onder alle opzichten door zuiverheid van taal uit te munten?

Het is dus niet te verwonderen zoo er na DAVID verscheidene stemmen opgingen ten voordeele der niet genoeg door allen bestudeerde rijke en edele moedertaal. Men leze slechts de verschillige boekbeoordeelingen in *de Eendracht*, *de Toekomst*, het *Nederlandsch Tijdschrift*, de *Vlaamsche Wacht* en andere letterkundige tijdschriften, om de overtuiging op te doen dat het onzen schrijveren, zooals wij in 't begin dezes opstels zeiden, niet aan gepaste opmerkingen en goede wenken ontbroken heeft. Vooral merkwaardig onder dit opzicht is de redevoering, door den zedigen taalgeleerde K.-L. TERNEST, op het XIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres te Leuven, in 1869, uitgesproken, in welke redevoering hij de aandacht der vergadering inriep op eenen toestand, dien hij, om de eere der taal en hare toekomst, voor betreurlijk hield. Zijns inziens bestond er daartoe geen beter middel dan door de critiek onzen jongen letteroefenaren tot eene grondige taalstudie, en dit niet enkel in de spraakkunsten, onophoudelijk op te wekken.

Dit is evenzeer onze overtuiging : « Wil zulke critiek evenwel aan hare roeping beantwoorden — voegde TERNEST er bij — zoo moet ze steeds bezadigd, maar scherp toeziende, streng en vooral onpartijdig

zijn : nimmer mag ze bits en nog minder beleedigend of verguizend wezen. Wie blijken van goeden aanleg geeft, worde, bij noodige terechtwijzing, aangemoedigd, en niemand worde de verdiende lof onthouden; maar diegenen, welke niets anders doen dan in den weg loopen, moet men — gelijk professor HEREMANS in 1845 schreef — uit den werkenden kring sluiten. Dit geschiede echter niet met stooten en stampen. »

Tot groot nadeel der Nederlandsche letteren in België werd zulke critiek tot heden door niemand ondernomen. Wel bestaat er, ja, eene critiek, van tijd tot tijd het hoofd opstekend, doch slechts de pen voerende om sommige schrijvers op te hemelen of in den grond te boren, naarmate het vrienden of vijanden geldt, al stake er in de werken dezer laatsten meer geest dan in twintig van de eersten te zamen, wat tot niets anders dan moedeloosheid verwekken of eigendunk aankweeken leiden kan.

Om te doen zien dat wij niet overdrijven, willen wij onzen lezeren eenige verkeerdheden en onjuiste uitdrukkingen onder het oog brengen, welke niet alleen in de dagbladen, maar bij vele anders goede schrijvers worden aangetroffen.

In de eerste plaats behooren onder de hier bedoelde de woorden *welkdanig* en *zulkdanig*, door TERNEST twee afschuwelijke taalgedrochten geheeten en van in de eerste jaren hunner verschijning in de schrijftaal door de taalkundigen, ook door DAVID, als barbarismen veroordeeld. Zij, die *welkdanig* uit hunne pen duwen, — schreef de eerstgenoemde — beschouwen het ongetwijfeld als de juiste vertaling van het Fransche *quelconque*, doch merken niet op dat *welk*, evenals *zulk*, bijvoeglijke naamwoorden zijn, en derhalve geen ander bijvoeglijk woord bepalen kunnen. Beide woorden komen overigens in geen enkel woordenboek voor en wij hopen wel dat ze er voor eeuwig uit zullen gebannen blijven.

Eene andere verkeerde uitdrukking is het, eilaas, zooveel gebezigde : *ik kom te vernemen*, dat, als de let-

terlijke vertaling van het Fransche : *je viens d'apprendre*, een oprecht *galliscisme* is, zoo gemakkelijk nochtans te vervangen door : *ik vernam zoo even — daar aanstonds*, gelijk *il vient d'arriver*, waarvoor toch niemand in 't Nederlandsch zeggen zal : *hij komt aan te komen*, vertaald wordt door : *hij is zoo even — daar even — daar aanstonds — juist — pas aangekomen*. *Komen te* is alleen goed Nederlandsch, wanneer 't het Fransche *venir à* weergeeft, b. v. *wanneer hij zal komen te sterven (quand il viendra à mourir)*.

Wat aangaat de uitdrukking : *voor wat betreft* (de letterlijke vertaling van : *pour ce qui regarde*), dat we dagelijks in Vlaamsche, niet in Hollandsche schriften te lezen krijgen, ook deze is een uit onze taal te weren *galliscisme*, waarvoor we maar te schrijven hebben zooals in 't Hoogduitsch; *was mich angeht*, *was diese Sache betrifft*.

Te dien gevolge, voor *dien ten gevolge*, *te welken gevolge*, voor *ten gevolge waarvan*, zijn insgelijks louter onzinnige uitdrukkingen, tegen welker gebruik gezaghebbende taalkundigen tot hiertoe tevergeefs den staf hebben gebroken. Zoo ook is het gelegen met *van af*, welke taalschending, vóor een vijftigtal jaren in Noord-Nederland ingevoerd en allengs meer en meer in zwang geraakt, hier in 't Zuiden, ongelukkiglijk, veel begint nagevolgd te worden.

Niet min wanluidend voor ieder Vlaamsch oor — herhalen wij met HEREMANS — is het, wanneer de dagbladschrijvers met genoegen *bestatigen* dat er *stappen worden gedaan*, al verzekeren zij dat *zulks zich begrijpt*, en er van *nevenbedoelingen* gesproken wordt, waar 't *bijbedoelingen* moet luiden.

En wat dan te zeggen van het afschuwelijk *welkers*, dat in zoo menig opstel te voorschijn komt en als een der gedrochtelijkste taalbulten te beschouwen is, welke onze letterkunde zijn binnengeslopen?

Welk misbruik wordt er insgelijks niet gemaakt van de bepalende voornaamwoorden *dezelve* en *deszelfs*, omtrent

welke « paddestoelen » de groote BILDERDIJK het volgende vonnis streek : « Onder alle de domme en willekeurige indringsels der valschelijk zoogenaamde Taalbeschaveren weet ik er weinig, die door het verkouden, verlammen en verwijven, en tevens ook verstijven van eenen natuurlijk warmen en mannelijken stijl, onze taal eigen, het gevoel van een Hollander zoodanig een geweld aandoen, als dat jammerlijk schel-sjilpend en noodeloos *deszelfs* en *dezelve*, dat thans allen bondigen en gespierden stijl overhoop smijt en, den waarachtigen bouw der perioden of volzinnen verbrijzelende, in ons zacht en welluidend Hollandsch te gelijk aan de melodie eener rede den bodem inslaat ». Daarom ook zijn wij het met alle kieskeurige schrijvers eens dat die twee woorden, in de volksspraak ten overige niet gehoord, uit de schrifttaal dienen gesloten te worden.

Even ergerlijke en tegen de taalregels aandruischende woorden en uitdrukkingen zijn daarbij nog, onder andere :

Aangeduidde, *afgeleidde*, *begoedde*, enz., — voor aangeduide, afgeleide, begoede.

Al den kant, — langs den kant;

Beweegloos, — onbeweegbaar, onbewegelijk, onbewogen;

Burgerstand (état-civil), — burgerlijke stand, of beter : burgerlijke staat;

Dagbladeren, — dagbladen;

Dekt u, — zet uwen hoed op;

Duldloos, — onduldbaar of onduldelijk;

De piano wordt *gehouden* door, — de piano wordt bespeeld door;

Ouderdomsdeken, — het oudste lid der vergadering;

De winter is *gedaan*, — de winter is voorbij;

Het is *hem* dien ik zoek, — hij is het, dien ik zoek;

Er *is* er die beweren, — er zijn er die beweren;

In een woord, — met een woord;

Langs om meer, — hoe langer zoo meer;

Hoeveel *moet* ik u? — hoeveel ben ik u schuldig?

Naar luid van, — luidens of volgens;
Het was *of*, — het was alsof;
Ontledend verslag, — beknopt verslag;
Op iemand wachten, — naar iemand wachten;
Opvallend, — opmerkelijk;
Schuldige eerbied, — verschuldigde eerbied;
Men heeft *schoon* te zeggen (on a beau dire), — men heeft wel, of goed, te zeggen;
Sta recht, — sta op;
Hij sprong *ter* koets uit, — hij sprong uit de koets;
Hij ging *ten* huize uit, — hij ging den huize uit;
Wat uur is het? — hoe laat is het?
Ik vind dat (je trouve que), — het komt mij voor dat;
Woord van eer, — eerewoord;
Vaderlandslievend, — vaderlandlievend;
Zelfsopoffering, — zelfopoffering.

Hoeveel andere misselijke woorden en uitdrukkingen, welke ons bestek niet toelaat op te sommen, ontsieren niet voortdurend en hoe langer zoo meer onze schoone, rijke en edele moedertaal? Dit komt hierbij, dat velen zich zonder voorafgaande studie, en dus met te weinig taalkennis toegerust, aan 't schrijven zetten en zelfvertrouwend te werk gaan, zonder zich ook verder met eigenlijke taalstudie bezig te houden. « De verdere schuld — schreef TERNEST — ligt grootendeels aan de gedienstige critiek, welke altijd verschoonend te werk gaat, of aan zulk eene, die, al te schroomvallig, den schrijver de door hem bedrevene taalzonden niet vrijmoedig onder 't oog durft brengen en aldus als 't ware bijdraagt om het verkeerde te vereeuwigen. »

De grootste plichtigen, echter — wij kunnen 't niet genoeg met *De Navorscher* herhalen — zijn de dagbladen : « Iederen dag moet het aantal kolommen gevuld worden. De nieuwstijdingen moeten zoo spoedig mogelijk worden medegedeeld. Meestal neemt men die uit vreemde dagbladen over; in der haast worden ze vertaald, in der haast nagezien en zoo naar de pers gezonden. Zij worden uit de vreemde taal in de onze

overgegoten, zoo zorgeloos en slordig, dat men bij het lezen van een nieuw bericht gewoonlijk niet behoeft te vragen of het uit het Fransch, het Engelsch of het Hoogduitsch vertaald is. En die dagbladen worden het geheele land door, elken dag door iedereen gelezen; ja velen, die niets, of ten minste bijna niet lezen dan dagbladen. De taal der dagbladen is dus van grooten invloed op de spreektaal, op de volkstaal. En hebben wij het invoeren of het in gebruik brengen van een aantal woorden en uitdrukkingen, met den aard onzer tale in strijd, aan veel gelezene boeken, vooral vertaalde, te wijten, onze dagbladen hebben er nog meer schuld aan. »

Wil de Vlaamsche letterkunde aan hare zending beantwoorden en gelijken tred houden met de Noord-Nederlandsche, zoo kunnen wij onzen opkomenden letteroefenaren niet genoeg aanwakkeren zich op eene grondige studie der taal toe te leggen. Dat zij vooral niet te haastig zijn hunne geestesvoortbrengselen aan de pers toe te vertrouwen, maar die voorafgaandelijk, na het oordeel van bevoegden te hebben gehoord, van de minste gebreken trachten te zuiveren, het voorschrift indachtig van Frankrijks wetgever op het gebied der dichtkunst :

« *Polissez-le sans cesse et le repolissez* »,

opdat zij, aldus doende, eenmaal eene waardige plaats onder de Nederlandsche letterkundigen mogen veroveren.

JAN BROECKAERT.

OP HET KERKHOF.

VERWIJDERD van het stadsgewoel,
Op stille mijmering gesteld,
Bereik ik gaandeweg mijn doel,
Het eenzaam, treurig doodenveld.

Geopend is steeds de ijzren poort
Waarbij men geene wachters vindt,
Ik richt mijn schreden ongestoord
Ter plaats waar de Eeuwigheid begint.

Hoe vochtig is het grastapeet,
Waaronder gij, o dooden, rust,
Wat heeft de Maaier menig leed
Van uw ontverfde koon gekust.

O Rustplaats van dit tranendal,
Hier wordt dan ter vergetelheid
Tot aan het jongst' bazuingeschal
Ons mat gebeente neergeleid.

Hier slaapt hij, die geleden heeft,
De jongling in den bloei der jeugd,
De grijsaard stram en afgeleefd,
De zuigeling der oudren vreugd.

Hier sluimert, op dees plaats van rouw,
De meester naast zijn onderdaan,
Een man, een diep betreurde vrouw,
De bisschop naast den kapellaan.

Daar prijkt een graftomb rijk verguld,
Omsloten door een bronzen heg,
En hier een terp met aard gevuld,
Verlaten langs den wandelweg.

Langs ginder in die berkenlaan,
Een kruis, met donker mos begroeid,
Waarvan door regen en orkaan
Het opschrift gansch werd uitgeroeid.

Daar ligt in marmer afgebeeld
Een vorst, die rijk en machtig was,
Nu rest van al zijne aardsche weeld'
Slechts luttel stof, een handvol asch.

Hier zegent met bewogen stem
De priester een geopend graf,
Hij bidt een laatste requiem,
Men laat in stilt' de doodkist af.

Rondom den kuil in rouwgewaad
Staat snikkend een verlaten kroost,
Die doode was hun toeverlaat
En hier beneên hun steun, hun troost.

Hoe vochtig zijt ge, grastapeet,
Waarop ik vol van weemoed staar,
Gij dekt met stof het liet en leed
Van koningskind en bedelaar.

Gij neemt geen einde, doodenbaar,
Hoevele graven ik ook tel,
Ik zoek verpoozing voor 't altaar
Der nederige bidkapel.

Daar hangt Hij aan het kruis gehecht,
Gods Zoon, met onze schuld belaân;
Hoor hoe de Heiland stervend zegt :
« Wat heb ik, zondaar, u misdaan? »

O Koning, voor wien alles leeft, (1)
Ik buig voor u het hoofd in 't stof,
Voor Wien de Dood, de Satan beeft,
Verlosser, u zij eer en lof.

(1) Regem, cui omnia vivunt,
Venite adoremus.

(*Doodenofficie.*)

Om uw barmhartigheid geroemd,
O God, herdenk uw stervensuur,
Bewaar hen, die Gij broeders noemt
Van 't eeuwig foltrend hellevuur.

Schenk uwe dienaars naar uw woord,
Wier beendren hier zijn neergeleid,
Het lang gewenschte vredesoord
Van ongestoorde zaligheid.

'k Moet stadwaarts naar het wild gewoel
Van 't mierennest, dat altoos waakt,
Dat voor geen eeuwigheids gevoel
Zijn vreugde noch zijn zwoegen staakt.

Onwetend of het duister viel,
Wordt rustloos heen en weer gestapt
Totdat de Tijd met zijnen hiel
Dien mollenhoop tot puin vertrapt.

Vaarwel, verlaten doodenstad,
In 't rouwkleed van den Nacht gehuld,
Uw huizen zijn, van tranen nat,
Met kille lijken opgevuld.

Bij de uitgang van het doodenrijk
Wend ik het hoofd nog even om,
En hoor een stem zoo vreeselijk
Als van een onderaardsch gebrom.

Ginds, aan die omgevallen tronk,
Roept grimmend mij een doodshoofd na :
« Gij ook vergaat tot drogen schonk
En stof; ik wacht u, tot weldra! »

Hasselt. KAREL QUAEDVLIEG.

OVER WAVER EN GAVER.

IN het Juli-nummer van *Het Belfort*, op bl. 62, vraagt de geleerde schrijver van het Drijmaandelijksch Overzicht nader bescheed over de woorden ***waver***, ***waveren***, die zouden ***water***, ***wateren*** bedieden. « Kenden wij het woord ***waver***, zegt hij te rechte, het ware gemakkelijk de woorden ***gaver***, ***gavers*** uit te leggen, aangezien $g = w$ een gekende en gemakkelijke stafwissel is. »

Dat beide deze bewoordingen de meeste belangstelling verdienen, zal niemand betwisten : niet alleen bestaan er Wavers en Gavers in Noord- en in Zuidnederland, maar zij hebben hoogstwaarschijnlijk ook hunnen naam gegeven aan de geslachten Van Waver, Van Gavere, Wavermans, Wauwermans, Van Wauwe, Van Auwe of Van Houw, Van den Wouwer, Weyerman, Van de Weyer, enz.

In afwachting dat tijd en gelegenheid ons toelaten de woordverklarende schriften na te gaan van Kiliaen, Becanus, Hœufft, J. F. Willems, Ch. Grandgagnage, Kreglinger en anderen, deelen wij hier, tot antwoord of eerder tot inlichting, een handvol aanteekeningen en bedenkingen mede over de ons bekende gavers en wavers, onder topographisch oogpunt beschouwd, en voor wat aangaat den oorsprong en de bediedenis van hunnen naam, te weten over :

1° Het stedeken Waver, in Waalsch-Brabant.

« *L'Étymologie de Wavre, qui vient du mot flamand* Wauer, Wywer *et* vyver (*vivier, marécage*). *démontre que son emplacement près de la Dyle, à l'endroit où le bassin de cette rivière est le moins large, était primitivement couvert de marécages.* »

Het stadszegel, voegt Schayes daarbij, vertoonde drij bladeren van de Nenufar of waterlelie, die in de moerassen groeit, en de voorstad Neêr-Waver was oudtijds bezet met distels en doornen, terwijl hare stilstaande wateren ze onbewoonbaar maakten. (*La Belgique et les Pays-Bas avant et pendant la domination romaine*, par A. G. B. Schayes. Tome III, publié par Ch. Piot, *verbo* Wavre.)

2° **Het Waverwald, in het land van Mechelen.**

Ten Noord-Oosten van Mechelen besloeg een eindeloos woud den gapenden drijhoek tusschen de Dyle en de Nethe. *Waverwald*, 1008; *wavera*, 1147; *wawyr*, 1226; *wavria*, 1296. In de XIII° eeuw, onder de Berthouten, werd de wildernis grootendeels ontgonnen en kwamen aldaar drij parochiën tot stand, namelijk de thans bestaande gemeenten van het kanton Duffel : Ste-Kathelijne-Waver, O.-L.-V.-Waver en St-Niklaas-Waver, nu Putte. In het begin der jaren 1700 was het woud volkomen uitgeroeid. De drij gemeenten beslaan eene oppervlakte van 6216 hektaren, met beken doorloopen, en vertoonen op onzen leeftijd eene afwisseling van weiden, boschjes en kouters (*des champs, des petits bois et des prairies*). (*Histoire des environs de Bruxelles*, par ALPH. WAUTERS, *passim*.)

3° **Het gehucht Waver, te Moorsel.**

In het gewezen land van Assche ontstaat eene beek die te Aalst in den Dender vloeit (molenbeek, maalbeek, mijlbeke). In haren loop van anderhalve uur doet zij drij molens draaien, waarvan een te Moorsel, ten gehuchte Waver. De beek is bezoomd met weiden (de Faluintjes, de Groene Meerschen, enz.). Op het grondgebied van Waver ziet men ten huidigen dage vier boschjes, doch, wij zegden het alreeds, op- en neêr den watermolen, meerschen die langen tijd moerassen waren en hunne eerste benaming gegeven hebben aan de geheele gemeente Moorsel.

4° **Wauweringen, te Dworp, bij Halle.**

Drij uren bezuiden Brussel loopt eene andere molenbeek naar de Zenne. Zij heeft haar naam niet gestolen, want alleen in haren loop door Dworp (in 't Waalsch *Tourneppe*), voedde zij negen molens, waarvan zes papiermolens. Omtrent deze *meulebeek* ('t is haar naam), bestond vroeger een vijver van zeven dagwanden groot ten gehuchte Wauweringen (*Woweringen*, 1525). (ALPH. WAUTERS, *Op. cit.*)

5° **Het dorp Wavrin, in Fransch-Vlaanderen.**

Deze oude heerlijkheid is ons enkel bekend bij naam : het hofambt van Seneschalk van Vlaanderen was erfelijk in het huis van Wavrin. Het dorp ligt ruim twee mijlen boven Rijsel, op het gewezen rivierken, thans kanaal, de Deule. Men schreef oudtijds *Wavarant*, verzekert Ch. Piot.

6° **Gavere, aan de Schelde, tusschen Oudenaarde en Gent.**

« *Gaver = prairie. Gavere doit son nom aux belles prairies qui l'avoisinent* », zegt kanunnik J. J. De Smet. (*Étymologie des noms de villes et communes des deux Flandres.*)

De naam der « oude en machtige baronij van Gavere », beurtelings tot den titel van graafschap en van prinsdom verheven in voordeel van Karel van Egmont, Lamoraal's broeder, staat met bloedige letteren aangeschreven in de jaarboeken van

het middeleeuwsch Vlaanderen. Den 22 Juli 1453 werd aldaar de gemeentelijke vrijheid in het bloed versmacht door den tyrannieken Burgondiër. « *Jamais mon émotion ne fut plus vive,* zegt baron Kervyn de Lettenhove, *qu'au moment où l'on me fit voir aux bords de l'Escaut le théâtre de l'extermination des huit cents Gantois, qui arrêtèrent toute l'armée victorieuse du duc de Bourgogne.... Les habitants de Gavre et de Semmersaeke conservent pieusement ces traditions d'un autre temps; ils donnent encore au* pré *de* 1453, *en souvenir du combat dont il fut le théâtre, le nom de* **Roode Zee** *presque synonyme de celui de* **Bloedmeersch** *de* 1302. *Que de flots de sang ont coulé entre ces deux* prairies! (*Histoire de Flandre*, IV, 486.)

7° Het Gaverland, in het Waasche.

« *Waasland. Waas,* Fransch *vase,* slijk, aangeslijkt land », zegt M. Guido Gezelle. « *Un quart du territoire entier du pays de Waes est une conquête faite sur l'Escaut depuis moins de quatre siècles. Il portait au moyen-âge le nom de Wasda* (**forestum Wasda**) », zegt een ander wijze schrijver. « **Was** *seu* **wassig** *non cespitem modo et locum nemorosum, verum etiam vacuum, incultum, eremum significat* », spreekt een derde.

Op tien minuten afstand van het dorp Melsele, in de richting van Beveren, ligt het nattig gehucht *Gaverland,* beroemd om zijne gothieke kapel, veelbezochte bedevaartplaats naar O.-L.-V. van Gaverland.

8° De Gavers, bij Geertsbergen.

De welige Dendermeerschen zijn algemeen bekend : zij waren vroeger aan jaarlijksche overstroomingen onderworpen, die ze bedekten met een vruchtbaarmakend slijk. Ten zuiden van Geertsbergen, stroom op, ligt de kleine Gaver, palende aan de Korte-Lake; ten noorden, beneden de stad, strekt de groote Gaver zich uit, langs den rechten Denderoever, op het grondgebied van Onkerzele. Op dat oneindig zodentapijt werd den 29 Mei 1815 als een voorspel gespeeld van den bloedigen slag van Waterloo. Bij een helderen zonneschijn kwamen aldaar twintig duizend ruiters van het Anglo-Belgisch leger in wapenschouw. Niet min dan zes-en-dertig veldoversten of generaals woonden de parade bij : dáár waren Wellington, Blucher, Von Bulow, admiraal Sidney Smith, lord Howard, lord Hill, de hertog van Berry, de prins van Oranje, de hertog van Brunswijk, kortom alle de helden van Waterloo. De legende, poëzij van het volk, heeft daar bijgevoegd dat Napoleon Bonaparte, in Waalsch koopman vermomd, op den drempel van de afspanning *De Warmoesput,* het grootsch schouwspel met zijnen arendsblik navolgde.

Uit het bovengaande blijkt dat *waver* en *gaver* niet *waters* bedieden, maar wel *waterland,* dat is meerschen, weiden, beemden,

of, zoo als Guido Gezelle schrijft, ***gersland*** (grasland), ***leegland*** (laagland), ***weemoedvuldig waasland, stil en eenzaam wazig groenland.*** De Noordnederlandsche gelegen of *loci dicti : Op der Waver,* te Utrecht en *Waveren,* wijk van Amsterdam, zijn op dezelfde wijze verklaarbaar : immers Nederland was

> ***Het ongekend kleinood, verscholen in moerassen,***
> ***Uit wier en dras geweld . . . .***
>
> (Tollens.)

't Is echter niet dat elkeen onze denkwijze deelt. Een zeer geleerd man, Lodewijk Delgeur, heeft geschreven als volgt :

« Bij de bewoners der vlakke streken van laag België — niet bij die van het meer berg- en heuvelachtige Walenland — heeft men weinig uitdrukkingen om de verscheidene soorten van hoogten aan te duiden (1); maar zoo veel te meer kent men er voor moerasgronden en bosschen, die in vroeger tijd geheel het land bedekten.

« Zoo, om slechts eenige namen te noemen, geven ons de boschstreken : Bosch, woud, wald, hout, *waver*, vorst, en andere... Verder hebben wij voor waterloopen, behalve vloed en rivier : aa, ei, y, beek, delft, lede, leit, voer, stroom, weel, wiel, wieling; voor natte en vochtige gronden : dries, broek, moer, moeras, meersch, peel; is er meer water in : meer, plas, poel; wordt het water uitgesloten en de grond drooger gemaakt : waard, weerd, polder. » (*Over de geographische benamingen,* in de *Verslagen en Mededeelingen der Kon. Vl. Academie.*)

Gelijk men ziet, Lod. Delgeur hecht dezelfde beteekenis aan ***waver*** en aan *wald* of *woud*, waarin hij naar ons oordeel nog al erg den bal misslaat : ongetwijfeld heeft de oordsbenaming van het *Waverwald* den geleerden man in dwaling gebrâcht.

« Tusschen Samber en Schelde, zegt Ph. Blommaert, lag het *eigenlijke koolwoud,* dat tot grens werd gehouden tusschen Austrië en Neustrië; deszelfs zuiderdeel werd het Mormhault-bosch genaamd, het noorderdeel Soniënbosch, waaronder de bosschen Meerdal, bij Leuven, Zaventerloo, tusschen Leuven en Vilvoorde, en het *Waverwoud* kunnen gerekend worden. Het Hageland hoorde waarschijnlijk ook tot de noorderdeelen des Koolwouds, mogelijk tot het *Waverwoud...* Naar de Schelde heen, tusschen Ronse en Geeraardsbergen, lag het Koekamerbosch, op de grens van Vlaanderen en Henegouwen. » (*Aloude geschiedenis der*

---

(1) Wat L. Delgeur er ook van zegge, wij hebben : Berg, mont, ment, heuvel, huffel, hoffel, nuffel, nuevel, hil, hille, hulle, kant, barm, berm en, volgens enkelen, loo.

Belgen of Nederduitschers, 1849.) Dwars over de Schelde, reikte de *Silva carbonaria* de hand aan het Thorhout, Thoraldwoud of *Thiggabusch*, zoodat Vlaanderen in der waarheid de naam verdiende van *woud ende wildernisse sonder ghenaden*. Doch, vervoordert de geleerde Jonkheer Blommaert : « Deze wouden waren niet samenhangend; maar in vele deelen door vlakten, heiden of weiden onderbroken; de boorden der vloeden en beken leverden vruchtbare *weiden* op; lage streken of nederingen, *moeren*, *meiren* en *poelen*. Deze waren talrijk vooraleer de loop der wateren eene betere richting kreeg, en vele hedendaagsche meerschen, door grachten en vaarten des zomers van het overtollige water bevrijd, waren oorspronkelijk slechts sompen en meiren. »

In deze laatste zinsneden ligt de oplossing van het raadsel. De wavers en de gavers, oorspronkelijk vijvers of wouwers, behooren tot de large reeks weigronden (Fransch *pâturages*), die bij Mr Karel Stallaert voorkomen onder de benaming van : « *Gemeenteweide*, *gemeente* of *gemeinte*, en de gelijkbeduidende *bruul*, in 't Fransch *breuil*, de *vroente*, ook wel de *laar*, welke laatste daarenboven als een torf-opleverend broek voorkomt; de privaat-eigendommen de *weide*, de *beemd*, de *bilk*, waarvan de *bliek*, onzes dunkens, door omzetting der liquida, het synoniem is; het *broek* en de *meersch*, die het begrip eener tijdelijke overwatering in zich opsluiten; de *biest*, waarschijnlijk 't zelfde als eene met biezen bewassene weide, het *eeusel*, de *etsels* of *ettingen*. » (*Geleegsnamen in Brabant*, in de *Lettervruchten van* **Met tijd en vlijt**, 1863.) Bij de *eeusels* of *etsels* meenen wij de *assels* of *hassels*, denkelijk ook *assent* te mogen voegen : « *On donne au moins à des prairies voisines de Gand le nom de* **hassels** », zegt kanunnik J. J. De Smet, in zijn hooger aangehaald schrift.

Ten slotte : Germanië bestond uit wouden zonder einde en meiren zonder tal; — alle plaatsen en gelegen, 't zij boschkant of waterkant, droegen eenen eigennaam; — elke eigennaam bezat zijne eigene beteekenis die voor vele, in den loop der tijden, is verloren gegaan, onverstaanbaar of raadselachtig geworden; — de taalvorschers doen hun best om de verouderde woorden uit te leggen en somwijlen te doen herleven... Mochten wij, met onze geringe poging, toch niet gerekend worden onder « de dilettanti's der etymologie, die overal op goden, en reuzen en wonderen stooten (K. Stallaert) ».

Moorsel, 30 *Augustus*. Dr R. M.

VERHOUDING TUSSCHEN KERK EN STAAT.

WANNEER wij deze verhouding volgens de ontwikkelde beginselen, en daarmede den normalen rechtstoestand tusschen beide machten bepalen, komen wij tot de volgende stellingen.

De Kerk en de Staat vormen twee volmaakte genootschappen, hebbende elk zijn eigen doel en gezag, zijne eigenaardige aan het doel beantwoordende werkzaamheid.

Deze twee zedelijke lichamen, van elkander wezenlijk onderscheiden, zijn ook onafhankelijk, elk op zijn gebied en binnen de grenzen van zijn doel. Nooit kan den Staat het opperste gezag over de kerk toekomen, en wederkeerig vraagt de Kerk als Kerk nooit een recht uit te oefenen op dingen, welke uitsluitend aan het toezicht van den Staat behooren. Gelijk de Staat onbevoegd is op het godsdienstig en zedelijk gebied, zoo is de Kerk niet bevoegd in zuiver burgerlijke en staatkundige zaken te beslissen.

Hoewel de Kerk en de Staat als twee verscheidene en betrekkelijk onafhankelijke genootschappen naast elkander staan, vordert nogtans hun gemeenschappelijk doel — het tijdelijk en eeuwig heil van den mensch — dat zij eendrachtig samenwerken, en zich onderling de behulpzame hand reiken. Dezelfde mensch, dien de Kerk tot zijne bovennatuurlijke bestemming leidt, moet in den staat zijn tijdelijk geluk vinden; het is dus noodig dat beide machten in vriendschap en vrede leven, om elk op hare wijze het geluk van den mensch

te behartigen. « Maar wijl het gezag van beiden zich uitstrekt over dezelfde onderdanen; wijl het kan gebeuren dat eene en dezelfde zaak, hoewel op onderscheidene wijze, tot beider rechtsgebied en rechtsmacht behoort, daarom is het noodig dat Gods Voorzienigheid, die beiden heeft gesteld, ook beider weg juist en ordelijk hebbe aangewezen. « Wat gesteld is, is door God geregeld. » (Rom. XIII, 1.)

Deze overeenstemming berust echter op de onmisbare voorwaarde dat de Staat aan de Kerk onderworpen zij, gelijk het tijdelijk geluk (het doel van den Staat) als middel ondergeschikt is aan het eeuwige heil van den mensch (het doel der Kerk). Zooals het lichaam als werktuig van de ziel van deze afhangt, onder hare leiding werkt, van haar leven en beweging ontvangt en zonder haar in stof en asch vergaat, zoo moet de Staat onder het toezicht van de Kerk zijne taak vervullen en het menschdom tot zijn tijdelijk geluk voeren. Wie de bovennatuurlijke bestemming van den mensch erkent en de goddelijke stichting der Kerk, kan zonder zijne overtuiging te verzaken, deze stelling niet afwijzen.

De Encycliek schetst in weinige woorden dezelfde leer : « Het is dus noodig, dat er een zeker verband zij gelegd tusschen beide machten; een verband dat niet ten onrechte wordt vergeleken bij de vereeniging, waardoor ziel en lichaam in den mensch onderling zijn verbonden. Hoedanig dit verband zij en hoever het gaan moet, kan niet anders worden uitgemaakt dan door de natuur van beide machten, in het oog te vatten en rekening te houden met de voortreffelijkheid en verhevenheid van de belangen aan beiden toevertrouwd : aan de eene als naaste en voornaamste belang het bezorgen van een tijdelijk welzijn, aan de andere het bereiken van hemelsche en eeuwige goederen. »

Deze gewenschte verbinding legt den Staat een' drievoudigen plicht op : *a*) Niet alleen moet hij in zijn bestuur en in zijne wetten vermijden alles wat strijdt met de leer der Kerk, hij moet deze in de uitoefening

zijner macht als hoogste richtsnoer betrachten. *b*) Hij is gehouden, ook ter wille van zijn eigen belang, het naleven der christelijke wetten onder zijne onderdanen te begunstigen en te waarborgen. *c*) Hij is verplicht het geloof en de rechten der Kerk te beschermen, zijn gezag ten dienste te stellen van den godsdienst en, zoo noodig, de godsdienstige belangen door de wapenen te verdedigen. Jesus Christus gaf aan de kerk het recht de hulp van den wereldlijken arm in te roepen, daarom komt het haar toe over het noodzakelijke, het nuttige, het gevoeglijke van deze tusschenkomst te oordeelen. Haar dit recht ontzeggen is haar waar karakter miskennen en haar aan den Staat onderwerpen.

Tegenover deze drie plichten van den Staat vervult de Kerk wederkeerig drie plichten jegens den Staat. Zij erkent hem als eene goddelijke instelling, als een krachtig hulpmiddel om haar bovennatuurlijk doel te bereiken. Zij legt haren kinderen den gewetensplicht op aan den Staat te gehoorzamen en zijne voorschriften na te komen. Zij toetst de handelingen van het openbaar bestuur aan de zedeleer, protesteert tegen de wetten welke Gods geboden aantasten, en tracht de schuldigen door gepaste straffen tot beterschap te brengen. Even als zij iederen Christen die zich tegen de wet Gods verzondigt waarschuwt, tot bekeering opwekt en kastijdt, zoo heeft zij het recht en den plicht aan de openbare machten de waarheid te verkondigen. Want haar werd opgedragen, de bovennatuurlijke orde in haren geheelen omvang, in al hare bijzondere en maatschappelijke toepassingen te handhaven.

Wij hebben eene leer ontwikkeld, welke de tijdgeest als verouderd, onbestaanbaar met den vooruitgang veroordeelt, eene theorie die van de werkelijke toestanden hemelsbreed verschilt. De Staat heeft de eendracht met de Kerk verbroken en zich sterk genoeg gewaand, buiten en tegen haren invloed, zijn doel te bereiken. Men kan deze scheiding goed- of afkeuren, maar het feit laat zich niet ontkennen : de meeste regeeringen

in stede van samen te werken met de Kerk, nemen jegens haar eene vijandige of ten minste onverschillige, neutrale houding aan.

Om volledig te zijn moeten wij rekening houden met dit feit en de verhouding tusschen Kerk en Staat na de scheiding bepalen. Welke zijn de natuurlijke grenzen der twee machten ook in de veronderstelling dat de Staat weigert het gezag der Kerk te erkennen?

Twee stellingen dienen tot antwoord.

I. Ten gevolge der scheiding verliest de Kerk geen enkel recht op de Katholieke onderdanen.

II. In weerwil der scheiding behouden de Katholieken hun recht op staatsbescherming. Bijgevolg *a)* geeft de scheiding den Staat geen recht op het Katholiek geweten; *b)* in geval van strijd tusschen burgerlijke en godsdienstige plichten hebben deze de bovenhand, en *c)* moet de Staat, wil hij met de Kerk in betrekking treden, haar als eene onafhankelijke maatschappij behandelen. Deze stellingen zullen wij trachten toe te lichten met bewijzen ontleend niet aan de geloofsleer, maar aan het gezond verstand om de vijanden der Kerk met hunne eigene wapenen te bestrijden en te wederleggen.

I. De Staat die zich van de Kerk scheidt erkent haar niet meer als eene goddelijke instelling en onttrekt haar zijne bescherming. Gelijk hij de vrijheid neemt alleen het natuurlijk doel der maatschappij te vervolgen (alsof de bovennatuurlijke orde niet bestond voor de maatschappij) geeft hij ook aan zijne onderdanen volledige vrijheid in godsdienstzaken. Zonder te letten op hunne godsdienstige overtuiging, verzekert hij aan alle burgers dezelfde rechten, en laat iederen eeredienst toe welke de grondwaarheden der zedelijke en maatschappelijke orde niet aanrandt. Binnen deze grenzen kunnen de verscheidene kerkgenootschappen hunne verkregen rechten behouden en nieuwe verkrijgen.

De scheiding laat dezen rechtstoestand onveranderd. De gescheiden Staat kan zonder den Katholieken gods-

dienst uitsluitend te begunstigen, hem belangstelling en vriendschap betuigen, hij kan alle eerediensten op gelijke wijze bejegenen, maar nooit heeft hij het recht den godsdienst in het algemeen te verbannen, of godde- en zedelooze leeringen onder zijne hoede en bescherming te nemen.

Wij veronderstellen dat een Katholieke Staat in onmin geraakt met de Kerk, terwijl de meerderheid der bevolking getrouw blijft aan haar geloof. In dit geval trekt de natuurwet grenzen ten gunste der Kerk, die de Staat niet mag overschrijden. Vóór de scheiding genoot de Kerk als erkend staatkundig lichaam bepaalde rechten; door de scheiding onttrekt haar de Staat de wettige erkenning, maar hij heeft geen recht haar van alle voorrechten te berooven en aan zijn gezag te onderwerpen. Het rechtsgevoel en de billijkheid veroordeelen deze aanmatiging als eene onverantwoordelijke misdaad.

Feitelijk overschrijdt de Staat gewoonlijk de palen van zijn gezag. Dit blijkt helaas al te duidelijk uit de geschiedenis, welke in talrijke bladzijden de bloedige vervolging der Kerk beschrijft en verhaalt. De Fransche omwenteling schreef op haar vaandel : algemeene vrijheid van geweten en overtuiging, maar smoorde in het bloed van duizende slachtoffers de uitoefening dezer vrijheid. De Romeinsche keizers vervolgden met helsche woede de ontluikende Kerk, terwijl zij met woorden volkomen vrijheid aan alle eerediensten beloofden.

Maar de philosophie laat misbruiken buiten rekening, en vraagt wat het natuurlijk rechtsgevoel voorschrijft of verbiedt aan den Staat, die zich van de Kerk scheidt. Het gezond verstand verbiedt hem de rechten der Kerk op hare kinderen te schenden, en dezen de bescherming te weigeren tegen de aanvallen der vijandige kerkgenootschappen. De rechten der Kerk liggen buiten het bereik van den Staat en zijn onafhankelijk van zijne macht, hij kan dus niets tegen de Kerk.

Wie dit beginsel verwerpt wordt logisch gedwongen

den Staat als God, als bron van alle gezag en recht te aanbidden.

Opmerkelijk is het en troostend voor het katholiek bewustzijn, dat de vervolgers der Kerk, om hunne wederrechtelijke daden te rechtvaardigen, met hunne beginselen in tegenspraak geraken, en in stede der onbeperkte vrijheid het schandelijkste despotisme huldigen.

« Nooit kan men de gehoorzaamheid aan de wet, aan den wil van het openbaar gezag opzeggen. Zoodra de wet gestemd is, verplicht zij iedereen. » Krachtens deze rechtsleer hadden Nero en Diocletianus het recht de martelaren te pijnigen en te vermoorden, de Joden het recht den Verlosser te kruisigen, want de martelaren even als hun Meester gehoorzaamden niet aan de Staatswet. Maar wat blijft over van de onbeperkte vrijheid, allen volgens de nieuwe leer geschonken, van de volksheerschappij, indien men tevens den Staat het onbegrensde recht toekent alles te regelen en te besturen, in familie- en godsdienstzaken zonder beroep te beslissen? Onbegrensde vrijheid van iedereen; en daarbij onbegrensde Staatsalmacht op elk gebied; de oplosser van dit onzinnig raadsel verdient met goud bekroond te worden.

Wie de rechten der Kerk aanrandt, randt het geweten der Katholieken aan. De afgescheiden Staat echter verklaart zich met gewetenszaken niet in te laten. Hij moet dus krachtens zijne eigene belofte deze rechten eerbiedigen.

De katholieken vereeren de Kerk als eene goddelijke instelling, belast met de voortzetting van het verlossingswerk, wier gezag zij moeten erkennen, op straf van hun eeuwig heil te verbeuren. Deze plicht volgt uit het recht der geestelijke overheid te leeren en te besturen. Wanneer derhalve de Staat den Katholieken de vrijheid wil opdringen aan hun voorvaderlijk geloof te verzaken, trapt hij het heiligste recht van den mensch met voeten, en maakt zich schuldig aan gewetensdwang. De vrijheid van den Katholiek bestaat in het aanne-

men van de leering der Kerk en in het nakomen van hare voorschriften, de Staat welke deze vrijheid belemmert breekt zijn plechtigen eed, van buiten godsdienstzaken te blijven en aan iedereen volslagen vrijheid te verleenen.

De scheiding steunt niet op godsdienstige maar op staatkundige gronden. Bijgevolg geeft zij den Staat geenszins het recht, in plaats van de Kerk, andere genootschappen te begunstigen. Niets anders echter doet de Staat welke wetten maakt over de gehoorzaamheid aan de Kerk verschuldigd, over de opvoeding der geestelijken, het toedienen der Sacramenten.

In plaats van hulde te brengen aan de waarheid dient hij de belangen van de ketterij en de valsche gezindheden, hij treedt op ten gunste der Protestanten of Oud-Katholieken.

Als de Staat het recht der Katholieken op hunne gewijde kerkhoven straffeloos laat schenden, zijne scholen aan godsdienstlooze onderwijzers toevertrouwt, miskent hij zijn neutraal karakter en wordt beschermer van het ongeloof en godsdienstloos onderwijs. Met één woord de beloofde neutraliteit of onzijdigheid op godsdienstig gebied leidt tot wettige erkenning en bescherming van het ongeloof.

Er is meer; feitelijk baart de godsdienstige onverschilligheid de vervolging der ware Kerk. Iedere bladzijde der nieuwere geschiedenis staaft deze bewering. De Staat laat iederen godsdienst toe, maar geeft niemand het recht eene godsdienstige overtuiging te hebben; hij duldt alle eerediensten, op voorwaarde dat niemand aan een' eeredienst belang hechte. De gevierde verdraagzaamheid of het recht om alles te ontkennen loopt uit op de schromelijkste onverdraagzaamheid, op een' woedenden strijd tegen alle waarheid. Wie zich niet door woorden laat verschalken teekent protest aan in naam van het rechtsgevoel tegen deze bedekte vervolging der Kerk; hij verlangt dat de Staat de vrijheid der Kerk handhave, al was het maar om getrouw te blijven aan

de beginselen, welke hij als het schoonste sieraad van onze maatschappij verheerlijkt.

II. Onze tweede stelling was deze : In weerwil der scheiding is de Staat gehouden de rechten der Katholieken te beschermen.

De praktische toepassing van dezen regel zal misschien in zekere omstandigheden hare moeielijkheden hebben, maar zijne waarheid is onbestrijdbaar, zooals blijkt uit de volgende beschouwingen.

Wanneer de Katholieke Staat zich scheidt van de Kerk verklaart hij dat ieder geloovige, getrouw kind der Kerk, zijn natuurlijk recht verliest op de openbare bescherming van zijne godsdienstige overtuiging. Deze verklaring echter gaat de bevoegdheid van den Staat te buiten, omdat zij lijnrecht strijdt met zijne bestemming. Hij heeft bepaald ten doel het waarborgen der goederen en rechten, welke ieder burger op zich zelf niet kan erlangen noch verdedigen. Nu bekleedt de vrijheid van eeredienst — voor de Katholieken volgens de voorschriften der Kerk — de eerste plaats onder de maatschappelijke goederen. Met recht vordert dus de Katholiek van den Staat de bescherming dezer vrijheid; weigert hij deze, dan maakt hij zich aan plichtverzuim schuldig en komt in tegenspraak met zijne beginselen. Hij belooft alle staatkundige en burgerlijke rechten aan allen te verleenen, zonder onderscheid van godsdienst en daarmede de vrijheid van iederen geoorloofden eeredienst, waarom dus aan de Katholieken, ook na de scheiding, de handhaving hunner hoogste belangen ontzegd?

Het recht van vereeniging, met het doel een gemeenschappelijk goed te bereiken dat overeenkomt met de goddelijke wet en de grondslagen der maatschappij is een natuurlijk recht, onafhankelijk van de burgerlijke wet. Ten allen tijde ontmoeten wij in de geschiedenis machtige vereenigingen welke zich in den boezem der samenleving ontwikkelen en gemeenschappelijke rechten verkrijgen, niet aan den Staat maar aan het natuur-

recht ontleend. Krachtens dit recht vormt eene bijzondere vereeniging handelende in naam harer leden, wier gemeenschappelijke rechten zij vertegenwoordigt, eene zedelijke persoon. Onzinnig is het te beweren, dat alle vereenigingen, die de Staat bevat van hem hunne rechten erlangen; integendeel de vereeniging welke een geoorloofd doel vervolgt heeft een onafhankelijk bestaan, en recht op den steun van het openbaar bestuur.

Het recht van vereeniging tiert en bloeit welig in onze dagen en werkt niet altijd ten voordeele van het welzijn en de orde der samenleving. Elk Staatsburger mag deelgenoot worden van eene societeit of vennootschap en ook met zijne mededeelhebbers, naar goedvinden, hetzelfde huis of ook een prachtig paleis bewonen, statuten maken, millioenen verzamelen en van zijne gewonnen renten leven. Leden der geheime genootschappen mogen vrij zich vereenigen, en samenzweringen smeden tegen Godsdienst en Staat. De Socialisten trekken vrij met ontplooid vaandel door de straten der hoofdstad en trachten het volk tot opstand tegen het rechtmatig gezag op te ruien. Alles goed, wij leven immers in een tijd van vrijheid. Maar waarom deze vrijheid aan de Kerk geweigerd? Zij voldoet aan alle eischen van een geoorloofd en onafhankelijk genootschap. De Staat is derhalve gehouden aan de rechten harer leden de noodige bescherming te verleenen, wil hij met de daad en niet met woorden alleen, de gewetens- en vereenigingsvrijheid huldigen en verdedigen.

Ongelukkig bekreunt de moderne Staat zich weinig om de regels der logica. Hij schrijft in de grondwet; vrijheid van geweten en vereeniging, in zijn bestuur wil hij heer en meester wezen van de ziel en het lichaam der onderdanen. Uit de twee bewezene stellingen leiden wij *a)* eerstens af dat ten gevolge der scheiding de Staat geen recht erlangt op het geweten der katholieken.

Inderdaad indien de Staat vóór de scheiding onbevoegd is in godsdienstzaken, hoe zal hij na de

scheiding recht hebben zich met dezen te bemoeien? Hij kan niet op eigen hand de grens trekken tusschen de geestelijke en burgerlijke aangelegenheden, de katholieken kennen deze grens door het kerkelijk onderwijs en vragen geene inlichting aan de regeering. Deze is gehouden de overtuiging der katholieken te eerbiedigen in zaken welke tot het geloof behooren, en aan de zorg der Kerk zijn toevertrouwd. De beginselen die de verhouding regelen der twee machten en den strijd tusschen beider voorschriften beslechten zijn, als het ware, het erfgoed van alle christenen, zoodat de Staat zelfs geen voorwendsel kan hebben de kerk van willekeurige en ongerechte beslissingen te betichten. Betreft de twijfel een gemengd punt dat tegelijkertijd in verband staat met het kerkelijk en burgerlijk gebied, zal eene overeenkomst tusschen beide machten de gewenschte oplossing geven; maar maakt de vraag deel van de zedelijke orde waarop beide machten steunen, moet de Staat zich van alle beslissing onthouden, omdat hem alle gezag ontbreekt. De Kerk alleen is geroepen om de zedenwet en de openbaring te leeren en te verklaren. Het katholiek geweten raadpleegt in zijne twijfels de Kerk, om hetzelve te verplichten dient de Staat zich ook tot haar te wenden.

b) De tweede gevolgtrekking uit onze stellingen beschouwt het dikwijls voorkomende geval van strijd tusschen de burgerlijke en godsdienstige plichten. In deze omstandigheid gebiedt de rede eerder aan God dan aan den Staat te gehoorzamen. Gelukkig geeft de katholieke leer omtrent dit punt heldere en zekere voorschriften, niet minder heilzaam voor den Staat dan voor de Kerk.

Wie met onbevangen blik den toestand beoordeelt, zal bekennen dat de Staat aan de beginselen door de Kerk verkondigd, zijne rust en veiligheid te danken heeft. De onbeperkte vrijheid, zijn troetelkind brengt zijn eigen bestaan in gevaar; zij wapent de doodvijanden van alle maatschappelijke orde. De geschiedenis

spreekt luid genoeg. De Hervorming met hare losbandige, alles verwoestende aanhangers, het bloedbad der fransche omwenteling, de Mormonen met hunne veelwijverij bewijzen tot welke uitspattingen de vrijheid voert. Sedert Luther worstelt de maatschappij aanhoudend tegen de revolutie die in naam der vrijheid de vernietiging van de bestaande orde vordert. De moderne Staat speelt een roekeloos spel, de wapenen welke hij tegen de Kerk gebruikt keeren zich tegen hem en ondermijnen de grondslagen van zijn gezag. De vrijheid van denken, spreken, schrijven en drukken teelt met onrustbarenden spoed losbandigheid, zedebederf, verachting van alle gezag, socialisme; noch God, noch meester, ziedaar het laatste en onvermijdelijke woord van de onbeperkte vrijheid.

Welk geluk dus voor den Staat burgers te hebben die uit overtuiging aan de bestaande overheid gehoorzamen, in hun geweten het middel vinden om aan de bevelen der beide machten te voldoen. De katholieke leer lost elke moeielijkheid op, verschaft licht in iederen twijfel; wie haar volgt, geraakt niet op doolwegen en geniet de ware vrijheid omdat hij onbelemmerd op zijn einddoel al zijn streven richt.

Ook in de laatste jaren heeft de geschiedenis feiten geboekt, zeer geschikt om de bestuurders der volkeren tot ernstig nadenken te brengen. Maar zij blijven blind bij den rooden gloed der brandtoortsen die huizen en paleizen verwoestte, zij hooren de kogels niet die om hunne ooren fluiten, zij blijven ongevoelig bij de vreeselijke tooneelen en moordkreten der Commune. Met den rook der puinhoopen door den wind verstrooid verdwijnt de angst, en dommelen zij voort in hun zorgeloozen slaap op den rand van den afgrond.

c) Op de derde plaats onderstellen wij dat de Staat tot betere inzichten door eene treurige ondervinding gekomen, den vrede zoekt te herstellen met het geestelijk gezag. In dit geval houden wij staande dat de Staat de Kerk als eene volmaakte maatschappij dient te

behandelen. Hoewel wij ons ten gelieve der tegenstanders op het gebied van het natuurrecht plaatsen, vorderen wij desniettemin dat zij de Kerk beschouwen gelijk zij in levende lijve met hare grondwet bestaat; zij is geen abstract en naar willekeurig gedacht wezen, maar eene werkelijk bestaande maatschappij.

De Kerk werkt en bloeit als eene volmaakte, uitwendige maatschappij door God zelven ingesteld, als eene wettige vereeniging, waartoe allen verplicht zijn toe te treden. Dit feit moet de Staatsmacht erkennen, wil zij in betrekking treden met de Kerk, wier gezag buiten hare bevoegdheid ligt. De leden dezer Kerk kan zij vervolgen, maar zij is volslagen onmachtig tegen het zedelijk lichaam. Met de Kerk te vervolgen vervolgt zij hare onderdanen, wier bescherming haar doel is. Met de Katholieken als geloovigen willen onderhandelen buiten de Kerk, dat heet ze aansporen tot het verlaten van de noodzakelijke voorwaarde van hun heil, een' strijd in het leven roepen die ten nadeele van den Staat zal eindigen. Indien de Staat getrouw aan zijne belofte, allen heul en steun te verleenen, geen gewetensdwang uit te oefenen zich met de Katholieken wil verzoenen, moet hij de Kerk en haar bovennatuurlijk doel eerbiedigen.

Om haar doel te bereiken beschikt de Kerk over de geopenbaarde leer, de H. Sacramenten en haar gezag. Wie haar binnentreedt zoekt onder hare leiding zijn heil te bewerken; zijn doel is oneindig verheven boven het tijdelijk doel van den Staat. Het geestelijk gezag steunt op deze bestemming der Kerk. Als het burgerlijk gezag zich het recht aanmatigt geloofspunten voor te schrijven, godsdienstplechtigheden te regelen, zijn zijne voorschriften nietig, niet verbindend voor de Katholieken en geven soms aanleiding tot lijdelijken wederstand. Geen enkel rechtstitel verleent het geestelijk gezag aan den Staat, feitelijk oefent hij het al te vaak uit, maar deze aanmatiging is tweemaal ongerijmd wanneer hij krachtens de scheiding zich enkel de tijdelijke macht heeft voorbehouden.

Voor de Katholieken is de Stichter der Kerk, welke zijne goddelijke zending op overtuigende wijze bewezen heeft, de weg, de waarheid en het leven. Zijn werk deelt aan de menschen het brood des levens en de genade der verlossing mede. Zij onderwerpen zich daarom aan de Kerk en blijven haar getrouw tot in den dood. Hare onafhankelijkheid volgt uit haar geestelijk karakter dat zich openbaart in haar doel, haren oorsprong en hare heilsmiddelen en uiterlijk in hare algemeene verspreiding en het tijdelijk gezag van den Paus, haar Opperhoofd.

Ziedaar het feit dat niemand bij machte is te wijzigen of te vernietigen; daarbij komt de onwrikbare overtuiging der Katholieken, welke de verbinding met de algemeene Kerk of den Paus als volstrekt noodzakelijk tot hun heil beschouwen. De onafhankelijkheid der Kerk is eene gewetenszaak, een geloofspunt, wie er de schendende hand aanslaat maakt inbreuk op het recht der Katholieken.

De goddelijke oorsprong der Kerk verklaart haar machtig weerstandsvermogen tegen alle pogingen der vorsten om hare rechten te verkorten. Zij zegeviert over list en geweld terwijl de afgevallen genootschappen de prooi van den Staat worden, en voor een handvol gelds hunne onafhankelijkheid verruilen.

Terwijl deze gezindheden een tijdelijk doel vervolgen en op een menschelijken oorsprong steunen, ontspruit de Kerk uit een hooger en geestelijk beginsel. Haar is de goddelijke waarheid toevertrouwd en de uitdeeling van de bovennatuurlijke genade : hare voorschriften, in den naam van God gegeven, verbinden onder straf der eeuwige verdoeming. Ziedaar de kenmerkende trekken van eene maatschappij onderscheiden en onafhankelijk van den Staat, van een rijk dat niet van deze wereld is, waar de waarheid wetten maakt, de genade het leven voedt, de hemelsche vreugde de goede werken beloont. Dergelijke maatschappij ligt buiten het rechtsgebied van den Staat, wien het nooit

gelukt is, ondanks eeuwenlange pogingen, haar het ijzeren slavenjuk aan te wringen.

Wij hebben in bovenstaande stellingen de verhouding tusschen de twee machten geschetst. Zij laat beiden tot haar recht komen, en iedere volgens hare natuur binnen de grenzen van haar doel aan het geluk van den mensch werken. Zij verzoent de Kerk met den Staat zonder beider onafhankelijkheid te belemmeren.

De ongeloovige rechtswetenschap daarentegen, bij de bepaling der grenzen van beide machten beoogt niets anders dan de onderwerping en slavernij der Kerk. Dit doel blijkt duidelijk uit de veroordeelde stellingen (XLI, XLII, XLIII) van den Syllabus.

De 41ste stelling verplicht de burger, in den strijd tusschen kerkelijke en burgerlijke plichten, aan de wet te gehoorzamen en het bevel der Kerk te overtreden. Om het ingrijpen van Staat in de rechten der Kerk te bemantelen, hebben de rechtsgeleerden den Staat een negatief en indirect gezag toegekend over geestelijke zaken. In tuchtzaken van minder aanbelang, zeggen zij, moet de Kerk wijken voor den Staat, die krachtens zijn recht van *veto* een negatief gezag over geestelijke aangelegenheden bezit. Zij voegen daarbij dat de Staat het toezicht heeft over de tijdelijke belangen der Kerk, zoodat hunne theorie aan den Staat een dubbel recht verleent : een rechtstreeksch en positief gezag in zaken waarin het geestelijke zich met het tijdelijke vermengt, een zijdelingsch en afwerend gezag in geestelijke zaken, welke hij van ondergeschikt belang oordeelt.

De tweede dezer stellingen behelst de kettersche leer van Richer en de Jansenisten welke alle maatschappelijk recht aan de Kerk onttrekt, en haar aan de willekeur van den Staat onderwerpt. Tot hetzelfde gevolg leiden het beruchte recht van het *placet* (waardoor het den Staat geoorloofd is het afkondigen van pauselijke stukken toe te laten of te verbieden, en de uitvoering van besluiten en voorschriften der geestelijke overheid te verhinderen) en het recht tegen de beslis-

sing van het geestelijk gezag zich op de wereldlijke rechtbanken te beroepen.

Beide aanmatigingen vernietigen de vrijheid der Kerk. Nooit, noch vóór, noch na de scheiding kan de Staat den Katholieken het recht weigeren volgens hunne overtuiging te leven. De hoofdbron van deze moderne stelsels ligt in de verkeerde opvatting der grenzen, welke het tijdelijke van het geestelijke scheiden. Het onderscheid tusschen tuchtzaken van grooter of kleiner gewicht hoezeer in schijn onschuldig, onderwerpt in waarheid de kerkelijke wetgeving aan het burgerlijk gezag. Hetzelfde geldt van het onderscheid tusschen uit- en inwendige zaken van de Kerk. Deze leer brengt zelfs het bestaan van de Kerk in gevaar. Want het inwendige wezen van een menschelijk gezelschap openbaart zich noodzakelijk van buiten, vooral in eene godsdienstige instelling bestemd om het leven der volkeren te leiden. Zij moet openlijk erkende overheden hebben; dezen geven mondelings of schriftelijk hunne wetten en bevelen: er zijn stoffelijke hulpmiddelen noodig om te voorzien in het onderhoud der kerdienaren en in de behoeften van den eeredienst. Nu is het toch duidelijk dat geldmiddelen, vergaderingen, plechtigheden, kerken en kloosters, priesters en Bisschoppen uitwendige en zichtbaren zaken zijn. In plaats van al het uiterlijke der Kerk aan den Staat te onderwerpen, ware het eenvoudiger en openhartiger te beweren dat de Staat het bestaan der Kerk niet duldt.

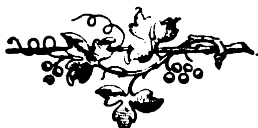
Maar de moderne tijdgeest treedt steeds huichelend op; hij nadert met langzamen tred, met neergeslagen oogen, in eerbiedige houding jegens den godsdienst; hij dweept met verdraagzaamheid en vredelievendheid, met kennis en onderzoek, met vrijheid van denken en oordeelen. Rukt gij echter het masker af, dan leest gij in vurige letters op het gesluierd hoofd, ongeloof, loochening van God, als Schepper en Heer des heelals, haat tegen allen geopenbaarden godsdienst en vooral tegen de katholieke Kerk.

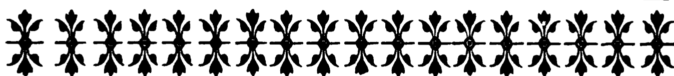
Vrijheid van geweten, van denken, van diskussie! roepen dag aan dag de verlichte mannen. Die vrijheid is onbeperkt voor iedereen; dagbladschrijvers, ketters, apostaten, godloochenaars, socialisten mogen hunne gevoelens en gedachten openlijk uiteenzetten en verdedigen Maar de Paus en Bisschoppen mogen niet (zonder toelating van de regeering) de geloovigen onderwijzen en leeren. De Kerk — zij alleen — mag hare opinie niet verkondigen, zij mag niet hare kinderen vermanen en tegen het ongeloof beschermen.

Een man van fatsoen doet gestand aan zijn woord en vervult nauwgezet de bepalingen van een gesloten contract. Desgelijks zijn ook twee machten wederzijds gebonden door eene geldige verbintenis. Hoe zullen wij nu het gedrag van den Staat noemen wanneer hij een concordaat met de Kerk gesloten eigenmachtig en willekeurig opzegt, schendt en vernietigt? Zijn gedrag is onedel, schandig in strijd met de zoogeroemde scheiding en de heerlijke vrijheid aan de Kerk plechtig beloofd en verzekerd.

Dr A. DUPONT.

Leuven.

HULDE AAN DEN H. GOMMARUS.

DE praalstoet, in de goede stad van Lier, ter eere van den H. Gommarus ingericht, is door de dagbladen van alle gezindheid breedvoerig beschreven geweest.

Maar er is nog eene andere hulde aan den H. Gommarus, welke voor de lezers van « Het Belfort » eene bijzondere melding verdient. Wij willen spreken van de Liersche cantate, door den Heer A. O. Vermeiren gedicht, en door den Heer Th. Van Wassenhoven getoonzet.

Wie liefhebber is van frische, levendige poëzij, leze de 186 verzen door den Heer Vermeiren in het licht gegeven.

Het gedicht bestaat uit drij deelen : stichting, ontwikkeling en behoud van Lier, door den H. Gommarus.

I.

De eerste woning van Lier was eene kapel, in het eilandje Nivesdonck, aan den boord der beide Nethen opgericht door Gommarus, wiens heiligheid, reeds gedurende zijn leven, door uitstekende mirakelen is bevestigd geweest.

Van het begin der cantate wordt ge gewaar, dat ge met eenen dichter te doen hebt. Geen slepend verhaal, geene overtollige woorden. Ge ziet Gommarus, in het eilandje Nivesdonck, door 't duistere eikenwoud, met zijne knechten, vooruittreden, en de eerste bidplaats van Lier, in ruw hout, optimmeren.

Kent gij de goedhertigheid, de mirakelen van Gommarus niet?

« Zie, hoe mild hij, op zijn wegen,
Wondren, weldaân zaait en zegen;
Hoe hij leed en last verlicht;
Hoe, trots eigen zielenlijden,
Hij de zwakken steunt in 't strijden
En der blinden schreden richt!

Zie 't gebroken samengroeien,
Zie het dorre weder bloeien,
Waar zijn beê ten hemel dringt.
Zie, het gift verliest zijn krachten,
Wijl voor hen, die dorstend smachten,
't Water wellend d'aarde ontspringt! »

II.

Bij Gommarus' dood, zweven wondere tonen rond het slot van Emblehem, tegen Lier gelegen.

Gommarus' lijk, in een bootje gelegd, glijdt, over het Nethewater, naar des Heiligen bidplaats voort. En

« Bestendig sinds, uit alle gouwen,
Verdringt zich om Gommarus' graf
Een pelgrimsschaar, en met betrouwen,
Smeekt elk zijn machtge voorspraak af.
Gesterkt, getroost, zoo keeren allen,
Met dankend herte, huiswaarts weer,
En doen hun vreugde luid weerschallen
In liedren, Liers patroon ter eer'.

Nu rijzen tal van nieuwe wonen,
En 't oord begunstigd door Gommaar
Groeit tot een stad, wier wakkre zonen
Haar' bloei doen stijgen jaar aan jaar.
Hun deugd, hun vlijt, hun rustloos streven
Naar d'eersten rang op elk gebied

Heeft Lier met glorieglans omgeven,
Die de eeuwen door zijn stralen schiet! »

III.

Maar 't is bijzonder in het laatste deel dat de dichter zijne vlucht heeft genomen.

Lier is bedreigd met de ergste kwalen :

« Ziet!
Uit 't donkere verre verschiet
Dagen
Rampen en ziekten en plagen,
Van allen aard en naam;
Dringen, als dreigende vlagen,
Boven 't bloeiende Lier te zaam'! »

De dichter ziet de Noordmannen op Lier nederstorten. En uit zijne borst ontspringt de hertroerende kreet :

« Wee! o wee!
Mijn vadersteê!
Daar ijlen, het zweerd en de toorts in hand,
De nijdige Noren uw straten door,
En dreigen met roof én moord én brand
Al wat ze ontmoeten op hun spoor!
Wee! o wee!
Mijn vadersteê! »

Maar Gommarus waakt over Lier, en de Noordmannen, als door Gods hand geslagen, worden met schade en schande teruggedreven.

De dichter ziet nog de wreede Pest die in Lier hare slachtoffers zoekt.

En nogmaals moet hij zijne smert lucht geven :

« Wee! o wee!
Mijn vadersteê!
Een vreeselijk monster gelijk, zoo waart
De moordende Pest uwe wijken rond,

En werpt, lijk de Herfst het dor geblaart',
Uw kindren talloos dood ten grond'!
Wee! o wee!
Mijn vadersteê! »

Maar nog eens redt Gommarus de stad die hem is toegewijd.

Zoo de Heer Vermeiren niet verplicht ware geweest van kortbondig te zijn, zouden wij hier geerne eene herinnering gelezen hebben aan de Liersche Furie (1595), wanneer Lier, door Karel de Héraugière, verrast, nog denzelfden dag, dank. zij den H. Gommarus, en dank zij der hulp van Mechelen en Antwerpen, ontzet werd.

Het einde der cantate is overheerlijk, en der christelijke gevoelens van de Lierenaren gansch weerdig.

« Gebed.

Gommarus, zie, wij knielen,
Met diep erkentlijk herte neer,
U dankend voor de gunsten, die weleer
Door U zoo mild, ons stad ten deele vielen!
O! blijf ons steeds welwillend van omhoog
Uw trouwe hoede en machtge voorspraak wijden,
Van ramp en rouw voortdurend ons bevrijden,
Opdat ook thans door U, voor aller oog,
Des Heeren macht, zijn goedheid blijken moog'!

Slotkoor.

Glorie zij God in den hoogen!
Glorie den Meester van hemel en aard'!
Wie is, als Hij, onze lofzangen waard?
Wierd niet Gommaar, op wiens wondren wij bogen,
Liefdrijk door Hem ons verleend tot patroon?
Heeft niet zijn gunst hem verzeld op zijn schreden,
Zichtbaar zijn hand hem geleid hier beneden,
Roemvol gekroond in der hemelen woon?

Glorie aan God! Lijk door beken en stroomen
't Water der bron naar de diepten zich spoedt,
Boomen en planten bevochtigt en voedt,
Zoo, door de hand zijner Heilgen en vromen,
Stort Hij, in lavenden, sterkenden vloed,
Zegening neer op des stervelings lot!
Glorie aan God!
Glorie aan God! »

De Heer Vermeiren, die reeds lieve verzen heeft uitgegeven, heeft ditmaal een klein meesterstuk voortgebracht. Ook wenschen wij hem van herte geluk, en wij hopen nog schoonere lauweren rond zijn hoofd te zien vlechten.

Het dichterlijk gevoel, waar de cantate van overvloeit, is prachtig getoonzet geweest door den Heer Th. Van Wassenhoven, wiens naam in de kunstenwereld sinds lang gekend is.

Hetgeen bij de enkele lezing, reeds zoo aangenaam en zoo bevallig is, wordt, door de tooverkracht van de muziek, iets bekoorlijks, ja soms, als eene hemelsche melodij! Welk leven b. v. in 't optimmeren der kapel! Wat zoetheid in de mirakelen van Gommarus! En wat statigheid in de rampen der jeugdige stad!

Het strekt Lier waarlijk tot eer, op hare openbare plaats, te midden van het handgeklap der begeesterde menigte, in zoo edele taal, en met zoo verrukkende akkoorden, aan haren beschermheilige hulde te hebben gebracht.

J. V. C.

Lier, 6 *October* 1890.

NOORDSCHE KERK UIT DE 13de EEUW.

TE Ladegaardsö bij Christiania, langs den over kant van den fjord of golf naar den naam dezer hoofdstad geheeten, bewondert men in het park van het koninklijk kasteel Oskarshal, een der zeldzame en merkwaardige specimens der oude katholieke kerken van Telemark.

Die kerk door onze nevenstaande plaat weergegeven dagteekent uit de 13de eeuw. Koning Oscar op reis in Hallingdal vond dit gebouw half in puinen in het dorpje Gol, en de gemeente te arm om het te herstellen en te onderhouden, verkocht het aan den vorst die het met zorg in zijn bovengenoemd park liet overbrengen, gelukkig dit juweel der oude kunst aan de vernieling te onttrekken.

Deze kerk rechthoekig en langvormig heeft in iederen gevel eenen kleinen vooruitspringenden portiek, waarboven eene even rechthoekige lijst loopt met een kruis er boven. Deze ingangen zijn door eene lage gaanderij verbonden waarvan de gesneden pilasters een eerste ver vooruitkomende dak onderschragen. Hooger is een tweede dak van denzelfden vorm doch van minderen vooruitsprong, verder volgen vijf andere verdiepen in vorm van spitszuil, en waarboven een torentje oprijst op zijne beurt bekroond met het gebruikelijk kruis en den traditioneelen haan.

Al deze daken zijn bedekt met dunne plankjes niet ongelijk aan vischschelpen, en gorgoelen, beeldwerk en ronde dakvenstertjes breken er schilderachtig de

eentonigheid van, en brengen zoo het hunne bij om aan het geheel een eigenaardig en oorspronkelijk karakter te geven dat onwillekeurig doet denken aan den grilligen bouwtrant der Siameesche pagoden.

B.

AZZOLINO. (1)

FRA ANTONIO.

Alpenreuzen ruig en grauw,
'k Groet u in het licht der Lente;
'k Groet u smeltend purperblauw
Van Gods wijde hemeltente.

'k Groet u, veld en weide en woud,
Badend in Gods zonnezegen;
Bloempjes, die uw knopje ontvouwt,
'k Groet u langs mijn wandelwegen.

---

(1) Azzolino was een roofridder, die, in 't begin der 13e eeuw, de steden van noorderlijk Italië afliep, moordend en plunderend op eene hemeltergende wijze. Dante zingt van hem (INFERNO, XII, 109 en 110) « *E quella fronte c'ha 'l pel cosi nero è Azzolino.* » « *En daar die kop, zie, met dat stekelig gitzwart haar, dat is Azzolino.* »

In 't jaar 1228 had hij *Verone* stormenderhand ingenomen, en er ijselijke gruweldaden gepleegd, vooral op vrouwen en kinderen. Dezelfde ramp zou welhaast het naburige *Padua* treffen. Doch de minderbroeder *Frâ Antonio*, die te Padua met het beste gevolg de Vaste gepredikt had, zou ook de stad bevrijden tegen Azzolino. Hij trok naar Verone en trof er Azzolino aan. Deze wierd, op 't woord van den Heilige Gods, zoo zoet als een lam, smeekte om vergiffenis en beloofde aan zijne strooptochten een einde te stellen.

De koor zingt in naam van Azzolino's soldaten; enkel in den slotkoor zingen Paduanen, die van verre Frâ Antonio tot Verone volgden.

Het dichterlijk gemoed, waarmede de H. Antonius begaafd was, moge het lentelied wettigen, dat hij zingt hier, in 't begin. — In het danklied, dat hij na Azzolino's bekeering aanheft, wierd, volgens zijne eigene gewoonte, de H. Schrift te pas gebracht, namelijk hier : Ps. CVI. « *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur* » (v. 6). « *Et statuit procellam in auram* » (v. 29)

Nachtegaaltje, ik zong een lied
Met u mede, op blijden tone,
Ach, en klonk zoo droef daar niet
't Jammerklagen van Verone!

SOLDATEN. (*Koor.*)

Laat nu voor spelende maagd en kind
De Lente bloemekens kleuren
Rijkgetint :
Wij, we verven ze dood
In 't rood!
Binnen Verone blijft kind en maagd
In 't enge celleken treuren
Onbeklaagd,
Wee! we dorsten verwoed
Naar bloed!
Azzolino voert ons aan :
Hel noch hemel kan weerstaan!

VLUCHTENDE KINDEREN.

Heer, erberm u;
Heer, ontferm u;
Hoor ons weeklacht en geween :
Arme weezen,
't Hert vol vreezen,
Spoeden wij ter vlucht, alleen!
Heer, verlicht ons,
Heere, richt ons,
Ach, we weten niet waarheen.

SOLDATEN. (*Koor.*)

Nachtegaaltjes! ei! niet kweelen :
't Liedje van uw jammerkelen
Zal ons meesters oor vervelen!
Juicht en huppelt, gezwind van voet,
Zingt Verone uwen laatsten groet,
Eer ge stort en verstikt in 't bloed.

FRA ANTONIO.

Wilde gieren, af den klauw! —
Dat geen vrees uw hert benauw',
Lieve kleinen : voor hun woede
Schuilt ge veilig in Gods hoede;
God bewaakt u langs uw baan....

AZZOLINO.

Sa! mannen, hoe? Hier weiflend staan!
o Schande!.. Neen, geen mensch zal hooren
Dat ooit een grauwrok kaalgeschoren
Mocht ongedeerd mijn wegen storen,
En strijken ging met mijnen buit!
Mijn dolk!... Vooruit!

FRA ANTONIO.

o Vijand Gods, gij blindverwoede,
Hoelang nog baadt ge in christen bloede;
Hoelang nog zaait ge, alom door 't land,
Ellende en dood, uit vloekbre hand?
Gods wraak breekt los op u van boven :
Zijn schicht zal u den schedel kloven!

EENIGE SOLDATEN. (*Halve koor.*)

Wee!... Azzolino schrikt :
Hij blikt
Omhoog
Met strakgespannen oog!
Op 't bleek gezicht
Weerkaatst een tooverlicht!
Hij beeft! Wee, van zijn blauwe lippen
Staat ziel en leven weg te glippen!

SOLDATEN. (*Volle koor.*)

Weg! weg, den sluwen tooveraar,
Die dreigt met God en doodsgevaar!
Wij houden met zijn preêk den spot :
Heer Azzolino is ons God.

Aan hem het land!
Aan hem het volk!
Aan hem ons hand!
Aan hem ons dolk!
En schande, schande en dood
Aan wie hem weerstand bood!

AZZOLINO.

Mannen, staat!... Den dolk ter scheede!...
Azzolino smeekt om vrede :
Smeekt met hem den grooten God!...
'k Sta den helkolk in te zinken;
Ziet, o ziet het aanzicht blinken
Van den man, dien gij bespot!

ENGELEN.

Heer, erberm u;
Heer, ontferm u;
Laat den zondaar niet alleen!
Reik uw hand hem,
Hoû ten pand hem
Frâ Antonio's gebeên.
Heer, verlicht hem;
Heere, richt hem;
Laat hem rouwvol nader treên!

AZZOLINO.

Vader, help mij; wees genadig!
Ik beken het : 'k heb misdadig
Mijnen Heer en God getergd.
'k Val ootmoedig u te voete :
Spreek, en 'k geef in rouw en boete
Wat Gods recht en eere vergt.

ENGELEN.

Heer, verlicht hem;
Heere, richt hem;
Laat hem rouwvol nader treên.

AZZOLINO.

Neem tot pand mijn' riem en degen,
Die 'k bemorst heb allerwegen
Met onschuldig menschenbloed.
Neem, en mocht de hand des Heeren
Van mijn hoofd den bliksem keeren,
Dien ik tartte dolverwoed.

FRA ANTONIO.

In ellende en bangen nood
Hebben wij tot God gebeden :
God laat ons, uit grat en dood,
Weer in 't blijde zonlicht treden.

Door het bruisend stormgewoel
Heeft des Heeren stem geklonken,
En het westerwindje zoel
Streelt de bloem van dauwvocht dronken.

Nachtegaaltje, klinke ons lied
God ter eer, op blijden tone!
't Klinke, en zwijge in eeuwen niet
Van Gods glorie in Verone!

PADUANEN. *(Slotkoor.)*

Verheft in 't hoogst der locht
Gods goedheid zonder gronden :
God heeft zijn volk bezocht,
God heeft zijn' man gezonden.

Licht en liefde omkranst zijn hoofd;
Heul en troost ontvloeit zijn palmen :
Heil! Antonio geloofd!
Zingt hem lof en eerepsalmen!

Padua bloeit voort in vrede,
Van ellende en nood bevrijd :
Blijve in dank ons trouwe stede
Aan Antonio gewijd!

Juni, 1890. EUG. DE LEPELEER.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Beknopt etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, door J. VERCOULLIE, professor in de Nederlandsche philologie te Gent. — Gent, J. Vuylsteke. Prijs fr. 4.00.

Het is met een waar genoegen dat wij dit werk aanbevelen, immers is het een merkwaardig gewrocht en zijn verschijnen levert het bewijs van eene ware taalkundige hergeboorte in Vlaamsch België. Overigens is het door de Koninklijke Academie van België bekroond met een « prijs De Keyn ».

Tot hiertoe bezat men geen etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal, en om den oorsprong en den wortel onzer woorden op te sporen, was men verplicht zijnen toevlucht te nemen tot Duitsche en Engelsche werken waarin soms een plaatseken bespaard was voor ons Nederlandsch

Natuurlijk was dat een geringe bate, en nochtans moest de vooruitgang die de Germaansche taalvorsching sedert Grimm verwezenlijkt had in juistheid en zekerheid, ook ten onzent benuttigd worden. De heer Vercoullie heeft de onderneming beproefd, hij heeft de bestaande leemte aangevuld en wel op zulke wijze dat zijn boek klassiek zal blijven en moeilijk overtroffen worden.

Eerst een woord uitleg hoe de schrijver zijne taak opgevat heeft om zoo te toonen welke diepe kennis hij bezit van zijn onderwerp en om zijne wijze van bewerking te doen kennen.

Hij geeft gansch den woordenschat der taal. Trouwens, zich bepalen bij de woorden van Germaanschen oorsprong alleen ware in vele gevallen het den gebruiker bezwaarlijk maken, daar hij niet altijd weet tot welke familie het te zoeken woord te huis behoort. Het woordenboek bevat dus : 1° al de woorden die echt Nederlandsch zijn; 2° de vreemde woorden die naar het Nederlandsch taaleigen vervormd zijn ; 3° de vreemde woorden waarvan de oorsprong niet duidelijk te herkennen is; 4° zulke woorden die om een of ander reden meldenswaardig zijn, als sommige verouderde woorden, dialectwoorden en woorden van den internationalen taalschat.

Deze bouwstoffen zijn gerangschikt met eene zekerheid van stelsel en eene uitgebreidheid van kennis welke wij waarlijk niet

genoeg kunnen prijzen. Men moet zulke werken op touw gehad hebben om te kunnen beseffen wat al opzoekingen zij kosten, welk geduld, welke zorg en welken geest van critiek en helder oordeel zij vergen.

Het plan van elk artikel is eenvoudig en duidelijk. Van de Germaansche woorden geeft de schrijver eerst den middeleeuwschen vorm, hij klimt verder op tot de oude dialecten zooals het Angel-Saksisch, het Oud-Hoogduitsch en de Noordsche talen met hunne verwanten en hunne vertakkingen. Behoort het woord tot den Indo-Europeeschen groep, hij geeft de woorden der klassieke talen, ook soms die van het Sanscritsch als zijnde het oudste lid van den familiestam.

Bij middel van klare verkortingen en zonder nutteloos vertoon van belezenheid en geleerdheid, is dat alles bescheiden en duidelijk uitgewerkt. Overal ontwaart men eene overvloedige en zekere wetenschap, die zich geleidelijk voordoet en bijgevolg gemakkelijk overgaat in den geest van den lezer.

Voor de ontleende woorden vergenoegt zich de schrijver niet met het vreemd woord te vermelden dat in onze taal binnengevoerd is, hij geeft er de onmiddellijke en middellijke afleiding van, en hier ook, op dit afwisselend en veranderlijk terrein, vinden wij, even als vroeger, dezelfde grondige en persoonlijke bekendheid met het behandelde onderwerp.

Het past hier niet de stellingen van M. Vercoullie te bespreken, zeggen wij slechts dat hij in het algemeen in de twijfelachtige gevallen de waarschijnlijkste oplossing geeft, en voor wat de nieuwe verklaringen en ophelderingen betreft, dat hij bijna altijd den spijker op het hoofd treft in zijne streng beredeneerde gissingen. Kortom, steeds zal er rekening hoeven gehouden te worden van de denkwijze van dezen geleerde, die in den grond met zijn vak volkomen bekend is.

In zijne voorrede zegt hij ook dat hij bij zijn werk woordenlijsten zou willen voegen hebben die om zoo te zeggen de woordvorschende inventaris zouden geweest zijn van onze taal. Dit ware van het hoogste belang geweest zoowel voor de taalkunde als voor de geschiedenis der beschaving, doch ongelukkig hebben de voorwaarden der uitgave het onmogelijk gemaakt. Hopen wij welhaast een tweede druk noodzakelijk te zien worden, waaraan de schrijver dan die gewenschte volledigingzou brengen, alsmede eene lijst der Grieksche, Latijnsche, Fransche, Engelsche, Duitsche woorden welke er in voorkomen, en voorts eene lijst van Fransche woorden aan de Germaansche talen ontleend.

In afwachting, wenschen wij eindelijk aan de studie van M. Vercoullie het beste gelukken, want zij is er volkomen waardig van

Gent. L.

Laag gezonken, schets uit het Gentsche volksleven, is een novelletje van Emiel De Beule dat waarlijk eer doet aan zijn jeugdigen schrijver.

Het is de geschiedenis van twee zusters waarvan de eene, met eenen deftigen werkman gehuwd, gelukkig is, terwijl de andere, in het levensbootje gestapt met eenen dronkaard tot diet verlaagd, zedelijke en stoffelijke ellende te verduren heeft. Eindelijk toch komt de verdwaalde op het goede spoor terug.

Om der wille der moraliteit, der belangstelling en der voldoening van den lezer had ik liever gezien dat Lina haren echtgenoot tot betere gevoelens bracht door haar engelachtig geduld, in plaats dat die omkeer schielijk en zonder voorbereiding gebeurt door eenen *deus ex machina*, hier vertegenwoordigd door eene zware ziekte.

M. De Beule verhaalt aantrekkelijk, hij heeft een lossen en vloeienden stijl; er steken gang en leven in zijne manier van verhalen en zijne taal is in het algemeen zeer zuiver. Wij bestatigen met genoegen dat hij op korten tijd uiterst grooten voortgang gemaakt heeft onder alle opzichten.

Wat den schrijver inzonderheid hier kenmerkt is zijn opmerkzaamheidsgeest : hij ziet de minste bijzonderheden, hij schetst naar de waarheid en de wezenlijkheid, en geeft alles bescheiden en in eenige vluchtige trekken naar de natuur terug. Hij is een ware en verdienstelijke realist in den goeden zin des woords.

Nu dat het lezend publiek tot overbezadiging toe overstelpt geweest is met novellen en verhalen van allen aard, hoeft de novellenschrijver de doorgaansche alledaagschheid van het onderwerp te vergoeden door eene levendige en snedige voorstelling, door iets puntigs en treffends in het inkleeden.

Beproeft de schrijver zijne krachten aan geene verhalen van langeren adem waar de gewone verhaalkunst nog op zijne plaats is, hij moest dien nieuwen weg trachten in te slaan. Een novelletje heeft maar reden van bestaan voorzooveel het beantwoordt aan de hooger vermelde voorwaarden en het tintelt van geest.

M. De Beule bezit den besten aanleg en met studie en volharding zal hij het ver brengen.

K. Vl, Academie. — Zitting van 22 Oct. : Vergadering van commissiën, bespreking en regeling van nieuwe uitgaven en van huishoudelijke kwestiën.

Aan **Rond den Heerd.** Stout gesproken is half gevochten; **ja,** als men zeker van zijn feit is, anders valt de steen loodrecht weer Ons bestrijdende over het artikel *Eene betreurlijke benoeming* bevestigt het Brugsche tijdschrift stout en boud dat M. Obrie niet vermeld staat in de laatste uitgave van het *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkunde.* Ik heb

mij de moeite getroost eens die bevestiging van bij te onderzoeken, en zie, ik vind den naam Obrie met eene geheele lijst werken op blz. 564 van gezegd Biographisch woordenboek !!! Voorzichtigheid past aan iedereen, niet waar?

Davidsfonds. — Op 10 November, om 5 uren, in de groote zaal van den St. Jozefskring, prijsuitreiking aan de bekroonde leerlingen in de Vlaamsche prijskampen van het Gentsche Davidsfonds. Kindertooneelen, declamatiën, zang en voordracht van Mgr Rutten over de maatschappelijke zaak; de plechtigheid zal opgeluisterd worden met de tegenwoordigheid van Zijne Hoogwaardigheid Mgr Stillemans, bisschop van Gent. De leden van het Davidsfonds hebben vrijen toegang doch voor de voorbehoudene plaatsen wordt fr. 1,00 geeischt. Men verwacht grooten toeloop.

— Men heeft te Bombay een prachtig geenlumineerd handschrift gevonden van Dante's Divina comedia.

— De klas der schoone kunsten der Belgische Academie hield zondag 26. Oct. ll. hare jaarlijksche plechtige zitting.

Redevoering van Mr Schadde voorgelezen door Mr Hymans : Quelques considérations sur l'enseignement donné aux artistes au point de vue de leur profession. De redenaar wijst op het verkeerde van het tegenwoordig onderwijs dat de practische kanten van de bedrijven te veel over het hoofd ziet, om zich slechts, in bouwkunde en andere vakken, met het ideale en het speculatieve der kunst bezig te houden.

Uitvoering der cantate *Sinaï* van Paul Lebrun uit Gent, bekroond met den 2den prijs in den prijskamp van Rome. Het kenmerkende van dit muzikaal gewrocht is de rijkheid der orchestratie.

Verders werden de laureaten in den prijskamp van bouwkunde bekroond : 1° A. Verhelle uit Brugge; 2° A. Kockerols uit Antwerpen ; 3° en 4° eervolle meldingen aan Vereecken uit Antwerpen en Marcq uit Brussel. Mr Hoffman werd bekroond voor een ontwerp van diploma.

— Het comiteit tot onderstand der slachtoffers van de ramp aan den Kattendijkdok te Antwerpen, zendt ons het verslag zijner werkingen gedrukt bij Kockx aldaar. Fr. 803942,27 hebben de giften bedragen en zijn gebruikt voor schadeloosstellingen, verleenen voor renten, besteden van weezen, afleveren van spaarboekjes. enz.

— M. Keymeulen uit Antwerpen, leidde onlangs ons Vlaamsch binnen in *La Revue des deux mondes* en schreef er eene studie in over Ledeganck, Th. Van Ryswyck en Jan Van Beers. Ten slotte vroeg hij zich af indien onze taal zich wel staande zou kunnen houden te midden der overwegende volkeren waartusschen wij leven. Ja, indien onze letterkunde belangrijk genoeg blijft, doch daarvoor moet de jeugd werken en studeeren en hoeven de

Vlamingen meer belang te stellen in de geestesgewrochten van hunne schrijvers en dichters.

Verkiezingen. — Het land door is het eene victorie geweest voor de katholieke partij, doch buiten Antwerpen is het Vlaamsch in het algemeen nergens de *platform* geweest van den gemeentelijken strijd. Overal is het ongelukkig onaangeroerd en onbesproken op den achtergrond verstoken gebleven. De *Meeting* beloofde, zooals het vroeger was onder zijn bestuur, onze moedertaal, die thans op het stadhuis als eene asschepoester verstooten wordt, weder op het gemeentepaleis in eer te herstellen, doch te vergeefs, en de zoogezegde vlaamschgezinde geuzen onder den hiel van *La Ruche wallonne* geknield, moesten zelfs de voorloopige candidatuur van Pol de Mont over boord werpen. Om hunne antivlaamschgezindheid te bekleuren wreven zij den Vlaamschen dichter zijne wispelturige onstandvastigheid aan; zij dolven de oude koeien uit den gracht : zij verweten hem zijne medewerking aan de betooging ter eere van Coremans, en haalden zijne verzen aan van *in illo tempore*:

Wat Waalsch is, dat vertreden wij ;
Wat Geus is, dat verschoppen wij.

Mr V. C., de Antwerpsche briefwisselaar van *La Chronique*, trachte hem zelfs bespottelijk te maken en spraak onder vorm van drukfeil van zijn *Losse Scheeten*. (Losse Schetsen).

De Mont was opzettelijk van Borgerhout naar de Scheldestad komen wonen om als gemeenteraadslid de trappen van het stadhuis te beklimmen. Wij betreuren zijne karakterloosheid want het was zijn plicht den strijd voltehouden en te toonen dat hij een man was uit één stuk. Hetzelfde geldt voor de plooibaarheid van den *bouillant Achille*, Janneken Van Rijswijck, die met de meeste bereidwilligheid der wereld de candidatuur van den dichter van *Idyllen, Fladderende Vlinders* enz., waarvan hij peter was, in het water laten vallen heeft. Desinit in piscem.

Nu was het oogenblik daar voor Pol de Mont de voorschriften werkstellig te maken van zijn gedicht *Houdt u fier*.

Geen bespotter kan u schelen
Zet den dommen schreeuwer stom
en, stond 't mes op uwe kelen,
Houdt u recht, en ziet niet om!

De Lamartine (Alphonse de Prat † 1869). Op Zondag 19 October en volgende dagen is te Macon zijne geboortestad, het eeuwfeest gevierd van den dichter van *Méditations*. In 1878 was hem reeds aldaar een standbeeld opgericht.

De feestelijkheid gebeurde met bijzonderen luister; de heer Minister van Openbaar Onderwijs, Jules Simon en anderen spraken redevoeringen uit, kronen en bloemtuilen werden nedergelegd,

gedichten werden afgelezen en Mgr Perraud hield onder den plechtigen lijkdienst tot lavenis zijner ziel gedaan, eene merkwaardige lijkrede.

Niettegenstaande eenige misslagen is De Lamartine toch altijd aan de Kerk getrouw gebleven geweest.

† Den 21 October laatst is te Gent overleden in den ouderdom van 74 jaar **Virginie De Hoon**, weduwe van dichter Karel Ledeganck, schoonzuster van wijlen Dr Hoogleeraar Heremans en dochter van Joos Frans De Hoon, in leven dokter, burgemeester, vrederechter, schoolopziener en letterkundige te Caprijk. Zij was de moeder van den heer Ledeganck, gewezen onder-gouverneur van den Congostaat en thans algemeen consul en zaakgelastigde bij de republieken van Venezuela, Colombië en den Equator.

† **H. J. Flemmich**, een vriend en bewonderaar onzer Vlaamsche dichters waarvan hij vele werken in het Duitsch vertaalde, zooals dichtstukken van De Mont en De Geyter. Hij stierf te Freiburg.

† **Charles Verlat**, bestuurder der Koninklijke Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen, 66 jaar. Hij was leerling van De Keyser en heeft met welgelukken meest al de genres der schilderkunst beoefend.

Een tijd lang was hij bestuurder der Schilderschool van Weimar.

† **Kardinaal Hergenrœther**, een der lichten van het katholieke Duitschland, stierf op 5 October ll. op het kasteel van Mehreran in Tyrol.

Hij was een ieverige medewerker aan het *Kirchen-lexicon* van Welze en Welte, hij schreef *Photius*, *Anti-Janus*, doch maakte zich inzonderheid wereldberoemd door zijn meesterwerk over de Kerkgeschiedenis.

† **De eerw. heer Theofiel Van Bogaert**, gewezen professor van Rhetorika in het college van Geeraardsbergen en laatst bestierder van het klooster te Buggenhout. Hij was slechts 39 jaar oud.

Den letterkundigen geest die als een familietrek de eerw. heeren Van Bogaert kenmerkt bezat hij ten volle. Vol belangstelling voor onze letteren was hij een verlichte waardeerder onzer letterkunde en een der beste leeraars in het vak. Heeft hij weinig voor het publiek geschreven, het ontbrak hem geenszins aan bevoegdheid, het lag alleen aan zijne overdreven schuchtere zedigheid.

Vijfde jaargang. 1890. December Nr 12.

ENCYCLOPAEDIE

WOORDENBOEK VOOR KENNIS EN KUNST.

AARDRIJKSKUNDE, GESCHIEDENIS, LETTERKUNDE, WISKUNDE, NATUUR-WETENSCHAPPEN, GENEESKUNDE, ENZ.

NAAR DE NIEUWSTE BRONNEN BEWERKT.

Met goed vertrouwen vestigen wij de aandacht van het publiek op de uitgave van de nieuwe **ENCYCLOPAEDIE, Woordenboek voor Kennis en Kunst.**

Zeker bestaan er reeds vele dergelijke werken; maar zij zijn òf zóó beknopt, dat zij slechts als woordenlijst of als tolk voor kunstwoorden dienst doen, òf zij zijn op zóó breede schaal aangelegd, dat zij door den hoogen prijs slechts voor weinigen verkrijgbaar zijn. Een woordenboek, dat, alleszins volledig, in iedere richting van wetenschap of kunst op de hoogte des tijds is, zoodat het in aller behoeften voorziet, en dat toch zoo goedkoop is, dat ieder het zich kan aanschaffen, ontbrak tot dusverre. Dit Woordenboek zal onderwijzers, leeraars en studeerenden, ambtenaren, handelaars en fabrikanten, journalisten, dagbladlezers en ieder, die zichzelf ontwikkelen of zijne lectuur geheel genieten wil, een trouwe hulp wezen en hen niet teleurstellen.

Dit doel is door twee middelen bereikt: 1° door de typographische uitvoering; verbazend veel is er in eene kleine ruimte vervat, en de scherpe letter is nochtans gemakkelijk leesbaar; 2° door de inrichting van den stijl. Er is aanhoudend gestreefd naar eenvoud, getracht om in korte, duidelijke zinnen veel te zeggen, alleen de hoofdzaken, het noodige, is uitgekozen, en hierdoor is 't mogelijk geworden, in één — gemakkelijk te hanteeren — boekdeel ongeveer hetzelfde te vermelden, wat bijv. in twee — zwaar op de hand wegende — banden van *Brockhaus Conversations-Lexikon* staat. Inderdaad geeft dit Woordenboek meer dan bijv. *Chamber's Encyclopaedia* of *Otto Spamer's Lexikon.*

Er is daarenboven op eigenaardige wijze gezorgd, dit Woordenboek ook in anderen zin bruikbaar voor *iedereen* te maken. De redactie heeft zich de rol opgelegd van alleen een getrouw en onpartijdig verslaggever te zijn van hetgeen er is *gezegd*, *geschreven* en *gedaan*, maar zich niet aangematigd 't eindoordeel: *zoo is 't.* Noch op politiek, noch op godsdienstig, noch op letterkundig of kunstgebied kan zich iemand, welke richting hij ook zij toegedaan, ergeren. Uit hetzelfde beginsel is 't private leven doorgaans onaangeroerd gelaten, alleen dan besproken, als 't tot verklaring van 't openbaar leven onvermijdelijk was.

Deze **ENCYCLOPAEDIE, Woordenboek voor Kennis en Kunst enz.**, wordt gedrukt op goed papier met nieuwe letter.

Het geheele werk wordt geraamd op 60 afleveringen, ieder van zes vel druks, voor 55 centiem per aflev., òf in 10 ingenaaide deelen voor frs. 3. ieder - òf in 10 keurig gebonden deelen, ieder 36 vel druks of 576 pagina's bevattende, voor frs. 4. — per deel. In geen geval wordt den Inteekenaren voor 't geheele werk meer in rekening gebracht.

Deze ongeëvenaard lage prijs is alleen gegrond op een reusachtig debiet en de Uitgever vertrouwt dan ook dat ieder, die op eenige ontwikkeling aanspraak maakt, deze nationale onderneming door zijne inteekening zal steunen.

December 1890.

De afschaffing der Normaalscholen voor het middelbaar hooger onderwijs.

LANG reeds duurt de twist omtrent het aanwerven der leeraars van het middelbaar onderwijs, en de wijze op de welke men het best jongelieden tot het leeraarsambt moet voorbereiden. De Staat moet zijne eigene normaalscholen bezitten, beweert men langs den eenen kant, en het is slechts in zulke bijzondere gestichten dat men goede leeraars kan vormen; zelfs wordt er staande gehouden dat men de leeraars der Athenæa uitsluitelijk onder de gediplomeerde normalisten zou behooren te kiezen. Anderen, niet min bevoegd, zijn van meening dat een normaal onderwijs heel voordeelig in de Fakulteiten van wijsbegeerte en letteren gegeven kan worden (1), en dat het bestaan van normaalscholen niet alleen als overtollig maar zelfs als noodlottig voor het onderwijs aanzien moet worden.

Gelijk het hier ten lande maar al te dikwijls gebeurt, is het in zake van afschaffing der normaalscholen wederom veel meer de partijgeest dan het paedagogisch belang, die onze tegenstrevers doet protest aanteekenen.

Doch te midden van dat geschreeuw en dier factice opgewondenheid van wege het liberalisme, blijft de grond der zaak onaangeroerd. De pleidooien ten voordeele der afschaffing, en de vlugschriften door meer dan een

(1) Ons schrijven raakt slechts de taal- en geschiedkundige studiën : ik acht mij niet gerechtigd over het onderwijs der wis- en natuurkundige wetenschappen te oordeelen.

hoogleeraar in 't licht gegeven om op wetenschappelijk gebied de noodzakelijkheid dier afschaffing te bewijzen, blijven onbeantwoord.

De woorden van den Parijschen hoogleeraar Michel Bréal : « *l'Ecole normale de Liége est ce que j'ai vu de mieux en Belgique* » (1) werden tot oververzadiging toe herhaald, zonder dat de vraag gesteld werd of deze *mieux* volstrekt was en niet vatbaar voor verbetering. Men verzuimt ook insgelijks de lezers het volledig gedacht van den Franschen geleerde te doen kennen, en waarbij het bestaan dezer school te aanzien is als « *une des causes de l'affaiblissement des facultés des lettres* ». In dithyrambischen stijl wordt de Luiksche school opgehemeld; ontelbaar zijn de geleerden welke er gevormd zijn, geen onderwijs was volmaakter, enz. enz. Schrijvelaars vallen zelfs in het grappige en drukken volzinnen welke ik volledig wil aanhalen om als geen uitvinder bij de geletterde lezers verdacht te worden : « *Cet institut pouvait seul caractériser en Belgique* « *l'enseignement des hautes études tel qu'il est établi* « *à l'étranger dans des établissements spéciaux, quelque* « *chose comme le* **Collège de France** *qui a rendu de* « *si éminents services à l'étude désintéressée et à l'hu-* « *manité.* » (2)

Collège de France! en dat komt voor in een dagblad dat aanspraak wil maken op geleerdheid!

Le Collège de France, gesticht door François I en opvolgenlijk genoemd *Le collège des trois langues* en *Le Collège royal*, heeft immers geen gemeens met gelijk welke normaalschool; de geijkte uitdrukking in Frankrijk luidt : « Dans l'Université on enseigne la science faite, au Collège de France la science qui se fait », dus de hoogere en nog speculatieve en tastende wetenschap en geenszins het mecaniek der leeraarsvorming (3).

(1) M. Bréal. *Excursions pédagogiques*, bl. 179.
(2) Correspondance de Liége in : *Flandre libérale*, 19 Sept. 1890.
(3) L'école normale de Paris den 30 Oct. 1794 door Lakanal gesticht, in 1808 heringericht, in 1826 afgeschaft en in 1830 wederom

Laat ons hopen dat het nummer van dat blad te Parijs nooit aanlande, want welke netelige teleurstelling zou het voor een Fransch geleerde zijn moest hij eens naar Luik overkomen om met eigen oogen het Belgisch *Petit Collège de France* te kunnen aanschouwen.

« *Nos deux universités officielles décapitées* (wonder dat ze nog leven) *et l'enseignement de l'Etat ridiculisé aux yeux de l'Europe savante toute entière* (1) (welk geluk dat het heel de wereld niet is!) » « *Eene nieuwe euveldaad van wege de regeering tegen het openbaar onderwijs* (2) ». « *De regeering vervolgt het nationaal onderwijs met haren onverzoenlijken haat... De geschiedenis zal streng over onze meesters oordeelen.* » (3)

« *C'en est fait,* » roept men uit — och arme! « *L'École normale des Humanités de Liége a vécu. Cette école faisait honneur à l'enseignement public belge :* c'était assez pour la condamner à disparaître (4). Men vraagt zich af of die dagbladschrijvers aan hun eigene woorden wel het minste geloof hechten! Zou men niet denken dat er in de laatste aanhaling sprake is van de Fransche omwentelaars der vorige eeuw? Maar neen, men bedoelt dien ongelukkigen minister De Volder, welken men beschuldigt, uit haat tegen zijn vaderland, alles te doen verdwijnen wat aan het land

---

in het leven geroepen, maakt deel van hetgeen men noemt l'Université. L'Université bevat geheel het lager, middelbaar en hooger onderwijs; la Sorbonne is de faculteit van wijsbegeerte en letteren te Parijs. Dezelfde verwarring bestaat hieromtrent als met *L'Institut* en *l'Académie française; l'Institut* dat de verzameling is van al de geleerde en letterkundige areopagen, is samengesteld uit 1° l'Académie française met hare 40 onsterfelijken en gesticht door Richelieu, 2° l'Académie des inscriptions et belles lettres, 3° l'Académie des sciences morales et politiques, 4° l'Académie des sciences, 5° l'Académie des beaux-arts.

(1) Aangehaald en besproken door het *Journal de Bruxelles,* 11 October 1890.

(2) *Flandre libérale,* 20 October.

(3) *Flandre libérale,* 30 Sept. Cf. 1 en 27 Sept. nrs waarin de artikelen der *Etoile belge* overgenomen werden.

(4) *La Meuse,* 22 Oct. 1890.

tot eer kan strekken. De wereldberoemde Thonissen werd wel eens *minister der openbare onwetendheid* genoemd, Minister De Volder moet niet verwonderd zijn nu ook van hoog verraad beticht te worden. Gelukkig weet toch ieder die zich door partijgeest niet laat beheerschen dat het streven van den heer Thonissen gelijk dat van den heer De Volder, altijd geweest is de vrijheid van iederen burger te handhaven en de volksdenkwijze in niets te krenken. Beiden hebben veel bijgedragen tot het heropbeuren van het onderwijs en tot den bloei en de verspreiding der wetenschappen.

Doch genoeg over dit holklinkend gezwets en die onvaderlandsche plichtige partijdrijverij; onderzoeken wij thans de zaak onder paedagogisch en wetenschappelijk opzicht.

Men weet welken grooten vooruitgang het middelbaar en het hooger onderwijs gedaan hebben van de jaren 1815 tot 1830. De normaalscholen waren onbekend en de toekomstige leeraars werden op de hoogescholen gevormd. Reeds sedert 1820 hadden drie professors aan de Luiksche hoogeschool paedagogische leergangen geopend, en hun voorbeeld werd in 1823 door den beroemden Bekker te Leuven gevolgd. Een koninklijk besluit van 10 September 1827 erkende de noodzakelijkheid dit onderwijs aan al de hoogescholen in te voeren (1).

De omwenteling was hoogst noodlottig aan het onderwijs en het duurde jaren eer het weder ten volle herleefde. Tot in 1850 (wet van 10 Juni) was men zelf niet verplicht een diploma te bezitten om als leeraar bij een athenæum of een college aangesteld te kunnen worden.

Men leefde onder Franschen invloed, men wilde

(1) Dit besluit werd alleen te Luik en te Leuven uitgevoerd. — Cf. *État de l'instruction moyenne en Belgique*. 1830-1842. *Rapport*. Bruxelles, 1843, p. XI.

in alles Frankrijk naäpen en met het verledene volop afbreken. Te Parijs bestond eene *École normale*, was het dan geene schande zoo iets in België niet te bezitten?

Ook werd in een wetsontwerp van 20 September 1830 door Ph. Lebroussart het stichten eener normaalschool reeds vooruitgezet.

Door koninklijk besluit van 3 November 1847 werd bij de Gentsche Fakulteit van wetenschappen en bij de Luiksche Fakulteit van wijsbegeerte een normaal onderwijs eindelijk ingericht. Men kon de leergangen van Luik slechts volgen na het diploma van candidaat bekomen te hebben; bij het eindexamen verkreeg men het diploma van *Professeur agrégé de l'enseignement moyen*.

Het bestaan van dit normaal onderwijs te Luik, ingericht in 1848 (*cours de l'enseignement normal : cours théoriques, cours pratiques)* werd voorloopig bekrachtigd door het koninklijk besluit van 16 April 1851. Het bleef op het programma ingeschreven tot het einde van het academisch jaar 1851-1852.

De wet van 10 Juni 1850 had (art. 10 en 37) den graad van *Professeur agrégé* door het besluit van 1847 ingesteld, wettelijk erkend, en aan de Regeering was niet de plicht opgelegd, maar het recht gegeven normaalscholen te stichten (art. 38).

Krachtens deze bepalingen werd door K. Besluit van 1 September 1852, eene normaalschool voor de Humaniora (met internaat) te Luik opgericht; en door een besluit van 2 September werd eene afdeeling voor de wetenschappen geecht aan de school voor burgerlijke ingenieurs te Gent. Hier bestond het internaat niet; de normalisten moesten slechts den *regel* der voorbereidende school naleven.

Aldus bestond er te Luik sedert 1852 nevens de Fakulteit van wijsbegeerte eene bijzondere school met eigene inrichting, eigen examen en heel en al van de Fakulteit onafhankelijk. Alleenlijk waren de meeste professors der Fakulteit tevens leeraars in de normaalschool.

Deze nieuwe inrichting werd door menig konink-

lijk besluit gewijzigd (1), totdat door het besluit van 5 Maart 1884, Minister Van Humbeeck de school heel en al hervormde, maar het internaat werd behouden.

Sedert dien was de school in vier afdeelingen verdeeld : die voor klassieke, Fransche of Germaansche taalkunde, en die voor aardrijkskunde en geschiedenis. Deze herinrichting was een natuurlijk gevolg van de wet van 15 Juni 1881.

Terzelfder tijd (besluit van 5 Maart 1884) stelde men te Gent eene Vlaamsche normaalschool in voor aardrijkskunde, geschiedenis en Germaansche taalkunde, (zonder internaat) om in staat te zijn de wet van 15 Juni 1883 over het Vlaamsch in het middelbaar onderwijs uit te kunnen voeren.

Krachtens art. 10 der wet van 1850 kon men leeraar genoemd worden 't zij met een diploma van doctor, 't zij met een diploma van *Professeur agrégé*. Van Humbeeck's wet van 15 Juni 1881 eischte het bezit van een diploma van *Professeur agrégé*, doch die wet werd nooit ernstig toegepast, want door het oprichten van vele nieuwe athenæa ontbrak het aan leeraars en de eerste de beste werd zonder diploma aangesteld. Het feit is algemeen bekend doch de liberale couranten van dien tijd hebben dan gesproken noch van *décapitation* noch van wat anders ook ; zij hebben.... doodeenvoudig... alles verzwegen. De wet-Woeste van 6 Februari 1887 kwam tot het aanwervingsstelsel der wet van 1850 terug.

Sedert 1852 bezat men dus twee leergestichten : eene school en eene Fakulteit. Het een leefde nevens het ander : men leerde Latijn en Grieksch in het een, en men leerde Latijn en Grieksch in het ander. Vele hoogleeraars gaven lessen in het een en ook in het

(1) Alzoo : K. Besl. van 26 Juli 1856, 9 Juni 1861, 28 September 1865, 10 Juni 1874, 17 April 1877. — De volgende K. besluiten betreffen de school van Gent : 10 Juni 1861, 29 September 1865, 6 Juni 1868, 17 April 1877, 5 Maart 1884, 9 November 1884, (inrichting der afdeeling van wiskundige en physieke wetenschappen, en afdeeling van natuurkundige wetenschappen,)

ander. Maar men had toch twee gestichten onafhankelijk het een van het ander en beide met eigene en bijzondere inrichting.

Daargelaten het tijdperk van 1881-1887, kon men op twee wijzen eene benoeming in een athenæum bekomen. Men meldde zich eerst aan in de *Rue St-Gilles* te Luik : werd men daar aangenomen, zoo bekwam men eene studiebeurs en na vier jaar kreeg men het diploma van Professeur agrégé. Had men het ongeluk in de *Rue St Gilles* verstooten te worden, omdat men bijvoorbeeld een punt te weinig in 't Latijn verdiend had, dan ging men, — vijf minuten verder — naar de Hoogeschool — *Universis disciplinis*, — in den tijd met een diploma van *gradué*, later zonder welk papiertje ook. Eene studiebeurs was er moeielijker te bekomen, maar soms kon men toch aan het betalen van het schoolgeld ontsnappen. Men volgde gedurende drie jaar de lessen van dezelfde professors die men in de *Rue St Gilles* gedurende vier jaar zou gehad hebben, en dan werd men doctor in wijsbegeerte en letteren uitgeroepen. Met eenige bescherming werd men professor benoemd, een jaar vóór dat de benoeming mogelijk was voor de leerlingen uit de *Rue St Gilles*, waar men geweigerd was geweest.

Heel deze inrichting was zeer zonderling en, men moet niet aarzelen het te bekennen, niet zeer ernstig.

Wij hebben het nog onlangs geschreven (1) en onze stelling is niet wederlegd geworden; indien een doctor in wijsbegeerte bekwaam is leeraar te worden, zoo is het examen van « professeur agrégé » overtollig : is hij minder bekwaam dan de « professeur agrégé » dan mag er geene spraak zijn ooit een doctor in een atheneum aan te stellen.

Dit bewijst genoeg dat de inrichting hervormd moest worden, en de vraag was te weten welke hervor-

(1) *Les examens de candidat et de docteur en philosophie et ettres.* Gand, 1889, bl. 18.

ming de nuttigste voor het onderwijs zou kunnen zijn.

Reeds in 1876 hadden wij toevallig de vraag der afschaffing der normaalscholen opgeworpen (1). De noodzakelijkheid dezer hervorming werd eenige jaren nadien door mijnen collega en vriend Hoogleeraar Thomas (2) op eene onwederlegbare wijze uiteengezet, en wij zelf kwamen op dit vraagpunt terug, in een vlugschrift verleden jaar verschenen (3).

Een hoogleeraar van Brussel verdedigde het zelfde stelsel, en zegde met recht en rede : « al het goede dat in de normaalschool gedaan wordt zou veel beter zijn, werd het in de Fakulteit uitgevoerd » (4).

Liberale volksvertegenwoordigers deelden ook het zelfde gevoelen.

« Ik zou geen bezwaar zien, zegde de heer Hanssens, in het afschaffen der normaalscholen van Luik en Gent. Eene lange ondervinding heeft de verdiensten dezer gestichten niet kunnen bewijzen (5) ».

« In Duitschland, zoo sprak de heer Vanderkindere (6), zijn zulke normaalscholen onbekend. Het is in de hoogescholen dat de leeraars voor het middelbaar onderwijs gevormd worden, en dit, mijns dunkens, met volle recht. Het is de omgang der hoogeschool die het best voor de vorming dezer leeraars geschikt is. »

Bij de bespreking der laatste wet over het hooger onderwijs werd het vraagpunt insgelijks behandeld, en in de zitting van 16 Januari 1890, verklaarde de heer Minister De Volder dat de normaalscholen afgeschaft zouden worden. Een voorbereidend besluit werd door hem genomen den 18 Augustus, en door een koninklijk besluit van 30 September werd die afschaffing volbracht.

(1) *De la réforme de l'enseignement supérieur*. Louvain 1876.

(2) *De la réorganisation des Facultés de philosophie et lettres*. Gand, 1880; — *Ecole normale et Facultes*. Gand, 1881; — *La question du doctorat en philosophie et lettres*. Gand, 1889.

(3) *Les examens de candidat*. —

(4) E. Monseur. *Nos universités et nos lois*. Liège 1889, bl. 63.

(5) Ann. parlem. 1881, 5 April, 934.

(6) Id. 30 Maart, 871.

In korte woorden willen wij nu navorschen of dit besluit met de belangen van het onderwijs overeenstemt.

Het bestaan der normaalscholen was voor den bloei der Fakulteiten van wijsbegeerte zeer noodlottig. Zij leefden naast elkander, vele leergangen waren aan beide gemeen : de studenten waren vrij, de normalisten waren het niet. Hoe konden twee instellingen, welke in het algemeen hetzelfde doel beoogden, de eene nevens de andere bestaan zonder zich onderling te schaden, daar de normaalscholen voorrechten genoten aan de Fakulteiten niet gegund?

Om in de normaalscholen aangenomen te worden was een grondig ingangexamen noodig; en sedert 1876 kon iedere jongeling zonder eenige voorwaarde van bekwaamheid zich in de Fakulteit laten schrijven. Ook werden de leergangen van het doctoraat meestendeels gevolgd door studenten die men in de normaalscholen niet had willen aanvaarden om reden van onvoorbereidheid. De candidatuur kon bijgevolg slechts als een voorbereidend jaar tot de rechtstudiën aanzien worden, en de Fakulteit der wijsbegeerte genoot geen eigenlijk leven of geene eigenlijke onafhankelijkheid meer. Wij hebben reeds vermeld dat deze manier van zien ook door Michel Bréal gedeeld werd.

Wat de normaalschool van Luik betreft, iedereen moet het eens zijn over den slechten invloed door het internaat uitgeoefend. Deze Fransche naäping, strijdig met de vrije zeden van ons volk, was niet in staat den jongeling als man te vormen. Al wie zich met opvoeding onledig gehouden heeft is overtuigd dat een internaat, hoe goed men het ook inrichte, altijd eenen verzwakkenden invloed moet uitoefenen op leerlingen van een zekeren ouderdom en die geroepen zijn zich zelven in de wereld te geleiden.. Wat het internaat van Luik betreft, hetwelk de heer Thomas heel juist een *claustration laïque* (1) genoemd heeft, het is niet met jonge

(1) *De la Réorganisation*, bl. 13. — In Frankrijk heeft men

lieden niet te laten leeren hoe zij van de levensvrijheid gebruik moeten maken, dat men goede leeraars zal vormen.

Gedragen zij zich niet volgens de strenge tucht van het huis, zij worden gestraft gelijk kinderen, zij, jongelieden van in de twintig jaar. Van op die jaren moet men hun niet meer zeggen dat zij zich ordentelijk te gedragen hebben, dat moeten zij reeds in het jongelingsleven geleerd hebben; men moet hun niet meer opleggen zoo veel uren daags te werken, zij moeten reeds bewust zijn dat zij zonder werken hun doel nooit zullen bereiken. Waarom dan de toekomstige leeraars opsluiten, wanneer men het niet vergt voor toekomende advocaten of geneesheeren?

Breedvoeriger ware daarover te spreken, het voorbeeld van de Engelsche opvoeding aan te halen, te toonen dat deze opsluiting even noodlottig werkt op de zedelijke als op de wetenschappelijke vorming; wij zullen ons bepalen met hier de woorden toe te passen door Michel Bréal over de Fransche normalisten geschreven (1): « Ce jeune homme à qui vous allez confier l'éducation intellectuelle et morale de nos enfants, n'a pas encore eu la libre disposition de son esprit et de sa volonté... Sans transition, il quitte le banc de l'élève pour monter sur la chaire du professeur, et il impose à sa classe la discipline et les exercices auxquels il était luimême astreint deux mois auparavant. »

In zulke scholen is de vrije geestesontwikkeling teenemaal onmogelijk; de leerling vormt zich niet volgens eigen karakter. Wilde hij vrij handelen, zijn streven zou door het reglement belemmerd worden : al de leerlingen moeten van hetzelfde maaksel zijn; zij worden allen in een en denzelfden vorm gegoten, zij vermogen niets door zichzelven en missen alle initiatief. Dit was

ook de *Ecole Normale* van Parijs met den naam van *congrégation laïque et célibataire* bestempeld.

(1) *Quelques mots sur l'instruction publique en France*, *bl.* 375.

zelfs de grootste wetenschappelijke kwaal der normaalscholen.

Zonder eigen werk, zonder initiatief is alle vooruitgang onmogelijk. Men heeft die leerlingen gedurende vier lange jaren als kinderen geleid; men heeft hun altijd voorgehouden dat, om niet berispt te worden, zij slechts geleidelijk den tuchtregel te volgen hadden. Zij hebben altoos geregeld gestudeerd, en later eenmaal leeraar geworden, zullen zij ook heel geregeld hunne lessen geven, maar daarbuiten, door eigen leiding niets weten aan te vangen. Men beweert zelfs, doch ik neem het niet aan, dat in de meening van vele leeraars van athenæa het voldoende was op eigen vleugels te vliegen om bij zekere overheden slecht geboekt te staan. Dit gebrek aan initiatief, het natuurlijk gevolg van den strengen en doodschen regel — en dit alleen is reeds eene genoegzame rede tot afschaffing, – blijkt overigens uit het feit dat ons leeraarskorps sedert vijftig jaar bijna niets op wetenschappelijk gebied heeft voortgebracht. Schoolboeken zijn er genoeg geschreven, maar wetenschappelijke werken zijn *rari aves* bij onze leeraars.

Waarlijk kan het hun niet ten laste gelegd worden, want nooit heeft men hun geleerd uit eigen beweging en op eigen grond de hand aan het werk te slaan Het groot getal te geven lessen kan niet opgeworpen worden, want hetzelfde bestaat in Holland en in Duitschland waar het leeraarkorps zich uiterst verdienstelijk gemaakt heeft voor de wetenschap.

In de Luiksche school heeft men zeer goed Latijn en Grieksch onderwezen : doch liefde voor de studie werd er niet ingeboezemd. Geen enkel dier leerlingen die zich naam verworven heeft in klassieke philologie; al wie hier ten lande zich met goed gelukken op dit vak toegelegd hebben zijn doctors op de hoogeschool gevormd.

Het zelfde negatief verschijnsel is in Frankrijk ook waargenomen. De normaalschool heeft er niets voortgebracht, en zoohaast minister Duruy zijne practische

École des Hautes-Études tot stand bracht, ontstond er een nieuw bloeiend en wetenschappelijk leven.

Dus, om hier ten onzent in den niet schitterenden toestand te verhelpen van het onderwijs dat wij bespreken, stond er te kiezen tusschen het afschaffen der wet-Woeste en het behouden der normaalscholen, of het hervormen van het doctoraat en het afschaffen dier normaalscholen. De wetgevende Kamers hebben met goede rede de laatste oplossing verkozen, en hebben, zoo doende, een waren dienst aan het hooger onderwijs bewezen. Wij zijn gelukkig het hier te mogen drukken, het was een onzer Gentsche volkvertegenwoordigers, de heer P. de Smet de Naeyer, die het krachtigste geijverd en gesproken heeft om de Kamers tot dit heilzaam besluit over te halen.

Het doctoraat, door de wet van 10 April 1890 hervormd, overtreft niet alleen hetgeen door de wet van 1876 was ingericht, het staat zelfs hooger dan de examens bij de normaalscholen vroeger afgelegd. Als wij dus van afschaffing spreken gebruiken wij een onjuist woord, beter ware te zeggen hervorming van het doctoraat en van de normaalscholen, immers deze laatste, ver van afgeschaft te zijn, zijn met verbetering naar de Faculteit overgebracht en er met wederzijdsch voordeel mede versmolten.

De hoofdvakken, vroeger in de normaalscholen onderwezen, worden nu examenvakken in de verschillende doctoraten. Nieuwe vakken welke niet onderwezen werden of waarover de leerlingen geen examen moesten afleggen, zijn onder de examenvakken ingeschreven, zooals de encyclopedie der philologie (Klassieke, Germaansche en Romaansche talen), die der geschiedenis, de instellingen der middeleeuwen en der nieuwere tijden, de Grieksche en Latijnsche palæographie, de diplomatiek. De aardrijkskunde was hier geheel verwaarloosd geworden; van nu af zal geen leerling meer zijn diploma van doctor (geschiedkundige wetenschappen) kunnen bekomen zonder eene ondervraging te onder-

gaan over de algemeene aardrijkskunde en hare zoo belangrijke geschiedenis (1).

Al de bijvakken vroeger in de normaalscholen aangeleerd en nu onder de examenvakken niet gebracht, blijven als vrije leergangen bij de Fakulteiten bestaan. De leerlingen zijn zelfs verplicht het een of ander ervan te volgen, daar de wetgever het gelukkig gedacht gehad heeft iederen candidaat eene ondervraging te doen onderstaan over een vrij gekozen vak, hetzij kunstgeschiedenis, hetzij Sanskrit of iets dergelijks.

Immers stelde de achtbare heer De Volder voor in zijn verslag aan den Koning van 30 september 1890 — het is nu reeds verwezenlijkt « al de andere leergangen en hoedanige oefeningen ook in te richten die tot nu toe in de bijzondere scholen gegeven werden. Het normaal onderwijs zal dus in de twee staatsuniversiteiten op de volledigste wijze ingericht zijn. »

Minister De Volder is zijn gegeven woord getrouw gebleven. In de Kamerzitting van 16 Januari 1890 zegde hij : « als al de leergangen nu alleen in de normaalscholen bestaande een kateder in ieder onzer hoogescholen zullen hebben, zal er geene de minste reden meer bestaan om deze scholen als bijzondere gestichten te behouden. »

Ook is het maar wanneer de heer De Volder overtuigd was dat zulks in de twee staatshoogescholen van October af zou verwezenlijkt zijn, dat hij aan den Koning de afschaffing der normaalscholen voorgesteld heeft. Doch dit alles belette de *Réforme* van 20 October niet deze hervorming te bestempelen met de woorden : ***vernieling van het openbaar onderwijs*** (2).

---

(1) Wij betreuren dat het voorstel van onzen senator Soupart, de kunstgeschiedenis als examenvak in te schrijven, verworpen is geworden. Gelukkig blijft de leergang toch bestaan.

(2) Te midden van het algemeen gejammer en geschreeuw der liberale bladen, is er toch een geweest dat, zich buiten alle politiek plaatsende, het besluit op pædagogisch gebied volkomen goedkeurde. Wij bedoelen *Le Nord* waarvan het artikel door den *Impartial* van 27 October overgenomen werd

Zulke woorden wederleggen zichzelven, ook hebben wij ze niet te bespreken. Hetzelfde mag niet gezegd worden van de redevoering door den heer Roersch, rector der Luiksche hoogeschool, bij de heropening der leergangen op 21 October, uitgesproken (1). De heer Roersch, die voorstander is der normaalscholen, is van hunne volmaaktheid overtuigd en natuurlijk steunt zijne denkwijze op geene politieke beweegredenen.

Daar de bevoegdheid van den Luikschen rector onbetwistbaar is, moeten wij aannemen dat hij getracht heeft al de redenen tot het behoud der scholen op te sommen. Zijn deze redenen niet gegrond, zoo zullen wij onwederlegbaar bewezen hebben dat de afschaffing eene pædagogische noodwendigheid was, gelijk het overigens ook door « Le Nord » herkend is geworden.

De rector sprak als volgt : « L'arrêté de 1884 « *permit d'assurer... la préparation* LA PLUS PARFAITE *qu'il était possible de réaliser dans notre pays. Aujourd'hui que le programme universitaire comprend la* GÉNÉRALITÉ *des cours de l'Ecole, le gouvernement a jugé inutile de la maintenir comme établissement séparé, et c'est à la Faculté de philosophie qu'incombe de nouveau la mission de pourvoir aux besoins de l'enseignement moyen humanitaire.* »

Il lui serait difficile d'accomplir cette tâche, si son programme devait se borner aux cours imposés par la loi. Celle-ci ne contient **aucune disposition qui force le futur professeur de latin ou de langues modernes à posséder pratiquement la langue qu'il doit enseigner,** *qui l'oblige à l'écrire, à en*

(1) Een woordje dat geene betrekking heeft met de normaalscholen, maar wel met de Vlaamsche belangen. De heer Roersch zegt : « *Le programme des examens de la candidature ajoute à l'histoire de la littérature françaisc des notions sur les autres littératures modernes.* » Wonder dat een werkend lid onzer Vlaamsche Academie vergeten heeft dat de studenten, te Luik gelijk elders, het recht hebben tusschen de Fransche of de Vlaamsche letterkunde te kiezen.

faire au besoin le véhicule de sa pensée. Elle ne réclame pas davantage l'institution de cours normaux proprement dits, façonnant le futur professeur à son métier par la discussion et la critique de leçons faites en commun. Mais nous conservons tous les exercices, tous les cours normaux de l'école.

Zeggen dat de herinrichting van 1884 de volmaakste was die men wel kon begeeren is beweren dat de nieuwe wet niet een vooruit- maar wel een achteruitgang is. De hervorming van 1884 was eene groote verbetering van het vroeger bestaande stelsel, maar was ver van niet vatbaar te zijn voor verbetering.

De hoogleeraars hadden geene vrijheid van methode; zij waren gehouden een zeker getal opstellen te doen maken : maandelijks twee Latijnsche opstellen, (een dat tamelijk uitgebreid was mocht voor twee tellen), twee Grieksche themas, een Fransch opstel en eene Latijnsche versificatie. (De opstellen werden op den zolder der normaalschool bewaard, en meer dan een nieuweling heeft er uitgeschreven en verjongd voor eigen werk aangeboden.) De beste werden in een guldenboek vereeuwigd en het bekomen getal punten werd voor het jaarlijks examen aangerekend. Op het eindexamen had de normalist een Grieksch thema op te stellen, Latijnsche verzen te maken en moest in acht uur tijds eene Latijnsche dissertatie en in een gelijken tijd eene Fransche dito weten klaar te maken.

Waarlijk eene prachtige reglementatie ontbloot van alle wetenschappelijke vrijheid, zonder welke nochtans alle vooruitgang onmogelijk is! Een leeraar was bijvoorbeeld overtuigd dat het voor zijne leerlingen voordeeliger was grondig de metriek uit te leggen en hun deze regels op verzen van Horatius of Martialis, van Ennius of Plautus toe te doen passen, dan wel hun verzen van eigen vinding, waren ze dan zelfs slechter dan die van Cicero, te doen maken... niets te doen, het reglement verplichtte de leerlingen verzen te maken.

Een leerling wilde voor eigen oefening het een of

ander punt der hedendaagsche geschiedenis onderzoeken, het was hem feitelijk onmogelijk want op gestelden tijd moest hij opstellen leveren over aangeduide punten van andere tijdvakken. Het is gebeurd dat een leerling terzelfder tijd de drie volgende vraagpunten te beantwoorden had: hoe moet men Julia Domna beoordeelen; want denkt gij van de overlevering van het jaar duizend; wat was de inkwisitie in het land van Luik!!!

En zulk onwetenschappelijk stelsel zal men niet slechts komen ophemelen, maar het zelfs als het volmaakste mogelijk doen doorgaan! Hoogleeraars als schoolmeesters gereglementeerd en jonge lieden van twintig jaar als kinderen aan de hand geleid!!

Rector Roersch zegt dat de meeste leergangen (la généralité) nu in de Fakulteit gegeven worden (1). Dat veronderstelt dat er eenige afgeschaft zijn, maar welke? Zij worden niet opgesomd... om de goede reden dat er geene zijn; ik denk toch niet dat de *Hygiène scolaire* bedoeld wordt, want deze leergang heeft geen gemeens met het middelbaar onderwijs. « Het programma der examens voorziet niet dat de leerling zal te bewijzen hebben dat hij practisch het Latijn kent, dat hij in staat is in 't Latijn te schrijven. » Ware dit zoo, dan zou het behouden der school eene noodzakelijkheid geweest zijn. Maar, waarde vriend, hebt gij dan de nieuwe wet niet gelezen? Ik vind in art. 13. II. A. 3° **philologische oefeningen over het Grieksch en over het Latijn.** En wat kunnen die oefeningen anders zijn dan hetgeen gij beweert in de wet niet gemeld te vinden? Overigens wie het einde wil wil de middelen ook, en het is de taak niet van de Wetgeving de uitvoering in hare kleinste bijzonderheden te regelen, maar wel die van de leeraars ten einde alzoo het voorgestelde doel te kunnen bereiken.

In eene nota tot den Minister gericht tijdens de bespre-

(1) Eenige regels verder schrijft hij : ***nous conservons* tous *les exercices*, tous *les cours normaux*.**

king der wet en opgesteld door Rector Wolters en de Hoogleeraars Thomas en De Ceuleneer staat (1) : *Waarin zullen die oefeningen bestaan? In het herhalen en doorgronden der Grieksche en Latijnsche spraakleer, in het opstellen van Grieksche en Latijnsche themas, in het scandeeren van Grieksche en Latijnsche verzen, in het opstellen van kleine dissertatiën over spraakleer, metriek en oude letterkunde.*

Meer gevorderde oefeningen bestaan insgelijks voor het doctoraat en zijn reeds op het Gentsche programma gedrukt (twee uren per week gedurende heel het jaar voor de Grieksche philologie en twee voor de Latijnsche). De wet had natuurlijk van deze practische leergangen niet te spreken, maar onrechtstreeks heeft de wetgever zijnen bepaalden wil doen kennen, daar men eene dissertatie van iederen doctor vereischt heeft.

Het spreekt van zelf dat om eene philologische dissertatie op te maken de leerling door den meester geleid moet worden, en waar anders zou dat plaats kunnen vinden tenzij in de practische leergangen? Wij zullen ook nog herinneren dat men, bij de bespreking der wet, het eens geweest is om de noodwendigheid der practische leergangen te herkennen, en de hoogleeraars alzoo aan te sporen zulke leergangen voor alle vakken in te voeren.

Wat het oefenen in het lesgeven betreft iedere professor kan het in zijnen leergang doen, hetgeen overigens vele hoogleeraars voornemens zijn, want op het eindexamen is de leerling verplicht eene les te geven over een onderwerp door de jury aangeduid (2).

Wij denken *alzoo* bewezen te hebben dat al de *desiderata* door den heer Roersch verlangd in de wet voorzien zijn, en dat er van zijne tegenwerpingen geen enkele staande blijft. Meer dan de bevoegdste verdediger

(1) *Note sur le programme de la Faculté de philosophie et lettres*, bl. 4.

(2) Art. 14 voorlaatste paragraaf.

der normaalscholen kon men voor hun behoud niet inbrengen; ook is het met volle recht dat de heer Minister in zijn bovengemeld verslag verklaart dat de afschaffing der normaalscholen « voor uitslag zal hebben de hoogere studiën te versterken.

De hoogleeraars zullen geene normalisten meer hebben aan eenen onwetenschappelijken regel verbonden, maar hunne leergangen zullen gevolgd worden door studenten van wie zij leerlingen zullen kunnen vormen. In plaats van gekortwiekt en zelfs gedood te worden zooals vroeger, zal de geest van initiatief zich vrij kunnen ontwikkelen, en onze jonge doctors zullen later het hunne kunnen bijbrengen tot den vooruitgang der wetenschap.

Vroeger kwijnden de Faculteiten van wijsbegeerte en letteren, van nu af zullen zij kunnen bloeien gelijk in Holland en Duitschland.

In den laatsten tijd heeft men een uiterst redmiddel voor het behouden of het later weder invoeren der normaalscholen verzonnen, namenlijk dat de graad van *Professeur agrégé* door de wet van 1850 voorzien, door de nieuwe wet niet afgeschaft is geworden, en dat er bijgevolg examens moeten ingericht worden tot het bekomen van dit diploma.

Inderdaad, uitdrukkelijk is deze graad niet afgeschaft, maar steunende op art. 61 (twee laatste paragrafen) kan men gemakkelijk bewijzen dat hij in het gedacht van den wetgever feitelijk niet meer moet bestaan. Doch voor alle zekerheid deed men wellicht best eene wet te laten stemmen welke dien graad uitdrukkelijk zou doen verdwijnen.

Maar wilde men hem toch behouden, in welke vakken zou men den leerling, tot het bekomen van zulk diploma, wel kunnen ondervragen? In dezelfde vakken als voor het doktoraat, niettegenstaande de

spreuk *non bis in idem?* Andere vakken zijn niet te vinden, want de doctor zal ondervraagd worden over al de leergangen vroeger in de scholen gegeven en zelfs over eenige nieuwe. Zoo men de leerlingen over eenige vakken in de nieuwe wet ingeschreven niet ondervroeg, zoo zou een doctor voor meer bevoegd moeten aanzien worden dan een *professeur agrégé :* juist het tegenovergestelde van hetgeen vroeger bestond.

De heer Roersch heeft goed te zeggen : *si, comme il faut l'espérer, le gouvernement maintient le grade de professeur agrégé comme sanction de ces exercices, nous pourrons continuer à doter nos établissements d'instruction moyenne d'hommes qui joignent à la science voulue le talent d'enseigner.* »

Wij hebben reeds bewezen dat die oefeningen wezenlijk van het onderwijs en ook van het doctoraatexamen deel maken, zoodat er in een examen voor *professeur agrégé* daarvan geene spraak meer kan zijn.

Mijns dunkens, ik herhaal het, ware de graad best door eene wet afgeschaft; doch wil men hem nochtans behouden zoo zou ik het volgende voorstellen.

Doctors en *professeurs agrégés* worden slechts voorloopig aan een athenæum aangesteld, en het is maar na een of twee jaar dat zij definitief benoemd worden, omdat men overtuigd wil zijn van hunne practische leeraarshoedanigheden.

Een koninklijk besluit zou voorschrijven, dat ieder Doctor beginne met een proefjaar (1).

De bestuurder van het Atheneum zou een verslag leveren van de wijze waarop de jonge doctor zich van zijne taak gekweten heeft. Doch om de toekomst van eenen jongeling van het goeddunken van eenen bestuurder niet alleen te doen afhangen, zou, op het einde van

(1) Het inrichten van een proefjaar is reeds meermaals grondig besproken geworden. Cf. *Revue de l'instruction publique*, 1885, 145-150; 1886, 21-30, 146-150; 1887, 1-5; 1888, 76-83. 223-230; 1889, 74--81, 224-227.

het schooljaar, eene daartoe benoemde commissie bij drie lessen in drie verschillende klassen door den jongen aspirant-professor gegeven, aanwezig zijn. Vindt deze commissie dat de lessen op eene voldoende wijze gegeven zijn geweest, de jongeling bekomt het diploma van *professeur agrégé* en wordt onmiddellijk bekwaam tot het leeraarsambt erkend.

Vlaamsche bladen hebben beweerd dat indien men wettelijk de Luiksche school kon doen verdwijnen, men de Vlaamsche afdeelingen krachtens art. 6 der wet van 13 Juni 1883 ingericht (1) niet kon afschaffen (2).

« *Er zal*, luidt art. 6, *een normaal onderwijs ingericht worden dat voor bijzonder doel zal hebben leeraars te vormen die bekwaam zullen zijn in het Nederlandsch te onderwijzen.* »

Hierdoor wordt niet voorgeschreven dat de Staat eene bijzondere en geslotene school moet onderhouden om dit onderwijs te geven. Een normaal onderwijs kan even goed in eene hoogeschool als in een bijzonder gesticht ingericht worden. De Staat is alleenlijk verplicht te zorgen dat, gelijk waar, de studenten zich kunnen oefenen om beter bekwaam te zijn zekere vakken in het Vlaamsch te onderwijzen. Dit onderwijs werd vroeger in de Vlaamsche normaalschool van Gent gegeven, en voor alle verschil is het nu in de Gentsche hoogeschool.

(1) Cf. *Ann. parlem.* 14 dez. 1882, bl. 177.

(2) Alzoo het *Volksbelang*, 13 September. Met het artikel van den *Flamingant* (28 September) zijn wij in korte woorden klaar. Het feit dat de uitdrukking Encyclopedie der Germaansche taalkunde of der oude geschiedenis als schrikaanjagend door hem gekenmerkt wordt, en aan eenen Larousse, — waarom voor eenen Vlaming niet aan Winkler Prins, — doet denken, bewijst dat de opsteller de beteekenis dezer woorden niet begrijpt. Deze onwetendheid maakt alle wederlegging overtollig, en komt mij des te vreemder voor daar het juist een Antwerpenaar is, de geleerde Jan Van de Wouer (Wouerius) die de eerste eene Encyclopedie der Philologie schreef (*De polymathia tractatio.* Hamburg, 1604). Cf. Boeckh. *Encyclopedie der Philol.* bl. 37.

Gelijk het duidelijk op het programma gedrukt staat zullen al de vorige normale lessen **in het Vlaamsch aan** onze Gentsche Fakulteit gegeven worden, zelfs ook het aardrijkskundig onderwijs, hetwelk vroeger niet bestond.

Vóor eenige maanden hebben wij, in *Het Belfort* onbewimpeld en in vlaamschgezinden geest, ons gedacht uitgedrukt over de bespreking van het Vlaamsch onderwijs in de Kamers (1), wij hopen bijgevolg nu niet verdacht te kunnen worden als wij van meening zijn dat het besluit van 30 September volstrekt in niets de rechten der Vlamingen krenkt, noch de toepassing der wet van 1883 bemoeielijkt. Hier ook is er niets afgeschaft maar alleen verplaatst en verbeterd, en zelfs, hier roep ik de bijzondere aandacht der Vlamingen op, er zullen thans meer vakken *in het Vlaamsch* aan de hoogeschool onderwezen worden dan vroeger aan de Vlaamsche normaalschool.

Onder welk oogpunt ook men het besluit van 30 September onderzoeke, komt men altoos tot het gevolg dat daardoor het onderwijs niet verslapt maar wel versterkt wordt.

Kleingeestige partijgeest alleen kan het doen loochenen, en wij zijn overtuigd dat later, als de oude veeten zullen versleten zijn en de opgewondenheid van het oogenblik gesusd, de toekomst onze gegronde verwachting niet te leur zal stellen. Ongetwijfeld zullen dan al de oprechte voorstanders van den vooruitgang onzer openbare gestichten het eens zijn om te erkennen dat Minister De Volder door het afschaffen der normaalscholen of eerder hun overbrengen in de Faculteit van wijsbegeerte en letteren, en door het hervormen en verbeteren van het doctoraat, een uitstekenden dienst bewezen heeft aan de wetenschap in het algemeen en aan het hooger onderwijs in den breedsten zin van het woord in het bijzonder.

Gent. ADOLF DE CEULENEER, Hoogleeraar

(1) *Bespreking van het wetsontwerp over het hooger onderwijs en het Vlaamsch in de Kamers.* Gent, 1890.

DE LEPROOS

IN DE MIDDELEEUWEN.

DE schrikkelijkste der geesels, die ooit de menschheid teisterden, is ongetwijfeld de Melaatschheid. Zij bestond reeds in de verste oudheid, daar de H. Schrift er gewag van maakt in het IVe boek, Ve hoofdstuk, van het Boek der Koningen. Men leest daar inderdaad dat Naaman, Syrisch krijgsoverste, van de melaatschheid werd genezen na, op bevel van Eliseus, zich zeven maal in de Jordaan gereinigd te hebben. Verder spreken de Gewijde Boeken nog van Maria, Mozes' zuster; van Ozias, koning van Juda, van Job, ook met melaatschheid geslagen; van Lazarus en verscheidene anderen, die Christus, door enkele aanraking, genas. — Naar Lazarus betitelde men de kwaal veeltijds met den naam van *Lazarusziekte*, daar in de middeleeuwen ziekten evenzeer als gilden, neringen en broederschappen onder de aanroeping werden gesteld van eenen heilige (1). *Leproos* is de gewone naam, waar een besmette persoon mede aangeduid werd.

De eerste wetgever, die zich met de melaatschheid bekommerde, is MOZES geweest, die beval dat men de lijders zou opsluiten; de eerste dichter die er in zijne zangen van repte, was JOB, die een indrukwekkend

(1) In 't Fransch zegde men *mal St. Ladre;* voor een hospitaal van besmetten : *ladrerie*, *lazaret*. De zieken noemde men *lépreux*, *mezels*, *mesiaux*, *maisiaux*.

tafereel ophangt van de verwoestingen, welke de kwaal op zijn lichaam had aangericht.

Langen tijd dacht men, dat de melaatschheid in het westen van Europa werd medegebracht door teruggekeerde kruisvaarders. MICHELET, de romantische geschiedschrijver, heet ze : « *sale résidu des Croisades* » (*Histoire de France*, III, 256.) Dit is evenwel mis. Reeds in de IIe eeuw der Christene tijdrekening was de kwaal verspreid over gansch het Romeinsche keizerrijk; nadien verminderd, verscheen zij opnieuw in het Westen met meer hevigheid dan vroeger, zoodat men in de VIIe eeuw reeds leprozerijen vindt te Maastricht, te Verdun en te Metz. Het vijfde Concile van Orléans, ten jare 549 gehouden, stelde eene bijzondere schikking vast aangaande het onderhoud der besmetten, die aan de liefdadigheid der bisschoppen werden aanbevolen. Toen bestonden er reeds in Frankrijk en in Duitschland woningen voor melaatschen, die gemeenlijk werden gebouwd op palen, even boven den grond.

Al de wetgevers, na Mozes, spreken van de verschrikkelijke kwaal; volgens de Frankische wetten was het der gezonde vrouw vergund te scheiden van haren melaatschen echtgenoot (1).

Zijn de kruistochten de invoerders niet geweest der melaatschheid in onze streken, men kan evenwel aannemen dat zij tot de verbreiding der kwaal hebben medegewerkt. Men wil, dat er in de XIII[e] eeuw niet min dan 800 leprozerijen in Frankrijk bestonden. Te Brugge, buiten muren, was er reeds eene ten jare 1062.

Verschrikkelijk was de toestand der ongelukkigen, die, gelijk eene Gentsche schepenenacte van 1412 zegt, waren « ghesleghen metter roeden der lazarien. » (2) Hunne huid, bezaaid met roode en zwarte vlekken,

(1) « Si vir leprosus mulierem habeat sanam, si vult ei donere commeatum ut accipiat virum, ipsa femina, si vult, accipiat similiter et vir. » (*Capit.* Pippini, ann. 757, art. 16. BALUSIUS, I, col. 184.)

(2) *Act. et Contr.* der schepenen van de keure, 1412-1413, 51[v].

verhardde langzaam, rimpelde en scheurde eindelijk met eene onuitstaanbare jeukte open. Hun neus zwol op, 't geheele gelaat werd misvormd; de adem des besmetten gaf eenen onverdraaglijken stank, en op de gezwollen gewrichten van armen en beenen verschenen ongeneeslijke abcessen en zweren. De vezelige bevestiging der gewrichten ging te niet en 't eene lichaamsdeel na het andere rotte af, totdat de romp niets meer aanbood dan den laatsten graad van bederf, waaronder de lijder, in verschrikkelijke pijnen, zijne in angst en afkeer doorgestane dagen eindigde (1).

Besmettelijk (men wil, dat de melaatschheid erfelijk was tot het derde of vierde geslacht), in de meeste gevallen ongeneeslijk, begrijpt men welken diepen afschuw dergelijk eene ziekte bij den gezonden mensch moest verwekken. Dit ging zoo verre, dat niemand een voorwerp in de hand zou hebben genomen hetwelk door eenen leproos was aangeraakt, uit vrees van besmetting, om welke te voorkomen de overheden maatregelen namen, die in onze eeuw streng, zelfs wreed kunnen schijnen, maar welke wij niet mogen beoordeelen volgens hedendaagsche begrippen of toestanden.

(1) LECOUVET, *Essai sur la condition sociale des lépreux au moyen-âge.*

Bij de eerste verschijnselen der ziekte moest men zich aan een onderzoek onderwerpen, en wie besmet bevonden was, zond men naar het hospitaal. Geestelijke en burgerlijke overheden beide bevolen de afzondering (1). Begoeden lieden liet men toe, zich in het veld eene schuilplaats te doen bouwen, waar zij blijven moesten; dat waren de *Veld-* of *Akkerzieken*, waar onze oude schepenenboeken van gewagen.

De Kerk had daarvoor zelfs eene bijzondere plechtigheid ingericht, om èn zieken èn gezonden tot voortdurende waarschuwing te verstrekken; maar te gelijk met de verbanning buiten de samenleving had de Kerk de ongelukkigen den troost gelaten van den godsdienst: werd de besmette ontvlucht, de priester ten minste mocht hem nooit zijnen bijstand weigeren (2).

Eene andere voorzorg tegen de verspreiding der kwaal bestond in de bijzondere kleeding, welke de melaatschen, vooral degenen die op den buiten leefden, van de overige menschen onderscheidde. Geen kind zelfs of 't kende den mantel, den hoed en den klepper van den besmette, en het gevaar, dat er bestond van met den drager zulker kleedij in aanraking te komen.

Reeds in de XII[e] eeuw werd de ridderorde van St. Lazarus ingesteld om de leprozen van het H. Land te helpen, en zij deed dit op eene echt bewonderenswaardige wijze: zij toonde zoo weinig afschrik te hebben van de vreeselijke kwaal, dat melaatschen zelven als leden der broederschap aanvaard, en ja, de grootmeesters der orde onder de zieken gekozen werden. Dit was (zoo merkt MICHAUD in de *Histoire des Croisades* te recht op) het goddelijke voorbeeld volgen van Christus, die de menschelijke natuur aanvaardde om de mensch-

(1) Een capitularim van Karel den Groote, in 789 afgekondigd, (art. 20) zegt: « De leprosis, ut se non intermisceant alio populo. »
(BALUZIUS, I, 244).

(2) « Ut leprosi, si excludantur a cohabitatione hominum, oratorium habeant, et proprium sacerdotem. (*Concil. Lateranense œcumenicum*. 1179, c. 12.)

heid te verlossen. Een ooggetuige, JACOB DE VITRY, die omtrent 1240 leefde, spreekt op de loffelijkste wijze van de grootmoedige zielen, die hun leven doorbrachten te midden van een walgverwekkend bederf en eenen onverdraaglijken stank, uit liefde tot Christus en den medemensch, aldus vrijwillig zich eene boete opleggende, « slechts te vergelijken met de pijniging der heilige martelaren ».

Eene vluchtige schets van den toestand der Leprozen, van het begin der ziekte tot aan den dood, zal ons laten oordeelen hoeveel moed en menschenliefde er vereischt werden bij de Broeders en Zusters der middeleeuwsche leprozerijen om de afzichtelijkste aller ziekten hunnen dienst te wijden.

Ziekte (1).

Men had verschillige graden of soorten van melaatschheid. Zij, die door de *bruine* waren aangetast, hadden « botten tusschen vel ende vleesch int aen« sichte, aen aermen ende handen ende aen hoeren ». Zij hadden luttel wenkbrauwen en « onghemaecte voeten, « zeere ghezwollen ende dicwilt gaten daer in ». Door« gaans drupte het bloed uit hunnen neus en waren zij « bestopt int hooft ». De neus, plat, neergedrukt, was geel van kleur; 't lichaam « spekelde ».

De *witte* ziekte had de volgende kenteekens : « ooghen treckende, ende leep ende waterende, den « nueze scherp ende snijwele »; lamheid aan handen en voeten met « groote juecte ende treckinghe »; « luttel spierincx » in de handen; bleekheid van kleur; roode puisten op het lijf, met kleine gaten « die stincken zeere ». Deze zieken (zegt ons handschrift) werden door gaans « leepros » geheeten.

(1) Wat hier volgt, is getrouwelijk geschetst naar een onuitgegeven en ongekend gebleven stuk, behoorende tot het Staatsarchief van Gent.

De « *packerien* » waren « altoos dompende », en « naest haren lijve heet ende drooghe, ende zeere schel- « ferende ende groete juecte » hebbende. Zij waren « doet van vingheren. » Het schelferen duurde voort « altoos al doet ment af ». De nagels der vingeren waren « doetverwich ».

Deze drie ziekten waren ongeneeslijk.

De lamheid in de ziekte kon drie verschillige oorzaken hebben : « van gheesten; oft van quaden winden, « die men vaet; bij roukeloosheden der suergienen, dat « zij de lieden qualic bezorghen ofte nyet de conste en « hebben. » (1).

Tot verzachting der pijn waren verschillige hulpmiddelen gevonden. De bruinen « vermaect men met werck ende aysine »; en waren de gaten zwart geworden, men stampte « donderblare ende tempert huut met aysine, « ende men heedt medt de vulsels (2), die men in de « gaten legt ». Kregen de bruinen eene « vremde zweeringhe », dan legde men daarop eene zalve van « witte « maluwe, joncfrauwe maercke ende sensu (3), baerghin (4) « smeer ende tarwen blomme ».

Op dezelfde wijze werden de *witten* verzorgd, maar « twitte moet zijn ghewiject naar de diepte van « den gaten, want zij ghemeenelic zijn nauwe ende « diepe ».

(1) Vergelijk hiermede het volgende uittreksel uit een verslag der genees- en heelmeesters van Dowaai (23 April 1609) ter vaststelling van de melaatschheid van zekeren Nicolaas Lefebvre : « Quant et quant soigné pour observer le sang, avons trouvé plusieurs signes de grande efficace quy signifient la dicte maladie. Voires jusques à la que l'ayant picqué bien profondément en divers endroits, se comme en la nucque du col, es plante des pieds et dessus les talons, n'a donné aulcun signe de i'avoir senty si peu que ce soit. Ensemble il a la voix cassée et enrouée, la face couperosée, des ulcères aux bras, mains et jambes insensibles, et plusieurs autres signes, tant univocques qu'équivocques ».
(Archief des hospitaals van Dowaai.)

(2) Op eene andere kopie leest men : *pluckelinghen*, pluksel van linnen.

(3) Op de andere kopie : *flusin*.

(4) De andere kopie geeft te lezen : *baercken*.

De « *packerien* » vergden meer oplettendheid en zorg. Deze moest men « zeer cuusschelic houden, « dicwils baden ende wasschen ende dicwils smauten met « ontsauten boteren ». Dit werk moest om de twee dagen vernieuwd worden, tenware « dat zeere dicke waren », in welk geval het zalven elken dag te herhalen was. In de kloven legde men een weinig schapenvet. Het linnen, dat de « packerien » droegen, moest altijd zuiver zijn.

Een ander soort van melaatschen noemde men « *haerinxen* ». Deze hadden « ghelu roeven, vele, over « haerlieder lijf, ende roeveghe muesen (1) up tende van « haren vingheren ende up tende van haren teen ». Bleef dit ongemak den zieke eenigen tijd bij, dan was de kwaal ook ongeneeslijk.

Het werk en de azijn, waarmede de leprozenwonden vermaakt werden, moesten zuiver zijn; kwam er « brand » bij, dan moest men wijnazijn nemen « om de vulsels, ende de plaestere met bierasijne, die goed es. »

Groenen noemde men de zieken, die « mutsen an naghelen, an voeten ende an elleboghen » hadden. Op deze plekken legde men eenen pap van « gruus ende beetcoolen blaren », die tot uitwerksel had de « mutsen » te doen « muerremen ende afgaen ».

Als oorsprong der Lazarusziekte geeft het handschrift, aan hetwelk wij deze bijzonderheden ontleenen, op : de « scuerfzeere » of « witten evele », en de « voetswerdt » of « botten van den brunen evele ».

Onderzoek der ziekte. — Burgerlijke en geestelijke wetgeving voor de Leprozen.

Wij hebben gezegd dat bij de eerste verschijnselen der ziekte de melaatsche zich onderwerpen moest aan een onderzoek, van welks uitslag zijn toekomstig lot afhing.

(1) De andere kopie heeft : « Roven ghelic mutsen ».

Het recht van eenen leproos te doen onderzoeken behoorde in ons land aan de burgerlijke overheid en werd gewoonlijk uitgeoefend in de voor de melaatschen bestemde gestichten, door de Zusters of Broeders, die ze bedienden, met eenen of meer geneesheeren. Te Ter Bank, bij Loven, zetelden voor gansch het hertogdom Brabant, krachtens bijzonder privilege (1), de priorin en de drie oudste Zusters, aan wie elke uitspraak betrekkelijk enquest, veroordeeling en vrijstelling uitsluitelijk toekwam (2).

De leprozen van 't Namensche zond men naar het hospitaal, geheeten Cornillon, bij Luik; zij werden vergezeld door de meesters van 't hospitaal hunner stad en eenen der Broeders.

Te Antwerpen geschiedde het onderzoek in het gesticht Ter Zieken tot het einde der XVe eeuw, en vervolgens te Ter Bank; te Bergen, in 't hospitaal van St.-Lazarus; te Gent in het Rijke Gasthuis; te Brugge in het huis van Ste-Magdalena; te Ieperen in het hospitaal gezegd der Hoogezieken.

Deze inrichtingen stelden hun voorrecht op hoogen prijs en gedoogden niet dat anderen het zich aanmatigden. Dit was zoo overal, gelijk het volgende voorbeeld bewijzen zal.

Te Corbie besliste de abt alléén over het ingaan en verlaten van het lazaret, dat door hem was opgericht. In 1255 hadden meier en schepenen eene vrouw, verdacht van melaatsch te zijn, uit haar bed gehaald en waren uit dien hoofde in den ban der Kerk geslagen. De magistraten beklaagden zich bij den vorst, die de beslissing der zaak opdroeg aan drie scheidsrechters. Het vonnis, gedagteekend van November 1255, geeft ons een niet onaardig staaltje van de XIIIe eeuwsche

(1) JUSTI LIPSII *Lovanium*. — WICHMANS, *Brabantia Mariana*, lib. III, cap. 63.
(2) Stadsarchief van Loven. — Verzoekschrift der priorin ten jare 1585.

zeden en rechtspleging. Meier en wethouders (zoo luidt de uitspraak) moeten in de plaats, waar de vrouw werd opgenomen, op gelijken dag der week en op gelijk uur, op dezelfde manier, terugbrengen — niet de vrouw, die ondertusschen overleden was, maar eene figuur, als vrouw gekleed. Voorts zullen zij der abdij eene zekere boete betalen, mits al hetwelk de abt verplicht is den ban te niet te doen.

Te dier gelegenheid regelden de scheidsrechters de voorwaarden, welke tot de aanvaarding in het Lazaret waren in acht te nemen. Was er in de stad een persoon beticht van melaatschheid, de meier moest den abt daarvan verwittigen en deze, binnen de acht dagen, den zieke doen onderzoeken door de schepenen, dit is door de gerechtsofficieren van den abt, in bijzijn van klerken en andere ervarene mannen. Tegen dezer uitspraak kon men in beroep bij de gemeentelijke wethouders (1).

Te Gent heette de deken der leprozen *Zieckeman*; hij verkreeg ten jare 1537 het recht van toezicht der zieken in de stad en kastelnij, alsmede in de kastelnijen van Kortrijk, Geeraardsbergen, Aalst, Dendermonde, Waas en de Vier Ambachten. Vroeger gingen de Oudenaardsche melaatschen ten onderzoeke te Doornik.

Te Brugge en in het Vrije waren er twee geneesheeren als toezichters, die de veronderstelde zieken te hunnen huize gingen onderzoeken.

De Costumen van Henegouw houden verscheidene bepalingen wegens de Leprozen in (2). Wij zien er uit, dat wie in dit gewest bekend of verdacht was met melaatschheid bevlekt te zijn, door de schepenen zijner gemeente naar de proefbank moest geleid worden ten koste der ingezetenen (3). — In geval een leproos

(1) AUG. THIERRY, *Recueil de monuments inédits* etc., III, 446-447.
(2) Zie : *Lois, Chartes et Coustumes du pays et comté de Hainault* (Douai 1603), ch. CIX, en vooral : *Les chartes nouvelles du pays et comté de Haynau* (Mons, 1674), ch. CXXXV.
(3) *Coutumes*, 1e art.

bezweek ten gevolge van verwaarloozing, door de schuld der schepenen, werden deze gestraft (1).

Te Namen moest de leproos, aleer in het lazaret te kunnen aanvaard worden, eerst bij den pastoor zijner parochie gaan en belijdenis afleggen der Roomsche leer. Daarna moest hij met bloedverwanten en buren op het schepenenhuis den naam doen kennen der parochie, waar hij geboren en gedoopt was. De bestuurders van het hospitaal en een der Broeders waren verplicht hem te vergezellen naar Cornille, bij Luik, ten einde de ziekte te doen vaststellen, maar de reiskosten waren te zijnen koste, in geval hij bemiddeld was. Werd hij besmet bevonden, dan had hij recht op eene plaats in het Lazaret (2).

In zekere gewesten, als in Boulogne, waren de burgers verplicht de zieken aan de overheid te doen kennen; te Luik en te Brugge was er tegen hen zelfs eene wezenlijke jacht. De vrede van Waroux, voor eerstgenoemde gemeente (1355), verklaart dat de *meseaux* niet binnen de stad blijven mogen, « mais ayent qui « les pourchacent ainsi que autreffois on at esteit useit « et accoutumeit » (3). Te Brugge werden de leprozen opgezocht door de pijnders; van zoo haast er een ontdekt was, deed men hem handschoenen aan, ten einde verdere besmetting, door aanraking, te beletten.

Te Antwerpen mochten geene andere lieden dan zekere stadsdienaren, *cnapen van de corte roede* geheeten, de leprozen vangen.

Volgens de Costumen van Henegouw had elke ziek geoordeelde persoon het recht een tegenonderzoek te laten doen, maar viel het slecht voor hem uit, hij moest er de kosten van betalen (4).

Zoo was het ook te Mechelen, waar men tegen de uitspraak van den stadsgeneesmeester en van de overste

(1) *Coutumes*, 4e art.
(2) *Cout. du Boulonnais*, tit. VIII, ch. 24.
(3) LOUVREX, *Recueil*, I, 346. — III, 91.
(4) *Coutumes*, 17e art.

des Lazarets in beroep mocht gaan bij de geneeskundige faculteit te Loven.

Niemand echter mocht uit de samenleving gebannen worden onder betichting of voorwendsel van melaatschheid tenzij na voorafgaandelijk onderzoek en ziekteverklaring vanwege de gewestbank.

De wetgeving was niet overal gelijk. In Frankrijk behoorde het onderzoek der zieken schier overal aan de koninklijke rechters, ter uitsluiting van de plaatselijke vierscharen. In de Costumen van Doornik wordt er daaromtrent niets vermeld, maar de oude rituels van het diocees, de gebeden en plechtigheden, bij het opsluiten in zwang, zeggen dat er voorafgaandelijk een vonnis gewezen was (1).

Uit de verschrikkelijkheid der ziekte en de groote zorg, welke men had om den leproos van zijne natuurgenooten af te zonderen, blijkt reeds de diepe ellende van zijnen toestand. Er was echter nog meer : hij stond geheel buiten de wet : « quant mesiax apele « home sain, ne quant li home sain apele un mesel, li « mesiax pot mettre en defense *qu'il est hors de la loi* « *mondaine* » (2). — De leden der Grafelijke Audientie van Vlaanderen bezegelden ten jare 1372 eene verklaring, inhoudende dat geene acte, onderteekend door eenen leproos, waarde kon hebben. — Van den anderen kant — waren den leproos de voordeelen van recht en wet ontzeid, hij ontsnapte ook aan sommige nadeelen der wet : het 17e canon des conciles van Nogaral (1303) treft met den kerkban de landheeren en wethouders, die den melaatsche eenige belasting deden betalen.

(*Wordt vervolgd*). FR. DE POTTER.

(1) « Quando aliquem lepræ condemnari contigeret, sacerdos eum a sanus separabit... » (*Rituel* van 1591). — « Leprosus per competentem judicem talis judicatus... » (Id. van 1625).

(2) BELLOMANERIUS, Ms. cap. 62, aangehaald door LECHAUDÉ, *Recherches sur les léproseries en Normandie.*

ARCHEOLOGISCHE WANDELINGEN.

HET is altijd aangenaam van zijn eigen land te mogen spreken; er goed van zeggen gaat gemakkelijk.... er de waarheid over schrijven meenen wij het nuttigst, inzonderheid als het, zooals hier, zijnen kunstroem geldt in het verledene en in het toekomende.

Volgens een oud kunstschrijver (1) was er een tijd in België, dat bijna alle schilders kunstenaars waren, want al de kerken werden van binnen beschilderd.

Hoe is dat gebruik in verval geraakt en waar zijn die kunstenaars gebleven? Ik meen dat het de moeite waard is, die zaak eens van bij te onderzoeken, en van dit standpunt uit, een kunstwandelingsken te doen.

Beginnen wij met

Gent en omstreken.

Waar schittert toch
De bouwkunst nog
Zoo heerlijk als bij u? Wie vlecht zij rijker krone? (2)

Zoo zingt de dichter aan de grijze stad der Artevelden. Bekennen wij het ootmoedig, het heeft

(1) LEDOULX. *Levens der konstschilders*, enz.
(2) LEDEGANCK. *De drie zustersteden.*

tijd gekost eer Gent zich eindelijk rekenschap gaf van de kunstgewrochten in zijnen schoot bedolven. Eilacy! voor het meeste deel onzer stadgenooten bleef de kunst een doode letter; uitsluitend bezig met nijverheid stelden zij slechts belang in zaken van hun vak, en ondertusschen vielen onze monumenten langzaam in puin, zooals ons stadhuis, onze lakenhalle, ons 's gravenkasteel, ons duivelssteen, onze Sint-Baafsabdij en meer andere rijke en kostelijke overblijfselen uit het gouden tijdvak onzer kunstgeschiedenis. Er is zelfs een gemeenteraad geweest zoo onbekommerd om kunst en geschiedenis, zoo burgerlijk en kruideniersachtig zuinig, dat eenige liefhebbers hem een streepje grond van fr. 3000,00 moesten afkoopen om te beletten dat eenig prozaïsch gemetsel op zijn fabrieks gebouwd, gansch het zicht benam van de merkwaardige overblijfselen der abdij die in de 7de eeuw de wieg was onzer stad.

Doch, zeggen wij het nu ook ter eere van onze stad, die onverschilligheid begint te wijken en de kunstsmaak verrijst wederom met het natuurlijk gevolg, dat de vrienden van het schoone er zich op toegelegd hebben, vooraleer iets nieuws in het leven te roepen, het oude te bewaren. Zoo zien wij thans te allen kante de oude gebouwen hersteld worden, en eenige bijzonderen ook beijveren zich hunne lieve puntgevels der Vlaamsche Renaissance weder in hunnen vorigen staat op te poetsen. Alles doet ons hopen dat Gent welhaast uit zijne asch zal opstaan, dat de nationale bouwkunst, eene wijl op het achterplan verstoken, hare rechten gaat herwinnen, en dat men eindelijk de woorden van den dichter der *Drie zustersteden* zal verstaan :

Geen rijker kroon
Dan eigen schoon.

Met zich toe te leggen op de herstelling van het buitenste onzer kerken heeft men zich eindelijk ook afgevraagd indien het binnenste wel onaangeroerd moest blijven.

In de middeleeuwen beschilderde men de binnenmuren der kerken; overal vindt men sporen van die muurschildering, te Gent namenlijk in Sint-Baafs, in den ouden rifter der Sint-Baafsabdij vroeger de kerk der Sint-Machariusparochie.

Heden schijnt een nieuw beginsel de bovenhand genomen te hebben. De bouwmeester kan den schilder missen, de kleuren mogen geene schaduwe werpen op zijne lijnen, en zoo valt de architecturale schilderkunst in de vergetelheid en wordt de kunstenaar der figuren en der kleuren uitsluitend naar zijn schilderezel verwezen.

Hoe nu die nieuwe manier van doen beoordeeld? Vooraleer tot eene oordeelvelling over te gaan, achten wij het nuttig eerst eenen blik te slaan op de grondbeginselen zelf die tot richtsnoer gediend hebben aan deze nieuwe school.

Zijn wij vrij en vrank, en zeggen wij ronduit dat, ons dunkens, het zoo hoog opgehemeld princiep van den naakten baksteen en van het uitsluitend gebruik van de bouwstof zonder verdere versiering aan de schilderkunst ontleend, het uitvloeisel niet kan zijn van een beredeneerd bouwkundig stelsel, maar alleen het ongelukkig gevolg van eene bestaande leemte, van eene hinderlijke tijdelijke noodzakelijkheid.

Geene bouwkunst, noch in de oude noch in de moderne tijden, heeft ooit aan de krachtige en gelukkige medewerking der kleuren verzaakt. Waarom dan stellingen en gebruiken opofferen zoo oud als de kunst zelf?

Zooals ik het daareven liet vermoeden was het uit noodzakelijkheid, uit gebrek aan eene degelijke

muurschilderingschool. Eene niet bestaande school had natuurlijk geene leerlingen kunnen kweeken.

Lang reeds heeft de bouwkunst ten onzent meesterwerken voortgebracht (ik spreek van de nieuwe monumenten in spitsbogentrant); men aarzelt niet meer eene hoofdkerk op te bouwen omdat men zeker is van te gelukken. Maar had de bouwkunde, twintig jaar geleden, eenen schilder moeten' zoeken om zijn gebouw in harmonij van kleuren te versieren en te volledigen, zou men hem gevonden hebben?

Wanneer de herleving der bouwkunst reeds meesters opleverde lag de schilderkunst nog in de wieg (1). Het gevolg hiervan was, dat in den beginne, de bouwmeester onmogelijk het palet ter hulp roepen kon; zelfs later waren de eerste proeven van hedendaagsche muurschildering ver van aanbevelenswaardig te zijn (hier breedvoeriger over als wij de Brugsche hoofdkerk zullen bespreken). Men verstaat bijgevolg dat de bouwmeester die slechts bouwmeester is en niet ingewijd in de kunst der muurschildering, vijand is van alle kleuren en met recht huivert door een onbehendigen borsteltrek geheel de samenstemming van zijne lijnen te zien verbreken.

Dergelijke vrees moest eenen Giotto b. v. niet bekruipen omdat hij tevens bouwmeester, schilder en beeldhouwer was, en gewapend met zijn driedubbele kunst kon hij beurtelings de eene ter hulp der andere vragen en zoo gedachten en effecten uitwerken on te verwezenlijken door iemand slechts in één vak te huis.

Beroofd van de medewerking der schilderkunst vroeger altijd noodzakelijk geacht, zoekt de tegenwoordige bouwmeester natuurlijk zijn schoonheidseffect alleen in de keus en de ordening der bouw-

(1) Wel te verstaan bedoel ik de architecturale schilderkunst en geenszins die op doek.

materialen. Zeker vormt in de afgekalkte gewelven onzer kerken de roode steen een bevallig en samenstemmend geheel met de witte ribbebanden; zeker geeft de grijze arduinsteen in de beuken een grootschen en strengen indruk, doch alle grootschheid en alle bevalligheid verdwijnen, als men voor die groote binnenmuurvlakken in rooden baksteen staat, die in hunne ruwe en schreeuwende tonen het oog onaangenaam aandoen en gelijken op een huis in aanbouw, dat niet vroeg genoeg afgewerkt kan zijn.

Overigens, sedert wanneer is de baksteen monumentaal geworden, en sedert wanneer is het waardig van Gods huis opgebouwd te worden in den trant van een paardenstal?

Aan grootere en andere hindernissen gaat dit stelsel nog mank, doch hier insgelijks meer over als wij de kerken in het bijzonder zullen onderzoeken.

Tot hiertoe hebben wij slechts nieuwe gebouwen bedoeld waarvan de planmakers, volkomen meester in hun eigen werk, gerechtigd zijn zich om onze critiek niet te bekreunen, maar als oude gebouwen in het spel zijn, als er spraak wordt van de herstelling van gewrochten door anderen in het leven geroepen, dan verandert de toestand en worden wij op onze beurt meer meester en vrij in onze oordeelvellingen.

Immers kan of mag de herstelling van een monument niet anders opgevat worden dan in den zin het terug te brengen tot den staat waarin het zich bevond vóór de herstelling noodig was.

Mijns inziens, en voor niemand kan het twijfelachtig zijn, zijn al onze hoofdkerken en al onze oude kerken van binnen beschilderd of minstens daartoe bestemd geweest. Vroeger heeft men mij de kerk der H. Waudru te Bergen als uitzondering

tegen gesteld, ook zal ik die opwerping in het breed beantwoorden, als wij in onze wandelingskens aan bedoelde kerk gekomen zullen zijn.

Voor mij is het geene herstelling hetgeen in de Sinte-Goedelekerk te Brussel gebeurd is, de oude muurschilderingen af te krabben terzelfdertijd met den plaaster en den kalk die ze bedekten. Ook is het met recht en rede dat de oudheidkundige congressen te Brugge, Charleroi en Middelburg gehouden, den wensch uitgedrukt hebben gewetensvol de overblijvende oude muurschilderingen te eerbiedigen, en daar waar zij nog voldoende bewaard zijn gebleven, ze in hunnen vorigen staat volkomen te herstellen (1).

Deze besluitselen zijn overigens slechts het uitvloeisel van het grondbeginsel vroeger gestemd : de muurschildering is de wenschelijke volledigingvan het kerkgebouw (2).

Maar al te dikwijls is alle spoor van schildering verdwenen, en niets bestaat er meer dan het ellendig witsel dat de schoonste architecturale vormen verbergt, wat dan gedaan...? In dit geval hebben de hooger vermelde congressen aangeraden de kerken te laten gelijk zij zijn om ze te beschutten tegen eenige kinderachtige en zotte bekladdering. Maar ik vraag het mij af, met welk recht krabt men het witsel af met het doel een gebouw naakt te zetten dat nooit tot dat einde gemaakt is geweest? Het is het werk der onovertroffen meesters der 13[de] en 14[de] eeuw schandig misvormen, hunne meestergewrochten plichtig van hunne bestemming afkeeren, het is barbaarschheid en eene daad tegen de rede en tegen het gezond verstand. Zie de onsymetrischheid of onevenmatigheid der voegen, de grillige en aanstootende bontgekleurdheid der steenen!

(1) Compte-rendu des travaux du congrès de Bruges, p. 120.
(2) Compte-rendu des travaux du congrès de Charleroi, p. 327.

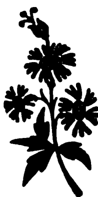
Wij meenen dat de oorsprong van het witten onzer tempels langs den eenen kant ligt in den destijds heerschenden smaak, en langs den anderen kant in het gebrek aan hulpmiddelen om de noodige herstellingen uit te voeren. Gelijk alle menschelijke gewrochten vergingen en verschoten de muurschilderingen in de kerken, de herstelling viel te duur en de geest des tijds die den spitsbogentrant gothisch ofte barbaarsch noemde, bracht het zijne bij om, gemak- en zuinigheidshalve, die schilderingen maar blootweg in het wit te bekladden.

Met den gang der eeuwen is de kunstsmaak weer gewijzigd en onze bouwmeesters die ook altoos op nieuws uit zijn, hebben nu den oorlog verklaard aan alle kunstmatige kleuren. Gisteren waren de kerken wit, heden staan zij rood!

In een volgend artikel studeeren wij Sint-Baafs, Sint-Jacobs, Sint-Michiels en andere kerken van Gent.

G. VAN DEN GHEYN, pr.

HET LIED DER LINDEN.

(Bij het Gouden Jubelfeest der herstelling van Tongerloo's abdij den 2 Juli 1890.)

I

VOOR de grijze poort des kloosters
Staan zij met hun reuzenleden —
Trouwe wachters en getuigen
Van 't verleden en van 't heden;

Staan de Linden eeuwenheugend,
Staan zij met hun breede schonken,
Monsterstammen diepgekloven,
Diep en breed in de aard geklonken;

Met hun honderd forsige armen,
's Winters knokkelig uitgestoken,
's Zomers in den groenen sluier
Van hun bladerdos gedoken.

's Zomers — o! de grootsche tempel,
Door een looverdak gesloten,
Op twee rijen pijlerbundels
Krachtig uit den grond gesproten;

Tempel, waar gewiekte zangers
Jubelend hunnen Schepper loven,
Waar het hart des vromen denkers
Weggesleept wordt hoog naar boven...

Doch wat waart er door de bladeren,
Wijl de gewiekte zangers zwijgen?
En wat wondere stemmen fluisteren
In de takken, in de twijgen?

Hoort! de wind vaart door de bladeren :
't Is een suizen, 't is een hijgen,
't Is een jammeren, 't is een juichen,
In de takken, in de twijgen.

't Is het Lied der reuzenboomen,
't Lied van rouw- en vreugdedagen,
't Lied van oudere en jongere tijden :
Zonnegloor en onweersvlagen.

Hoort! daar zwelt en golft en galmt het
Onder den ademtocht der winden,
't Lied van smart en hoop en vreugde,
't Lied der eeuwenheugende Linden.

Het Lied der Heerlijkheid.

I

Verrukkend was 't, den uchtend van ons leven,
Verrukkend was 't, nog jaren lang nadien,
Het oude Sticht, met glans en roem omgeven,
In al zijn pracht en heerlijkheid te zien!
't Lag daar voor ons — oase der woestijnen
Van 't Kempenland — alom gebenedijd
Door 't dankbaar volk, op wien de Norbertijnen
Hun weldaan strooiden kwistig wijd en zijd.

't Lag daar voor ons, eene kleine stad gelijkend,
Met torens, ringmuur, poort en gracht en wal.
't Lag daar voor ons, met kloosterbouwen prijkend
Door kunst versierd met schatten zonder tal.
Een pronkjuweel — een tempel praalde in 't midden
En dreef zijn fiere naald het luchtruim in,

Waar 't klokkenorgel, hoog ter torentin
Klingklanglend, riep tot arbeid, rust en bidden.
En in de schaduw van dat heiligdom —
In breeden kreits — rees bouw aan bouw alom,
Door 't frissche groen omlijst van lustwaranden :
Hier de abtenwoon, daarnaast de bisschopshal
En 't vreemdenhuis, en ginds de kloosterpanden,
En verder werkplaats, hoeve en schuur en stal —
Bij 't grootsche en eedle 't nuttige overal...

Dat was het zicht bij d'uchtend onzes levens;
Dat was het zicht nog jaren lang nadien :
Een visioen van nut en glorie tevens!
Verrukkend was 't die heerlijkheid te zien!

En, jeugdige loten,
Wij juichten en joelden,
Maar streefden en woelden,
In 't prachtige zicht,
Om, hooger geschoten
En krachtig gerezen,
Geen dwergen te wezen
Bij 't reuzengesticht.

2

Doch grootscher nog een gloriekrans omkroonde
Ons Tongerloo, waar — in onbreekbren bond —
Verheven deugd naast diepe kennis troonde,
Heur gaven mild verspreidend in het rond.

Wat abtenrij, waarop het sticht kon bogen
Door 't vijftal eeuwen, die reeds henentogen
Sinds 't heuglijk uur, dat Tongerloo ontstond!
Wat grootsche reeks van vromen, van geleerden,
Van noeste wroeters, die het Kempenland —
Moeras weleer naast woestenij van zand —
In een landouw van vruchtbaarheid verkeerden;

Die licht verspreidden door den donkren nacht,
Waar dwaling en onwetendheid regeerden
Zoo lang en bang; die, met den schat bevracht
Van Gods- en menschenliefde en zelfverzaking,
Ten oorlog trokken tegen hongersnood
En ziekte; die, slechts snakkend naar volmaking,
Voor offer deinsden noch voor marteldood!

Wij zagen hen — die zelfvergeten helden —
Hier, nederig gebogen tot den grond,
Bevruchtend met hun zweet de dorre velden,
Daar tranen stelpend, die vol wanhoop welden;
Ginds hulpe biedend aan de lijdensspond,
Terwijl zij, na volbrachten plicht, weer snelden
Naar 't heiligdom des Heeren onvermoeid,
Om nacht en dag er 's Heeren lof te melden,
Voor wien hun hart van vrome liefde gloeit.

Dat lied, dat lied — wij hoorden 't zeven malen
Op elken dag, jaar in jaar uit, herhalen;
Het klonk ten tempel uit en golfde voort
Langs kloosterbouw en muur en wal en poort;
Het dreef tot ons, bleef in de twijgen hangen,
Vulde onze kruin met godgewijde zangen,
En — joeg de wind door onzen bladerdos,
Dan brak het als een feestlijke echo los.

En, juublende boomen,
Wij wuifden en woelden,
En juichten en joelden
Van zalig genot;
En zangen bij stroomen,
Door d'adem der winden
Ontrukt aan de Linden,
Weerklonken tot God.

II.

Dat is 't lied der oude boomen.
Doch, opeens, zij huiveren, zwijgen;
En alleen een pijnlijk rillen —
Als een stuip — beroert de twijgen.

En het rillen wordt een zuchten,
Wordt een weenen, wordt een snakken;
En daar droppelen treurnisliederen
Uit de neergebogen takken.,

Het Lied der Verdelging.

Wee!... Hoe zit zij eenzaam en verlaten,
Beeld van rouw en grondelooze smart!
Wee!... Hoe zit zij, in heur tranen badend,
Op het puin met droef gebroken hart!

I

Moeder zonder kindren, ach! waar zijn ze?
Waar is 't kroost, o eens zoo rijk begaafde,
Dat u, eeuwen lang, zoo trouw omringde
En zich heilvol aan uw boezem laafde?

Ach! hoe zijn uw tempel, uwe panden,
Ach! hoe zijn uw torens, uwe hallen
Dus ontvolkt, baldadig omgesmeten
En tot vunzig, aaklig puin vervallen?

O, wij weten 't!... Eens, daar kwamen horden —
Woeste duivlen, door de hel gebakerd —
En zij roofden wat zij konden; 't overig
Hebben ze omgerukt en neergeblakerd.

Ach! hij heugt ons nog, die dag — de nare! —
Die u zag den vijand prijsgegeven,
Dag, in 't boek van Tongerloo's annalen
Wreed met bloed en tranen aangeschreven.

Sedert toen zit ze eenzaam en verlaten —
Beeld van rouw en onbegrensde smart —
Zit zij daar, de onttroonde, kinderlooze,
Op het puin met droef gebroken hart.

2

Ach! hij heugt ons nog, die dag — de nare!
Winter was 't. Het witte sneeuwkleed strekte
Als een lijkwâ heinde en ver, en treurig
Bogen we onder 't sneeuwkleed, dat ons dekte.

't Laatste, 't scheidensuur bomde uit den toren;
't Laatste koor was snikkend afgezongen —
Doodslied dof door onze kruinen galmend —
En dan werden ze uit hun woon gedrongen,

Uit hun woon gejaagd, de Norbrechtszonen,
Als misdadigers, om rond te zwerven
Rusteloos, tot dat ze op ballingsbodem
Slechts nog ruste vinden in het sterven;

Of om, wreed vervolgd als wilde dieren,
Eindelijk te sneven, martelaren,
Op 't schavot of in de kerkerholen,
Van hun trouw aan God en Godsaltaren.

En daarom zit ze eenzaam en verlaten —
Beeld van rouw en onbegrensde smart —
Zit zij daar, de onttroonde, kinderlooze,
Op het puin met droef gebroken hart.

3

Ach! hij heugt ons nog, die dag — de nare!
Treurig zagen wij hen buitentreden —
Witte schimmen op het witte sneeuwkleed —
Tranen, zuchten mengend bij gebeden.

En wij, honderd jaren trouwe wachters
Van het kloostersticht alreeds, wij bogen
Treurig ook de blank besneeuwde takken,
Wen zij ons voorbij- en henentogen.

Toen zij, ginder, aan den kruisweg kwamen,
Zagen wij hen rond den prior knielen
Voor zijn zegening, terwijl de vlokken
Sneeuw als englentranen nedervielen.

Dan, terwijl ze een laatsten blik naar 't klooster
Richtten, werden zij uiteengedreven;
En een zucht, die door de takken waarde,
Fluisterde ons: « Vaarwel, vaarwel voor 't leven. »

Sedert dan zit ze eenzaam en verlaten —
Beeld van rouw en onbegrensde smart —
Zit zij daar, de onttroonde, kinderlooze,
Op het puin met droef gebroken hart.

4

En terwijl de Norbrechtszonen dwalen,
Wordt het woest vernielingswerk voltrokken,
Bouw na bouw gesloopt en omgesmeten,
Puin op puin gehoopt en brok op brokken.

In den dag weerklinkt houweel en moker
Aaklig, en de muren wanklen, vallen;
En de torenreus ploft in den vuurgloed
Aaklig neder onder dondrend knallen.

In den nacht, den donkren! rijzen schimmen,
Aaklig bleek, en waren door de puinen,
En de nachtuil, bij ons angstig sidderen,
Steent en knapt van schrik in onze kruinen.

Aaklig, aaklig! ja, 't is alles aaklig!
Aaklig is daar ginds dat hooploos sneven;
Aaklig 't dwalen der gebannen zonen;
Aaklig dat wij — wij alleen — hier leven,

Ach, onttroonde, kinderlooze Moeder,
Moeder met het droef gebroken hart,
Waarom kunnen wij met u niet sterven,
Sterven om uw grondelooze smart?...

(Vervolgt.) F. SERVAAS DAEMS.

AAN EEN JONGEN VLAMING.

(*Vervolg van blz.* 262)

De schrijver, om zijne gedachten aan zijne medemenschen te doen kennen, gebruikt de taal. De eenvoudigste bestanddeelen der taal zijn de woorden. Bij de Vlamingen over het gebruik der woorden spreken is geene gemakkelijke taak. Nopens dat punt bestaan er onder ons zulke uiteenloopende stelsels en is er zoolang en zoo hevig getwist dat het onmogelijk is, welk gedacht men ook voorsta, iedereen tevreden te stellen. Ik ga nochtans u mijne zienswijze zonder vrees, zonder omwegen uiteenzetten; maar ik houd er aan op voorhand te verklaren dat ik niemand kwetsen wil en alleenlijk handel uit liefde voor onze taal en onze letterkunde.

Sommigen zeggen : 't Is kleingeestig zooveel over die onnoozele woorden te strijden!... Van dat gedacht ben ik niet. Groot is de weerde der woorden : *Les choses, en ce monde*, zegt Mgr Dupanloup, *sont le grand intérêt de l'humanité; après les choses, les idées qui les représentent; après les idées, les mots qui les expriment.* En dan, ligt in iederen woordenstrijd niet een gedachtenstrijd opgesloten?....

Die twist vindt vooral zijnen oorsprong in het groot verschil dat er bij ons bestaat tusschen de volkstaal en de taal van veel schrijvers. Eenige volkeren hebben eene huiselijke taal en eene andere, van gansch verschillenden aard, die zij als algemeene nemen; bij hen zal zulke twist niet oprijzen. Maar wij, Vlamingen, wij hebben niet twee talen, wij hebben maar éene, en de geschrevene

taal is niets anders als de bloem, het beste deel der gesprokene. Waarom dan zulk verschil tusschen de gesprokene taal en de taal van veel boeken?.... Legt den eersten den besten onzer werklieden een schrift voor: indien hij, onder het lezen, op eenige buitengewone woorden stoot, zult gij hem aanstonds hooren uitroepen : *dat is geen Vlaamsch, want ik versta het niet;* die taal wordt iets vreemds voor hem : *dat is Hollandsch*, zegt hij misprijzend. Wat ligt er in 't gezegde van dien werkman?... Enkel dees : De schrijvers moeten in hunne boeken die woorden gebruiken die ik in 't spreken bezig, anders schrijven zij geen Vlaamsch. Men moge dat uitleggen door hooveerdige onwetendheid, ik zie er liever Vlaamsche fierheid in, iets nog van den ouden vrijen poorter die wist wat hij was en kost : *Ik* ben Vlaming, *ik* spreek Vlaamsch, *ik* ken het Vlaamsch, *ik* moet verstaan wat geschreven wordt of 't en is geen Vlaamsch!... Niet wonder dat veel schrijvers zich dien hertekreet van het volk hebben eigen gemaakt en zijn vooruitgesprongen om de rechten der volkstaal met handen en tanden te verdedigen.

De tweede oorzaak van dien strijd is dat de verdedigers van 't een of 't ander stelsel niet altijd van het ware standpunt uitgaan.

Die oorzaak brengt ons ten volle in ons onderwerp.

Volgens wat moet de *schrijver* de weerde van de woorden schatten?

Een *oudheidkundige* zal veel weerde hechten aan een woord, omdat het de naam is, bij voorbeeld, van een meubel dat in deze of die eeuw verveerdigd wierd.

Een *afleidkundige* zal veel geld geven voor een woord, omdat het den oorsprong van honderd andere woorden klaar maakt.

Zoo is het met den schrijver niet gelegen.

De schrijver moet bij zijnen lezer het verstand overtuigen, het herte bewegen en de verbeelding treffen; als eenvoudigste middelen om daar toe te komen, bezigt hij de woorden; een middel is goed, volgens dat het

min of meer het doel helpt bereiken; dus moet de schrijver de weerde der woorden schatten, volgens dat zij veel of weinig op het verstand, op het hert en op de verbeelding des lezers werken.

Wat is er vereischt opdat een woord iets op den lezer teweegbrenge?

Eerst en vooral dient het verstaan te worden, dient er geweten wat begrip het voorstelt, niet alleen door den schrijver, maar bijzonderlijk door den lezer : 't is hij toch voor wien er geschreven wordt.

Een woord dat de lezer niet verstaat, is maar zooveel weerd als een ijdele klank, als het gerol eener karre, wanneer het gesproken is; of als de krollekens die de vorst op de ruiten trekt, wanneer het geschreven is. Woorden bezigen die niet verstaan worden, kwakzalversstiel, kan ja, bij eene domme menigte ontzag inboezemen; maar bij verstandige lieden is het iets zoo onnatuurlijks dat het lachen en spotten doet.

Uit het voorgaande volgt dat een zelfde woord door den eene *kan* gebruikt worden en door den andere niet; alles hangt af van te weten of hij tot wien het gericht is, het verstaat.

Dichter Janssens heeft, op de dood van zijn kleinste dochterken, een boeksken geschreven dat enkel voor zijne kinderen bestemd is; hij heeft alleen zulke woorden gebezigd die uit den mond zijner kleinen klinken, en hij deed zeer wel.

De onderwijzer, in de lagere school, heeft als bruikbare woorden al zulke die behooren tot de taal van het dorp waar hij school houdt.

In tijde van kiezingen, komen er in steden en dorpen schriften uit die soms vol staan met plaatselijke woorden, en 't is behendig gehandeld vanwege de opstellers.

Wij hebben drij tijdschriften, *Volk en Taal*, *Volksleven* en *'t Daghet*, die, onder andere, tot doel hebben de eigen taal eener streek te doen kennen en bijzonderlijk voor de bewoners dier streek uitgegeven worden; zij gebruiken al de woorden die in de streek gebezigd worden, en zij doen niet slecht.

Welke woorden kan hij bezigen die eigenlijk Vlaamsche schrijver is, die tot al zijne taalgenooten spreken wilt?...

Mag hij zeggen, gelijk sommigen : « Ik bekommer mij om de gesproken taal niet; ik ben schrijver, mijn woordenschat is mijn woordenboek, en die mij leest, *moet* die woorden kennen, zij behooren alle tot de geschreven taal!... » Moeten is bedwang, zegt het spreekwoord, en de schrijver heeft de macht niet den lezer wetten te stellen en van hem zekere geleerdheid te eischen. Bovendien, de schrijver handelt zoo rechtstreeks tegen zijn belang : hij wilt op den lezer werken, dus moet hij er ingang toe vinden, en dien ingang zal hij krijgen, niet met gelijk een trotsche dwingeland, maar gelijk een hertelijke vriend, eene goede kennis voor den lezer te verschijnen. Wij moeten, ten minste in zake van taalkennis, onze lezers nemen, niet gelijk zij volgens onze begeerte zouden moeten wezen, maar gelijk zij waarlijk, wezenlijk zijn; zelfs onder de geleerden zijn er zeer weinig die eene volledige kennis der geschreven taal hebben, en hij die, bij het kiezen zijner woorden, alleenlijk op zijnen woordenboek peinst, mag zeker zijn hun dikwijls woorden op te disschen die zij niet verstaan. « Maar, antwoordt men, neemt den woordenboek en zoekt wat gij niet verstaat. » Uitzinnig antwoord! uitzinnig als gij voor het gewone volk schrijft, want, ieder weet het, woordenboeken zijn haast nooit te vinden in werkmanshuizen of boerenwoningen; uitzinnig nog als gij tot meer geletterden spreekt : ik lees uw werk en ben getroffen, op eens stuit ik op een onbekend woord, ik zoek en, onder het doorbladeren, ben ik den zoeten indruk kwijt; gij legt mij een vervelenden last op, gij ontneemt mij het genot bij het lezen en... ik leg uwen boek op zijde.

Mag de schrijver zeggen, gelijk anderen : « Ik laat de geschreven taal onverlet en gebruik al de woorden die ik in mijn gewoon spreken bezig? » Zeker is het dat de woorden der gesprokene taal veel vóor hebben

op de woorden die alleenlijk tot de geschrevene behooren. Zij vliegen zonder moeite tot het verstand : ze hooren en verstaan gaat te zamen. Doet ja, een gewonen mensch iets vertellen dat hij gelezen heeft : hij zal wel de gedachten des schrijvers geven, maar die met zijne eigene woorden uitdrukken : zoudt ge niet zeggen dat het gesproken woord rechtstreeks het begrip voorstelt, terwijl het geschrevene eerst eenen omweg maken moet langs het gesprokene, waar het begrip als mede vereenzelvigd is?... De woorden der gesproken taal treffen noodzakelijk de verbeelding : wij hebben ze meest aanschouwelijk geleerd, onze moeder zette de zaak nevens den naam; *dat is eene koe*, zejde zij, en wees op het dier. Veel dier woorden ook roeren het hert : dikwijls wekken zij in ons zoete herinneringen en teedere gevoelens op uit den lieven jongen tijd, toen wij ze opdeden en zoo gemakkelijk diepe indrukken ontvingen. Eene juffrouw, vriendinne der Vlaamsche letterkunde, vertelde mij het volgende : « Ik en vader gingen eens wandelen in den hof; er stonden schoone, blozende krieken. Ik zou ze geerne plukken, maar ik was nog maar vijf jaar en dus te klein om er aan te geraken. Vader bemerkte dat; hij stak mij omhoog en zette mij op zijne schouders. Ik ging aan 't plukken, maar eensklaps springt moeder stillekens toe en roept, tot mijnen grooten schrik, tegen mijne oor : *Nu ken ik den fruitenier*. Telkens ik dat woord *fruitenier* hoor, zie ik dat tafereel uit mijne eerste jaren vóor mijne oogen en ik denk aan den braven vader... die reeds zoolang dood is. » Ik had eene kleine zuster, wij allen zagen haar zoo geerne : zij was zoo braaf en leerde zoo goed. Op eens viel zij ziek : zij had, och arme! de hersenvliesontsteking. Ach! hoe droevig was het dan te huis en hoe verdrietig voor mij : vroeger gingen wij te zamen hand aan hand naar school, en nu moest ik alleen en zonder haar vertrekken. Eens, als de ziekte al verre gevorderd was, keerde ik weer van de klasse en zag moeder van de kamer komen, waar Paulineken lag. Moeder, vroeg ik, hoe gaat het er

mee? En zij, zij zuchtte : Ach kind! sprak zij, en vraagt het mij niet; het kindeken lijdt zoo bermhertig veel; hoort eens hoe *eendelijk* zij kermt : het snijdt door mijn hert. Iederen keer dat ik dat woord *eendelijk* lees, voel ik gelijk eene siddering door mij gaan en ik hoor weer het gekerm van mijne zuster, die nu vijf en twintig jaren overleden is.

Die drij eigenschappen maken de gesproken woorden, ge weet het door hetgene hooger gezeid wierd, tot allerbeste, tot volledige middels om den schrijver zijn doel te helpen bereiken, en ik zou geenen oogenblik aarzelen het leste uiteengezette stelsel te volgen, waren al de woorden die ik in mijn spreken bezig, van al onze Vlaamsche landgenooten verstaan en gekend. Maar ach! zoo en is het niet, en ik ondervind het dagelijks beter, volgens dat ik vorder aan het *Waasch Idioticon*. Juist om treffend de weerde van de gevonden woorden, onder letterkundig oogpunt, te doen uitkomen, teeken ik achter ieder woord het idioticon op waar het in opgenomen is, en hoeveel honderden woorden heb ik niet al die nievers te vinden zijn?... Want, het gaat zeker, al zijn er zeer veel woorden, erkend of niet, aan al onze streekspraken gemeen, er zijn ook heele hoopen die maar aan éene gouw, aan éen dorp, ja soms aan éene straat eigen zijn. Onderzoekt, bij voorbeeld, hoeveel onze spreekspraken verschillen in het benoemen van den *vlinder*, en gij zult verwonderd staan. Hoe gaat de lezer nu de beteekenis opzoeken van uw gewestwoord dat, zoolang het niet verstaan is, niet het minste nut, maar veel schade doet?... Spreekt niet van de woordenboeken : 't en staat er niet in. Spreekt niet van de idioticons : zij zijn maar in de handen van eenige geletterden, geen een is volledig en veel streken hebben nog geen. Door den samenhang, zegt gij misschien. 1° Dat middel is niet toereikend voor alle woorden; gij gebruikt het Wasche *mottevijver* (vlinder), zegt mij hoe de samenhang dat woord verklaren kan! 2° Hoe weet gij welke woorden, onder de gebezigde,

gewestwoorden zijn en verklaring behoeven?... Kent gij de palen waar de geschreven taal eindigt? Of zult gij, die zoo weinig met de woordenboeken ingenomen zijt, willen onderzoeken of de woorden die gij bezigt, er in voorkomen?... Ik twijfel er geweldig aan. 3° Dat middel is ongepast onder letterkundig oogpunt : opdat de schrijver indruk make, moet ieder woord, op den oogenblik dat het gelezen wordt, een licht zijn dat gedurig den glans van het gedacht vermeerdert : mijn oog is het staal dat op den kei, het woord, slaat, en zie! op den slag zelf moet de genster, het begrip daar zijn. De samenhang brengt gewoonlijk het licht maar later aan, wanneer mijn geest reeds in het donker gewandeld heeft : de glans van het gedacht is onderbroken en mijn geest, die vooruitwilt, zal soms maar, en dan nog met groote moeite, terugkeeren om de eenheid te herstellen. 4° Al ware dat middel letterkundig goed, nog ware het niet aan te prijzen, omdat wij het dikwijls onvolledig zouden aanwenden : wij zijn dikwijls onbekwame rechters om te oordeelen wanneer iets dat voor ons klaar *is*, voor eenen andere klaar *wordt*. Zoo en zoo alleen kan ik mij de duistere woorden en uitdrukkingen uitleggen van sommige schrijvers, die zeker niets zouden willen zeggen dat voor anderen onverstaanbaar is.

Wij hebben de twee uiterste stelsels onderzocht, het stelsel der woordenboeken alleen, het stelsel der gesproken taal alleen. *In medio virtus*, zeggen wij, en nemen tot regel : *Bezigt enkel woorden die én gesproken én geschreven zijn.*

Die woorden alleen kunnen aan al de vereischten der letterkunde voldoen. Zij zullen van de meeste lezers verstaan worden; daartoe hebt gij eene dubbele waarborg, de gesproken taal der lezers of hunne kennis in andere schriften opgedaan. Zij zullen op het verstand, het hert of de verbeelding van veel lezers werken, van al deze die ze in hun spreken bezigen.

Misschien zal men opwerpen : Dat stelsel zullen

wij in zeer veel gevallen niet kunnen volgen, vermits zooveel woorden die wij in 't spreken bezigen, niet in de woordenboeken staan en zooveel andere woorden der geschreven taal niet in de volkstaal voorkomen. *In zeer vele gevallen*, kan ik niet toegeven; in *sommige*, ja. Door 't bulderen van de eenen op de volkstaal, door 't spotten van de anderen op de woordenboeken, ontstaat bij velen het gedacht : de volkstaal bevat niets van de boekentaal, of : de woordenboeken geven niets van de levende taal. Vergelijkt, in eenen woordenboek, uwe gesproken taal met de geschrevene, en gij zult gauw ondervinden dat op tien woorden er negen én gesproken én geschreven zijn, ja, dat in de woordenboeken veel woorden der gesproken taal staan die, omdat zij nooit in de boeken gebezigd worden, door u als enkel gesproken aanzien werden. Wilt gij er bewijzen van?... Zeven mijner medewerkers voor het idioticon zonden mij het woord *peerdenmeester*; zij peinsden dat het een gewestwoord is, waarschijnlijk omdat men overal *veearts* te lezen krijgt, en toch, de strenge Kramers geeft het en vertaalt het door *vétérinaire*. Over drij jaar gaf ik aan eenige leerlingen het volgend werk : Doorbladert de vijf eerste letters van uwen woordenboek en schrijft op eene lijst al de woorden over die gij in uw spreken bezigt; allen waren verwonderd over het groot getal bladzijden die zij van noode hadden. Leest onder de West-Vlaamsche schrijvers zulke die tot stelsel hebben enkel woorden der gesproken taal te bezigen, en gij zult dikwijls heele bladzijden tellen waar niet éen gewestwoord in staat.

Wilt dat zeggen dat de woordenboeken volledig zijn? Dat er niets goeds meer uit de volkstaal over te nemen is? Hoegenaamd niet; maar.... wij zitten in de taalkunde. Keeren wij tot ons onderwerp terug.

In sommige gevallen, zeide ik hooger, zult gij het stelsel niet kunnen volgen. Doch daardoor is het niet afgebroken; integendeel, de uitzondering bevestigt den regel.

Welke zijn die enkele gevallen? 1° Voor eenige

begrippen, die nooit den geest van het gewone volk bezighouden, zult gij maar woorden hebben die enkel geschreven zijn; neemt dan, als er keuze is, het woord dat u minst vreemd toeschijnt. 2° Voor andere begrippen zult gij soms een woord hebben dat enkel geschreven is, en een gansch ander dat enkel gesproken is. Hoe hier gehandeld? Ik laat u vrij; zeker is 't, als gij eenen volksboek schrijft, dat niemand u met reden het gewestwoord als vlek zal mogen aanrekenen, indien gij het bezigdet om op uwe streekgenooten een dieperen indruk te maken.

Om het verkozen stelsel goed te volgen, is het voordeelig bij elk uit te drukken gedacht zich af te vragen : *Hoe zou ik in 't gewoon spreken dat zeggen?...* Schrijft dan gelijk gij het zeggen zoudt, en, op weinige uitzonderingen na, zult gij niets te veranderen of te verbeteren hebben. Zoo zult gij er toe komen eene *klare, eenvoudige, verzorgde levende taal* te schrijven, die ik het *oorbeeld* noem van den stijl. Groote, holklinkende woorden zullen er niet voorkomen en de Vlaming die u leest, zal dikwijls zeggen : zoo kan ik ook schrijven. Maar vermindert dat de weerde van uw werk?.... Volstrekt niet : *Simplex sigillum veri* (Boerhave). *Qui ne peut briller par une pensée, veut se faire remarquer par un mot* (Voltaire). *Les meilleurs livres sont ceux que ceux qui les lisent, croient qu'ils auraient pu faire* (Pascal) (1).

(*Het gaat voort.*) AM. JOOS.

(1) De hoofdopsteller van het *Fondsenblad*, bij het beoordeelen van twee mijner werken, schrijft mij den volgenden dubbelen regel toe : *Al wat de ouden schreven is goed; al wat het volk spreekt is het ook* (z. numm. van 19 Januari 1888). Dat was, hoop ik, geene *boosheid* van zijnentwege; ik zie er enkel *onwetendheid* in. Nooit of nooit heb ik zulken regel, ook niet in zake van spraakkunst, aan iemand gegeven of ergens doen drukken. Veranderen is zeker geene schande, 't is dikwijls wijzer worden; maar nopens het besproken punt heb ik altijd hetzelfde gedacht gehad en voorgestaan. Dat weten, sedert jaren, veel West-Vlamingen, die mijne goede vrienden zijn. Dat blijkt uit al mijne proza, en nog best van al uit hetgene ik in den 1ste jaargang van het *Belfort* schreef : *Wat enkel geschreven is, is lood; wat gesproken is, is zilver; wat gesproken en geschreven is, is goud* (bl. 233), stokregel waar gansch dit artikel eene omschrijving van is.

DE GEBOORTE VAN DEN ZALIGMAKER.

Zang der Engelen.

Koor. Glorie, glorie den Alhoogen
die door 's menschens leed bewogen
nederdaalde uit 's hemelsbogen
heilgezant van liefde en troost;
die in 't slavenkleed komt sneven,
om den mensch te doen herleven
en den vredekus te geven
aan het zondig adamskroost.

Heil hem die aan 's hemels daken
't helder licht der zon deed blaken,
en met gouden stralenpracht
in het blouw azuur deed gloeien,
om den wereldkring 't ontboeien
uit de kluisters van den nacht.

Koor. Glorie, *enz.*

Heil hem wien de sterren zeiden,
als hij hun, om 't licht te spreiden,
uit den niet riep : Wij zijn hier,
en al jublend henenvlogen
door de blouwe hemelbogen
met hun blinkend stralenvier.

Koor. Glorie, *enz.*

Dieze op hun metalen assen
in de golvende etherplasschen
van de luchtzee rollen laat,
op de baan hun afgeteekend
en gemeten en berekend
in zijn Goddelijken raad.

Koor. Glorie, *enz.*

Heil hem die de ontembre winden
in hun snellen vlucht kan binden,
die den donderwagen ment,
en de woeste bliksemvieren
naar zijn wille kan bestieren
en naar oost en westen zendt.

Koor. Glorie, *enz.*

Heil hem die in de etherkolken
't vocht vergaart, en uit de wolken
op de velden stroomen doet,
die het graan uit de aard doet rijzen,
om de schepselen te spijzen
van zijn rijken overvloed.

Koor. Glorie, *enz.*

Al de hemelingen wenschen
't lot te deelen van de menschen :
God heeft in zijn liefdegloed
boven de englen hun verkoren,
God is uit den mensch geboren
en vereenigd met zijn bloed.

Koor. Glorie, *enz.*

God heeft hem een naam gegeven
die het helsch gespuis doet beven,
naam, waar 't al voor nederbuigt
Jesus is de naam der namen
waar aan 't englendom te samen
Eeuwig eer en lof betuigt.

Lied der Herders.

O herders hoort die heldre zangen,
de hemel daalde op de aarde neer,
al de englen in hun blijde rangen
bezingen hunnen God en Heer.
Welaan het danklied aangeheven,
o zingen we ook met blijde stem,
een God met 't slavenskleed omgeven
ligt in den stal van Bethlehem.

O Heer gij duikt de gouden stralen
die stroomen van uw aangezicht,
omdat de menschenoogen falen
te flouw voor 't goddelijke licht :
maar 't licht dat ge in ons hert laat branden
is ons genoeg, die heldre gloed,
rukt van ons oog de sluierbanden,
wij zien een God door vleesch en bloed.

Gij waart de hoop der voorgeslachten,
die met gebeden en geween,
zoo vuriglijk den dag betrachtten
die nimmer voor hun oogen scheen.
Gij zijt de held wien de profeten
voorzeiden in 't gewijde blad,
die brijslen zal de helsche keten
en leiden ons op 's hemels pad.

Gij zijt het licht dat op komt dagen,
gelijk de heilzon die den nacht
des duistren afgronds zal verjagen,
waar Adam ons had ingebracht.
Nu is 't gedaan met Satans tempel,
zijn drogorakels blijven stom,
de volkren vluchten zijnen drempel
al zijne altaren vallen om.

Gij hoeft geen macht van legerscharen,
geen eerstoet die het oog verblindt,
geen aardsche schatten te vergaren
waar 's menschens hert geen heil in vindt.
Gij hoeft geen weelde of pracht te zoeken,
een harde krib, een dak van riet,
wat kille strooi, wat arme doeken
dat is 't paleis waar gij gebiedt.

Gij wilt geen gouden rijkskroon dragen,
hoe schittrend zij haar vonken schiet,
geen aardsche troon kan u behagen,
uw rijk is van dees aarde niet.
Maar uwe macht zal verder strekken
dan al de macht der mogendheen,
Gij zult de volkren tot u trekken
en heerschen op hun hert alleen.

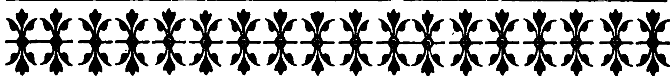
De schaduwen der dood verdwijnen
voor u, o heldre levenszon
die heden over de aard komt schijnen.
Gij zijt de frissche waterbron
en zielenbad, die in de plasschen,
en stroomen van uw heilig bloed
de zondensmetten af komt wasschen,
en Adams erfschuld voor ons boet.

O wil met onze dankgezangen
en kinderlijken liefdetoon,
o Jesus, ook ons hert ontvangen
heersch daar altijd als op uw troon.
O Jesus leer ons steeds verachten
de wereld met haar ijdelheen,
maak dat wij anders niets betrachten,
o godlijk kind, dan u alleen.

. . . .

Deflinge. C. L. VAN DRIESSCHE, past.

WENKEN EN VRAGEN.

NAAR aanleiding van heer Jan Broeckaert's uitmuntend schrijven in ons November-nummer, houden wij voortaan een hoeksken van 't *Belfort* vrij voor « Wenken en Vragen » nopens taal- en stijlzuivering.

Ons doel is het kaf uit het koren te wannen; het woekerend onkruid te wieden uit ons taalveld; jacht te maken op taalkemels; de rijke mijn van onzen taalschat, waar goud in gedolven zit, te helpen dieper en dieper uitgraven.

Oneigene uitdrukkingen, verkeerde woordsmederijen en bastaard- of schuimwoorden moeten te recht gewezen; oude deugdelijke woorden, wendingen en gezegden van degelijke Vlaamsche muntspijze, moeten opgedolven en weder verjongd en opgefrischt. Verder valt er te vragen en te zoeken naar benamingen voor nieuwe zaken en begrippen, in onze taal nog niet gedoopt; daar staan wij, ongelukkig genoeg, nog veel in verachterd.

Wij richten eenen oproep tot iedereen, en beloven, zelfs voor de geringste mededeeling, besten dank. Begeeren er lezers een of ander punt opgelost of toegelicht te zien, onze « vragen » zullen antwoord trachten uit te lokken. Het zal een *referendum* zijn op taalgebied.

Er is geen sprake van opstellen, slechts van aanduidingen, ophelderingen, korte opgaven; zoodat alleman — hij moge overlast zijn met bezigheden

— het zijne zal kunnen bijdragen tot het gronden, optrekken, versterken, zuiveren en versieren van ons taalgebouw.

Vindt men genoegen in deze proef, dan maken wij het hoeksken ruimer en gunnen er plaats aan wenken en vragen nopens geschiedenis, aardrijkskunde en wetenschap in 't algemeen.

Tot eendracht, niet tot tweedracht; tot opklaring, niet tot verwarring, luidt onze leus. Wij meenen dat onze poging nut zal stichten... Dus vol vertrouwen in onze lezers, in liefde en broederlijkheid jegens de personen, vooruit!

Vooruit met den wan der schifting, den krabber van de wiedster, het houweel van den mijnwerker, en het geweer van den jager, tot delging van het schadelijk wild, dat krielt onder het gewas van onzen Vlaamschen taalakker.

Men vraagt ons welke werken tot het weren der taalbulten dienen aanbevolen te worden. Vooreerst *Tael- en letterkundige Aenmerkingen* van David, ongelukkig slechts op boekveilingen nog te bekomen. Wij vernemen dat er pogingen aangewend worden om dit kostelijk boek te mogen herdrukken, herzien en op de hoogte van den hedendaagschen tijd gebracht. Verder : *Nederlandsche gedichten met aanteekeningen van David en eene voorrede van Hoogleeraar P. Willems; Taal- en letterkundige nalatenschap van K. Ternest; Eenige regeltjes*, door J. Bols en J. de Ruysscher; *Zuiverheid van Taal*, door J. Obrie, alsmede de taalwerkjes van Amaat Joos : *Onderwijzer en volkstaal, Taal- en letterkundige Mengelingen, Opgaande lessen op stukken uit de Bloemlezing van J. Bols en J. Muyldermans.* In het Hollandsch tijdschrift *Noord en Zuid* gaf C. Bake insgelijks zeer belangrijke wenken over taalzuivering, onder den titel *Taalpolitie.* Wie de geijkte Nederlandsche spelling zoekt, gebruike *Woordenlijst voor de spelling der Nederlandsche taal met aanwijzing van de geslachten, de voornaamwoorden en de vervoeging der werkwoorden*, door M. de Vries en L.-A. te Winkel. Eene uiterst leerrijke voorrede gaat dit boek vooraf en spreekt over het geslacht der naamwoorden, de samengestelde woorden, de spelling, de bastaardwoorden enz. Dit werk is het Vade-mecum van alle schrijvers. — Ongetwijfeld is deze lijst niet volledig : verzoek aan onze lezers, die andere werken aan te bevelen weten, er ons de opgave van te willen doen.

Biekorf stelt voor : Minister *landschepen* te heeten en Député per-

manent *Gouwschepen*, gelijk men Gouverneur *Gouwgraaf* noemt. In West-Vlaanderen stelt men insgelijks voor, *schuimwoord* te zeggen in plaats van bastaardwoord. Wat denkt men daarvan?

Davidsfonds. De *s* is hier taalkundig eene fout, het geldt hier geene bezitting, het is een fonds ter eere van David of onder zijn patronaat. De *s* kan er slechts komen welluidendheidshalve. Hetzelfde dient gezegd te worden omtrent *Sint-Lievensgesticht*, *Sint-Amandsgesticht*, enz. Wie het betwist, moet *Willemsfonds* met dubbele *s* schrijven.

Hij was omringd van de achting en de genegenheid zijner parochianen. Dergelijke volzinnen lezen wij dagelijks; het is louter Fransch in een Vlaamsch kleed gestoken, waarom niet schrijven : Hij genoot de achting enz.?

Laatst las ik *Doktoor in Godgeleerdheid!* Doctor = academische titel; dokter, doktor of doktoor = geneesheer.

Belet vragen, schoon en deugdelijk gezegde, te veel verdrongen door het min goede : gehoor, onderhoud vragen.

Ik neem de eerbiedige vrijheid. Vrijheid, een afgetrokken iets kan noch eerbiedig noch oneerbiedig zijn. Ik neem eerbiedig de vrijheid.

Wet-Coremans. Fransch; de geest onzer taal vraagt : Coremans' wet.

Zijn eerste proces was eene konijnendiefte. Zonderling, een proces dat een diefstal is van konijntjes! Zijn eerste proces liep over eene.....

Komt te verschijnen. Waarom niet liever : *Is verschenen*, of, korter nog : *Verschenen?* Dat *komt* te verschijnen heeft zoo'n grooten familietrek met het Fransche *vient* de paraître, en met het Rotterdamsche smous-gezegde : « Ik *sta* u te zeggen. »

Ouderdomsdeken. Telken jare, in de 2e week der maand Juli, bij de eerste vergadering van de Provinciale Raden, maken ons de Vlaamsche dagbladen met dien deken bekend. *Doyen d'âge!* Er is in den Provincialen Raad geen deken, zelfs geen *ouderdomsdeken!* maar een *oudste lid.*

Hoe schrijve men gevoeglijkst? *Augusti*, volgens oud Vlaamsch taalgebruik, overeenkomende met dergelijke maandnamen *Januari, Februari, Juni, Juli.* Ofwel *Augustus*, volgens de aangenomen spelling der *Woordenlijst* van DE VRIES en TE WINKEL?

Boërs en *Boërsche taal*, lezen wij gedurig in zekere bladen. Hoe dikwijls moet er nog op gewezen worden dat de *Boërs* geene andere menschen zijn dan de zoogenaamde *Boeren* van Zuid-Afrika, en dat het alleen geoorloofd is aan Fransche betweters dat onnoozel woord *Boëres* of *Boërs* te schrijven?

Ik vond op eene inteekenlijst de gift vermeld van 2 fr. 50 ct. en daarbij : *Een naamlooze.* Dus een mensch zonder naam? Zóó bestaat er geen in eene beschaafde samenleving. Waarom niet stellen : *Een ongenoemde?*

Vade-mecum, Patronaat, referendum, politie, hier zelf gebruikt, wie zegt ons iets beters?

AAN DEN CHRISTEN VLAAMSCHEN MEESTER

EDGAR TINEL,

bij zijne schitterende zegepraal van Frankfurt, waar zijn oratorio « St Franciscus » gezongen wierd den 17 November, 1890.

HET trotsche Frankfurt knielt voor u, Franciscus, neder;
Zijne oog, vol tranen, rust op uw doorwonden voet;
Zijn boezem brandt en jaagt van ongekenden gloed;
Zijn lippe raakt uw pij en kust ze, heet en teeder.

Het weeldig Frankfurt — oor en hert vol zangen zoet,
Waar hemeltoon in suist en ruischende Englenveder —
Rijst op, en zingt, en wekt door Duitschland heen en weder
Den lof der Armoê, die zijn weelde blozen doet.

Zóó kan alleen 't Geloof der blinden oogen raken!
Zóó kan 't Geloof alleen de Liefde weer doen blaken
Sinds lang, door haat en waan, in 't kwijnend hert gedoofd!

Zóó won ze Winfrid (1) eens en dwong de Duitsche volken
Te knielen voor den God, in wien zijn geest gelooft :
TINEL, zóó mocht ook Gij hun uw Geloof vertolken!

EUG. DE LEPELEER.

Op Sinte-Cecilia's dag, 1890.

---

(1) Winfrid = St Bonifatius, de eerste en grootste Apostel van Duitschland.

JAN VAN RUUSBROECK.

HET was vroeger al heel zeldzaam, en ook nù blijft het wel eene uitzondering, dat de naam en de werken van een Nederlandschen dichter of proza-schrijver buiten de grenzen van ons taalgebied eenig opzien baren. Wel mocht Bilderdijk de groote Bilderdijk zijn, toch vroeg hem Napoleon, aan wien hij, tijdens de regeering van koning Lodewijk, werd voorgesteld : êtes-vous connu dans la république des lettres?...

Bilderdijk, te oordeelen naar zijn kort gemeten antwoord, nam dat kwalijk. Met den rijmklank, dien hij op de woorden van den keizer past, luidt het op eenigszins bitsigen toon : « du moins j'ai fait ce que j'ai dû pour l'être. » De dichter achtte zich gekrenkt. Hij had ongelijk; geene hem persoonlijke miskenning, maar het lot onzer letteren in het algemeen, bracht het mede dat de keizer, in den vreemde, misschien niet eens van zijnen naam had hooren gewagen.

Wat echter nog zeldzamer voorkomt, wat onmogelijk mag schijnen, het zou zijn dat de naam van een Nederlandschen schrijver tot den vreemde doorgang vindt, dat een Vlaming met zijne vlaamsche schriften door gansch Europa roem verwerft, en bij eigen taalgenooten ongeacht, ongekend bleef. En nochtans met onzen Jan van Ruusbroeck was het langen tijd zóó gesteld. En nog nù is het niet zijne innerlijke waarde, door Frankrijk en Duitschland zoo hoog geschat, maar enkel zijne taal, zijne « proza », die te onzent geprezen wordt. Het is als de « beste Nederlandsche prozaschrijver der middeleeuwen » dat hij de aandacht der « Vlaamsche Bibliophilen » heeft gewekt en van hunnentwege eene uitgave zijner schriften bekomen.

Die uitgave echter, enkel voor taalgeleerden bestemd, heeft hier weinigen met den man bekend gemaakt die, gansch Europa dóór, als de hoofd-mysticus der veertiende eeuw wordt bestudeerd en bewonderd. Het zijn vreemden die den wonderbaren Ziener van Groenendale ons openbaren, die indringen in den geest zijner werken, zijn stelsel ontleden, zijne bespielingen volgen in hunne hooge vlucht, in de beeldrijke dichterlijkheid der voordracht, in de verhevenhéid der leeringen, in de strenge juistheid bij het behandelen van heilige wetenschappen, in de krachtige, zalvende en van liefde gloeiende taal. Het is in Fransche tijdschriften dat Jan van Ruusbroeck ten onzent van dit oogpunt wordt beschouwd; het is een Waal die met eene volledige ascetische studie zijner werken hem verheerlijken zal.

Jan van Ruusbroeck ontleent zijnen naam aan de plaats zijner geboorte, het dorp Ruusbroeck, op de Senne, tusschen Halle en Brussel, waar hij ter wereld kwam in het jaar 1294. Van zijne kindsheid af vond hij weinig genoegen in hetgeen hem omringde en nauwelijks veertien jaren oud onttrok hij zich aan de wereld, verliet zijne moeder bij wie hij nooit meer wederkwam en ging te Brussel zich onder de leiding stellen van eenen nabestaande, Jan Hinckaert, kanunnik van Sinte Gudula. Vier jaren besteedde hij aan de studie der Latijnsche taal, om verder uitsluitend op de kennis der goddelijke wijsheid en de oefening der deugden zich toe te leggen. In den ouderdom van vier en twintig jaren priester gewijd, werd hij onderpastoor of kapelaan van Sinte Gudula kerk, en oefende zich voortdurend, met aangroeiende vlijt, in het beschouwend leven. Het gezelschap vluchtend, weinig genegen tot spreken, zijne kleeding verwaarloozende, werd hij om zijn afgezonderd en wonderbaar leven meermalen met minachting bejegend.

Gedurende zijn verblijf te Brussel, bestreed hij met de beste gevolgen de zedelooze leeringen van Blommardina die door de secte der Beguarden en *vrije*

geesten hare verfoeilijke en schaamtelooze schriften verspreidde, die de erglijkste losbandigheid vermomde met den naam van *Seraphijnsche liefde* en door hare listen menigvuldige harten bedroog en meêsleepte.

In 1343 verliet Ruusbroeck de stad Brussel en ging te Groenendaal in het Soniën-bosch bij den kluizenaar Lambertus zich vestigen om nadien er eene abdij te stichten waar hij, als prior aangesteld, met eenige leerlingen en gezellen op 10 Maart 1349 den regel van den H. Augustinus aanvaardde.

Weinig geletterd, was hij door eigen heilig leven en dagelijksche oefening tot de hoogste trappen der mystieke godgeleerdheid opgeklommen, en, daar hij niet bij middel van boeken zich tot die hoogte had verheven, werd hij met des te meerder ontzag geëerd en geraadpleegd als een heilige die met hemelsche ingevingen werd begunstigd. Wat de Heer, onder zijne eenzame wandelingen in het woud; hem scheen toe te spreken, teekende hij met der haast aan, en, wedergekeerd in het klooster, deelde hij aan zijne levensgezellen de ingegeven gedachten mede.

Hij schreef zijne werken uitsluitelijk in het Vlaamsch.

Van Ruusbroeck bereikte den hoogen ouderdom van 87 jaren. Hij ontsliep in den Heer den 2 December 1381 in geur van heiligheid.

Tot zijne uiterste levensdagen, toen zijn gezicht, bijna tot blindheid verzwakt, de Hostie op het outer nauwelijks nogonderscheiden kon, hadhii elken morgen de mis gelezen in een genot van hemelschen wellust die meermalen hem in geestverrukking bracht. Eens gebeurde het dat in dien toestand zijne lichaamskrachten bezweken : de dienaar, hem als levenloos ziende, was met angst geslagen, en daar hij die bezwijming aan uiterste zwakheid toeschreef, verwittigde hij den Overste dat het onmogelijk werd nog langer aan den oud-prior toe te laten het autaar te beklimmen. Toen nu de Overste met die meening instemde en den eerbiedwaarden man het genomen besluit ging aanzeggen, zag hij hem

uitbarsten in tranen en op de knieën vallen en smeeken : « Vader, ontneem mij dat geluk niet : want het is niet mijn hooge ouderdom, maar wel de hemelsche gratie die de bezwijming veroorzaakt. Van daag zelf hoorde ik onzen Heer Jesus Christus mij deze zoete woorden toesturen : gij behoort mij en ik u ».

De Overste was diep ontroerd bij het hooren van die bekentenis, den ootmoedigen grijsaard afgedwongen ; zijn verbod werd dadelijk ingetrokken en de heilige priester ging voort met dagelijks de mis te celebreeren tot de Heer hem van de lichaamsboei ontdeed en liet opvaren tot het eeuwig genot van dien hemel waar zijn beschouwend leven hem in ongekende genuchten den voorsmaak van laten proeven had.

Wat de wonderbare asceet van Groenendale allerminst beoogde en verlangde, vermaardheid en roem, verwierf hij in den uitgebreidsten kring. Tot in den vreemde waren de bijzonderheden van zijn heilig leven bekend. Uit de steden van het Rijnland kwamen hoog vermogende heeren en vrouwen den grooten leidsman ter christelijke volmaaktheid over hunne zielsbelangen raadplegen; leeraars en godgeleerden boden zich aan uit Straatsburg en andere Rijnsteden; de geleerde Dominikaner Taulerus bracht meer dan één bezoek aan hem dien hij als zijn meester in het geestelijk leven aanzag; Gerardus de Groote, vergezeld van den Rector der school van Zwolle, kwam eenige dagen doorbrengen bij den beroemden mysticus.

Vooraleer wij met onze letterkundige studie aanvangen, zullen wij, naar de Ram en David, over de wereldberoemdheid des mans, aan wiens glorie Vlaanderen onverschillig bleef, verder spreken : de geleerde Gerson, de groote Bossuet hebben ook hunne beoordeelingen over onzen Vlaamschen schrijver. Zij komen in tegenspraak met Belgische, Duitsche en Spaansche meesters.

Gent. H. CLAEYS, past.

(Gaat voort.)

Mgr RUTTEN BIJ HET DAVIDSFONDS.

Een maandag, 10 November 1890, had in de groote feestzaal van het St.-Jozefsgenootschap de uitreiking plaats der prijzen, door de leerlingen der Katholieke Middelbare en Lagere Scholen van Gent en omtrek in den wedstrijd van Vlaamsche taal bij het Davidsfonds behaald. Daar men aangekondigd had dat Mgr Stillemans, bisschop van Gent, de plechtigheid zou voorzitten, en Mgr Rutten, vicaris-generaal des bisdoms van Luik, het woord zou voeren, was het publiek talrijker dan ooit opgekomen, zoodat niet alleen gezegde zaal proppensvol was, maar ook op de bovenzaal een groot getal belangstellenden plaats hadden genomen. Al de standen der maatschappij waren daar vertegenwoordigd.

Onder de personen van rang en onderscheid noemen wij de heeren senators Lammens en Casier-de Hemptinne, de heeren volksvertegenwoordigers Begerem en Eeman (*waarom ook de andere niet?*), hoogleeraren der Gentsche hoogeschool, magistraten der rechterlijke orde, leden der Koninkl. Vlaamsche Academie, het bestuur der Gentsche afdeeling van het Davidsfonds en een aantal vrouwen van rang. De geestelijkheid der stad was ook talrijk opgekomen.

Na het klein muziekfeest, dat de plechtigheid voorafging, betrad Mgr Rutten het verhoog. Hij zou spreken over het groote maatschappelijke vraagstuk van den dag : *het Socialismus, zijn voortgang, en de middelen om het te bestrijden,*

« Bestaat er gevaar? » Somtijds hoort men deze vraag stellen van lieden, die het in de wereld wèl hebben, kommerloos het leven doorbrengen, de oogen sluitende voor hetgeen rondom hen gebeurt in strijd met hun belang of met hunne begeerte. Ja, bevestigde Mgr Rutten — er *is* gevaar; het vergroot met den dag, het bedreigt de samenleving. Het ongeloof, de zedeloosheid, armoede of onredelijke zucht naar genot voeden de groote kwaal. Wie geen geloof heeft in Gods Voorzienigheid, wie zijne lusten niet weet te beteugelen en het middel niet bezit om deze te voldoen, is rijp voor het Socialismus, en zal weldra uit al zijne krachten medewerken om het te doen zegevieren.

Slechts één hulpmiddel is aan te wijzen — de hervorming van de Maatschappij, in den geest, welke haar vroeger bezielde.

Wie zal dit groote werk verrichten? De Staat kan, wel is waar, zijne macht daartoe leenen, maar het niet volbrengen. De Godsdienst alleen bezit de zedelijke, de bovennatuurlijke kracht, die bij elk gevaar, dat vroeger tijds de menschheid dreigde, hare uitwerkselen deed gevoelen, eerst in het midden van het heidensche bederf, later tegen den vloed der Barbaren; in de nieuwere tijden, niet lang geleden, in de stormen der Omwentelingen.

Dat kan de Roomsche Kerk, steunende op God 's woord; maar om der redding waardig te zijn is het noodig, dat elke christen, tot welken stand hij behoore, medewerke, getrouw blijvende aan de hem opgelegde wetten en plichten.

Mgr Rutten sprak tot de rijken en de armen. Bij de eersten drong hij aan tot meerdere liefde jegens het volk, tot rechtzinnige toenadering. En daartoe, zegde de Redenaar, is het beste middel — de taal des volks. Deze snaar roerde de Redenaar aan met de meeste kieschheid, zonder het inzicht van iemand te kwetsen of te laken, maar ook met eene krachtdadigheid en met eenen gloed, die de duizend toehoorders in verrukking en in geestdrift brachten. Om den klassenstrijd, de afgunst en den wrok der kleinen opzichtens de grooten te verminderen, kunnen de rijke standen veel, maar het is noodig *dat zij de taal spreken van het volk*. De Redenaar stelde met leedwezen en spijt vast, dat in Vlaanderen de richtende stand gescheiden is van de arbeiders, door de taal; deze toestand, ten hoogste betreurenswaardig, heeft in geen land der wereld zijn gelijke; vooral elders spreekt de aanzienlijke man de taal des minderen, overal elders zijn beide, broeders van taal, van ziel gebleven. Het is dringend noodig, dat hier verandering in kome! grooten zoowel als kleinen moeten de taal van het land eerbiedigen, den eenigen band, die allen in het werkelijk leven samenbindt.

Wij geven slechts de groote lijnen der prachtige rede van Mgr Rutten, zeker de schoonst gedachte en de best gesprokene, die ooit in Gent van eens Vlaamschen redenaars lippen is gevloeid. Mogelijk — wij hopen het — zal Mgr Rutten er toe besluiten deze leerrijke toespraak aan het *Belfort*, ter uitgave, af te staan; in elk geval, wij nemen zijne zoo gegronde woorden te baat om andermaal de Geestelijke Overheden te bidden, het onderwijs van de moedertaal, in elke onder haar gezag schuilende school, meer dan ooit, aan te moedigen, ja, overal, waar zij kunnen, te ontwikkelen en te versterken.

De woorden van Mgr Rutten, nopens dit punt, zijn onweersprekelijk; nu, wil men, in de hoogere klas, rechtzinnig verbetering van het lot des geringen, men reike dezen niet alleen de hand, maar men spreke zijne taal! Om daartoe te geraken is het noodig, dat de leerprogrammas worden gewijzigd, dat het Vlaamsch de plaats in

de school bekome, welke rechtmatig, redelijker wijze hem toekomt.

In Gods name, heeren Schoolbestuurders, begint het werk *ernstig!* Doet de minachting ophouden, waar onze taal, eilaas! nog te veel, door lijdt en verachterd wordt. Leert niet alleen het Hoogduitsch en het Engelsch, maar ook het Grieksch en het Latijn aan Vlaamschsprekende kinderen door middel hunner volop gekende moedertaal, en vernedert deze niet langer, op het naamfeest des Bestuurders en ten dage der prijsuitreiking, door ze enkel te laten dienen voor eene grove boerenklucht, in lied of tooneel, terwijl de ernstige letterkundige oefeningen in de taal van Parijs geschieden

De geestelijke overheid kan nog meer : zij bevele de Vlaamsche lezing aan, en ruime eene betere plaats aan de Vlaamsche boeken in de bibliotheken, waar de hoogere stand zijn tijdverdrijf of nuttige lessen komt zoeken; zij bevele, eindelijk, in den kring der bemiddelden, het lidmaatschap aan van het *Davidsfonds*, dat door zijne boeken en boekerijen de socialistische propagande tegenwerkt; eindelijk zij wakkere het volk aan om, bij voorkeur, dáar zijn voedsel voor hart en geest te zoeken.

Wij mogen ons beknopt verslag over het feest van het *Davidsfonds* niet eindigen, zonder te zeggen dat de bijval van Mgr Rutten volkomen is geweest. Nooit werd hier een redenaar met meer eerbied en aandacht aanhoord — gedurende ongeveer vijf kwartuurs — en ook nooit met meer hartelijkheid en bewondering toegejuicht.

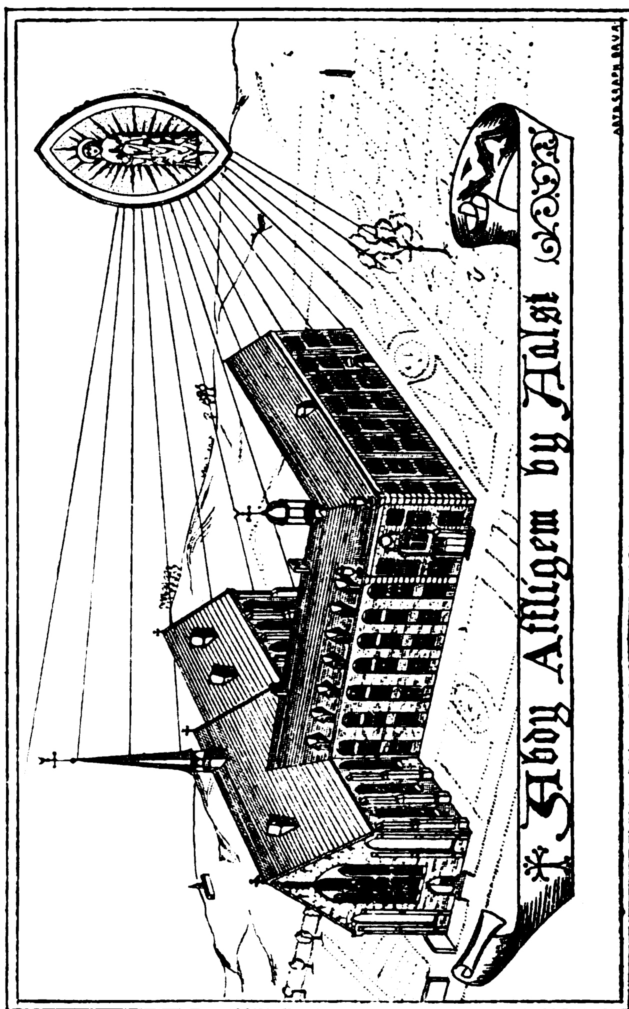
Het was dus, ja, in aller naam, dat Mgr Stillemans na hem op het verhoog verscheen om, in zeer gepaste bewoordingen, den Redenaar dank te zeggen voor het genot, dat zijne heerlijke voordracht aan al de toehoorders had verschaft. Meteenen dankte zijne Hoogw. de bestuurders van het *Davidsfonds* voor hunne aanhoudende pogingen tot uitbreiding en aanmoediging van het onderwijs der Vlaamsche taal; de bekwame meesters en meesteressen voor hunne gewetensvolle plichtsvervulling. De hoogw. Kerkvoogd eindigde zijne toespraak met een gelukwensch aan de prijswinnaren, en drukte de hoop uit, dat de taal, die hen thans lauweren liet plukken, te allen tijde op hunne lippen en in hunne pen de getrouwe weergalm moge blijven van Godsdienst, Vaderlandsliefde en Burgerdeugd.

Deze woorden van den hoogw. bisschop werden door de gansche vergadering met uitbundige toejuichingen beaamd.

P. S. Wij vergaten iets.

Nagenoeg al de katholieke scholen der stad Gent hadden medegedongen in den prijskamp van het *Davidsfonds*. Onder de weinige achterblijvers waren de leerlingen der St.-Amandschool en die van 't Ste-Barbara-college. — Is er hope, dat ook deze, toekomend jaar, als mededingers zullen opdagen? D.

Abdij van Affligem.

ABDIJ VAN AFFLIGEM.

HET benedictijner klooster, waarvan hiernevens de bouw vóór de verwoesting onder den Franschen tijd en de heropbouw in 1870 weergegeven zijn, nevens oude zegels en wapenschilden van abten, het portret van proost Haftenus en eenen brief in fac-simile van kardinaal van Frankenbergh aartsbisschop van Mechelen, was eene der merkwaardigste, rijkste, machtigste en meest vermaarde abdijen van geheel België.

Gesticht in 1036 door 5 of 6 ridders, waaronder Geeraard de Zwarte, welke getroffen door het woord van den monnik Wiederik der St.-Pietersabdij te Gent, boete wilden doen over hunne onrechtvaardigheden en losbandigheid, telde zij in den loop der eeuwen vele abten en paters van adelijken bloede, zooals leden van het grafelijk huis van Brabant, van de Croij's, van de heeren van Assche, enz. enz.

In haar *campo santo* rusten de gemalin van Hertog Hendrik I van Brabant, Godfried met den Baard van Leuven, Aleidis gewezen koningin van Engeland, ridder Heribrand, Engelbrecht Calfstert, Boudewijn van Aalst, Jan graaf van Aarschot, Segher van Crainhem, Raas van Gaver, Bisschop Gwijde van Frankrijk, Mathias Hovius Aartsbisschop van Mechelen, en meer andere.

Zij voerde gezag over de priorijen van Frasnes in Henegouw, Sint-Andries bij Brugge, Vlierbeke bij Leuven, Bornhem en Waver; zij was gemengd in menige geschiedkundige gebeurtenissen; haar heiligdom bewaarde in vredestijd den standaard van het hertogdom Brabant; in oorlogstijden werd zij menigmaal geteisterd, geplunderd en afgebrand; met mijter en staf bekleedden hare abten den voorrang op al de andere kerkvoogden van het hertogdom, zij doopten de kinderen der graven en hertogen en zegenden de vorstelijke huwelijken in; de grondbezittingen dezer feodale heerlijkheid waren zoo groot dat zij, op eene breedte van 20 voet, den weg konden bedekken van Affligem tot Rome.

Zij was een heilig oord door uitstekende deugden bebalsemd, en waar boetelingen het ridderlijk kuras tegen de grove monnikspij kwamen verwisselen; het was een harer kloosterlingen die, volgens de legende door A LAPIDE aangehaald, 300 jaar op het gezang van een vogeltje luisterde en zoo een voorsmaak genoot der eeuwige zaligheid; het was in hare kloosterkerk dat de woeste Willem van Grimbergen op witten donderdag van 1235 naar Canossa kwam, en in het aanzijn der gemeente en van het volk, slechts gekleed met hemd en broek en

De oude Abdij Affligem. — Volgens Leroy

de geeselroede in de hand, boet kwam doen voor zijne vermetelheid de rechten van het klooster gekrenkt te hebben; het is daar dat de H. Bernardus uitriep *Ubique inveni homines, hic vero angelos*, en daar dat hij van het Mariabeeld welk hij gegroet had *Ave Maria*, den wedergroet ontving *Salve Bernarde*. Een Mariabeeld uit het oorspronkelijke vervaardigd wordt nog vereerd in het benedictijner klooster van Dendermonde, en de staf van den abt van Clarevallis hier gelaten als aandenken van dezes bezoek, bewaart men daar ook met eene godvruchtige zorg.

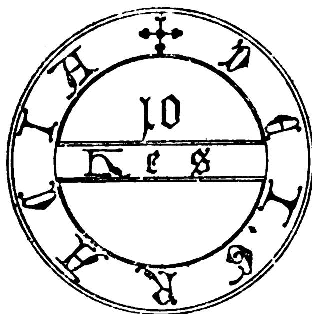
Affligem was steeds een middenpunt van kunst en geleerdheid, een brandpunt van beschaving. Men stichtte scholen, men schreef kostelijke handschriften uit, men vervaardigde werken over Godsdienst, letterkunde en geschiedenis, en tevens herschiep men door ploegen en ontginnen dezen dorren en boschrijken heuvel in vruchtbare landerijen. De abdij was de leermeesteres en de weldoenster van allen die kwamen leven *onder haren staf*.

Fulgentius, eerste abt; Hugo; Franco, tweede abt en *vir scientia mirabilis;* Geeraard van Affligem; Simon; Willem van Mechelen; Willem van Affligem; Hendrik van Brussel; Proost Haftenus, *animata bibliotheca* en dichter van *Lusthof der Christelyke leeringhe;* Odo Cambier, waarvan een belangrijk handschrift nog in de koninklijke bibliotheek te Brussel berust, en eindelijk de laatste prelaat der oude abdij Beda Regaus, die 14 boekdeelen achterliet over de annalen van zijn klooster, zijn zoovele mannen van wetenschap waarvan de naam met eer in de jaarboeken van het vaderland geboekt staat.

Het was ook te Affligem dat de vermaarde kanunnik van Yper, de geleerde schrijver van *Flandria Illustrata* en *Chorographia sacra Brabantiæ*, zijne talrijke en kostelijke werken opstelde; hij overleed er in 1664. Sanderus genoot er de gulste gastvrijheid, vond er oorkonden in de rijke bibliotheek en medewerking bij de geleerde paters.

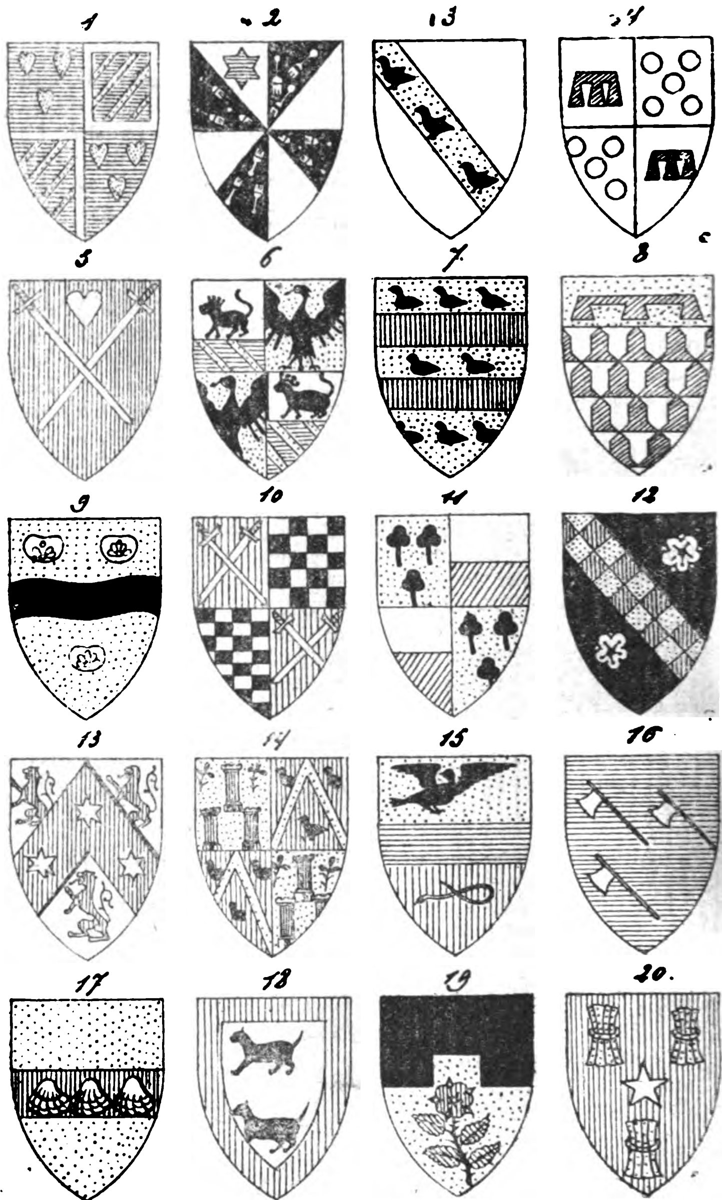
* * *

Al die bijzonderheden naast duizend andere omstandig en breed-

voerig verhaald, vindt men in het merkwaardig werk van Dom Ber-

1
2
13
5
6
7
8
9
10
11
12
13
15
16
17
18
19
20.

PROOST HAFTENUS.

nard O. S. B., dat de toekomende week bij onzen uitgever in het licht gaat komen onder den titel van *Geschiedenis der benediktijnér abdij van Affligem*, een boekdeel van 384 bladz. in-8°, net op schoon papier gedrukt. Prijs fr. 3,00, franco per post fr. 3,25.

Het boek bevat een bijvoegsel met oorkonden en de volgende platen buiten het geillustreerd titelblad : de oude abdij, de nieuwe abdij, het mirakuleus beeld *Salve Bernarde*, de portretten van Haftenus en Beda Regaus, 12 nog bijzonder primitieve zegels van de eerste abten, 47 wapenschilden van abten en monniken der abdij en 4 brieven in facsimile. Deze brieven zijn 1° een schrijven van kardinaal Van Franckenbergh, 2° een ander van een pauzelijken nuntius, 3° een bevel namens Jozef II geschreven om de novicen naar het schismatiek seminarie van Leuven te doen zenden, en 4° het antwoord hierop van den proost Beda Regaus.

A.

Monsieur

Voici le projet du decret du gouvernement sur le quel je vous prie de vouloir bien me communiquer vos reflexions. l'article 10 que j'ai trouvé ordonné par l'archeveque [illegible] et qui serait très propre à éviter les conventicules si pernicieux à l'union souffrira à ce que je crois beaucoup de difficulté n'ayant point été en usage depuis si longtems. je ferai là dessus ce que vous jugerez le plus convenable. Je vous prie de me le renvoyer au plus tot que possible avec vos reflexions mises à la marge. Je suis avec l'estime la plus sincere

Monsieur

à Malines le 29 d'aoust 1777.

Votre tres humble serviteur
+ J. H. Arch. de Malines

à M. le Prevost d'Affligem.

HET RECHTERLIJK SCHANDAAL TE BRUSSEL.

ADVOCAAT Pauwels uit Antwerpen had in beroep eenen betichte bij te staan, die enkel Vlaamsch kent. Daar Coremans' wet in de Brusselsche omschrijving niet toepasselijk is, had M. Pauwels de beleefdheid aan den voorzitter der 6de Kamer, den heer de Bavay, te schrijven om hem eene Vlaamsche rechtspleging te vragen en tevens te zeggen dat hij voornemens was het woord te voeren in het Vlaamsch. Met onverholen scherts afgescheept richtte hij zich tot den eersten voorzitter van het Hof, den heer Eeckman, en vervolgens tot den heer Lejeune, Minister van het rechtswezen, doch op zijne vraag eene Vlaamsche kamer te willen inrichten kreeg hij van den eerste het antwoord *excès de pouvoir* en van den tweede geen het minste teeken van leven.

Op het verhoor, den 11 November, steunde Mr Pauwels het recht van zijnen lastgever op de billijkheid en op de Grondwet, die de vrijheid van taal uitroept, maar werd ergerlijk gedwarsboomd en gehoond door den voorzitter en den openbaren aanklager, den heer Raymond Janssens, die hem den eerbied tot de magistratuur en tot zijn eigen kleed naar het hoofd wierpen, en zijne eischen *inconvenance*, *comédie* en *mauvaise plaisanterie* durfden noemen. De raadsheer Aulit dreef het zelfs zoo ver met gemaakt vertoon zich in de lezing te verdiepen van *La Réforme.*

De verdediger hield manhaftig stand tegen den tergenden onwil van het Hof, putte al de proceduurmiddels uit om zijn recht te handhaven, tot dat hij na 3 interlocutoire vonnissen eindelijk het woord bekwam. Nauwelijks had hij eenen volzin uitgesproken of hij werd onderbroken om vertaald te worden door den gezworen vertolker, zelfs eischte de heer Aulit de vertaling woord voor woord. In die omstandigheden achtte het de heer Pauwels met recht en reden beneden zijne waardigheid zijne pleidooi voort te zetten en verzaakte hij aan het woord.

Ziedaar de feiten. Nogmaals wordt het beginsel der Grondwet, de vrijheid van taal, van zijne ware beteekenis afgekeerd en uitgelegd op zulke wijze als zou die vrijheid eerst en vooral bestaan voor de ambtenaars, die nochtans slechts de bezoldigde dienaars zijn

van het volk. Het volk is voor de ambtenaars niet gemaakt, maar wel de ambtenaars voor het volk.

Tijdens de bespreking van Coremans' wet waren zekere tegenstrevers vijandig, onder voorwendsel dat de waardigheid van den advocaat eischte de taal te mogen gebruiken welke deze verkoos. Die waardigheid is hier met de voeten getrapt, waar zijn nu hare voorstanders..., teekenen zij protest aan...? Zij zwijgen dat zij zweeten.

Nog tijdens die bespreking pleitte Minister Lejeune de verzachtende omstandigheden tegen de toepassing der wet op de Brusselsche omschrijving; hij gaf de verzekering dat geen enkel recht gekrenkt zou worden, en dat men des noods Vlaamsche kamers ingericht zou hebben...! Men ziet hoe die beloften uitgevoerd werden.

De heer Janson zegde Donderdag in de Kamers met betrek op het algemeen stemrecht : Veronderstel eene rechterlijke inrichting waardoor er beraadslaagd zou mogen worden over de hoogste belangen van eenen betichte buiten dezes tegenwoordigheid. He wel, hetgeen M. Janson als eene ongehoorde onmogelijkheid aanzag, gebeurt dagelijks en is hier weer gebeurd, want de taal van zijne beschuldigers niet verstaan, is zooveel als afwezig zijn.

Het is ongehoord, op het einde der 19de eeuw, in een land dat de bakermat is geweest der vrijheid, na 60 jaar Belgische onafhankelijkheid en dito jaren Vlaamsche beweging, eenen betichte, ondanks zijn protesteeren, te zien vonnissen in eene taal welke hij niet verstaat, en dat om reden dat eenige betaalde dienaars van het land op de hoogte van hunne bediening niet zijn en de taal niet willen verstaan van de meerderheid van het volk waarover zij de maat van het gerecht te strijken hebben! En zeggen dat de groote hoop stom en doof blijft uit onverschilligheid en baatzucht, en zeggen dat zij enkel mond en ooren hebben om zich in preutsche en gemaakte schaamte het gelaat te bedekken, als wij onze zoogezegde Vlaamsche wetten in hunne levensverminking en in hunne niet-toepassing, durven bestempelen met den naam van *caricatuur van wetten*.

Niet langer meer gedraald, alle ambtenaars moeten bewijs geven dat zij het Vlaamsch machtig zijn, buiten dat geene zaligheid voor hen, of geene uitkomst voor onze beweging. Onze Vlaamsche wetten moeten eene sanctie hebben, want nu worden zij met verachting over het hoofd gezien; de mazen hunner netten moeten toegehaald en dichter gemaakt worden, want de palingen der joodsche zinsverdraaiingen slibberen er al spelend door. Eene wet is noodzakelijk tot beteugeling der magistratuur.

Het woord is aan de Wetgeving, en waarlijk staan wij verstomd dat er in het Parlement nog geene stem is opgegaan om deze nieuwe wetsverkrachting, dit nieuw schandig onrecht aan den schandpaal te spijkeren.

De heer Pauwels heeft zich manmoedig gedragen, voet voor voet heeft hij ons recht verdedigd, eere, lof en dank aan hem!

Het gebeurde op het beroepshof te Brussel vindt weerklank in geheel het Vlaamsche land, en overal gaan er verontwaardigde protestatiën op. De *Nederduitsche Bond* van Antwerpen heeft in eene meeting opzettelijk daartoe beroepen zijne krachtige stem laten hooren; de *Snellaertskring* van Gent vraagt aan den Minister den heer de Bavay de plaats niet te geven welke hij in het Verbrekingshof vraagt; de *Oud-Hoogstudentenbond* van West-Vlaanderen zendt een wrekend manifest rond; de Conferentie der Vlaamsche balie te Gent vraagt insgelijks recht bij de Kamers, en het Hoofdbestuur van het *Davidsfonds* den 27n ll. vergaderd, petitionneert op zijne beurt en verzoekt al zijne afdeelingen hunne stem bij de zijne te voegen in krachtige verzoek- en vertoogschriften.

A.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Bijdrage tot een Haspengouwsch Idioticon, door AUG. RUTTEN, gemeenteonderwijzer te Godsenhoven, bekroond door de *Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde.*

'**t** Was met recht en reden dat ik, in den eersten jaargang van *Het Belfort,* lof zei aan de Zuidnederlandsche Maatschappij voor al hetgene zij in zake van volkstaal teweeg brengt.

In 1886 gaf zij ons *Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon,* door J. F. Tuerlinckx. Dat werk is zeer verdienstelijk en, wanneer het meer gekend is, zal het ook door de taalkenners beter naar weerde geschat worden.

Nu drukte zij de *Bijdrage* van Rutten.

De naam *Bijdrage* zou sommigen kunnen doen gelooven dat het een werk is zonder veel belang. Zoo niet! De *Bijdrage* telt 316 groote bladzijden; ik reden dat er op ieder bladzijde, 't een door 't ander genomen, 20 woorden staan, dat maakt ruim 6000 woorden.

Wat mij hier weer, gelijk in Tuerlinckx, ten hoogste verheugt, is het groot getal woorden en uitdrukkingen die de Wazenaars met de mannen van Haspengouw gemeen hebben. In het *Waasch Idioticon,* zal ik ook Rutten voor die gemeene woorden aanhalen. 't Is zeker een nieuw werk, maar 't zal nuttig zijn voor iedereen: een woord, meen ik, is meer weerd volgens dat het in meer streken gekend en gebruikt is.

Over de uitvoering wenschte ik eene opmerking te maken. Voor de afleidkunde is in een Idioticon, de klankleer of de uitspraak, een der belangrijkste punten. Waarom die studie gescheiden? er hier een stuk, en ginder eene brok van gegeven? Beter, meen ik, wierde dat, in de voorrede, volledig aangehaald.

Hetzelfde dient gezeid van de eigene spraakkunst. Tusschen haakskens : In *wilde gij eenen appel* is, taalkundig gesproken, *de* (*di*) niet versterkend, maar wel *gij.*

Bij zeer veel woorden is geen de minste uitleg gegeven, er wordt enkel naar *T.* (Tuerlinckx) verwezen. Is dat niet voor eenigen het zoeken, het vervelend zoeken vermenigvuldigen en,

voor anderen, verplichten Tuerlinckx aan te koopen, als zij Rutten willen verstaan?...

Zoo kennen wij een deelken van de taal der Limburgers. Wanneer slaan onze wakkere vrienden van ginder de handen ineen om ons een *Limburgsch Idioticon* te bezorgen?.... Waarom o mannen van het *Daghet*, enkel woorden gegeven die nergens anders geboekt staan?... 't Is zeker schoon het *eigene* op te zoeken, maar is het *gemeene* wel te versmaden?... *Limburgers* is uw voornaam, *Vlamingen* uw familienaam.

Am. Joos.

De Goddelijke beloften der Kerk in den loop der eeuwen, door Mgr M. H. Rutten, Huisprelaat van zijne Heiligheid, Vicaris-generaal van Zijne Hoogw. den Bisschop van Luik. — Luik, H. Dessain. Prijs, fr. 2.00.

Tot aanvulling onzer beoordeeling in de vijfde aflevering van dit jaar verschenen, zij nog het volgende gezegd betrekkelijk dit merkwaardig werk. Een hollandsch tijdschrift, *Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied,* schreef een allergunstigste beoordeeling over dit boek. « Hij (de schrijver) bewijst niet alleen de goddelijkheid der kerk, maar hij ontzenuwt ook alle tegenwerpingen door het hedendaagsch ongeloof daar tegen in gebracht, en daarom is zijn werk, vooral in onze dagen, van zeer actueel belang. » Volgens den *Salesius-Bode*, is het « in sierlijk vloeienden stijl, in letter- en taalkundig onberispelijk Nederlandsch geschreven. » Moge het boek van den onvermoeibaren prelaat in al onze katholieke onderwijsgestichten dringen, den leerlingen aanbevolen en als prijs uitgedeeld worden, in onze volks-bibliotheken, ja in ieder katholiek huisgezin eene plaats vinden!

Apologie des Christendoms. Bij Malmberg te Nymegen is de vertaling verschenen van P. Devivier's S. J. welbekend *Apologie du Christianisme*, onder den titel : *Apologie des Christendoms* of uiteenzetting en verklaring van de gronden des geloofs. Het werk bevat ongeveer 560 bladzijden en is te verkrijgen voor 2 gulden. In een volgend nummer zullen wij een breedvoerig verslag over dit zoo belangrijk en alleszins aanbevelingswaardig werk mededeelen. Heden schrijven wij slechts de eerste regels van het prospectus over. « De belangrijkheid van dit werk kan reeds daaruit worden opgemaakt, dat de Fransche uitgave binnen den tijd van eenige jaren *zes maal* is moeten herdrukt worden, dat het behalve in het Nederlandsch ook in het Italiaansch en Poolsch is vertaald, dat het zoowel in Frankrijk als in België in vele katholieke gymnasien, semenarien, colleges en inrichtingen voor middelbaar onderwijs tot handboek bij het onderricht in de godsdienstleer wordt gebruikt, en eindelijk dat het niet slechts goedgekeurd maar ook ten sterkste aanbevolen is door vele Kardinalen, Aartsbis-

schoppen en Bisschoppen, die in hunne brieven aan den schrijver (waarvan sommige in de Nederlandsche uitgave zijn opgenomen) volmondig verklaren, dat zij niet alleen ten hoogste met dit werk zijn ingenomen, maar ook om het groote nut, dat het reeds gesticht heeft en nog stichten zal, de uitgave daarvan met ware vreugde hebben begroet. »

De plaats van Aalbrecht Rodenbach in de West-Vlaamche Taal- en Letterbeweging, proefschrift aangeboden door Frans Van den Weghe ter toelating tot het eindexamen voor de Hoogere Vlaamsche Normale School gevoegd bij de Hoogeschool te Gent. Prijs fr. 2,00.

Dit werkje in een liberalen en antiparticularistischen zin geschreven geeft eene volledige en zeer waardeerende studie over den stichter en den *Tyrteus* der « blauvoeterie ». Tevens werpt het een critischen oogslag (biographie en bibliographie) op de bijzonderste vertegenwoordigers der West-Vlaamsche School : De Bo, Gezelle, Duclos, Van Haecke, De Gheldere, Hugo Verriest, Huys, Van Coillie, Callebert, Samyn, Ferdinand Rodenbach, Van Speybroeck, Haghebaert, Vlietinck, Hector Claeys, Vyncke, Baes, Flamen, Schram, Maes, Delbeke, Depla, Marichal, Lauwers en Blancke.

Het is ons inzicht niet, voor alsnu ten minste, dit *proefschrift* te beoordeelen; wij willen enkel onzen Lezers bekend maken met zijn verschijnen. Zeggen wij toch dat het belangrijk en wel geschreven is; dat het van ernstige studie getuigt, doch dat de schrijver, alhoewel zienlijk strevend naar onpartijdigheid, inzonderheid jegens de personen, zich door zijne gistende ongodsdienstige beginselen buiten het geschikt standpunt plaatst om behoorlijk katholieke schrijvers te kunnen beoordeelen, daar waar deze onderwerpen behandelen van godsdienstigen aard.

Het boekje is slechts op 75 exemplaren getrokken bij V. D. P. te Gent.

De Wet-Coremans betrekkelijk het gebruik der Vlaamsche taal in strafzaken door G. Claeys. Brugge, Jan Cuypers. Prijs fr. 5,00.

Met genoegen kondigen wij het bovenstaande werk aan van den leeraar van Vlaamsch strafrecht bij de Gentsche Hoogeschool. Zijn wij streng geweest in onze manier van zien tegenover die welke de wenschen der Vlaamsche partij miskenden, wij zijn eerst en vooral rechtvaardig en geven eer aan wien eere toekomt. Wilde de schrijver ons de gebruikelijke exemplaren toezenden, wij zouden het gaarne bespreken. Het boek is opgedragen aan den heer Edward Coremans, volksvertegenwoordiger.

Volk en Taal, het uitmuntend bladje der zanters van Zuid-Vlaanderen gaf laatst wetenswaardige artikels over de plantennamen, de uitgangen *ie* en *ies*, *hie* en *hieds* in 't Oudenaarsche, en eene

bijdrage van vaktermen door A. Van Heuverswyn, met de benamingen van al de deelen van den koornwindmolen.

— *De Landwacht* en *Het Volk* zijn twee katholieke propagandebladjes op sociaal gebied dezer dagen te Gent gesticht. Wij wenschen hun het beste gelukken doch vreezen dat het een aan het ander noodzakelijk zal moeten schaden. Waarom niet eerder verbeterd wat bestond...?

Vlaamsche Conference der Balie van Gent. — Den 6 November hield de *Vlaamsche Conferentie* hare plechtige openings zitting, waarbij talrijke leden aanwezig waren. Mr Prayon hield eene zaakrijke voordracht over het ***taalrecht van den advocaat***, een recht dat eenige dagen later op zulke zonderlinge wijze zou verstaan en toegepast worden door het Beroepshof te Brussel.

Door den secretaris, Mr Siffer, werd een uitvoerig jaarverslag over 1889-1890 voorgedragen.

Ten slotte werd het bestuur der Conferentie voor 1890-1891 samengesteld uit de heeren Alb. Fredericq, voorzitter, Cam. Siffer, secretaris, H. Loveling, Julius Obrie en Octaaf Van Malleghem, leden.

In hare zitting van 20 November werd naar aanleiding van het gebeurde met Mr Pauwels voor het Beroepshof te Brussel door de Vlaamsche Conferentie met algemeene stemmen besloten tot het zenden van een vertoogschrift aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waarin wordt aangedrongen op de spoedige volledigen der taalwet van 3 Mei 1889, in dien zin dat hare bepalingen ook toepasselijk zouden gemaakt worden op het Beroepshof van Brussel.

Den 22 November vierde de Conferentie haar jaarlijksch banket, dat door talrijke leden, advocaten, magistraten en notarissen werd bijgewoond. Ook de heeren Pauwels en Heuvelmans, vertegenwoordigers der *Vlaamsche Conferentie* te Antwerpen waren aanwezig. Door den voorzitter, Mr Fredericq, werd de heer Pauwels hartelijk geluk gewenscht om zijn moedig gedrag voor het hof te Brussel. Mr Pauwels drukte de hoop uit dat de Gentsche leden van het Parlement, en inzonderheid Mr Alb. Eeman, die aan het banket deelnam, hunne pogingen zouden vereenigen met die van M. Helleputte en andere Vlaamsche Kamerleden opdat ten spoedigste het gebruik onzer taal voor het beroepshof te Brussel zou geregeld worden.

Mr Alb. Eeman beloofde nu in korte doch gespierde woorden dat hij alles zal doen wat mogelijk is om den Vlamingen recht te doen wedervaren.

Mr Cam. Siffer dronk op den bloei der Vlaamsche Conferentie en herinnerde daarbij hoe deze nuttige vereeniging thans reeds sedert 17 jaren bestaat.

Mr Prayon wijdde eenen dronk aan de aanwezige magistraten en Mr Julius Obrie stelde de gezondheid in der jongere leden der Conferentie, die hij aanspoorde om steeds in alle omstandigheden Vlaamsch te zijn en te blijven, al moest hun ook soms bespotting of miskenning ten deel vallen.

Nadat nog verscheidene andere leden, o. a. Mrs. Van der Mensbrugghe, Bevernaege, notaris Schelstraete enz. het woord hadden gevoerd en sommige leden door hun muzikaal talent de feestvreugde hadden doen stijgen, liep dat feest, waarbij gulhartigheid en ongedwongenheid steeds den boventoon voeren, ten einde. J.

Snellaertskring. — In het avondfeest, dat door deze letterkundige vereeniging den 23 November jl. aan hare leden en hun gezin werd aangeboden, hield de bekende Vlaamsche redenaar, de heer Frans Reinhard uit Brussel eene puike voordracht over *Engelsche agitatie en Vlaamsche Beweging*. Hij schetste het ontstaan van de *Anticornlawleague* (Antigraanwetbond), die in 1838 door het moedige initiatief van slechts 7 mannen, waaronder Richard Cobden ontstond, en reeds zeven jaar later, dank zij de vastberadenheid en de krachtdadigheid harer leiders haar doel, het invoeren van den vrijhandel, ten volle mocht bereiken. Hierin vond spreker een treffend voorbeeld ter navolging voor de Vlamingen. Wat de Engelschen door terzijdestelling van alle politieke twisten mochten bereiken, zouden ook de Vlamingen kunnen teweegbrengen, indien zij hunne staatkundige verdeeldheden tijdelijk wilden vergeten, om met gemeenschappelijke krachten voor hunne taalrechten, dat is voor hun bestaan als volk te strijden. De toejuichingen, waarmede de voordracht werd onthaald, bewezen dat de bezielde woorden des sprekers in het hart der overtalrijke toehoorders weerklank hadden gevonden. Ook het muziekkundig gedeelte van het feest, liep, dank zij de medewerking van de verdienstelijke zangers, de heeren Colardin en Lampens en van den uitstekenden klavierspeler, den heer Frans De Vos, zeer goed van stapel. Door den heer Van den Veegaete werd met veel gevoel een gedicht van Jan Van Beers voorgedragen, en een vroolijk stuk *Drie koppen voor één beul* besloot op uitstekende wijze den genoeglijken feestavond. E.

K. Vl. Academie. — Zitting van 19 Mei; werden gekozen tot bestuurder voor 1891 Dr A. Snieders met algemeene stemmen, tot onderbestuurder prof. Micheels.

Voorzitter der commissie voor moderne taal- en letterkunde Mr J. Obrie, ondervoorzitter Dr A. De Vos.

De heeren Roersch, Willems en Gezelle dienden hun verslag in over den prijskamp : « Klank- en vormleer van het middelnederlandsch dialect der Sint-Servatiuslegende van Heinrych van

Veldeken ». De heeren Coopman, Obrie en Van Droogenbroeck gaven, op hunne beurt, verslag over de prijsvraag : « Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche woordenlijst van rechtstermen en uitdrukkingen ».

Deze merkwaardige en geleerde verslagen, waarover uitspraak gedaan zal worden in de Decemberzitting, zullen verschijnen in de *Verslagen en Mededeelingen.*

De heer Génard legt een aantal extracten uit de rekeningen der stad Antwerpen neer betrekkelijk weinig gekende Vlaamsche schrijvers uit vroeger dagen. Die documenten zullen benuttigd worden voor het biographisch woordenboek van alle Vlaamsche schrijvers.

De Commissie van letterkunde gaat de hand slaan aan het opmaken van lijsten van vakwoorden.

Den 29sten Dec. zal de gewone maandelijksche vergadering plaats hebben en den 30sten de plechtige openbare zitting gevolgd door een banket.

Davidsfonds. — Boeken vastgesteld voor 1890 : Jaarboek, 2e deel van Reus Finhard, een bundel novellen van Me Buerboom en het 7e deel van David's Vaderlandsche historie. Verder reeds voor 1891 *Het Water* door Kanunnik Martens, *Gebroeders* verhaal door A. Walgrave. De muziekcommissie heeft 3 stukken goedgekeurd welke zij ter pers gaat laten leggen ; men herinnert zich dat men voortaan die stukken zal kunnen bekomen voor fr. 1,00 de reeks van drie. De afdeelingen worden tot werken aangespoord want 200 leden zijn verloren gedurende de twee laatste jaren. Met eenigen ijver kan men gemakkelijk die leemten aanvullen door sterfgevallen veroorzaakt.

Hoofdbestuur en afdeelingen zullen protesten inzenden aangaande de zaak van M. Pauwels voor het Brusselsch beroepshof.

Op 16 November hield het *Davidsfonds* van Vilvoorde zijn jaarlijksch feest en speelde het melodrama « De pauselijke zouaaf » en het blijspel « Schuiven gaan ze ». — Op 17 November was het feest te Gent met voordracht door Mgr Rutten.

Willemsfonds. — Verleden maand hield het *Willemsfonds* zijne algemeene vergadering te Gent. Het verslag van den secretaris was eene echte Jobsiade, immers zijn er sedert 1882 ongeveer 1300 leden verloren. Thans zijn er nog 3244 verdeeld in 45 afdeelingen, waarvan eenige in Frankrijk en in Nederland. Het Davidsfonds telt boven de 7000 inschrijvers.

Prins Boudewijn. — Op de galavertooning van *De Morgendstar* waaraan onze erfprins tegenwoordig was, heeft deze laatste den welkom van den Voorzitter in zuiver letterkundig Vlaamsch beantwoord. Waarom toch heeft het Liersche magistraat het Vlaamsch niet gebruikt om de Koninklijke familie te ontvangen tijdens de

Sint-Gommarusfeesten? Onze taal is er slechts gebruikt geweest in de Normaalschool en de Koning en de Koningin hebben er de getuigenis gegeven dat zij volkomen de taal bezitten gebruikt door het meerendeel van hun volk.

— De heer J. de Volder heeft zijn ontslag gevraagd als minister van binnenlandsche zaken en openbaar onderwijs en is vervangen door den heer Melot, van Namen. De Vlamingen zullen weinig verliezen met de aftreding des heeren de Volder; laat ons hopen dat het optreden van eenen Waal hun meer bate moge bijbrengen en de heer Melot meer de rechteischende stemmen uit Vlaanderen zal gehoor leenen dan die van de Waalsche uitbuiterij.

Vóor zijn heengaan heeft de heer de Volder drie hoofdbedienden van zijn ministerie — drie volbloedige Walen — eene bevordering in de Leopoldsorde verleend, en éénen Vlaming, den heer J.-A. van Droogenbroeck, hoofd van het *Vlaamsch bureel*, tot ridder der Leopoldsorde benoemd. Deze laatste benoeming zal zekerlijk door alle Vlamingen hartelijk toegejuicht worden, de heer Van Droogenbroeck gewaardeerd zijnde als een onzer keurigste dichters. Edoch, met alle vrijmoedigheid gezegd, die enkele benoeming voldoet niet. Heeft de heer de Volder, na, vooral bij gelegenheid om 's konings jubelfeest, decoratiën met dozijnen uitgestrooid te hebben, onder al de Vlaamsche schrijvers maar één man gevonden, die eene nationale onderscheiding zou waardig wezen? Zijn er, rechts en links, geene verdienstelijke letterkundigen, wier geachte werken aanspraak mogen maken op dergelijke belooning? Heeft de afgetreden Minister, ook in deze quaestie, enkel de vijanden van het Vlaamsch — zijne Waalsche bureaucraten — geraadpleegd? Deze onverklaarbare karigheid van het gouvernement heeft, wij weten het, in het katholieke kamp evenzeer als in het liberale afkeuring gevonden.

— Zondag, 8 November, had te Brussel de 2e vergadering plaats der afgevaardigden van de Vlaamsche katholieke genootschappen, die den nieuwen Landsbond zijn bijgetreden. Een dertigtal afgevaardigden van evenveel genootschappen, behoorende tot vijf Vlaamsche gewesten, waren, niettegenstaande een hoogst ongunstig weder, opgekomen om de voorloopige Standregelen te bespreken, welk belangrijk werk gelukkig ten einde werd gebracht.

Eerstdaags zullen de Vlaamschgezinde Vereenigingen, die de katholieke beginselen bijtreden, een afdruksel van de Standregelen ontvangen, met uitnoodiging om den Landsbond bij te treden. Alles voorspelt dat deze weldra eene macht zal zijn, die heilzaam zal kunnen werken tot herwording, tot behartiging der zedelijke en stoffelijke belangen van het Vlaamsche volk, in de eerste plaats tot wering van alle grieven, die ten opzichte van de volkstaal aan te halen zijn. Van heden af zijn een groot getal Vlaamsche katholieke kringen den Bond bijgetreden.

— Onze gewaardeerde medewerker Kanunnik Welvaarts, prior der abdij van Premonstreit te Postel en schrijver van menige geschiedkundige en oudheidkundige boeken en bijdragen in tijdschriften, is werkend lid benoemd van *La Société d'archéologie* te Brussel.

— Laatst schreven wij omtrent het Vlaamsch aanleeren door de Walen, dat willen kunnen is. De tegenwoordige professor van Rhetorica in het Sinte-Barbaracollege alhier levert er ons nog een bewijs van. Alhoewel Waal geboren hanteert hij gemakkelijk en vloeiend onze taal, tot zooverre dat hij in het Vlaamsch zijne Vlaamsche lessen geeft en zelfs reeds Vlaamsche sermoenen gepredikt heeft.

— De *Angelus* van Millet is door een syndicaat van Fransche liefhebbers weder ingekocht voor fr. 750000.

— Onze uitstekende kunstschilder Henry de Tracy, zoo gunstig bekend om zijne enluminures in alle slach, werkt heden aan het herstellen van de schilderijen der St.-Michielskerk.

— Vlamingen, opgepast! De optelling gaat beginnen, dus u laten inschrijven als Vlaamschsprekenden, want men steunt er zich op om de gemeenten in de Vlaamsche of Fransche reeksen te rangschikken, in verband met het karig toedienen van ons Vlaamsch recht.

— Met verwondering hebben wij *De Flamingant* zich zien spannen aan de candidatuur van den heer Graux. Men herinnert zich de vijandige houding van dit heerschap in den Senaat als er spraak was de kennis onzer taal van onze toekomstige officieren te eischen. Wel is waar beloofde hij nu alles wat men wilde, doch welken staat is er te maken op de beloften van eenen man die, zooals in de zaak van de herziening der Grondwet, alle jaren van kazak veranderde volgens de persoonlijke belangen van het oogenblik...? Doctrinair, radicaal, flamingant, fransquillon, alles is hij reeds geweest en zal hij nog beurtelings zijn... naar gelang der omstandigheden en om wille van de kiezing! Wij hadden een beter gedacht van de beginselvastheid van het Brusselsch blad.

— De artsenijkundige Vereeniging van beide Vlaanderen heeft aan den heer Minister de vertaling gevraagd van *La Pharmacopée Belge.* Het *Journal de Pharmacie* uit Antwerpen alleen wil den draak steken met die vraag.

— Verleden maand herdacht men te Leiden den 78sten verjaardag van M. De Vries. Leeraars, studenten, vrienden en bewonderaars maakten hem hunne opwachting.

— Harry Peeters die gedurende jaren en jaren de herziening vraagt van het proces waarin Coucke en Goethals ter dood veroordeeld zijn geworden, en die er zelfs reeds eene veroordeeling om onderstond, heeft een drama ter pers getiteld *De martelaars van het gerecht* met Coucke en Goethals als hoofdpersonen.

— Willem III, koning van Nederland is overleden. Met hem daalt in het graf de laatste mannelijke afstammeling van dat vermaard huis van Oranje-Nassau, dat, te beginnen met den *Zwijger*, in de geschiedenis van België, Nederland en Engeland zulke gewichtige rol gespeeld heeft.

Met dank herinneren wij ons dat het Willem I is, grootvader van den aflijvigen vorst, die ten onzent handel, nijverheid en kunst deed ontkiemen, de vaart van Terneuzen groef, het gesticht Cockerill tot stand bracht, de volksschool stichtte en de drie staatshoogescholen van Gent, Luik en Leuven in 1817 in het leven riep. Zijn er misslagen gebeurd en hebben de omstandigheden ons staatkundig van Holland gescheurd, de sluier der vergetelheid hierover, en als stamgenooten onze oprechte deelneming aangeboden in den rouw die onze broeders van boven den Moerdijk treft.

Willem III te Brussel geboren bereikte den ouderdom van 73 jaar, en regeerde van 1849 tot nu. Bij zijne troonbeklimming begiftigde hij zijn land, voor blijde intrede, met eene van de vrijzinnigste grondwetten van gansch Europa en die aan iedereen, in rechte en in feite, de volkomenste vrijheid schonk. Onder zijn vaderlijk beheer genoot Holland vrede en welvaart. Zijne kinderen uit een eerste huwelijk gesproten zag hij ten grave dalen, doch hij herleeft weer in het lieve en bevallige princesje Wilhelmina.

Sympathie aan Koningin Wilhelmina, die jeugdige vorstin van 10 jaar, thans het palladium van Hollands welvaren; sympathie aan de nog jonge regente de Koningin-Weduwe Emma, op wier zwakke schouders nu de last zal drukken van Holland's lotsbestemming.

Geene dysnastiën zijn meer als die van Oranje met hun volk vereenzelvigd, ook zal de ridderlijkheid van het Hollandsche volk ongetwijfeld de taak vergemakkelijken van Moeder en van Kind.

† **Charles Madie**, de groote Londensche uitgever-boekhandelaar, de uitvinder van het uitleenen van boeken tegen zooveel per werk en zooveel per week.

† **Aug. Scheler**, bibliothecaris van den Koning en den Graaf van Vlaanderen. Hij was Zwitser van geboorte.

† **Cyril Oliphant**, zoon van de Engelsche romanschrijfster van dien naam; zelf had hij Studiën uitgegeven over Alfred de Musset en menige gedichten vertaald van den schrijver van Rolla.

† **Philippe Serret**, een der oudste en verknochtste medewerkers aan *L'Univers*. — **Baron Vogelsang** en de eerw. heer **Bernard de Florencourt**, opstellers aan het groot Oostenrijksch katholiek blad *Vaterland*. Deze laatste heeft ook medegewerkt aan het Berlijnsch blad van het Centrum *Germania*. Vogelsang was een bekeerde lutheraan.

BLADWIJZER.

(*Tweede halfjaar van* 1890.)

ALMANAKKEN
EN KALENDERS VOOR 1891.

Duik of plukalmanak van Dr Guido Gezelle (aftrekker of boekje)	1,00
Onze huisvriend, uitgegeven door het Davidsfonds van Beeringen (met portret van Vader David)	0,50
Maria almanak, onder hoofdredactie van Kanunnik S. Daems	0,50
Almanach des familles chrétiennes (met platen)	0,50
Regensburger Mariënkalender id.	0,75
Almanach des Missions id.	0,50
Almanach pittoresque	0,40
Grand double almanach de Liège	0,10
De Keikop, almanak voor het studentenvolk	0,12
Almanak van het land van Waas	0,12
Almanak Allemansgerief	0,10
De kluchtige Gentenaar	0,10
Almanach mignon	0,06

Allerhande Vl. en Fr. aftrekkers, plukalmanakken, mementos enz.

VERSCHENEN.

	Fr. C.
Bijzondere leergangen voor de verschillige vakken van het programma der lagere scholen door I. D. S. en A. V. D. Dr., professors in de Normaalschool van St.-Niklaas, derde vermeerderde uitgave	1,50
Deken de Bo's Idioticon, waarvan het eerste deel verschenen is, uitgegeven door J. Samyn	22,00
Stijl- en letterkunde, practisch handboek ter beoefening der Nederlandsche letteren, door Fr. Willems, 2de deel. Poëzij	3,00
Korte leerwijze van onzen kerkzang, door Amaat Joos	0,30
Jésus Christ, par le Père Didon, 2 vol.	15,00
L'école philosophique moderne de la Chine, par de Harlez	6.00
Histoire de St.-François d'Assise, par Le Monnier, 2 vol.	7,00
Une visite à l'institut Pasteur, par S. Dierckx, S. J.,	1,00
Œuvres économiques préparatoires à la coopération, par Van den Driessche pr.	1,00
Les origines du chant liturgique de l'église latine, par A. Gevaert	5,00
Le chant grégorien, théorie et exécution, par Edg. Tinel	0,75
Les microbes et la vie, hygiène et agriculture, par Proost	2,50
Le laboratoire du Brasseur, par L. Marx	12,00
Etudes agronomiques, par Vanderyst et Smets	2,50
Liste descriptive des chrysanthèmes, par O. de Meulenaere	2,50
La lutte pour le droit, par Van Jhering	3,50
Les habitations ouvrières en Belgique, par de Royer de Dons	7,00
Poésies eucharistiques, par Jean Casier	2,00
Solutions des problèmes du Précis d'arithmétique, A. De Riemaecker	0,75
Lofzangen en gebeden, woorden en muziek, P. De Keyser	0,40
» » in cijfermuziek, id.	0,12
Handboek van het kiesexaam, vragen en antwoorden	1,00
Practische rekenvragen der onderwijzersexaams, door D. Triest	0,50

INHOUD